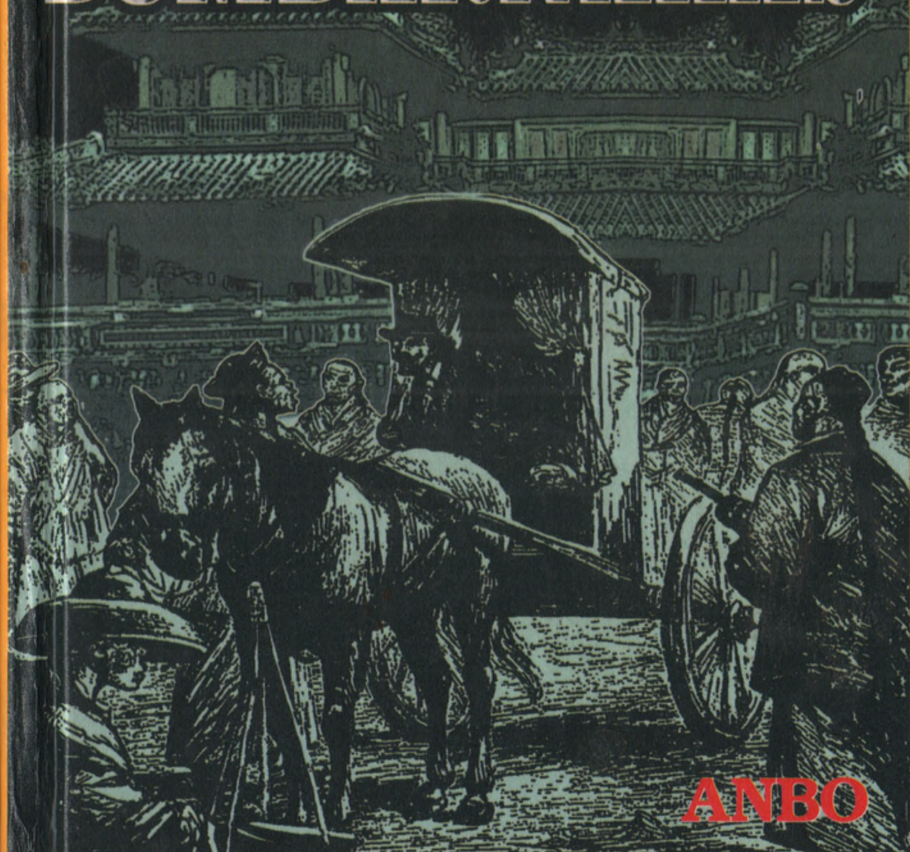
Žiulis Vernas

KLAUDIJUS BOMBARNAKAS

ANBO

Žiulis Vernas

Klaudijus Bombarnakas

Knygos leidimą remia
Prancūzijos užsienio reikalų ministerija,
Prancūzijos ambasada Lietuvoje,
Prancūzų kultūros centras
(Oskaro Milašiaus programa knygų leidybai remti)

Cet ouvrage, publié dans le cadre
du Programme de Participation à la Publication Oscar Milosz,
bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Etrangères,
de l'Ambassade de France en Lituanie et
du Centre Culturel Français

ANBO
KAUNAS 1999

Jules Verne

Žiulis Vernas

KLAUDIJUS BOMBARNAKAS

ROMANAS

ANBO
KAUNAS 1999

UDK 840-3
Ve-177

CLAUDIUS BOMBARNAC
par Jules Verne
J. HETZEL, Paris, 1892

Verne, Jules
Ve-177 Klaudijus Bombarnakas: romanas / Žiulis Vernas; [vertė Vytautas Venclovas; panaudotos Leono Beneto iliustracijos]. - Kaunas: ANBO, 1999.- 222, [2] p.: iliustr., portr.
Kn. taip pat: Keli žodžiai apie „Klaudijų Bombarnaką" / parengė Vytautas Venclovas, p. 5-6.
ISBN 9986-507-11-1

Romano veiksmas plėtojasi XIX a. pabaigoje Rusijos Turkestane (Vidurinėje Azijoje). Prancūzų reporteris Klaudijus Bombarnakas vykdo laikraščio užduotį – aprašyti kelionę tiesiogine geležinkelio (dalies jo ir šiandien nėra) magistrale iš Tifliso į Pekiną. Kelionė kupina nuotykių ir spalvingų keleivių paveikslų. Kita vertus, romane gausu geografinių ir istorinių realijų, ir mūsų laikais turinčių pažintinės reikšmės.

Lietuvių kalba „Klaudijus Bombarnakas" leidžiamas pirmą kartą.

UDK 840-3

Vertė Vytautas Venclovas

Leidinyje panaudotos Leono Beneto iliustracijos

ISBN 9986-507-11-1

Kaina 12,80 Lt

Keli žodžiai apie „Klaudijų Bombarnaką"

Savaime aišku, kad svarbiausias pretekstas parašyti „Klaudijų Bombarnaką" buvo Užkaspijo geležinkelio nutiesimas. Negalima sakyti, kad Ž.Vernas atidžiai sekė, kaip plėtojasi mokslas ir technika Rusijoje, tačiau jis nuolatos domėjosi rusų laimėjimais tokiose gyvenimo srityse, kaip jūrų laivyba, geografiniai tyrinėjimai, gimstanti oreivystė.

Pradėdamas rašyti šį romaną, Ž.Vernas jau turėjo kuo remtis: jis sukaupė gausybę laikraščių ir žurnalų iškarpų, skaitė geležinkelio tiesimo per Karakumų smėlynus ataskaitas, rusų ir užsienio žurnalistų publikacijas ir užrašus. Pavyzdžiui, gana nuodugniai Užkaspijo kraštą savo knygoje „Kelionė į Mervą" aprašė prancūzas inžinierius E.Bulanžjė, kurį mini ir Ž.Vernas. Be to, tuo metu jau buvo paskelbti keli veikalai apie Užkaspijo geležinkelio tiesimą, kuriuose nagrinėjama jo ekonominė reikšmė, prognozuojama ateitis.

Rusija pradėjo grobti Užkaspijo žemes XIX a. septintame dešimtmetyje ir tęsė beveik du dešimtmečius. Šioje apžvalgoje neverta plačiau gvildenti tų užkariavimų naudos ir žalos, todėl tik trumpai priminsime faktus. 1874 metais rusai organizuoja Aralo-Kaspijos ir Amudarjos geografinę ekspediciją, kurios metu tyrinėjami reljefas, dirvožemis, augmenija, gyvūnija, vandens resursai ir klimatas. 1877 m. rusų kariuomenė užėmė Kizyl Arvatą, turkmėnų įtvirtintą punktą prie Kopetdago kalnų. O jau 1880 m., kai rusai rengėsi nukariauti visą Turkmėniją, generolai M.Skobelevas ir M.Anenkovas iškėlė mintį nutiesti 26 varstų ilgio geležinkelį nuo Michailovsko įlankos iki Molakaros. Magistralė turėjo tenkinti tik karo poreikius, pirmiausia – gabenti amunicijos atsargas ir pašarą. Taigi trasa pradėta tiesti 1880 m. rugpjūčio 25 dieną ir baigta po dešimties dienų. Tais pačiais metais nutarta magistralę tęsti dar 217 varstų į Užkaspijo gilumą iki Kizyl Arvato. Pirmasis traukinys į Kizyl Arvatą atvyko 1881 m. rugsėjo 4 dieną. Po kurio laiko Rusijos valdžia, beveik visur įvedusi savo tvarką, pradėjo geležinkeliu gabenti ne tik karinius, bet ir civilinius krovinius bei keleivius. Prijungus Mervo oazę (1884 m.), rusų interesai susidūrė su Anglijos užmačiomis, – prasidėjo kariniai susirėmimai su afganais, kuriuos kurstė anglai. Šie įvykiai paskatino toliau į rytus tęsti Užkaspijo karinį geležinkelį. 1885 m. rusai vėl kloja smėlynuose bėgius; netrukus traukiniai jau vyksta į Ašchabadą. Po metų magistralė pasiekia Mervą, o po pusmečio, įveikę bevandenius Karakumų smėlynus, tiesėjai jau prie Amudarjos. Tuo pat laiku pradinį geležinkelio punktą

rusų vyriausybė perkelia nuo Michailovsko įlankos į Uzun Adą.

1887 metais rusų traukiniai pasirodo Bucharoje; dar po pusmečio – ir Samarkande. Taigi tuo metu rusų karinis geležinkelis jau siekė 1343 varstus (apie 1430 kilometrų).

XIX amžiaus pabaigoje geležinkelis buvo pati greičiausia ir techniškai tobuliausia transporto priemonė. Todėl aišku, kad Ž. Vernas, būdamas karštas technikos pažangos propaguotojas ir šalininkas, labai domėjosi geležinkelių transporto plėtote visame pasaulyje. Taigi neturėtume labai stebėtis, jog rašytojas stengėsi aplenkti realius įvykius, kūrė prognozes ir „klojo" plieno bėgius pačiose netikėčiausiose ir sunkiai pasiekiamose vietose: per kalnus ir dykumas, per Kaukazo kalnagūbrį, palei pietinę Kaspijos pakrantę, po Gibraltaro sąsiauriu ir pan. Be abejonės, autoriaus prasimanymas – ir Transazijos magistralė, kurią jo fantazija nutiesė per Kašgarijos dykumą ir Pamyro plokščiakalnį. Ž. Vernas visiškai nesidomi, ar realiai įmanoma įvykdyti vieną ar kitą jo „projektą". Rašytojo tikslas – parodyti neribotas technikos galimybes, be to, dar sykį priminti senas, bet ir šiandien nepraradusias reikšmės dvi tiesas: vienybė užtikrina sėkmę net ir sunkiausiomis aplinkybėmis; bendros įvairių tautų pastangos jas suartina, praturtina ir ekonomiškai, ir dvasiškai, kelia bendrą gerovę.

Literatūrologai ir kritikai nevienodai vertina „Bombarnaką". Vieni teigia, kad autorius pateikia tiesiog stebinančias dokumentines žinias, – tiesa, nurodo savo šaltinius. Kita vertus, Vidurinės Azijos skaitytojai randa nemažai netikslumų. Tačiau negalima iš rašytojo reikalauti be galo tikslaus geografinio aprašymo, nes jis savaip regi tikrovę, taigi ir gamtą.

Skirtingai negu kiti rašytojai, Ž. Vernas mano, kad nuotykius reikia įterpti ar kaitalioti su rimtomis žiniomis. „Bombarnake", kaip ir kituose savo kūriniuose, rašytojas juos pateikia natūraliai, neprimestinai, organiškai sieja su geografijos, technikos, etnografijos žiniomis.

Kiti mano, kad „Bombarnakas" – tai tik „Aplink Žemę per 80 dienų" pakartojimas. Su šiuo teiginiu, žinia, negalima sutikti. Tuo įsitikins ir pats skaitytojas.

Reikia tarti keletą žodžių ir apie šio romano herojus. Beveik jų visų pavardės, pasak šiuolaikinių tyrinėtojų, turi fonetinę potekstę, kuri tarsi ir parodo, kaip pats autorius vertino vieną ar kitą personažą. Bene įdomiausia aktorių Katerna šeima. Vyro, komiškų operečių tenoro, prototipu esą buvęs Polis Saverna, kuris dainavo Amjene ir net draugavo su Ž. Vernu. Madam Katerna vardas – Karolina, kuris daug reiškė autoriui, nes jaunystėje jis buvo įsimylėjęs giminaitę Karoliną Tronson. Kita vertus, vokiečio barono pavardė – Veisšnitcerderferis – leidžia rašytojui pasišaipyti iš vokiečių, kurių jis nemėgo; anglas seras Frensis Traveljanas – tiesiog karikatūra, koncentruojanti anglų išdidumą, panieką kitoms tautoms, šaltumą, perdėtą išskirtinumą. Ruso Noltico pavardė rodo jo vakarietišką orientaciją, taip sakant, jis yra tikras europietis.

Parengė Vytautas Venclovas

ŽIULIS VERNAS

KLAUDIJUS BOMBARNAKAS

ROMANAS

JULES VERNE

CLAUDIUS BOMBARNAC

LE XXe SIÈCLE
CLAUDIUS
BOMBARNAC
PAR
JULES VERNE

Pirmasis skyrius

Klaudijui Bombarnakui, „XX amžiaus" reporteriui
Tiflisas,
Užkaukazės sritis

Šis adresas buvo užrašytas depešoje, laukusioje manęs gegužės 13 dieną Tiflise. Atplėšęs ją, perskaičiau:

Klaudijui Bombarnakui nurodoma mesti visus reikalus ir šio mėnesio 15 dieną vykti į Uzun Ado uostą prie Kaspijos jūros. Tenai sėsti į tiesioginį Transazijos traukinį, einantį nuo Europos pasienio iki Padangių imperijos Nurodoma apie viską, ką pamatys, vesti nuolatinius užrašus, kelionėje imti interviu iš vertų dėmesio asmenų, pranešti laiškais arba telegramomis apie įvairiausius atsitikimus, atsižvelgiant į jų skubumą. „XX amžius" pasitiki savo korespondento sumanumu, uolumu, apsukrumu ir duoda neribotą kreditą.

Tuo metu Rusijos geležinkeliai jau buvo sujungti su Kaukazo linija – Potis-Tiflisas-Baku.

Atvykau į Tiflisą ketindamas čia praleisti tris savaites: aplankyti Gruzijos provincijas, kad patikslinčiau ilgoje ir įdomioje kelionėje po Pietų Rusiją surinktą medžiagą, parašyti straipsnį „XX amžiui" ir truputį pailsėti. Deja, vietoj to, dar nespėjęs nei apsidairyti, nei išsikraustyti lagaminų, buvau vėl priverstas leistis į kelionę.

Kiek visokiausių netikėtumų ir atsitiktinumų pasitaiko keliaujančio reporterio gyvenime! Bet ką padarysi! Juk iš laikraštininko visais laikais reikalaujama kiek galima daugiau naujos ir patrauklios informacijos!

Gaila tik tuščiai kauptų įvairiausių duomenų apie Užkaukazės sritį – geografinių ir etnografinių. Rengiausi savo skaitytojams aiškinti, kad „papacha" – tai kailinė kepurė, kurias paprastai nešioja kalniečiai ir kazokai, o įliemenuotas viršutinis drabužis su prisiūtais prie krūtinės lizdeliais šoviniams laikyti vienų vadinamas „čerkese", kitų – „bešmetu"! Papasakoti, jog gruzinai ir armėnai iš visų galvos apdangalų pirmenybę atiduoda smailiaviršėms kepurėms, panašioms į cukraus galvą, kad pirkliai vilki „tulupus" – savotiškus avikailių kailinius, o kurdai ir persai dabinasi „burkomis" – vilnoniais berankoviais apsiaustais.

O kokie puikūs gruzinių drabužiai: „tasakravi" – galvos dangalas iš plono kaspino, vilnonio vualio ir muslino; ryškiaspalvės suknios su plačiais rankovių prakirpimais; „šalvarai" – sujuosti per liemenį apsiaustai, ir pagaliau „čadra", paslaptingai dengianti veidą. Vietinių gražuolių vasariniai apdarai pasiūti iš baltos medvilnės, o žieminiai – iš aksomo, apkraštuoto kailiu ir papuošto sidabriniais galionais.

O argi prancūzams nebūtų įdomu sužinoti, kad vietinių nacionalinių orkestrų naudojamos „zurnos" – kažkas panašaus į čaižias fleitas; „salamuros", primenančios spigius klarnetus, mandolinos su varinėmis stygomis (per jas braukoma plunksna), „čianuros" – savotiški smuikai, kurie grojant laikomi vertikaliai tarp kelių, ir „dimplipitai" – savos rūšies cimbolai, tratantys tarsi kruša į lango stiklus. (*Cimbolai – dėžutės pavidalo muzikos instrumentas su stygomis, kurios mušamos lazdelėmis. – Čia ir toliau – Vert. past.*)

Mano užrašų knygutėje susikaupė nemažai ir kitų žinių. Pavyzdžiui, „šaška" – tai ne kas kita kaip kardas, kabantis prie juostos, išsiuvinėtos sidabru ir išpuoštos metalo inkrustacijomis; „kinžalas", arba „kandžiaras" – peilis, nešiojamas prie juosmens; o kaukaziečio kareivio ginkluotę papildo ilgas šautuvas su iškaltais raštais ant vamzdžio iš Damasko plieno.

Gerai įsidėmėjau, kad „tarantasas" – tai kelioninis vežimas su penkiomis medinėmis lingėmis, įtaisytomis tarp plačiai praskėstų nedidelių ratų. Į jį kinkomi trys arkliai, vadelioja vežikas, sėdintis priekyje ant pasostės. Tačiau kai reikia paimti iš „prižiūrė-

tojo", pašto stoties Kaukazo keliuose viršininko, ketvirtąjį arklį, tai prie vežėjo gausi dar vieną vadeliotoją – „foreitorių". Kuo puikiausiai įsiminiau, kad varstas yra kilometras ir šešiasdešimt septyni metrai, kad be sėsliųjų tautelių Užkaukazėje esama ir klajoklių: sakykime, kalmukų – jų priskaičiuojama penkiolika tūkstančių, musulmonų tikėjimo kirgizų – aštuoni tūkstančiai, Kundrovo totorių – tūkstantis šimtas, Sartovo totorių – šimtas dvylika žmonių, nogajų – aštuoni tūkstančiai penki šimtai ir pagaliau turkmėnų – apie keturis tūkstančius! (*Turėkite galvoje, kad Klaudijus Bombarnakas pateikia fantastiškus skaičius.*)

Ir štai po šitokio nuoširdaus Gruzijos studijavimo esu verčiamas ją palikti. Net nebeturėsiu laiko užkopti į Ararato viršūnę, kur keturiasdešimtąją pasaulinio tvano dieną atplaukė Nojaus, įžymiojo biblijinio patriarcho, pirmykštis laivas!

Tai, žinia, žiauru, bet beviltiška priešintis. Ką gi, reikės mesti kelionės užrašus apie Užkaukazę ir prarasti bene tūkstantį eilučių, kurioms galėjau skirti ne mažiau kaip trisdešimt du tūkstančius visaverčių žodžių, kuriuos pripažino Prancūzijos Akademija. (*Turimas galvoje norminis prancūzų kalbos žodynas, išleistas Prancūzijos Akademijos.*)

Dabar pirmiausia turiu sužinoti, kurią valandą išvyksta traukinys.

Tifliso geležinkelio stotis – tai geležinkelio mazgas, jungiantis tris atšakas: Vakarų, kuri baigiasi Potyje, Juodosios jūros uoste, – čia išlipa keleiviai, atvykę iš Europos; Rytų, einančią iki Baku, – čia atvyksta tie, kurie turi persikelti per Kaspiją; ir neseniai nutiesta šimto šešiasdešimt keturių kilometrų ilgio Vladikaukazo-Tifliso linija, jungianti Šiaurės Kaukazą su Užkaukaze. Ši linija keturių tūkstančių penkių šimtų pėdų aukštyje kerta Archoto tarpeklį, sujungdama Gruzijos sostinę su Pietų Rusijos geležinkeliais. (*Tokio geležinkelio nesama ir XX amžiaus pabaigoje.*)

Lekiu į geležinkelio stotį ir įpuolu į išvykimo salę.

– Kada išvyksta Baku traukinys? – klausiu geležinkelio tarnautojo.

– Jūs važiuojate į Baku? – atsako jis klausimu ir iš po uniforminės kepurės snapelio dėbteli gan smerkiamu, griežtai oficialiu

žvilgsniu.

– Viliuosi, kad vykti į Baku nedraudžiama?

– Nedraudžiama, – sausai atsako, – bet tik tuomet, jeigu jūsų pasas bus visiškai tvarkingas.

– Jis ir bus tvarkingas, – atkertu šiam rūsčiam valdininkui, kuris kaip ir visi jie šventojoje Rusioje panašesnis į žandarą.

Vėl klausiu, kada išvyksta Baku traukinys.

– Šeštą valandą vakaro.

– O kada nuvažiuoja į vietą?

– Rytoj, septintą ryto.

– O ar spėsiu į garlaivį, išplaukiantį į Uzun Adą?

– Spėsite.

Ir valdininkas, man nusilenkus, mechaniškai linkteli.

Paso reikalą, tikiuosi, susitvarkysiu paprastai: prancūzų konsulatas be gaišaties išduoda visus būtinus Rusijos administracijai dokumentus. Bet išvykti turiu šeštą valandą vakaro, o dabar – jau devinta ryto!

Ką gi, jeigu kai kurie kelionių vadovai teigia, kad Paryžių galima apžiūrėti per dvi dienas, Romą – per tris, o Londoną – per keturias, tai nejaugi Tiflisui nepakaks kelių valandų?

Velniai rautų, juk esu reporteris!

Gerai mokant rusų, anglų ir vokiečių kalbas, jau nekalbant apie prancūzų, galima drąsiai keliauti po abu žemynus. Tiesa, turkiškai įsiminiau tik keletą posakių, o kiniškai nemoku nė žodžio, bet manau, kad vis dėlto kaip nors išsisuksiu Turkestane ir Padangių imperijoje (*ankstesnis Kinijos pavadinimas*). Stengsiuosi nepražiopsoti nė vienos įdomios smulkmenos, keliaudamas Didžiąja Transazijos magistrale.

Atvirai pasakysiu, priklausau tai rūšiai žmonių, kurie mano, kad viskas pasaulyje praverčia reportažams, vadinasi, mano plunksna netinginiaus!

Bet prieš apžiūrėdamas Tiflisą, turiu sutvarkyti visus formalumus. Laimei, dabar keliauti po Rusiją galima jau be palydimojo rašto, būtinai privalėto kurjerių ir pašto arklių laikais. Šis visagalis dokumentas pašalindavo visas kliūtis, įgalindavo greitai pasikeisti arklius, susilaukti mandagaus valdininkų elgesio ir taip

16

sparčiai keliauti, jog keleivis iš Tifliso iki Peterburgo nukakdavo per aštuonias dienas ir penkias valandas, įveikęs du tūkstančius septynis šimtus varstų. Tačiau be rekomendacijų gauti palydimąjį raštą buvo gan nelengva!

Dabar gi pakanka turėti paprastą leidimą, liudijantį, kad jūs ne vagis, ne žudikas, ne politinis nusikaltėlis, o esate tas, kas civilizuotose šalyse laikomas padoriu žmogumi. Gauti tokį dokumentą prancūzų konsulate man kainavo dvi valandas ir du rublius.

Paskui išplėtęs akis, pastatęs ausis ir, kaip sakoma, pasipustęs kojas, imu apžiūrinėti Gruzijos sostinę. Aš visada kuo puikiausiai išsiverčiu be palydovų ir, tiesą sakant, galėčiau net pats pavedžioti bet kurį užsienietį po visus Tifliso užkampius, žinia, iš anksto stropiai juos išstudijavęs. Turiu tikrą gamtos dovaną: gebu visur lengvai orientuotis.

Einu, kur akys veda, ir atsiduriu prie „Dūmos" – municipaliteto pastato, kuriame visus reikalus tvarko miesto galva, arba mūsiškai – meras. Jeigu malonėtumėte lydėti mane po Tiflisą, pirmiausia nuvesčiau jus prie Raudonojo kalno kairiajame Kuros krante. Tai vietiniai Eliziejaus laukai, tarsi koks Tivolio sodas. (*Tivolis – įprastas pramogų sodų pavadinimas.*) Čia tarp margų mugių balaganų vaikščioja puošniai vilkinčios gruzinės ir armėnės nepridengtais veidais, kas rodo, kad jos yra krikščionės. Vyriškiai apsirengę kur kas prabangiau, todėl visi atrodo kaip tikri kunigaikščiai.

Bet skubėkime toliau – į didelį karavansarajų (*užvažiuojamąjį kiemą*). Čia apsistoja pirkliai iš visų Azijos žemyno kampų. Matau, kaip atlinguoja karavanas su armėnų prekėmis. O štai atvyksta ir kitas – tai prekeiviai iš Persijos ir rusų Turkestano. Kaip norėčiau su kuo nors iš jų leistis į kelionę! Deja, neįmanoma.

Nutiesus Transazijos geležinkelį, beveik išnyko nesibaigiančios raitelių, pėsčiųjų, arklių, kupranugarių, asilų ir visokių vežimų virtinės. Tačiau dėl to, tikiuosi, kelionė po Vidurinę Aziją nenustos savo patrauklumo. Aš gi, šiaip ar taip, „XX amžiaus" reporteris!

O štai turgūs su tūkstančiais įvairiausių prekių iš Persijos, Kinijos, Turkijos, Sibiro, Mongolijos. Kokia gausybė nuostabių ki-

limų, ryškiaspalvių audinių, atgabentų iš Teherano, Širazo, Kandaharo ir Kabulo! Tačiau daugumai audinių, ypač šilkui, toli iki Liono medžiagų.

Ar susigundysiu?.. Nė už ką! Keliauti nuo Kaspijos jūros iki Padangių imperijos apsikrovus paketais, – ne jau, atleiskite! Lengvas lagaminėlis rankoje ir kuprinė ant nugaros – visiškai gana. Apatinius drabužius ir visokias kitokias smulkmenas nusipirksiu kelionėje, kaip visada tą daro anglai.

O dabar sustokime priešais garsiąsias Tifliso pirtis, kuriose naudojamas karštųjų šaltinių vanduo, siekiantis šešiasdešimt laipsnių šilumos pagal Celsijų. Čia daromi įvairiausi masažai, gimnastikos pratimai, tiesinantys stuburus ir atstatantys išnirusius kaulus. Prisiminiau, kaip vaizdingai Tifliso pirtis aprašė didysis Diuma, kurio kelionės niekada neapsieidavo be nuotykių. Jis tiesiog jų išgalvodavo tiek, kiek jam reikėdavo, – tasai genialus šiuolaikinio reportažo – nieko nepaisančio reportažo – pirmtakas. (*Garsusis prancūzų romanistas Aleksandras Diuma /1802-1870/ savo kelionių užrašuose apie Rusiją iš tikrųjų pateikė daug išsigalvojimų ir nebūtų dalykų.*)

O štai ir „Hotel de France"! Kur tik nerasi šitaip pavadintų viešbučių! Įeinu ir užsisakau gruziniškus pusryčius su kachetišku vynu, nuo kurio tarytum ir neapsvaigsti, jeigu nepauostai. Bet tai padaryti gana sunku, nes vynas paduodamas plačiagerkliame inde, į kurį nosis pirmiau patenka negu lūpos. Sakoma, tai mėgstamiausias užkaukaziečių vynas. Kai dėl rusų, tai jie santūrūs žmonės ir tenkinasi stipria arbata, beje, šiek tiek į ją pilstelėdami degtinės – maskvietiško „gyvybės vandens".

Kaip prancūzas ir juo labiau gaskonas išgeriu butelį kachetiškojo, – kaip mes, menu, išragaudavome mūsiškį šatolafitą, subrandintą Poljako slėniuose. Ir iš tikrųjų vištiena su ryžiais, užgeriama aitriu Kaukazo vynu „pilavu", įgauna ypatingą skonį.

Papusryčiauju. Įsimaišęs tarp šešiasdešimties tūkstančių įvairiakilmių Gruzijos sostinės gyventojų, žengiu į jos siaurų ir vingiuotų gatvelių labirintą.

Čia daug žydų, kurie, skirtingai negu europiečiai, savo drabužius sega iš dešinės į kairę, t.y. taip, kaip ir rašo. Galbūt Izraelio

sūnūs šioje šalyje nesijaučia esą šeimininkai, beje, kaip ir visur kitur? Kaip byloja vietos priežodis, net penki žydai neapgaus vieno armėno. Armėnų Užkaukazės provincijose tikrai daug.

Išeinu į smėlio pribarstytą aikštę, kur guli šimtai ištiesusių galvas ir sulenkusių priekines kojas kupranugarių. Anksčiau jų buvo galybių galybė. Bet nuo to laiko, kai rusai nutiesė Užkaukazės geležinkelį, šių kuprotų nešikų aiškiai sumažėjo. Argi gali paprasti nešuliniai gyvuliai konkuruoti su krovininiais ir prekiniais vagonais!

Leidžiuosi gatvėmis žemyn ir išeinu į Kuros krantinę; upė dalija miestą į dvi nelygias dalis. Iš abiejų jos pusių kyla namai, glaudžiasi vienas prie kito, stelbia vienas kitą. Palei krantinę tęsiasi kvartalai. Visur judru ir gyva, vynas pardavinėjamas vynmaišiuose, pripūstuose tarsi oro balionai, o vanduo – buivolų odos burdiukuose.

Žengiu toliau. Errare humanum est, kaip paprastai sako Bordo koledžų mokiniai, šlaistydamiesi Žirondo krantinėmis.(*lot. Errare humanum est – klysti žmogiška.*)

– Pone, – kreipiasi į mane neišvaizdus, tačiau iš pažiūros labai geraširdiškas žydas, – jūs užsienietis?

– Be abejonės.

– Tai sustokite valandėlei ir pasigrožėkite šiuo namu, – parodo jis į netolimą, mano akimis, eilinį pastatą.

– O kuo čia grožėtis?

– Kaipgi, juk čia gyveno garsusis tenoras Sataras, tas pats, kuris paimdavo krūtininį kontra fa... O kiek jam už tai mokėdavo!

Palinkėjęs garbiam patriarchui paimti kontra sol ir už tai gauti daugiau, pakylu į kalną virš dešiniojo Kuros kranto, kad pasigrožėčiau iš čia atsiveriančia panorama.

Sustoju mažoje kalno viršūnės aikštelėje ir, klausydamasis melodingų Saadi eilėraščių, kuriuos įkvėptai deklamuoja klajojantis artistas, apžiūrinėju atsivėrusį prieš akis Tiflisą: tvirtovės sienas, įvairių tikybų bažnyčių varpines, archijerėjaus soborą su dvigubu kryžiumi ant kupolo, rusų, persų ir armėnų architektūros namus. Vietoj stogų daugiausia terasos, beveik nėra fasadų, papuoštų ornamentais, bet užtat vis[redacted]. Ryškė-

ja dvi aiškiai skirtingos namų eilės: žemutinėje vyrauja senasis gruzinų stilius, aukštutinė – šiuolaikiškesnė, išraižyta ilgų gražių bulvarų. Tarp medžių ryškėja generalgubernatoriaus kunigaikščio Bariatinskio rūmai... Apskritai susidaro netaisyklingo, kaprizingo, kupino netikėtumų reljefo įspūdis, kažkoks nelygybės stebuklas, kurį horizonte rėmina didinga kalnų grandinė.

Bet jau bemaž penkta valanda. Laikas leistis į miestą.

Geležinkelio stotyje didžiausia grūstis: armėnai, gruzinai, mingrelai, totoriai, kurdai, žydai, rusai nuo Kaspijos. Vieni perka bilietus iki Baku, kiti – iki tarpinių stočių.

Išeinu į peroną ir nužingsniuoju tiesiai į traukinį. Laikydamasis savo įpročio, įsitaisau pirmos klasės vagone prie lango; kupė gana patogi. Paskui ateina dar keletas keleivių, bet visa marga įvairiakalbė minia suplūsta į antros ir trečios klasės vagonus. Praėjus kontrolieriams, durys uždaromos, o paskutinis varpo dūžis skelbia, kad išvykstame...

Ūmai pasigirsta šūksniai, kuriuose pyktis sumyšta su neviltimi. Kažkas rėkia vokiškai:

– Palaukite!.. Palaukite!..

Nuleidžiu langą ir matau, kaip storas vyriškis su lagaminu rankoje ir užvožta ant galvos šalmo formos kepure skuodžia kiek kojos įkabina, dusdamas ir painiodamasis plataus apsiausto klostėse. Geležinkelio tarnautojai stengiasi jį sulaikyti. Bet kur tau! Pamėginkite sustabdyti krentančią bombą. Pavėlavėlis šiek tiek nutolsta nuo mano vagono, bet tuoj pat įsiveržia į gretimą kupė per duris, kurias atidaro kažkoks paslaugus keleivis.

Tą pačią akimirką traukinys suvirpa, trūkteli iš vietos ir palengva didina greitį...

Kelionė prasidėjo.

Antrasis skyrius

Turiu jums pasakyti, kad išvykome pavėlavę tris minutes. Reporteris, nepripažįstantis tikslumo, panašus į geometrą, savo sprendinyje nepaisantį vienos dešimtosios. Trys pavėluotos minutės padėjo energingajam vokiečiui tapti mūsų pakeleiviu. Jaučiu, kad jis duos daug geros medžiagos mano kelionės užrašams.

Gegužės mėnesį šiose platumose šeštą valandą vakaro dar visai šviesu. Išsitraukiu žinyną ir sutikrinu su pridėtu prie jo žemėlapiu, kuriame galiu apžvelgti visą maršrutą nuo Tifliso iki Baku. Nežinoti, kuria kryptimi važiuoja traukinys ir kada garvežys pasuka į šiaurės rytus arba į pietryčius, man būtų nepakeliama kančia, juolab kad greitai ateis naktis, o mano akys nepritaikytos matyti tamsoje kaip naminių kačių, apuokų ir pelėdų.

Iš kelionių vadovo pirmiausia sužinau, kad geležinkelis eina bemaž lygiagrečiai su keliu, jungiančiu Tiflisą su Kaspijos jūra. Abu jie eina per Nautlugą, Poilį, Akstafą, Doliarą, Jelizavetpolį, Kiurdamirą, Aliatą, Baku ir kerta Kuros lygumą. (*Jelizavetpolis – ankstesnis Gandžios pavadinimas.*)

Iš išvardintųjų stočių mano dėmesį patraukia viena – Jelizavetpolis. Prieš gaudamas depešą iš „XX amžiaus", planavau ten praleisti visą savaitę, susižavėjęs šio senovinio miesto aprašymu kelionių vadove. Bet vietoj žėrinčio saulės spinduliuose miesto peizažo dabar, penkioms minutėms vidurnaktį stabtelėjus traukiniui, išvysiu tik neaiškius kontūrus, vos ryškėjančius blyškioje mėnesienoje!

Padėjęs į šalį vadovą, imu apžiūrinėti savo bendrakeleivius. Jų trys. Du iš jų jau snaudžia. Vos įžengę į vagoną, juodu užsismaukė ant akių kepures ir susisupo į pledus. Kiek galėjau su-

prasti, tai buvo gruzinai ir, matyt, iš tų laimingų keliautojų, kurie geba miegoti visą kelią ir atsibusti tik atvykę į vietą. Iš tokių žmonių nieko nepeši.

Priešais mane sėdėjo gal trisdešimt dvejų-trisdešimt penkerių metų vyriškis: aukštas, stotingas, plačiapetis, galingo liemens, ruda barzdele ir labai gyvomis akimis. Jame nepastebėjau nieko rytietiško. Iš to, kaip jis įsitaisė, pastatė lagaminėlį ir atsisagstė languotą škotišką striukę, pažinau anglosaksišką „traveller'ą" (*angl. keliautoją*), įpratusį prie ilgų kelionių ir praleidžiantį daugiau laiko traukinyje arba garlaivio kajutėje negu savo ištaiginguose „home" (*angl. namuose*), jeigu manytum, kad tokius jis turi. Tikriausiai keliauja prekybos reikalais. Smalsiai spoksau, kaip jis aiškiai demonstruoja brangenybes: žiedus, kaklaraiščio smeigtuką, sąsagas su meistriškai jose padarytais fotografiškais miestų vaizdais, laikrodžio grandinėlę su skambčiojančiais karuliais.

Reporterio, kuris privalo gauti eilinį interviu, pareiga pirmiausia sužinoti, kas yra jo bendrakeleiviai, iš kur ir kur važiuoja. Mano kupė kaimynas nesirengė nei miegoti, nei stebėti landšaftą, nušviestą besileidžiančios saulės.

O ką, jeigu šis amerikietis – galiu kirsti lažybų, kad jis amerikietis! – pasirodys esąs reporteris, kurį pasiuntė koks nors „World" arba „New York Herald"? Betrūko man tik varžovo!

Vis dar dvejoju. Paklausti ar ne? Bet kaimynas mane aplenkia.

– Jūs prancūzas? – klausia mano gimtąja kalba.

– Taip, sere, – atsakau angliškai.

Dabar tai jau rasime bendrą kalbą!

Ledai buvo pralaužti, todėl ir iš vienos, ir iš kitos pusės pasipylė klausimai. Norom nenorom prisiminsi Rytų priežodį: „Kvailys per valandą duos daugiau klausimų negu protingas per metus".

Bet nei aš, nei mano bendrakeleivis nesistengiame vaidinti išminčių. Plepėsime, kiek širdis geis.

– Wait a bit! – sako amerikietis. – Galiu lažintis, kad jūs esate reporteris!.. (*angl. Wait a bit – palūkėkite.*)

– Ir laimėsite!.. „XX amžiaus" laikraštis pasiuntė mane susipažinti su nauju maršrutu ir nuodugniai papasakoti apie visus kelionės nuotykius.

– Jūs važiuojate iki Pekino?

– Taip.

– Taigi kaip ir aš, – pastebi jankis.

– Ar mes kolegos? – klausiu budriai suraukęs antakius.

– Ne... Nusiraminkite, pone... Mūsų interesai nesikerta.

– Klaudijus Bombarnakas iš Bordo. Džiaugiuosi galėdamas kartu keliauti su misteriu...

– Fulku Efrineliu iš „Strong Bulbul & C°" prekybos namų Niujorke, Niujorko valstija, Jungtinės Valstijos.

Jis nepamiršo pridurti – Jungtinės Valstijos.

Štai mudu ir prisistatėme vienas kitam. Aš esu naujienų medžiotojas, o jis ieškotojas... Bet ko? Tai ir lieka sužinoti.

Fulkas Efrinelis yra keliavęs visur po truputį ir, pasak jo, „netgi toliau". Pažino abi Amerikas ir beveik visą Europą. Tačiau į Aziją išsirengė pirmąsyk.

Jis plepėjo be perstojo dvi valandas, vis kartodamas tą savo nuolatinį „Wait a bit". Ar kartais Hadsonas nepasižymi ta pačia savybe kaip ir Garona, pateikianti pasauliui gerai išmankštintų liežuvių? Vos pavyko išgirsti stočių pavadinimus, kurie buvo skelbiami kas sykį sustojus: Nautlugas, Poilis ir kiti. O juk labai norėjau pasigrožėti peizažais mėnesienoje ir kai ką užsirašyti savo kelionės knygutėje.

Laimei, amerikietis jau buvo keliavęs per rytines Gruzijos provincijas, todėl atkreipia mano dėmesį į vietinio landšafto ypatybes, vardija gyvenvietes, upes, horizonte kylančius kalnus. Vos spėju visa tai apžiūrėti. Bjaurus dalykas tas geležinkelis!

– Argi tai kelionė?! – sušunku. – Visai kas kita keliauti pašto arkliais, troika, tarantasu, turėti puikių susitikimų užvažiuojamuosiuose kiemuose, o kai kada... susidurti su „kilniais plėšikais", tykojančiais jūsų kelyje! Beje, garsių banditų mūsų laikais pasitaiko vis rečiau, galbūt netrukus jie apskritai dings.

– Pone Bombarnakai, nejaugi jūs rimtai dėl viso to apgailestaujate?!

– Absoliučiai rimtai. Nepaisant geležinkelių pranašumų, mes, nelaimei, daug ką praradome. Sakykite susimildamas, pone Efrineli, nejaugi nejaučiate jokio apgailestavimo, skaitydami apie ke-

liones po Užkaukazę prieš keturiasdešimt metų? Ar pamatysiu aš bent vieną kaimą, kur gyvena kazokai – tuo pat metu ir kariai, ir žemdirbiai? Ar galėsiu pasigrožėti kaukazietiškais žaidimais, kurie žavėjo visus turistus? Ypač „džigitavimą", kai raiteliai, stovėdami ant arklių, nesuklysdami svaido durklus ir užtaisinėja pistoletus; ir tie patys džigitai sudaro jūsų palydą, jeigu keliaujate kartu su rusų valdininku arba karininku iš stanicos.

– Nesiginčiju, mes iš tikrųjų prarandame daug ką įdomaus, – atsako amerikietis. – Užtat naudodamiesi šiomis geležinkelio juostomis, kurios galų gale apjuos visą Žemės rutulį, per trisdešimt dienų įveikiame atstumą nuo Tifliso iki Pekino. Todėl, jeigu jūs tikėjotės nuotykių, ieškojote pramogų...

– Žinoma, pone Efrineli!

– Tikros iliuzijos, pone Bombarnakai! Nieko mums reikšmingo neatsitiks! Wait a bit! Pranašauju jums pačią monotoniškiausią, pačią prozaiškiausią, pačią nuobodžiausią kelionę, nykią lyg Karakumų stepė, kurią pervažiuosime Turkestane, lygią lyg Gobio dykuma Kinijoje.

– Pagyvensime, pamatysime. Juk aš keliauju vien todėl, kad suteikčiau malonumo mūsų laikraščio skaitytojams.

– O aš keliauju tik savo reikalais!

Iš Fulko Efrinelio atsakymo suprantu, kad jis nebus tas bendrakeleivis, apie kurį svajojau, kad šios ilgos kelionės metu mudu neužmegsime artimų ir nuoširdžių santykių.

Sprendžiant iš visko, ponas Efrinelis – vienas iš tų jankių, apie kuriuos galima pasakyti, kad jeigu jie jau pasičiupo dolerį, tai jo nebeišlupsi... O pasiklausius šio amerikiečio verslininko, nejučiomis pasirodys, kad visas pasaulis turi žinoti apie prekybos namų „Strong Bulbul & C°" klestėjimą. Kaip čia galėjo taip atsitikti, jog aš, kurio priedermė – apie viską šiek tiek nusimanyti, pasirodžiau esąs tamsuolis? Privalau nuodugniai išklausinėti Fulką Efrinelį, kuo užsiima ta jo firma. Bet štai jis pats kreipėsi į mane.

– Sakykite, pone Bombarnakai, ar kada nors buvote Jungtinėse Valstijose?

– Ne, pone Efrineli, neteko.

– O ar rengiatės kada nors aplankyti mano šalį?

– Visko gali būti.

– Taigi, kai būsite Niujorke, nepamirškite kaip reikiant išstudijuoti „Strong Bulbul & C°" prekybos namų veiklos.

– Išstudijuoti?

– Taip, būtent išstudijuoti.

– Gerai, pasistengsiu nepamiršti jūsų patarimo!

– Ir pats įsitikinsite, kad tai viena iš pačių nuostabiausių Naujojo Pasaulio pramonės įmonių...

– Nė kiek neabejoju, bet ar negalėčiau sužinoti...

– Wait a bit, pone Bombarnakai! – entuziastingu balsu nutraukia mane Fulkas Efrinelis. – Įsivaizduokite sau milžinišką gamyklą – erdvios patalpos gaminti ir surinkti detalėms; mašiną, turinčią pusantro tūkstančio arklio galių galingumą, ventiliatorius, darančius šešis šimtus apsisukimų per minutę; generatorius, kasdien suryjančius šimtus tonų akmens anglies; kaminą, kurio aukštis – keturi šimtai penkiasdešimt pėdų; didžiulius sandėlius gatavai produkcijai, kurią mes pardavinėjame penkiuose pasaulio žemynuose. Vadovaujama direktoriaus ir dviejų jo pavaduotojų, firma turi penkis šimtus tarnautojų, devynis tūkstančius darbininkų ir ištisą legioną važinėjančių po visą pasaulį agentų, – tarp jų ir jūsų nuolankus tarnas! Pagaliau – milžiniškas dalykinių operacijų skaičius ir metinė apyvarta, viršijanti šimtą milijonų dolerių! Ir visa tai, pone Bombarnakai, visa tai, kad pagamintume milijardus, taip, aš neapsirikau, milijardus...

Tą valandėlę įsijungė automatiniai stabdžiai, traukinys ėmė lėtėti ir sustojo.

– Jelizavetpolis!.. Jelizavetpolis! – vienu metu sušuko konduktorius ir stoties tarnautojai.

Mūsų pokalbis nutrūko. Labai noriu pramankštinti kojas, todėl išlipu iš vagono. Fulkas Efrinelis pasilieka kupė.

Stotis gerai apšviesta. Gal dešimt keleivių jau išlipo su savo manta. Penki ar šeši gruzinai trypčioja ant vagonų laiptelių.

Nuaidėjus pirmajam varpo dūžiui, žengiu prie mūsų vagono, įlipu, nužingsniuoju į kupė ir čia nustebęs matau, kad mano vieta užimta. Priešais amerikietį sėdi kažkokia persona, aiškiai demonstruojanti anglosaksišką akiplėšiškumą, kuriam nėra ribų. Jauna ar

sena? Graži ar bjauri? Tamsoje sunku įžiūrėti. Bet, kad ir kaip ten būtų, prancūzo galantiškumas neleidžia man pulti ginčytis dėl vietos. Atsisėdu šalia nepažįstamosios, kuri nemato reikalo net atsiprašyti.

O Fulkas Efrinelis per šį laiką spėjo užsnūsti, taip ir nepasakęs man, kokius konkrečiai gaminius gamina milijardais ir po visą pasaulį pardavinėja „Strong Bulbul & C°" firma Niujorke...

Traukinys vėl važiuoja. Užpakalyje pasilieka Jelizavetpolis, dunksantis už šimto septyniasdešimties kilometrų nuo Tifliso prie Ganžačajės, Kuros intako, ir turintis dvidešimt tūkstančių gyventojų. Nemačiau skendinčių žalumoje plytinių namukų, senų pastatų griuvėsių, gražios XVIII amžiaus pradžios mečetės, garsiosios Maidano aikštės. Prieblandoje pro garų kamuolius, besiveržiančius iš mūsų garvežio, šiaip ne taip pavyko įžvelgti aukštų platanų viršūnes, kur peri varnos ir strazdai, o karštomis vasaros dienomis po jais randa pavėsį žmonės. Ant sraunaus upelio, nešančio savo sidabro vandenis palei pagrindinę miesto gatvę, krantų išvydau tik neaiškius namų su statinių tvoromis, panašiomis į pilies kuorus, kontūrus. Mat Jelizavetpolį dažnai puldinėjo Širvano kalniečiai lezginai, kurie, jeigu tikėtume šaltiniais, laiko save Atilos laikų hunų palikuonimis. (*Atila – hunų, Centrinės Azijos genčių, įsiveržusių į Europą V a., vadas.*)

Buvo beveik vidurnaktis. Traukė miegoti, tačiau būdamas patyręs reporteris nusprendžiau, kad snausiu stačiomis akimis ir ausimis.

Pro snaudulį, kurį stiprino monotoniškas ratų stuksėjimas, girdėjau veriančius priešpriešinių garvežių švilpukus, buferių džeržgesį. Be to, trumpų sustojimų metu vis aidėjo skelbiami stočių pavadinimai: Heranas, Eulachas, Liakiai, Udžarai, Kiurdamiras, Karasu, Navagis... Tačiau be ceremonijų išmestas iš vietos prie lango nieko negalėjau matyti.

Pradedu vienas sau svarstyti – ar šita keleivė važiuos iki pat Didžiojo Transazijos geležinkelio galo? Ar bičiuliškai nusilenksime vienas kitam Pekino gatvėse?.. Paskui mintys nuklysta prie amerikiečio, kuris ir toliau savo kampe taip perkūniškai knarkia, kad drąsiai galėtų pakeisti vieną iš ventiliatorių „Strong Bulbul

& C°" prekybos namuose. Bet ką gi, velniai rautų, gamina toji milžiniška gamykla Jungtinėse Amerikos Valstijose? Geležinius arba plieninius tiltus, garvežius, šarvus, garo katilus ar kasyklų siurblius? Iš to, ką jis papasakojo, susidariau įspūdį, kad tai gamybos milžinas, galįs varžytis su Krezo, Kokerilio arba Eseno fabrikais. Jeigu tiktai šis Fulkas Efrinelis ko nors neperdėjo.

Bet netrukus užmingu, pamirštu viską pasaulyje ir net nebegirdžiu amerikiečio knarkesio.

Tuo metu traukinys pasiekia Aliatų stotį, sustoja dešimčiai minučių, o paskui lekia toliau.

Aliatai – mažas uostamiestis, iš kurio galima pirmąsyk žvilgtelėti į Kaspijos jūrą, išvysti vietas, kuriomis traukė Petro Pirmojo kariuomenė... Ir jeigu pridėčiau dar šiek tiek duomenų iš Bujė ir Laruso, tai susidarytų puiki istorinės fantastikos kronika... Kaip apmaudu, kad pramiegojau šį miestą. (*Bujė, Larusas – Enciklopedinių žodynų leidėjai.*)

....

Baku! Baku!

Mane pažadino riksmai.

Buvo septinta valanda ryto.

Trečiasis skyrius

Garlaivis išplaukia trečią valandą dienos. Tie keleiviai, kurie rengiasi kirsti Kaspijos jūrą, skuba į prieplauką – užsiimti kajutę arba bent vietą denyje.

Fulkas Efrinelis tuoj pat palieka mane:

– Negaliu gaišti nė valandėlės. Turiu skubiai perkelti savo krovinį į garlaivį.

– O ar didelis krovinys?

– Keturiasdešimt dvi dėžės.

– Keturiasdešimt dvi! – sušunku.

– Gailiuosi, kad ne dvigubai daugiau. Jums leidus...

Amerikietis taip skubėjo, kad net nepasiūlė rankos mūsų nepažįstamajai ir nepadėjo išlipti iš vagono. Tai padariau aš. Keliautoja, atsidūrusi perone, teikėsi apdovanoti mane tik trumpu „thank you, sir" (*angl. dėkoju jums, sere*), ištartu tipiškai britaniškų sausu stiliumi.

Kažkur Tekerėjus paminėjo, kad puikiai išauklėta anglė – tobuliausias Dievo kūrinys žemėje. Ką gi, patikrinsime, jeigu pasitaikys proga, ar šis galantiškas posakis tinka mūsų bendrakeleivei.

Pagaliau moteris pakėlė vualį. Iš pažiūros jai galima duoti dvidešimt penkerius. Veidas blyškus, žydros akys trumparegiškai prisimerkusios, be akinių. Man pagarbiai nusilenkus, ji atsakė lengvu nevikriu linktelėjimu ir plačiu žingsniu patraukė prie išėjimo.

Galimas daiktas, kad mudu dar susitiksime garlaivyje. Bet į prieplauką aš atlėksiu prieš pat išplaukiant: negaliu veltui sugaišti nė vienos valandėlės, – juk apžiūrėti Baku miestui, ugnies garbintojų sostinei, galiu skirti tik pusdienį.

Apsuptas trigubų dantytų sienų, šis miestas įsikūręs Apšerono

pusiasalyje, prie tolimiausių Kaukazo kalnagūbrio atšakų. Apžiūrinėju chanų rūmus – architektūrinį Šachrijaro ir Šachrazados, „Mėnulio dukters" ir puikios pasakotojos, laikų paminklą. Trapi skulptūra rūmuose atrodo taip, tarsi ką tik iš po skulptoriaus kalto. Toliau senos mečetės, į kurią galima įeiti nenusiavus batų, kampuose kyla grakštūs minaretai. Tiesa, muedzinas ten maldos metu nebegieda skambių posmų iš Korano.

Bet Baku yra ir rusų kvartalai, apstatyti mediniais namais be kokio nors rytietiško kolorito; ir įspūdinga geležinkelio stotis, tinkanti bet kuriam dideliam Europos arba Amerikos miestui; ir visiškai šiuolaikinis uostas naujojoje miesto dalyje, kuriame šimtai garlaivių kaminų teršia atmosferą tirštais akmens anglies, deginamos jų kūryklose, dūmais.

Nesuprantu, kodėl naftos mieste naudojama anglis. Kuriam galui šis kuras, jeigu plika ir nevaisinga Apšerono pusiasalio žemė, kurioje auga tik Ponto pelynai, turi gausybę mineralinės alyvos? Čia galima išsiurbti tiek pigios naftos, kad net be proto ją naudojant jos pakaks net keliems šimtmečiams.

Tikras gamtos stebuklas! Norite tuoj pat turėti šviesą arba šilumą? Nėra nieko paprastesnio. Reikia tik padaryti žemėje skylę, iš ten bemat išsiveržia dujos, belieka tik drąsiai jas uždegti. Štai jums natūrali dujų saugykla, kuria gali naudotis bet kas, netgi pats neturtingiausias.

Pabuvoti įžymiojoje Ateš Gacho šventykloje, stūkstančioje už dvidešimt dviejų varstų nuo miesto, gaila, pritrūkau laiko. Ten dega amžinoji ugnis, kurią šimtus metų prižiūri parsų kunigai, išeiviai iš Indijos, nevalgą gyvulių mėsos.

Išmuša vienuolika valandų. Prisimenu, kad dar nepusryčiavau, ir skubu į geležinkelio stoties restoraną, nes net nemanau sekti parsų žynių vegetarišku pavyzdžiu.

Prie salės durų susiduriu su skubančiu iš ten Fulku Efrineliu.

– O pusryčiai?.. – klausiu.

– Jau po visko, – atsako amerikietis.

– O jūsų krovinys?

– Liko dar pakrauti į garlaivį dvidešimt devynias dėžes... Atleiskite, turiu skubėti. Jeigu jau mano daliai teko garbė atstovauti

„Strong Bulbul & C°" prekybos namų interesams, firmai, kuri kiekvieną savaitę eksportuoja po penkis tūkstančius gatavos produkcijos dėžių...

– Skubėkite, skubėkite, pone Efrineli, pasimatysime denyje. Beje, ar nesusitikote mūsų bendrakeleivės?

– Kokios bendrakeleivės?

– Jaunos damos, kuri kupė buvo užėmusi mano vietą.

– Su mumis važiavo jauna dama?

– Taip...

– Tiktai dabar sužinojau, pone Bombarnakai, tiktai dabar...

Ir amerikietis, peržengęs slenkstį, dingo už durų. Tačiau aš neprarandu vilties dar prieš pasiekiant Pekiną sužinoti, ką ten gamina toji Niujorko „Strong Bulbul & C°" firma. Penki tūkstančiai dėžių kiekvieną savaitę... Koks našumas ir kokia realizacija!

Skubiai papusryčiavęs, vėl išlėkiau į miestą. Vaikščiodamas turiu galimybę pasigrožėti lezginais: jų pilkomis čerkesėmis su patrontašais ant krūtinės; bešmetais iš ryškiai raudono šilko; getrais, išsiuvinėtais sidabru; plokščiais auliniais batais be pakulnių; baltomis papachomis ant galvų; ilgais šautuvais per pečius; kardais ir kinžalais prie šonų. Trumpai sakant, lezginai ginkluoti iki dantų ir daro gana stiprų įspūdį. Išdidūs, impozantiški, puikiai atrodo, ypač žingsniuodami rusų imperatoriaus palydoje.

Jau antra valanda. Laikas keliauti į prieplauką. Pakeliui dar turiu užsukti į geležinkelio stotį savo lengvo bagažo, palikto saugojimo kameroje.

Ir štai su lagaminu vienoje rankoje ir lazdele kitoje leidžiuosi gatve, vedančia į prieplauką.

Vienoje iš aikščių, kuri tvirtovės sienoje atveria praėjimą į krantinę, mano dėmesį nejučiomis patraukia du žmonės – vyras ir moteris – kelionės drabužiais. Vyriškiui galima duoti trisdešimt-trisdešimt penkerius metus, moteriai – nuo dvidešimt penkerių iki trisdešimties. Jis – žilstantis brunetas, judrios fizionomijos, greito žvilgsnio, lengvos, balansuojančios eisenos. Ji – gana graži žydraakė blondinė besigarbanojančiais plaukais ir jau truputį pablyškusiu veidu. Jos ryški senamadiška suknia toli gražu nerodo gero skonio. Matyt, tai sutuoktiniai, tiktai dabar at-

vykę Tifliso traukiniu, ir, jeigu manęs neapgauna intuicija, mano tėvynainiai.

Rankose juodu turi lagaminėlius, pažastyse – lazdeles, skėčius, ant nugarų – pagalves ir pledus. Jie, matyt, pasistengė pasiimti kiek pajėgdami daugiau įvairiausių daiktų, kad garlaivyje galėtų kuo mažiau atiduoti bagažo. Pajuntu stiprų norą jiems padėti. Argi tai ne laimingas ir retas atsitikimas – sutikti tėvynainius toli nuo Prancūzijos?

Netikėtai pasirodo Fulkas Efrinelis, skubiai mane pasikviečia, todėl aš, nespėjęs susipažinti, palieku sutuoktinius ramybėje.

– Kaip sekasi pakrauti savo krovinį? – klausiu amerikiečio.

– Šiuo momentu krauname trisdešimt septintąją dėžę.

– Ir kol kas be nuotykių?

– Be jokių nuotykių.

– Ar galiu sužinoti, kas tose dėžėse?

– Kas jose? Štai ji, štai ji, trisdešimt septintoji! – sušunka Fulkas Efrinelis ir bėga pasitikti vežimo, pasirodžiusio prieplaukoje.

Krantinėje daug žmonių ir gana triukšminga, kaip paprastai būna uoste įlaipinant ir išlaipinant keleivius.

Baku – pats didžiausias prekybos ir keleivių uostas prie Kaspijos jūros, tiksliau, didelio ežero, kadangi jis nesusisiekia su kitomis jūromis. Derbentas, įsikūręs šiauriau, jokiu būdu neprilygsta Baku, kuriame atliekama daugiausia prekybos operacijų. Nėra ko ir kalbėti, kad įkūrus uostą Uzun Ade, priešingame Kaspijos krante, Baku tranzitas padidėjo dešimt kartų. Užkaspijo geležinkelis, pradėtas eksploatuoti gabenant krovinius ir keleivius, dabar virto svarbiausiu prekybos keliu, sujungusiu Europą su Turkestanu.

Galimas dalykas, netolimoje ateityje palei Persijos sieną bus nutiesta dar viena magistralė, kuri sujungs Pietų Rusijos geležinkelį su Indijos geležinkeliu, ir tada keleiviams jau nebereikės keltis per Kaspijos jūrą. O kai šis didžiulis uždaras baseinas išdžius dėl intensyvaus garavimo, tai kodėl gi nenutiesus bėgių jo smėlėtu dugnu nuo Baku iki Uzun Ado?

Bet tai dar problemiškas klausimas, o kol kas reikia lipti į garlaivį, ką ir darau, įsimaišęs į keleivių minią.

Mūsų garlaivis vadinasi „Astra" ir priklauso „Kaukazas ir Merkurijus" draugijai. Tai didelis ratinis laivas, darantis tris reisus per savaitę. Jo platus korpusas pirmiausia pritaikytas gabenti kroviniams; statytojams greičiausiai labiau rūpėjo, kur krauti ryšulius, o ne kur talpinti keleivius. Tačiau kai kalbama apie kelionę, trunkančią tik vieną parą, neverta daug kabinėtis.

Prieplaukoje ūžia triukšminga minia. Vieni išvyksta, kiti palydi, treti atėjo šiaip sau pažiopsoti. Tarp keleivių daugiausia turkmėnų, gal dvi dešimtys įvairių tautybių europiečių, persai ir net esama žmonių iš Padangių imperijos, kurie, matyt, vyksta į Kiniją.

„Astra" kimšte prikimšta įvairiausių prekių. Vietos triume nebeliko, todėl užgriozdintas visas denis. Keleiviams skirtas laivagalis, bet ir ten pilna ryšulių ir dėžių, uždengtų storu įdervuotu brezentu, saugančiu nuo bangų.

Čia sukrautas ir Fulko Efrinelio krovinys; pats amerikietis vadovauja krovimui ir dar taip energingai, kad malonu žiūrėti; jis pasiryžęs neišleisti iš akių nė vienos dėžės, kurių ilgis, plotis ir aukštis – dvi pėdos ir kurios rūpestingai aptrauktos oda su didelių raidžių užrašu: *„Strong Bulbul & C°", Niujorkas.*

– Ar jau visos jūsų dėžės laive? – klausiu amerikiečio.

– Antai neša keturiasdešimt antrąją, paskutinę.

Iš tikrųjų tą akimirką pasirodė nešikas. Man atrodė, kad jis truputį svyruoja – ar tai dėl sunkaus nešulio ant nugaros, ar dėl gerokai padaugintos degtinės.

– Wait a bit! – šaukia Fulkas Efrinelis.

Paskui, norėdamas būti suprastas, rėkia jau rusiškai:

– Atsargiai!.. Atsargiai!

Patarimas puikus, tačiau pavėluotas. Nešikas žengia nerangų žingsnį, dėžė nuslysta nuo jo pečių, krenta... laimei, ant „Astros" borto tinklų, skyla į dvi dalis, ir ant denio pasipila plyštančių popierinių paketėlių turinys.

Kokį pasipiktinimo kupiną riksmą išspaudžia Fulkas Efrinelis! Kokiu rinktiniu niuksu apdovanoja nevikrųjį berną, vis kartodamas beviltišku balsu:

– Mano dantys!.. Mano vargšai dantys!

Šliaužiodamas keliais, jis renka išsibarsčiusius siaurame pra-

ėjime gaminius iš dirbtinio dramblio kaulo, o aš, matydamas šią komišką sceną, negaliu sulaikyti juoko.

Vadinasi, „Strong Bulbul & C°" firma viso labo gamina dantis! Ir toji milžiniška gamykla egzistuoja vien todėl, kad kiekvieną savaitę išsiųstų į visas pasaulio dalis penkis tūkstančius dėžių protezų! Nieko sau! Iš tikrųjų amerikietiškas užmojis!

Sakoma, kad Žemės rutulyje gyvena tūkstantis keturi šimtai milijonų žmonių, o jeigu turėsime omenyje, jog kiekvienas turi trisdešimt du dantis, tai iš viso susidarys apie keturiasdešimt penkis milijardus. Taigi, jeigu kada nors reikėtų visus tikrus dantis pakeisti dirbtiniais, tai net „Strong Bulbul & C°" firma nepajėgtų susidoroti su šia užduotimi.

Fulkas Efrinelis vis dar renka savo brangenybes. Aidi paskutiniai gongo dūžiai, „Astra" tuoj tuoj atsišvartuos.

Staiga nuo krantinės pusės pasigirsta riksmai, panašūs į tuos, kuriuos girdėjau Tiflise, kai išvyko Baku traukinys.

O štai ir pats keliautojas. Bemat atpažįstu nevykėlį vokietį. Jis dumia visas uždusęs. Bet tilteliai jau pakelti, o garlaivis iš lėto tolsta nuo prieplaukos. Pavėlavęs keleivis spėja kaip tik tą akimirką, kai du jūreiviai rengiasi galutinai atšvartuoti laivagalį. Jie ištiesia vokiečiui ranką ir padeda užšokti ant denio...

Sprendžiant iš visko, šis storulis visada vėluoja, todėl be galo nustebsiu, jeigu jis pasieks savo kelionės tikslą.

Štai jau „Astra" pradeda plakti vandenį savo galingais ratais ir tolsta nuo kranto.

Stoviu su cigaru dantyse prie laivagalio kairiojo borto tinklų, stebėdamas, kaip už Apšerono kyšulio dingsta Baku uostas, o vakarų horizonte ryškėja Kaukazo kalnų grandinė. Staiga apytikriai už keturių šimtų metrų priešais laivą išvystu kažkokį keistą kunkuliavimą; jis eina iš gelmių, paviršiuje keldamas bangas.

Paskutinį sykį užsitraukęs, sviedžiu nuorūką už borto. Ir tą pačią akimirką „Astros" korpusą apsupa ugnies siena. Pasirodo, nesuprantamą bangavimą kėlė povandeninis naftos šaltinis. Toji nafta ir suliepsnojo...

Keleiviai pradeda šaukti. Laivas plaukia per ugnies uždangą, bet staigus vairo posūkis išveda jį į nepavojingą vietą.

Kapitonas, nusileidęs į į laivagalį, pareiškia tik trumpą pastabą:

– Jūs pasielgėte labai neapdairiai.

Atsakau jam įprasta tokiais atvejais fraze:

– Iš tikrųjų, kapitone, nežinojau.

– O reikėtų žinoti, pone, – ūmai pasigirdo už kelių žingsnių nuo mūsų sausas ir rūstus balsas.

Apsidairau ir susiduriu akimis su angle.

Ketvirtasis skyrius

Neverta pernelyg tikėti kelionės įspūdžiais. Jie visada subjektyvūs. Tiesa, aš nelabai suvokiu šio žodžio prasmę, bet vartoju jį todėl, kad jis pasidarė madingas.

Linksmas žmogus į viską žvelgia džiugiai, niūruolis – tą patį regi niūrioje šviesoje. Demokritui Jordano ir Mirusios jūros krantai pasirodytų esą nuostabūs, o Heraklitas palaikytų nykiais netgi Bosforo krantus ir Neapolio įlankos apylinkes.

Retai kada autoriaus asmenybė neuždeda antspaudo savo pasakojimui, – tokius pavyzdžius rodo Hugo, Diuma, Lamartinas ir daugelis kitų rašytojų. Tiesa, Šekspyras sudaro išimtį, bet aš, kaip suprantate, nesu Šekspyras, lygiai kaip ir ne Lamartinas, Diuma arba Hugo.

Būdamas iš prigimties optimistas, kuriam, sakysime, svetimos Šopenhauerio ir Leonardo doktrinos, vis dėlto prisipažįstu, kad Kaspijos jūros krantai man pasirodė nejaukūs ir nuobodūs. Jokios gyvybės šiose vietose – nei augalų, nei paukščių. Nejauti čia ir tikrai didelės jūros. Nors Kaspija iš esmės ne kas kita, o ežeras, tyvuliuojantis įduboje ir esąs dvidešimt šešiais metrais žemiau Viduržemio jūros lygio, tačiau jame dažnai kyla stiprios audros. Bet garlaiviams nereikia „gelbėtis bėgant", kaip sako jūreiviai. Jie greitai pasiekia vakarinį arba rytinį krantą, juk Kaspijos plotis – viso labo koks šimtas ljė. Beje, nei europinėje, nei azijinėje pakrantėje beveik nėra patogių įlankų, kur būtų galima pasislėpti nuo prasto oro.

Užkaspijo geležinkelis jau keletą metų funkcionuoja tarp Uzun Ado ir Kinijos sienos. Vien tarp šio uosto ir Samarkando yra ne mažiau kaip šešiasdešimt trys stotys. Vadinasi, šioje kelio dalyje

išlips iš traukinio dauguma keleivių, iš esmės kaukaziečiai, prekiaujantys su Turkestanu. Jie manęs nedomina. Juos stebėti – tiktai veltui laiką gaišti. Sakykime, susidomi kuriuo nors vienu iš jų, pageidauji sužinoti, „kuo jis gyvena ir kvėpuoja", o jis, žiūrėk, ir dings kitoje stotyje.

Ne jau! Dėmesio verti tik tie keleiviai, kurie važiuoja iki galutinės stoties: pavyzdžiui, Fulkas Efrinelis arba ana anglė, kuri, kaip man regis, irgi keliauja iki Pekino. Tiesa, iki šiol nieko nežinau apie prancūzų sutuoktinių porą. Bet kėlimasis per Kaspiją dar tik prasidėjo, taigi dar spėsiu su jais susipažinti. Yra dar du kinai, matyt, grįžtantys į savo Padangių imperiją. Ir jeigu mokėčiau bent šimtą jų žodžių iš „huanchua" – šnekamosios kalbos, būtiniausiai užmegzčiau pašnekesį su tomis įdomiomis asmenybėmis, tokiomis tipiškomis, tarsi jos ką tik išlipo iš kiniškos širmos. Tikiuosi, kad Uzun Ade sutiksiu ir daugiau pakeleivių.

Žinia, norėčiau susipažinti su supamu legendų žmogumi, kuris keliauja inkognito – ar tai būtų kilmingas aristokratas, ar paprasčiausias banditas. Negalima pamiršti, kad mes, reporteriai, vaidiname dvigubą vaidmenį – ir įdomių faktų gaudytojus, ir objektų, vertų interviu, ieškotojus. Todėl svarbiausia – mokėti pasirinkti. Kas gerai pasirenka, tas ir laimi.

Nusileidau trapu į laivagalio saloną. Nė vienos laisvos vietos. Ir kajutes jau seniai užėmė keleiviai, kurie nepakelia nei skersinio, nei išilginio supimo. Jie visi atsigulė, vos tik įžengę į garlaivį, ir pakils, kai jis prisišvartuos prie Uzun Ado prieplaukos. Argi įmanoma rasti paslaptingą herojų tarp šių jūrligės išgąsdintų snaudalių!

Nusprendęs praleisti naktį denyje, sugrįžau į viršų. Amerikietis vis dar knebinėjosi su ta savo sudužusia dėže.

– Jūs tiktai pagalvokite, – šūktelėjo jis, – tik pagalvokite, tas girtuoklis dar išdrįso paprašyti manęs arbatpinigių!

– Tikiuosi, pone Efrineli, kad niekas jums nedingo?

– Laimei... niekas!

– Leiskite paklausti, kiek dantų gabenate šiose dėžėse į Kiniją?

– Milijoną aštuonis šimtus tūkstančių, neskaitant išminties dantų.

Ir Fulkas Efrinelis, pasakęs šį sąmojį, kurį tikriausiai jau ne

sykį buvo paleidęs kelionėje, praplyšta griausmingai kvatoti. Palieku jį ir per tambūrą nužingsniuoju į priekinę laivo dalį.

Dangus gana giedras, bet gaivus šiaurės vėjelis, regis, stiprėja. Jūros paviršiuje tįsta ilgos žalsvos juostos. Galbūt naktis bus kur kas rūstesnė, negu tikiuosi. Garlaivio priekyje susibūrė daug keleivių. Tai daugiausia varguoliai, sugulę kaip papuola ant medinių klojinių palei laivo pertvaras, šalia įdervuoto brezento. Bemaž visi jie rūko arba žiaumoja kelionei įsidėtą valgį. Kai kurie stengiasi užmigti, kad nebejaustų nuovargio arba nuslopintų alkį.

Noriu juos stebėti visai iš arti. Juk reporteris panašus į medžiotoją, kuris ilgai slankioja po krūmus, kol suranda pėdsakus. Matau didelę medinę baltos spalvos dėžę, kurios aukštis apie du metrai, o plotis ir ilgis – po metrą. Ant jos rusiškomis raidėmis parašyta: *Atsargiai, veidrodžiai! Neversti ant šono! Saugoti nuo drėgmės!*

Žemiau nurodyta, kur viršus ir apačia, galiausiai adresas:

Poniai Zinkai Klork, Šachua gatvė,
Pekinas, Džilio provincija, Kinija

Sprendžiant iš vardo, tai turbūt rumunė, pasinaudojusi tiesioginiu Transazijos traukiniu, kad išsirašytų sau veidrodžių. Nejaugi šitokių prekių nėra Padangių imperijos parduotuvėse? Kaipgi tada kinės grožisi savo migdolinėmis akimis ir pasidaro įmantrias šukuosenas?

Šeštą valandą varpas kviečia pietų. Valgykla – priekinėje laivo dalyje. Prie stalo sėdi apie keturiasdešimt žmonių. Fulkas Efrinelis vidury stalo. Šalia jo iš dešinės – laisva vieta, jis mostu kviečia mane.

Matyt, tik atsitiktinumas, kad jam iš kairės atsisėda anglė, su kuria amerikietis kalbasi ir pristato ją man:

– Mis Horacija Bluet.

Priešais sėdi prancūzų šeima ir atidžiai studijuoja valgiaraštį. Keliautojas vokietis – kitame stalo gale, prie bufeto, todėl pirmasis gauna patiekalus. Tai tvirtai suręstas šviesiaplaukis vyriškis rausvu veidu, rusva barzdele, putliomis rankomis ir labai ilga no-

simi. Atrodo jis tarsi vokiečių atsargos karininkas, kuriam gresia per ankstyvas nutukimas.

– Šį kartą jis nepavėlavo, – sakau Fulkui Efrineliui.

– Vokietijos imperijoje griežtai laikomasi pietų laiko, – atsako amerikietis.

– Ar nežinote šio vokiečio pavardės?

– Kaipgi! Baronas Veisšnitcerderferis.

– Ir su tokia pavarde jis važiuoja iki Pekino?

– Iki pat Pekino, kaip ir tas rusų majoras, kuris sėdi šalia „Astros" kapitono.

Išvystu vidutinio amžiaus, barzdotą, stipriai pražilusį žmogų. Tipiškas rusas. Veidas atviras, simpatiškas. Ar tik jis nebus tas keliautojas, apie kurį svajoju?

– Tai sakote, pone Efrineli, kad jis majoras?

– Taip, jis rusų karo gydytojas, o jo pavardė – majoras Nolticas.

Amerikietis nors ir ne reporteris, bet spėjo sužinoti kur kas daugiau už mane.

Šoninis supimas dar ne itin stiprus. Fulkas Efrinelis toliau šnekučiuojasi su mis Horacija Bluet. Iš jų kalbos suprantu, kad šiuodu žmonės turi daug ką bendra.

Ir iš tikrųjų, jeigu vienas tiekia dantis, tai kita – plaukus. Mis Horacija Bluet – solidžios Londono firmos – *„Holms- Holm"* prekybos namų atstovė. Firma kasmet gauna iš Padangių imperijos šimtus tonų moteriškų plaukų už du milijonus svarų sterlingų. Bluet vyksta į Pekiną, kad ten firmos lėšomis įsteigtų nuolatinę kontorą. Verslas žada būti gana pelningas, nes slaptoji draugija „Mėlynasis lotosas" rūpinasi, kad ir vyrai kinai nebenešiotų kasų – kinų pavaldumo Mandžiūrijos mongolams ženklo.

Pietūs tęsiasi jau ketvirtį valandos. Kol kas nieko svarbaus neatsitiko. Keleivis skustu veidu ir jo baltaplaukė draugė, regis, klausosi mūsų prancūziškos kalbos aiškiai patenkinti ir akivaizdžiai norintys įsiterpti. Nėra abejonės, jog tai mano tėvynainiai. Bet kuriai žmonių kategorijai juodu priklauso?..

Tą akimirką „Astra" gerokai pasvyra – lėkštės šokteli stalo įdubose, įrankiai skambteli ir slysta, iš stiklinių išsipila dalis jų turinio, kabančios lentynos nukrypsta nuo vertikalios linijos. Smal-

su stebėti, kaip čia viskas vyksta, jeigu pats esi atsparus jūrligei.

– Aha, – sako man Fulkas Efrinelis. – Jos didenybė Kaspija pradeda nusipurtyti savo blusas!

– Ar jūsų neveikia supimas?

– Mane? Ne daugiau kaip jūrų kiaulytę. O jūs, mis, – atsigręžia jis į Horaciją Bluet, – ar lengvai pakeliate supimą?

– Manęs jis neveikia.

Kitoje stalo pusėje sutuoktinių pora prancūziškai pasikeičia keliomis frazėmis.

– Ar tau nebloga, Karolina?

– Ne, Adolfai... Kol kas ne... bet jeigu ir toliau taip sups, prisipažįstu, kad...

– Tuomet, Karolina, geriau eikim ant denio. Vėjas ketvirčiu pasisuko į rytus, todėl „Astra" netruks atsukti nosį prieš vėją.

Ši kalbėjimo maniera byloja, kad ponas Katerna – tokia prancūzo pavardė – yra jūrininkas arba kada nors buvo. Tą rodo ir jo balansuojanti eisena.

Tuo tarpu ima vis stipriau supti. Dauguma pietaujančiųjų nebegali pakelti supimo ir eina ant denio, vildamiesi, jog gryname ore pasijusią geriau. Valgykloje lieka ne daugiau kaip dešimt žmonių, įskaitant ir kapitoną, su kuriuo ramiai šnekučiuojasi majoras Nolticas. Fulkas Efrinelis ir mis Horacija Bluet, be abejonės, jau pripratę prie neišvengiamų navigacijos atsitiktinumų. Vokietis baronas ir toliau ramiai valgo ir geria, tarsi sėdėtų Miuncheno arba Frankfurto aludėje. Jis pjausto mėsą gabaliukais, pabarsto druska ir pipirais, užpila padažu ir labai patenkintas siunčia po ūsuota lūpa. Pažįstu teutono prigimtį! Kad ir kas atsitiktų, jis laikysis kuo ramiausiai, ir joks supimas neprivers jo praleisti nė vieno gurkšnio arba kąsnio.

Netoliese įsitaisė abu kinai, kuriuos smalsiai stebiu.

Vienas iš jų – gal dvidešimt penkerių metų jaunuolis, grakščių manierų ir malonaus veido, nepaisant geltonos odos ir įkypų akių. Matyt, keletas Europoje praleistų metų paliko savo pėdsakus: jo pakirpti ūsai ir šukuosena greičiau išrodo prancūziškai negu kiniškai. Manau jį esant šaunuolį, linksmo būdo, kuris vargu ar dažnai mėgsta liūdėti.

Jo kompanionas, iš kurio jaunuolis, man regis, truputį šaiposi, panašus į linguojančią porceliano lėlę. Iš pažiūros jam apie penkiasdešimt-penkiasdešimt penkeri, veidas negražus, pakaušis – pusiau nuskustas, ant nugaros tradicinė kasa, drabužiai – tautiniai: suknia, palaidinė, juosta, plačios kelnės ir margi pusbačiai be užkulnių. Jis ne toks atsparus, todėl sustiprėjus supimui pašoka nuo stalo ir dingsta laiptuose, vedančiuose į laivagalio kabiną. O jaunasis kinas, tiesdamas jo pamirštą ant stalo mažą tomelį, šūkteli pavymui, bet kažkodėl itališkai:

– Kornaro!.. Kornaro!..

Nejaugi šis kinas šneka Bokačo kalba? Ką gi, dar bus progos sužinoti.

Po pietų einu į denį, palikęs Fulką Efrinelį ir mis Horaciją Bluet kalbėtis akis į akį apie komisinius procentus ir kainoraščius.

Greitai slenkantys debesys, genami iš rytų, aptraukė dangų storomis klostėmis. Kažkur ten aukštybėse dar mirga keletas žvaigždelių. Vėjas stiprėja. Ant fokstiebio girgždėdamas supasi baltas žibintas. Du kiti žibintai, iškelti ant dešiniojo ir kairiojo bortų, paklusdami supimui, svaido ant bangų ilgus raudonos ir žalios spalvos šleifus.

Dar tik aštunta valanda. Užsirūkau cigarą ir, plačiai statydamas kojas, kad lengviau atlaikyčiau šoninį supimą, imu palengva žingsniuoti palei bortą. Pirmos klasės keleiviai jau paliko denį, todėl esu bemaž visiškai vienas. Ant tiltelio pirmyn ir atgal vaikšto vyresnysis padėjėjas, reguliuodamas kursą, kurio turi laikytis šalia jo stovintis vairininkas. Irklinių ratų mentys su milžiniška jėga smogia į vandenį, keldamos pragarišką triukšmą, o kai laivas pakrypsta, vienoje pusėje jos pakyla ir tuščiai sukasi. Iš kamino veržiasi aitrių dūmų kamuoliai, barstydami ore kibirkščių spiečius.

Devintą valandą visiškai sutemsta. Stengiuosi tolumoje įžvelgti kokio nors garlaivio švieselę, bet veltui: Kaspijoje nėra didelio judėjimo. Girdžiu tiktai jūros paukščių riksmus – žuvėdrų ir juodųjų ančių, atsiduodančių vėjo užgaidoms.

Vaikščioju deniu ir negaliu atsikratyti minties, kad kelionė gali ir baigtis be kokių nors nuotykių, todėl neturėsiu ko pranešti laik-

raščiui!.. Ką teisindamasis galėčiau pasakyti? Ne, turiu griebtis bet ko, kad tik nelikčiau tuščiomis rankomis.

Pusę vienuoliktos atsisėdu ant vieno suolo „Astros" gale. Bet ne: tokiame vėjyje ilgai nepasėdėsi!

Užlipu ant priekinio denio, prisilaikydamas planšyro. (*Planšyras – sija, užbaigianti viršutinį laivo borto kraštą.*) Po tilteliu tarp ratų gaubtų mane pagauna toks vėjo gūsis, jog turiu tuoj pat ieškoti užuovėjos už brezentu apdengtų prekių. Įsitaisęs tarp dėžių, apsivynioju pledu, padedu galvą ant įdervuoto audinio ir bemat užmingu.

Po kurio laiko mane netikėtai pažadina kažkokie keisti garsai. Įsiklausau. Regis, šalia kažkas knarkia.

„Turbūt koks nors keleivis iš laivo priekinės dalies, – spėlioju. – Matyt, jis įlindo tarp dėžių, įsitaisė po brezentu, todėl visai gerai jaučiasi improvizuotoje kajutėje."

Bet dulsvoje žibalinės lempos šviesoje, vos prasiskverbiančioje pro kompaso gaubtą, sunku ką nors įžiūrėti.

Knarkimas liovėsi. Apsidairau aplinkui... Nieko.

Tikriausiai prisisapnavo.

Vėl atsigulu ir mėginu užmigti, bet knarkimas vėl pasigirsta. Na, žinoma! Jis sklinda iš tos dėžės, prie kurios priglaudžiau galvą.

Velniai rautų, nejaugi joje yra koks nors gyvulys? Bet koks?.. Katė?.. Šuo?.. Ne, to negali būti! Kuriam galui dėžėje uždaryti naminį gyvulį? Vadinasi, tenai plėšrus žvėris!.. Pantera, tigras, liūtas?..

Štai ir radau pėdsaką. Tai plėšrūnai, kurie gabenami į žvėryną arba kokiam nors Centrinės Azijos sultonui... Dėžėje yra narvas, ir jeigu jis atsidarytų... koks pribloškiantis kelionės nuotykis... Kokia medžiaga kronikai!.. Štai matote, kur gali nuklysti netramdoma reporterio, trokštančio sensacijų, vaizduotė! Bet kuria kaina privalau sužinoti, kam priklauso šis plėšrūnas ir kur jis turi būti nugabentas – į Uzun Adą, o gal toliau – į Kiniją... Žinia, adresas nurodytas ant dėžės.

Kadangi esu užuovėjoje, išsitraukiu vaško žvakę, uždegu ir, įsivaizduokite, išvystu jau pažįstamą adresą:

Poniai Zinkai Klork, Šachua gatvė, Pekinas, Džilio provincija, Kinija...

Bet kam šiai gražiai rumunei – neabejoju nei tuo, jog ji rumunė, nei tuo, kad gražuolė, – prireikė išsirašyti iš Europos plėšrų žvėrį?

Nuo Uzun Ado iki Padangių imperijos sostinės traukinys važiuoja vienuolika dienų. Tad kas tokioje ilgoje kelionėje rūpinsis uždarytu dėžėje žvėrimi, kas jį šers ir girdys? Geležinkelio tarnautojai jam rodys ne daugiau dėmesio negu vežamiems veidrodžiams, todėl vargšas gyvūnas žus nuo išsekimo!

Tokios mintys skriete skrieja mano galvoje. „Ar aš budžiu, ar sapnuoju nuostabų sapną?" – prisimenu Margaritos žodžius iš „Fausto". Bet nepajėgiu įveikti miego. Vokai nusileidžia, tarsi juos slėgtų švino svarsčiai, todėl dar stipriau supuosi į pledą ir panyru į gilų miegą.

Kiek laiko miegojau? Galbūt tris ar keturias valandas. Tik prisimenu – kai nubudau, buvo dar visai tamsu. Pasitrynęs akis, išsitiesiu, atsikeliu iš savo guolio ir vėl imu vaikščioti po denį, laikydamasis už borto tinklo.

Dabar vėjas pučia iš šiaurės vakarų, bangavimas sumažėjęs, „Astrą" ne taip supa.

Naktis labai šalta. Šiek tiek apšylu, nes jau gerą pusvalandį matuoju dideliais žingsniais denį, net nė sykio neprisiminęs žvėries. Bet mintys vėl netikėtai grįžta prie jo. Ar nereikėtų atkreipti Uzun Ado stoties viršininko dėmesio į šį pavojingą krovinį? Beje, kodėl turėčiau kišti nosį ne į savo reikalą!

Grįžtu į ankstesnę vietą. Laikrodis rodo lygiai tris. Priglaudęs galvą prie dėžės sienelės, užsimerkiu...

Ūmai išgirstu garsą, panašų į prislopintą čiaudulį. Joks žvėris negali šitaip čiaudėti!

Nejaugi viduje slepiasi žmogus, kad Didžiąja Transazijos magistrale nukeliautų „zuikiu" pas gražuolę rumunę?..

Visi miegai išlakstė! Ak, ir ilgai neprašvinta! Kaip atspėti dėžės paslaptį? Pagaliau prasideda ilgai laukti nuotykiai, taigi tikiuosi, jog netrukus turėsiu įdomios medžiagos kronikai...

Rytuose pradeda balsvėti padangė, palengva išryškindama horizontą... Iš pradžių parausta debesys zenite, paskui išlenda ir pati saulė – didelė ir tarsi drėgna nuo purslų.

Atidžiai apžiūriu dėžę. Pastebiu, kad įvairiose vietose pragręžtos skylutės, per kurias turi patekti oras. Galbūt pora akių dabar seka mane pro šias angeles...

Pusryčiauti susirinko tik tie keleiviai, kurių nenugalavo jūrligė. Tarp jų – jaunasis kinas, majoras Nolticas, Fulkas Efrinelis, mis Horacija Bluet, ponas Katerna be žmonos, baronas Veisšnitcerderferis ir dar septyni ar aštuoni žmonės.

Nemanau amerikiečiui patikėti dėžės paslaptį... Jis gali viską išplepėti, o tuomet, galimas daiktas, sudie, kronika!

Apie vidurdienį rytuose pasirodė žemė – plokščia ir geltona, pasišiaušusi kopomis. Tai Krasnovodskas.

Pirmą valandą mes jau pasiekėme Uzun Ado molą, o po dvidešimt septynių minučių žengiau ant Azijos žemės.

Penktasis skyrius

Anksčiau keleiviai išlipdavo Michailovsko uoste, įsikūrusiame mažame miestelyje, nuo kurio ir prasidėjo Užkaspijo geležinkelis. Bet šis uostas pasirodė esantis pernelyg seklus netgi vidutinio tonažo laivams. Ir tada generolas Anenkovas, tiesęs naująjį geležinkelį, puikus inžinierius, apie kurį dar ne sykį kalbėsiu, perkėlė uostą į Uzun Adą, todėl gerokai sutrumpėjo kėlimosi per Kaspijos jūrą laikas. Pastaroji stotis, įrengta ir pastatyta per tris mėnesius, iškilmingai buvo atidaryta 1886 metų gegužės 8 dieną.

Laimei, skaičiau inžinieriaus Bulanžjė atskaitas apie didžiules generolo Anenkovo statybas. Todėl nesijausiu esąs visiškas neišmanėlis, važiuodamas geležinkeliu tarp Uzun Ado ir Samarkando. Be to, pasikliauju ir majoru Nolticu, turėjusiu reikalų su šiais darbais. Nujaučiu, jog mudu tapsime geri draugai ir, nepaisydamas patarlės: „Nelaižyk savo bičiulio, net jeigu jis iš medaus", dėl trokštamo tikslo eisiu iki galo.

Dažnai stebimasi, kaip neįprastai greitai amerikiečiai nutiesė geležinkelį per Tolimųjų Vakarų lygumą. Tačiau rusai šiuo atžvilgiu jiems ne tik ne nusileidžia, bet net pralenkia – ir sparčiau tiesdami, ir drąsiau kurdami industrinius planus.

Visi prisimena drąsų generolo Skobelevo žygį į Turkestaną, žygį, kurio galutinė sėkmė ir leido tiesti Užkaspijo geležinkelį. (*1881 m. generolas M.Skobelevas prie Rusijos prijungė Ašchabadą ir žemes Kopetdago kalnagūbrio papėdėje.*) Nuo to laiko Centrinės Azijos padėtis stipriai pasikeitė – Turkestanas virto viena iš Azijinės Rusijos gubernijų, kurios sienos ribojasi su Padangių imperija. Be to, ir Kinijos Turkestanas aiškiai jaučia rusų įtaką, kurios plitimo nepajėgė sutrukdyti net svaiginančios Pamyro viršūnės.

Ir štai turiu leistis į kelią per legendines žemes, kurias kažkada nuniokojo Tamerlano ir Čingischano antpuoliai.

Nuo 1886 metų rusams Vidurinėje Azijoje priklauso šešių šimtų penkiolikos tūkstančių kvadratinių kilometrų teritorija ir milijonas trys šimtai tūkstančių gyventojų. Pietinė šios plačios šalies dalis dabar sudaro Užkaspijo sritį, padalytą į šešias apskritis: Aleksandrovsko, Krasnovodsko, Ašchabado, Achaltekino, Mervo ir Tedženo, kurias valdo rusų karinė administracija.

Apžiūrėti Uzun Adui, kurio pavadinimas reiškia „Ilgoji sala", man pakako viso labo mažiau nei valandos. Ši gyvenvietė – bemaž miestas, bet naujas miestas, pastatytas tiesiom gatvėm ir ištęstas tarsi pagal liniuotę ant plataus geltono smėlio kilimo. Jokių paminklų, jokių lankytinų vietų; lentiniai tilteliai ir mediniai namai, šalia kurių siekiant didesnių patogumų palengva statomi ir mūriniai pastatai. Galima spėti, kad po penkiasdešimties metų ši pirmoji Užkaspijo geležinkelio stotis, ir dabar gana reikšminga, pavirs dideliu miestu. (*Žiulio Verno spėlionės neišsipildė dėl to, kad Uzun Adą nuolatos spaudė smėlynai, todėl pagrindinė geležinkelio stotis vėliau buvo perkelta į Krasnovodską.*)

Negalvokite, kad Uzun Ade nėra viešbučių. Vienas jų – „Carskaja" – turi gerą virtuvę ir neblogus kambarius. Bet aš, žinia, čia neapsistosiu, nes traukinys išvyksta toliau ketvirtą valandą po pietų.

Pirmiausia skubu telegrafuoti „XX amžiui", kad esu Uzun Ade ir vykdau savo priedermes.

O dabar susidarysiu reporterio rejestrą. Tai labai lengva. Turiu sudaryti sąrašą bendrakeleivių, su kuriais bendrausiu kelionėje. Toks jau mano įprotis, kuris, beje, niekada manęs neapšovė.

Taigi į savo užrašų knygutę įrašau jau pažįstamus keleivius.

1 – Fulkas EFRINELIS, amerikietis.

2 – Mis Horacija BLUET, anglė.

3 – Majoras NOLTICAS, rusas.

4 – Ponas KATERNA, prancūzas.

5 – Ponia KATERNA, prancūzė.

6 – Baronas VEISŠNITCERDERFERIS, vokietis.

Tikiuosi, mano rejestras ateityje pasipildys. Kai dėl abiejų ki-

nų, tai juodu įtrauksiu į sąrašą vėliau, kai sužinosiu jų vardus ir kas jie tokie. O dėl subjekto, uždaryto dėžėje, nutariau štai ką: užmegzti su juo ryšį ir pagal galimybes suteikti jam visą pagalbą, bet neišduoti jo paslapties.

Traukinys jau suformuotas ir atvarytas prie perono. Visi vagonai nudažyti šviesia spalva. Tai sumažina karščio ir šalčio poveikį. Juk temperatūra šioje Azijos dalyje svyruoja tarp penkiasdešimties laipsnių šilumos ir dvidešimties žemiau nulio pagal Celsijų. Vadinasi, svyravimo amplitudė siekia septyniasdešimt laipsnių.

Vagonai įrengti labai patogiai ir tarpusavyje sujungti amerikietiškai – nedideliais tambūrais. Užuot sėdėjęs uždarytas savo skyriuje, keleivis gali laisvai vaikščioti po visą sąstatą. Praėjimas tarp sėdimų sofų į priekinę ir užpakalinę aikšteles leidžia geležinkelio tarnautojams nesunkiai patekti iš vagono į vagoną ir užtikrinti traukinio saugumą.

Mūsų sąstatą sudaro: garvežys su traukiamuoju vežimėliu ant keturių mažų ratų, galinčių daryti staigius posūkius; tenderis su vandens ir kuro atsarga; priekinis bagažo vagonas; trys pirmos klasės vagonai po dvidešimt keturias vietas kiekviename; vagonas restoranas su bufetu ir virtuve; keturi antros klasės vagonai ir dar vienas bagažo vagonas gale. Viso sykiu su tenderiu – vienuolika priekabų. Pirmos klasės vagonuose sofas galima išskleisti ir paversti lovomis, pasinaudojus paprastu mechanizmu, ko būtinai reikia tolimoje kelionėje; esama ir tualetų.

Gaila, jokių patogumų neturi antros klasės keleiviai. Priedo – jie turi į kelionę pasiimti ir maisto, jeigu nenori naudotis stacionarių bufetų paslaugomis. Beje, tik nedaugelis važiuoja visą kelią, kurio ilgis daugiau kaip šeši tūkstančiai kilometrų, – nuo Kaspijos iki rytinių Kinijos provincijų. Dauguma vyksta į miestus ir gyvenvietes Rusų Turkestane, plytinčiame du tūkstančius du šimtus kilometrų palei Užkaspijo geležinkelį, kuris štai jau keletą metų siekia Padangių imperijos sienas. (*Romano rašymo metu Užkaspijo geležinkelis siekė tiktai Samarkandą.*)

Didžiojo Transazijos geležinkelio magistralė atidaryta tik prieš šešias savaites, todėl kol kas geležinkelio kompanija išleidžia tik du traukinius per savaitę. Iki šiol viskas vyko gerai. Tiesa, nega-

lima nutylėti vienos reikšmingos smulkmenos: traukinio tarnautojai yra gavę ganėtinai revolverių, kuriuos esant reikalui gali išdalyti keleiviams. Atsargumas toli gražu nėra prabanga – ypač važiuojant per Kinijos dykumas, kur galima laukti užpuolimų.

Reikia manyti, jog kompanija ėmėsi visų įmanomų priemonių, kad užtikrintų reguliarų traukinių judėjimą. Tačiau geležinkelio dalį Kinijoje valdo Padangių imperijos administracija, taigi kas gali garantuoti dėl šio valdymo padarinių? Ar tik kinų valdininkai labiau nesirūpina dividendais negu keleivių saugumu?

Laukdamas išvykimo, žingsniuoju peronu pirmyn ir atgal, apžiūrinėju traukinį, žvilgčioju per vagonų langus. Viskas čia nauja. Garvežys žvilga plienu ir variu, blizga vagonai, lingės dar nesulinkusios, ratai glaudžiai stovi ant bėgių. Štai jis pasirengęs važiuoti sąstatas, kuriam lemta nuo galo iki galo kirsti visą žemyną! Nė vienas geležinkelis, įskaitant ir Amerikos, negali lygintis su šia magistrale: Kanados linija turi penkis tūkstančius kilometrų; Transžemyninė – penkis tūkstančius du šimtus šešiasdešimt; Santa Fė linija – keturis tūkstančius aštuonis šimtus septyniasdešimt penkis; Atlanto-Ramiojo vandenyno – penkis tūkstančius šešis šimtus trisdešimt; Šiaurės-Ramiojo vandenyno – šešis tūkstančius du šimtus penkiasdešimt kilometrų. (*Transžemyninė – turima galvoje magistralė, kertanti JAV nuo šiaurės iki pietų.*) Tiktai vienas geležinkelis bus ilgesnis, tačiau jis kol kas dar nebaigtas tiesti. Kalbu apie Didįjį Sibiro geležinkelį nuo Uralo iki Vladivostoko, kurio ilgis – šeši tūkstančiai penki šimtai trisdešimt kilometrų.

Mūsų kelionė nuo Tifliso iki Pekino tęsis ne ilgiau kaip trylika dienų, o jeigu skaičiuotume nuo Uzun Ado, tai tik vienuolika. Nedidelėse pusstotėse traukinys stabteli ne ilgiau, negu reikia papildyti tenderį vandeniu ir kuru. Užtat svarbiausiuose miestuose, tokiuose kaip Mervas, Buchara, Samarkandas, Taškentas, Kokandas, Kašgaras, Sudžou, Landžou ir Tajuanas, jis stovės po keletą valandų, todėl galėsiu apžiūrėti šiuos miestus, jeigu taip galima sakyti, iš reporterio skrydžio. (*Sudžou anksčiau vadinosi Dziuciuanu.*)

Savaime aišku, jog mašinistas ir kūrikas negalėtų dirbti vienuolika dienų iš eilės. Pagal nustatytą tvarką jie keičiasi kas še-

šias valandas. Rusų personalas aptarnauja traukinį iki Turkestano sienos, o toliau – Kinijos geležinkelininkai. Čia prikabinamas ir kinų garvežys.

Tiktai vienas kompanijos tarnautojas nepaliks savo posto iki kelio galo: tai traukinio viršininkas Popovas – tikras rusas galiūnas, kariškos laikysenos, su uniformine kepure ir plačiu apsiaustu, ilgais plaukais, vešlia barzda. Tikiuosi iki valios pasikalbėti su šiuo šauniu vyriškiu, – kad tik jis būtų šnekus. Štai jau dešimt metų Popovas tarnauja Užkaspijo geležinkelyje. Iki šiol jis važinėjo nuo Uzun Ado iki Pamyro, o dabar turi kursuoti visu Transazijos geležinkeliu iki pat Pekino.

Įrašau jį į savo sąrašą septintuoju numeriu ir viliuosi, kad neapsigausiu. Beje, man pakaks pačių menkiausių kelionės nuotykių, kad tik jie domintų „XX amžiaus" skaitytojus.

Tarp keleivių, vaikščiojančių po peroną, sutinku keletą žydų, kuriuos galima greičiau pažinti pagal tautinį tipą negu iš drabužių. Anksčiau Vidurinėje Azijoje jie privalėjo nešioti „topė" – apvalią kepurėlę ir juostis paprasta virve. Nepaklusnumas grėsė mirties bausme.

Į vienus miestus jiems leisdavo įjoti ant asilo, o į kitus – įžengti tik pėsčiomis. Dabar, jeigu tik leidžia lėšos, jie nešioja rytietišką turbaną ir net važinėja karietomis. Beje, kas gali jiems uždrausti? Pasidarę rusų caro pavaldiniais, Vidurinės Azijos žydai turi tokias pat pilietines teises kaip ir turkmėnai.

Šen ir ten vaikšto persų kilmės tadžikai – patys gražiausi vyrai, kokius tik galima įsivaizduoti. Jie jau nusipirko bilietus – kas į Mervą arba Bucharą, kas į Samarkandą, Taškentą arba Kokandą, taigi jiems neteks ganyti akių po Kinijos plokščiakalnį. Tai daugiausia antros klasės keleiviai. O į pirmą klasę įlipa keletas uzbekų, pasižyminčių itin būdinga išvaizda: atlaši kakta, atsikišę skruostikauliai, tamsoka veido spalva.

Nejaugi mūsų traukinyje, išskyrus mano pažįstamuosius, daugiau nėra europiečių? Reikia pripažinti, kad suskaičiavau tik keliolika. Tarp jų – penkis ar šešis pirklius iš pietinės Rusijos ir vieną iš tų nepamainomų džentelmenų, atstovaujančių Jungtinei Karalystei visur, kad ir kur jūs patektumėte – į geležinkelio vago-

ną ar į garlaivį. Beje, važiuoti Transazijos magistrale reikia turėti ypatingą leidimą, kurį rusų valdžia kažkodėl labai nenoriai išduoda anglams. Bet šis, regis, gebėjo jį gauti...

Štai jums personažas, kaip man regis, vertas dėmesio! Aukštas, liesas, penkiasdešimtmetis, jeigu spręstume iš pipirų su druska spalvos bakenbardų, niūrios išvaizdos ir dygiai paniekinamos veido išraiškos, – štai tas džentelmenas, kuris vienodai jaučia meilę viskam, kas angliška, ir panieką viskam, kas svetima. Tokio tipo dažnai nemėgsta netgi jo tėvynainiai. Šiaip ar taip, Dikensas, Tekerėjus ir kiti anglų rašytojai ne sykį ir gan piktai jį išjuokė.

Vertėjo pažiūrėti, su kokia arogantiška išraiška jis žvalgėsi iš stoties bufeto, kur užsuko pasistiprinti prieš kelionę, į geležinkelio peroną, į pasirengusį išvykti traukinį, į tarnautojus, į vagoną, kuriame jau spėjo užsiimti vietą, padėjęs ant suolo lagaminą! Ar šis džentelmenas neįkūnijo tradicinės anglų puikybės ir pavydo, matydamas tą didingą rusų sumanymą, kurį rusų genijus šitaip puikiai įgyvendino? Visa tai sužinosiu vėliau, o kol kas jį įsirašysiu 8 numeriu.

Apskritai įdomių asmenybių maža arba tiksliau – jų visai nėra. Gaila! Štai jeigu, sakykime, rusų caras, iš vienos pusės, ir Dangaus Sūnus, iš kitos, sumanytų sėsti į traukinius, kad surengtų oficialų susitikimą prie abiejų imperijų sienos, kiek būtų triukšmo, koks kiltų sujudimas, kiek puikios medžiagos laiškams ir telegramoms!

Bet čia mano mintys vėl nukrypsta prie paslaptingosios dėžės. Argi nėra pagrindo taip ją vadinti? Žinia, yra. Dabar lieka tik sužinoti, kur ji pakrauta, ir pamėginti rasti būdą, kaip iki jos prisikasti.

Bagažas, kuris bus iškrautas Turkestane, yra paskutiniame vagone, o siunčiamas į Kiniją – priekiniame. Bagažo vagonai atsidaro ne šonuose kaip keleiviniai, o priekyje ir užpakalyje. Vidinis praėjimas leidžia traukinio viršininkui bet kuriuo metu nusigauti per aikštelę ir tambūrą prie tenderio ir garvežio. Vadinasi, atėjus nakčiai ir aš galėsiu prasmukti į bagažo vagoną.

Vaikščiodamas po peroną, pamačiau, kad paslaptingoji dėžė dar nepakrauta. Skylutės orui išgręžiotos iš visų pusių, o viena

sienelė padalyta į dvi dalis taip, kad viena pusė užeina ant kitos. Vadinasi, jos gali atsidaryti, o kalinys turi galimybę palikti savo kalėjimą bent naktimis.

Šią valandėlę nešikai pakelia dėžę, ir aš patenkintas įsitikinu, kad jie laikosi užrašytų ant jos taisyklių. Dėžę labai atsargiai pastato vagone į kairę nuo durų, rūpestingai ir atsargiai prišlieja prie sienos; beje, „viršus" yra viršuje, „apačia" – apačioje, o priekinė judamoji sienelė – į išorę. Lieka tik sužinoti, kur važiuoja bagažo kontrolierius... Laimei, jo vieta užpakaliniame vagone.

– Čia šiai trapiai prekei kaip tik tinkama vieta, – sako vienas iš nešikų, įsitikinęs, kad dėžė pastatyta kaip reikia.

– Taip, čia jai nieko neatsitiks! – pastebi kitas. – Veidrodžiai sveiki ir nesudužę pasieks Pekiną, jeigu tik traukinys nenueis nuo bėgių.

– Arba jeigu nesusidurs sąstatai. Ir taip pasitaiko.

Jie sako teisybę, šitie šaunuoliai. Taip pasitaikė... ir taip pasitaikys.

Prie manęs prieina amerikietis, dar sykį inspektoriška akimis permeta visą savo krovinį, susidedantį iš ilčių, kaplių ir krūminių dantų, ir tarsteli savo nuolatinį: „Wait a bit!"

– Ar žinote, pone Bombarnakai, – klausia jis, – kad iki traukinio išvykimo keleiviai gali dar papietauti „Carskaja" viešbutyje? Ar nepalaikytumėte man kompanijos?

– Kodėl gi ne. Žinoma.

Kai įžengėme į restorano salę, visi pažįstami keleiviai, išskyrus anglą, jau čia sėdėjo. Pastarasis, žinia, jau iš anksto nusprendė rusų virtuvę pripažinti esant blogesnę už anglų.

Ponas Katerna patarnavo savo žmonai, patarinėdamas jai kompensuoti dėl jūrligės praleistą progą ir sočiai užkąsti. Pylė jai vyno ir dėjo geriausius kąsnelius.

– Kaip smagu, kad mudviejų nebegena teutonų vėjas, o tai mums nieko nebeliktų.

Ši maniera vartoti jūrininkų posakius privertė mane nusišypsoti. Ponas Katerna tai pastebėjo ir tarsi netyčia mirktelėjo, kryptelėjęs pečiu į barono pusę.

Ir iš tikrųjų vėjas jiems palankus. Jie gauna patiekalus anks-

čiau už baroną Veisšnitcerderferį.

Prancūzų pora vargu ar priklauso „visuomenės grietinėlei", tačiau atrodo esą malonūs žmonės. Visada, kai susiduri su tėvynainiais, pasidarai ne per daugiausia reiklus.

Baigiau pietauti, likus dešimčiai minučių iki traukinio išvykimo. Nuskambėjo varpas, ir visi puolė prie traukinio.

Mintyse sukalbu paskutinę maldą reporterių dievui, kad iš manęs neatimtų nuotykių. Laimei, visi pažįstami keleiviai įsikūrė pirmos klasės vagone. Taigi galėsiu jų nepaleisti iš akių.

Baronas Veisšnitcerderferis – kokia begalinė pavardė! – šį sykį suspėjo. Jam tiesiog pasisekė: traukinys išvyko pavėlavęs penkias minutes...

Tačiau vokietis dėl to garsiai reiškia nepasitenkinimą, skundžiasi, plūstasi, grasina geležinkelio kompanijai pateikti ieškinį dėl patirtų nuostolių... Dešimt tūkstančių rublių – nei daugiau, nei mažiau, jeigu dėl jos kaltės nesuspės... Kur nesuspės, jeigu važiuoja iki Pekino?..

Pagaliau orą perskrodžia paskutiniai švilpukai, vagonai suvirpa, traukinys trūkteli, ir tuoj pat nuaidi draugiškas „valio" Didžiojo Transazijos geležinkelio garbei.

Šeštasis skyrius

Kai keliauji geležinkeliu, o ne pėsčiomis arba raitas, kur kas daugiau patiri įspūdžių, todėl ir mintys skrieja taip pat veržliai kaip ir vagono ratai.

Jausdamas nežinia kodėl pakilią nuotaiką, noriu viską sužinoti, pamatyti, viską suvokti lėkdamas penkiasdešimties kilometrų per valandą greičiu, kurį mūsų traukinys turi pasiekti visame Turkestano kelyje, kad paskui jį sumažintų iki trisdešimties kilometrų Padangių imperijos provincijose.

Apie tai sužinau iš traukinių tvarkaraščio, kurį nusipirkau stotyje. Prie jo buvo pridėtas kaip armonika sulankstytas ilgas žemėlapis, kuriame galima rasti visą geležinkelio magistralę nuo Kaspijos jūros iki pat rytinių Kinijos krantų. Išvykęs iš Uzun Ado, ėmiau tyrinėti Transazijos kelią taip pat atidžiai, kaip palikdamas Tiflisą studijavau Užkaukazės liniją.

Visų Rusijos geležinkelių bėgių plotis lygus vienam metrui šešiasdešimčiai centimetrų, o tai devyniais centimetrais viršija visuotinai priimtą Europoje bėgių plotį. Kalbama, jog vokiečiai pasigamino didžiulį kiekį tokio ilgio vagonų ašių tam atvejui, jeigu susigalvotų užpulti Rusiją. Noriu tikėti, kad rusai irgi ėmėsi tokių pat atsargumo priemonių, numatydami galimą Vokietijos įsiveržimą.

Uzun Ado pakraštyje prie geležinkelio sankasos visiškai priartėja aukštos smėlio kopos. Privažiavus jūros atšaką, skiriančią Ilgąją salą nuo žemyno, traukinys pasiekia tūkstančio dviejų šimtų metrų ilgio dambą, kurią nuo bangų mūšos saugo stiprus uolų bordiūras.

Keletą stočių, tarp jų ir Michailovsko, pralekiame nesustoda-

mi. Toliau jos pasipils viena paskui kitą nuo penkiolikos iki trisdešimties kilometrų atstumu. Stočių pastatai, kuriuos man pasisekė įžiūrėti, primena vasaros vilas su itališko stiliaus stogais ir baliustradomis. Keistą įspūdį daro šitokie pastatai Turkestane visai šalia Persijos!

Kiekviena stotis – savotiška maža oazė, dykumoje sukurta žmogaus rankų. Didžiausiomis pastangomis čia atvestas vanduo, todėl jo gaivinančios srovės dabar pripildo dirbtinius tvenkinius. Be šių hidraulinių įrenginių čia neaugtų nei vienas medis, nei viena žolelė. Stočių oazės aprūpina vandeniu visą geležinkelio liniją, nes garvežiai negali važiuoti be vandens.

Tiesą sakant, aš dar niekada nesu matęs tokių sausų, bevaisių, apdirbti neįmanomų žemių, kokios driekiasi už Uzun Ado daugiau kaip du šimtus šešiasdešimt kilometrų. Kai generolas Anenkovas ėmėsi darbų Michailovske, jis buvo priverstas distiliuoti Kaspijos jūros vandenį, kaip tai paprastai daroma laivuose su specialiais aparatais. Bet garui gauti reikia ne tik vandens, o ir akmens anglies. „XX amžiaus" skaitytojai tikriausiai norės sužinoti, kaip rusai įsigudrina sukaupti garvežių kurą tokioje šalyje, kur nesama nei gabalėlio akmens anglies, nei glėbio malkų. Galbūt svarbiausiose Užkaspijo geležinkelio stotyse pastatyti malkų ir akmens anglies sandėliai? Nieko panašaus. Tiesiog rusai čia praktiškai įgyvendina idėją, kurią pareiškė dar Sent Kleras Devilis, kad verta naudoti žibalą. (*Anri Sent Kleras Devilis /1818-1881/ – garsus prancūzų chemikas.*)

Į mašinų kūryklas pumpuojamos naftos perdirbimo atliekos, kurias neribotais kiekiais tiekia Baku ir Derbentas. Kai kuriose stotyse stūkso milžiniškos cisternos, pripildytos šių mineralinės kilmės skystų degalų, kurie pilami į tenderio priimtuvą, paskui purkštuvais išpurškiami ir deginami specialiai šiam tikslui pritaikytose garvežių kūryklose. Nafta naudojama kaip kuras ir garlaiviuose, kursuojančiuose Volga ir kitomis upėmis, įtekančiomis į Kaspijos jūrą.

Manau, kad patikėsite manimi, jeigu pasakysiu, jog peizažas čia ne itin įvairus. Smėlėtose vietose žemė bemaž lygi, o visiškai plokščia ten, kur driekiasi įvairios sūraus vandens sunėštos sąna-

šos. Užtat šitoks horizontalus paviršius pasirodė esąs be galo patogus kloti geležinkelio bėgiams. Čia nereikia nei tunelių, nei viadukų ir kitų sudėtingų bei brangiai kainuojančių inžinerinių įrengimų. Tik vienur kitur stūkso nedideli mediniai tiltai. Tokiomis sąlygomis vienas Užkaspijo geležinkelio kilometras kainuoja ne daugiau kaip septyniasdešimt penkis tūkstančius frankų. (*Tuo laiku vienas rusų rublis buvo keičiamas į tris frankus.*)

Dykumų landšafto monotoniją sudrumsčia tik gana didelės Mervos, Bucharos ir Samarkando oazės.

Kadangi galima laisvai vaikščioti po visą traukinį nuo galo iki galo tarsi po kokio judančio kaimo pagrindinę gatvę, patraukiu į pirmąjį keleivių vagoną, kurio kairiajame sektoriuje stūkso tarnybinė Popovo patalpa. Pamatau keletą uzbekų, išdidžių ir pasipūtusių, su ilgais spalvingais chalatais, iš po kurių kyšo išsiuvinėti odiniai batai. Jų labai gražios akys, vešlios barzdos, subtilūs veido bruožai.

Antros klasės vagonas, kaip ir trečios, – tikri rūmai žmonėms, pripratusiems prie stovyklų stepėse, prie skurdžių jurtų gyvenvietėse. Nei jų menki veltiniai paklotai, nei jų suoleliai negali lygintis su minkštai apmuštais suolais, ant kurių šie keleiviai sėdi grynai azijietiškomis pozomis.

Šiame vagone vienas priešais kitą sėdi abu kinai. Jaunasis žvelgia pro langą. Senasis – Ta-lao-e, tai reiškia „brandaus amžiaus žmogus", – varto mažytį pliušu įrištą, primenantį maldaknygę tomelį. Užversta knygelė paprastai aptempiama gumele. Mane stebina, kad knygelę kinas skaito europietiškai, ne taip, kaip kiti kinai – iš viršaus žemyn. Įdomu, kokia kalba ji parašyta? Norėčiau sužinoti.

Ant dviejų gretutinių sėdynių įsitaisė Fulkas Efrinelis ir mis Horacija Bluet. Juodu kalbasi ir vis užsirašinėja kažkokius skaičius. Ar tik kartais praktiškasis amerikietis nešnibžda dalykiškajai anglei į ausį lyrinių eilių?

Esu rimtai įsitikinęs, kad iš pat pradžių turėjau susiprasti, jog jis nepadės man išblaškyti kelionės sukelto nuobodulio. Net nesusimąstęs jankis išmainė mane į šią kaulėtą ir sudžiūvusią Albiono dukrą!

Atveriu duris į aikštelę, pereinu per tambūrą ir patenku į antrąjį vagoną.

Dešiniajame kampe sėdi baronas Veisšnitcerderferis. Šis teutonas trumparegis kaip kurmis ir tiesiog vedžioja nosimi po geležinkelių žinyno puslapius, tikrindamas pagal tvarkaraštį, ar traukinys laiku atvyksta į stotį. Jeigu bent šiek tiek pavėluoja, nekantrusis keliautojas ima garsiai reikšti savo nepasitenkinimą ir pasipiktinimą, grasina imtis priemonių prieš Transazijos geležinkelio administraciją.

Čia sėdi ir sutuoktiniai Katerna. Įsitaisė juodu itin patogiai. Vyras kuo puikiausios nuotaikos: jis linksmai plepa, gestikuliuoja, tai ima žmoną už rankos arba apkabina per liemenį, tai ūmai nusisuka ir kažką lepteli į šalį, atlošęs galvą į lubas. Ponia Katerna droviai šypsosi, maivosi, ploja rankomis, atsilošia į kampą, atsakinėdama vyrui trumpomis replikomis. Praeidamas girdžiu, kaip iš širdele sudėtų pono Katerna lūpų pasigirsta operetės motyvas.

Trečiajame vagone daug turkmėnų, trys ar keturi rusai, tarp jų ir majoras Nolticas. Jis šnekučiuojasi su vienu savo tėvynainiu. Mielai prisidėčiau prie jų pokalbio, jeigu jie žengtų pirmąjį žingsnį. Bet kol kas laikysiuosi šiek tiek nuošaliau. Juk kelionė ką tik prasidėjo.

Pirmos ir antros klasės vagonus skiria restoranas. Jis bent trečdaliu ilgesnis už kitus vagonus. Tai tikra salė su vieninteliu bendru stalu, bufetu ir virtuve, kur triūsia virėjas ir metrdotelis, abu rusai. Dining-car (*angl. vagonas restoranas*) laikau gan prabangiu.

Antrojoje traukinio dalyje važiuoja daugiausia kirgizai. Juos išskiria atsikišę skruostikauliai, ožiškos barzdelės, priplotos nosys ir labai tamsi oda. Jie yra musulmonai ir priklauso arba Didžiajai ordai, klajojančiai Sibiro ir Kinijos pasienio srityse, arba Mažajai ordai, užimančiai teritoriją tarp Uralo kalnų ir Aralo jūros.

Čia pat įsitaisė ir du nogajai, kurie keliauja į rytų Turkestaną. Tai totorių tautos atstovai. Iš jų aplinkos kilo nemažai musulmonų mokslininkų, išgarsinusių turtingąsias Bucharos ir Samarkando vietoves. Nogajai mielai siūlo savo kaip vertėjų paslaugas. Tačiau kadangi čia plačiai paplitusi rusų kalba, tai jų amatas vis

mažiau duoda naudos.

Dabar jau žinau, kur įsikūrė visi mano numeriai, taigi, jeigu prisireiks, lengvai juos surasiu. Be abejonės, ir Fulkas Efrinelis, ir mis Horacija Bluet, ir vokietis baronas, ir abu kinai, ir majoras Nolticas, ir sutuoktiniai Katerna, ir netgi išdidusis džentelmenas, kurio liesą siluetą pastebėjau antrojo vagono kampe, keliauja iki Pekino. Kai dėl keleivių, važiuojančių tik iki sienos, tai jie mano kronikai neturi jokios reikšmės. Neprarandu vilties, jog romantiškasis herojus, kurio kol kas nematau tarp keleivių, dar pasirodys.

Nutariu besąlygiškai žymėti visas kelionės smulkmenas kas valandą, – ką aš čia sakau! – kas minutę. Todėl, kol dar ne naktis, išeinu į vagono aikštelę, kad mesčiau paskutinį žvilgsnį į apylinkes. Pastoviu čia valandėlę, surūkau cigarą, ir jau nebetoli iki Kizyl Arvato, kur traukinys ilgiau pastovės.

Grįždamas iš antrojo vagono į pirmąjį, susiduriu su majoru Nolticu ir duodu jam kelią. Majoras nusilenkia taip pagarbiai, kad iš karto suprasi jį esant rusų inteligentą. Mandagiai atsakau į jo nusilenkimą. Tuo ir apsiriboja mudviejų susitikimas, bet svarbu, kad pirmasis žingsnis jau žengtas.

Tą valandėlę Popovo tarnybinėje patalpoje nėra. Bagažo vagono durys atviros, todėl darau išvadą, kad traukinio viršininkas nuėjo pas mašinistą. Paslaptingoji dėžė stovi savo vietoje kairėje. Dar tik pusė septynių, visur šviesu, todėl turiu tramdyti savo smalsumą.

Traukinys lekia per dykumą. Tai Karakumai, arba „juodieji smėlynai". Jie tęsiasi nuo Chyvos iki Persijos sienos pietinėje Turkestano dalyje ir iki Amudarjos rytinėje. Iš tikrųjų Karakumų smėlis lygiai tiek pat juodas kaip ir juodas vanduo Juodojoje jūroje arba baltas Baltojoje, raudonas Raudonojoje ir geltonas Geltonojoje upėje. (*Turima galvoje Chvangchė upė Kinijoje.*) Bet aš mėgstu šiuos spalvotus pavadinimus, kad ir kokie jie būtų netikslūs.

Matyt, kažkada šios dykumos vietoje tyvuliuota didelio vandens baseino. Jis pamažu išdžiūvo, – kas bėgant laikui gresia ir Kaspijos jūrai, – dėl didelės saulės spindulių koncentracijos virš

milžiniškos teritorijos, besidriekiančios nuo Aralo jūros iki Pamyro kalnų.

Karakumuose susidaro nuostabiai judrios smėlio kopos, kurias tai supila, tai išsklaido stiprūs vėjai. Šie „barchanai", kaip juos vadina rusai, siekia nuo dešimties iki trisdešimties metrų aukščio ir tampa laimikiu baisių šiaurės uraganų, kurie su milžiniška jėga varo smėlį į pietus ir šitaip kelia rimtą grėsmę Užkaspijo geležinkeliui. Todėl rusai turėjo griebtis ryžtingų priemonių prieš supustytus smėlynus. Generolas Anenkovas būtų pakliuvęs į gana sunkią padėtį, jeigu įžvalgioji gamta, sukūrusi geležinkeliui tiesti patogią žemę, kartu nebūtų pasirūpinusi ir priemone, leidžiančia sustabdyti slenkančius barchanus.

Šių kopų šlaituose auga spygliuoti krūmokšniai – eglūnas, žvaigždėtasis dagys ir ypač „*Haloxylon ammodendron*", kurį rusai paprastai vadina „saksaulu". Jo ilgos ir stiprios šaknys geba sutvirtinti žemę taip pat, kaip ir šaknys „*Hippophac-rhamnoi des*", krūminio augalo iš eleagninių šeimos, kuris smėliui sulaikyti želdinamas Šiaurės Europoje.

Be to, inžinieriai, tiesę geležinkelį, įvairiuose ruožuose padarė sutvirtinimus iš plūkto molio, o pavojingiausiose vietose aptvėrė stipriais aptvarais.

Atsargumas tikrai reikalingas! Tačiau jeigu bėgiai apsaugoti, tai keleiviai patiria didelių nemalonumų, kai vėjas pakelia virš lygumos įkaitusio smėlio ir baltų druskos dulkių debesis. Dar gerai, kad šiuo laiku, pavasarį, nebūna tokios stiprios kaitros kaip vasarą.

Gaila, kad majorui Nolticui nešovė mintis išeiti į aikštelę pakvėpuoti grynu Karakumų oru. Būčiau pasiūlęs jam puikų cigarą „Londr", kurių kimšte prikimštas mano kelionės krepšys, o jis savo ruožtu papasakotų, ką žino apie Džebelo, Nebitdago, Kazandžiko, Ušako, Kizyl Arvato stotis, pažymėtas geležinkelio žinyne. Tačiau nesiryžtu jo trukdyti. Vis dėlto koks būtų puikus pašnekesys! Juk majoras Nolticas, kaip karo gydytojas, galėjo dalyvauti generolų Skobelevo ir Anenkovo žygiuose. Kai mūsų traukinys, nemažindamas greičio, lėktų pro mažas stotis, pagerbęs jas tik trumpu švilpuku, aš iš majoro sužinočiau, kuriose iš jų

vyko didesnės ar mažesnės kautynės. Taigi čia pat pasistengčiau patenkinti savo smalsumą, sužinodamas rusų kariuomenės žygio į Turkestaną įdomias smulkmenas. Šioje kelionėje, regis, galima rimtai pasikliauti tiktai juo ir... Popovu.

Beje, kodėl traukinio viršininkas negrįžta į savo kupė? Reikia manyti, kad ir jis neatsisakytų gero cigaro? Jo pašnekesys su mašinistu pernelyg užsitęsė...

Bet štai pagaliau Popovas pasirodo priekinėje bagažo vagono aikštelėje, paskui uždaręs duris pereina vagoną, trumpam sustoja užpakalinėje aikštelėje, rengdamasis žengti į savo patalpą. Ir tą pačią akimirką ištiesiu jam cigarą. Popovas nusišypso, ir... ore susimaišo purūs dviejų cigarų dūmų kamuoliai.

Jau sakiau, kad mūsų traukinio viršininkas bent dešimt metų tarnauja Užkaspijo geležinkelyje. Jis puikiai pažįsta šias vietas iki pat Kinijos sienos ir spėjo penkis ar šešis sykius nuvažiuoti nuo galo iki galo visa Didžiąja Transazijos magistrale.

Vadinasi, Popovas dar dirbo traukiniuose, kurie važinėjo pirmąja Užkaspijo geležinkelio atkarpa tarp Michailovsko forto ir Kizyl Arvato, pradėtos tiesti 1880 metų gruodį ir baigtą po dešimties mėnesių – 1881 metų lapkritį. Po penkerių metų – 1886 metų liepos 14 dieną – pirmasis garvežys atpūškavo į Mervo stotį, o dar po aštuoniolikos mėnesių pasirodė Samarkande.

Dabar Turkestano bėgiai sujungti su Kinijos geležinkeliu, taigi šis plieno kaspinas nusitęsė nuo Kaspijos iki Pekino.

Kai Popovas visa tai papasakojo, ėmiau jį klausinėti apie keleivius, vykstančius į Kiniją, – kas jie ir kas per žmogus majoras Nolticas.

– Jis daug metų tarnavo Turkestano srityje, o dabar paskirtas į Pekiną, kad ten organizuotų ligoninę mūsų tėvynainiams.

– Majoras Nolticas kelia man simpatiją, – pasakiau. – Norėčiau su juo kuo greičiau susipažinti.

– Manau, kad ir jis apsidžiaugtų susipažinęs su jumis.

– O kas tokie yra tie du kinai, kurie įlipo Uzun Ade? Ką apie juos žinote?

– Nieko, išskyrus pavardes, parašytas bagažo kvituose, pone Bombarnakai. Jaunesnysis vadinamas Pan Šao, o vyresnysis –

Tio Kinu. Panašu, kad jie keletą metų keliavo po Europą. Manau, kad Pan Šao iš turtingos šeimos, jeigu jį lydi asmeninis gydytojas.

– Tio Kinas?

– Taip, daktaras Tio Kinas.

– Ir abu kalba tiktai kiniškai?

– Tikriausiai, šiaip ar taip, nė sykio negirdėjau, kad juodu kalbėtų kuria nors kita kalba.

Gavęs iš Popovo šią informaciją, šalia 9 numerio parašiau jaunojo Pan Šao pavardę, o šalia 10 numerio – daktaro Tio Kino.

– Kai dėl amerikiečio...

– Tai jį vadina Fulku Efrineliu, – pratęsiau, – o tą anglę – Horacija Bluet. Žinau, žinau. Vargu ar galite man pasakyti ką nors nauja.

– O gal norite, pone Bombarnakai, žinoti, ką aš galvoju apie šią porelę?

– Taip, būtų įdomu.

– Pekine mis Horacija Bluet lengvai galėtų virsti misis Efrinel.

– Tegu tik laimina Dangus šią sąjungą, nes juodu tarsi sutverti vienas kitam.

– Matau, mūsų nuomonės šiuo atžvilgiu sutampa.

– O tie du prancūzai... tie švelnūs sutuoktiniai kas tokie yra?

– Nejaugi jie patys jums nesakė?

– Ne.

– Nesijaudinkite, dar papasakos. Beje, jeigu tai jus domina, jų profesija nurodyta ant bagažo.

– Tai kas gi jie?

– Komedijiniai aktoriai, pasisamdę vaidinti Kinijoje.

– Štai kaip! Dabar suprantu jų keistas pozas ir judesius, mimiką ir gestikuliavimą! Bet iš kur šis aktorius moka jūrininkų žargoną?.. Reikės išsiaiškinti. Ar kartais nežinote, pone Popovai, jų amplua? (*Amplua – vaidmens pobūdis, labiau atitinkantis aktoriaus sugebėjimus.*)

– Kaipgi, žinau, vyras – pirmasis komikas.

– O žmona?

– Subretė. (*Vikrios ir sumanios tarnaitės vaidmuo.*)

– O į kurį miestą vyksta ši porelė?

– Į Šanchajų. Jie pakviesti į teatrą, įsteigtą prancūzams, gyvenantiems Kinijoje.

Štai ir puiku! Kalbėsiuosi su jais apie teatrą, apie užkulisius ir provincialias paskalas ir, jeigu galima tikėti Popovu, bemat susidraugausiu su linksmuoju komiku ir jo žavia partnere. Bet, deja, romantiškojo herojaus, mano svajonių herojaus, jų draugijoje nerasiu!

Kai dėl pasipūtėlio džentelmeno, tai traukinio viršininkas nieko apie jį nežinojo, išskyrus adresą, parašytą ant jo lagaminų: seras Frensis Traveljanas iš Traveljan Holo Traveljanšyre.

– Šis ponas net nemano atsakyti, kai yra užkalbinamas, – pridūrė Popovas.

Nieko nepadarysi, vadinasi, aštuntajam numeriui teks vaidinti nebylio vaidmenį.

– O ką galite pasakyti apie vokietį baroną Veisšnitcerderferį? Jis, regis, irgi vyksta iki Pekino?

– Iki Pekino ir dar toliau, pone Bombarnakai. Jis keliauja aplink pasaulį.

– Aplink pasaulį?

– Taip! Per trisdešimt devynias dienas!

Taigi po misis Bislend, kuri apkeliavo aplink pasaulį per septyniasdešimt tris dienas, po mis Neli Blai, kuri sugaišo kelionėje septyniasdešimt dvi dienas, po garbiojo Treno, gebėjusio tą patį padaryti per septyniasdešimt dienų, šis vokietis įsivaizduoja, kad apkeliauti aplink pasaulį jam pakaks viso labo trisdešimt devynių dienų! (*Neli Blai – amerikietė žurnalistė; 1889 m. ji apkeliavo aplink pasaulį per 72 dienas ir gavo iš Žiulio Verno tokio turinio sveikinimo telegramą: „Niekada neabejojau Neli Blai sėkme. Ji įrodė esanti užsispyrusi ir vyriška. Valio jos garbei.*)

Tiesa, keliavimo greitis mūsų dienomis gerokai padidėjo, keliai pasidarė geresni, geležinkeliai tiesesni. Pasinaudojęs Didžiąja Transazijos magistrale, kuri įgalina per penkiolika dienų įveikti atstumą nuo Prūsijos sostinės iki Pekino, baronas, aplenkęs Suezo kanalą ir Singapūrą, galės dvigubai sutrumpinti savo kelią.

– Bet jis juk niekada neapkeliaus?

– Kodėl taip galvojate, pone Bombarnakai?

– Todėl, kad tas vokietis nuolatos vėluoja! Tiflise vos ne vos spėjo į traukinį, o Baku per stebuklą nepavėlavo į garlaivį...

– Bet juk Uzun Ade spėjo pačiu laiku...

– Ir vis tiek, pone Popovai, labai nustebsiu, jeigu mūsų baronas nugalės amerikiečius ir amerikietes šiose lenktynėse aplink pasaulį!

Septintasis skyrius

Į Kizyl Arvato stotį – du šimtai keturiasdešimt antras varstas nuo Kaspijos – mes atvykome septintą trisdešimt vakaro vietoj septintos pagal tvarkaraštį. Šis pavėlavimas susilaukė bent trisdešimties barono priekaištų, t.y. po vieną minutei.

Čia traukinys stovi dvi valandas. Nors diena jau krypo vakarop, aš vis dėlto nutariau pasivaikščioti po miestą, turintį daugiau kaip du tūkstančius gyventojų – rusų, persų ir turkmėnų. Beje, ir apžiūrėti čia nieko tokio nėra: nei pačiame Kizyl Arvate, nei jo apylinkėse nesimato jokios augmenijos, jokių lankytinų vietų. Aplinkui tiktai ganyklos ir pasėlių laukai, drėkinami menko upokšnio.

Likimas man nusišypsojo, davęs pakeleivį arba, tiksliau, palydovą majorą Nolticą. Susipažinome labai paprastai. Kai tik išlipome į peroną, tai iškart ir žengėme vienas prie kito.

– Gerbiamasis pone, leiskite prisistatyti – Klaudijus Bombarnakas, prancūzas, „XX amžiaus" laikraščio korespondentas; o jūs esate rusų armijos majoras Nolticas, keliaujate irgi iki Pekino. Aš moku jūsų kalbą ir kiek galiu spėti – jūs mokate mano.

Pritardamas majoras linktelėjo galvą.

– Tai štai, majore Nolticai, užuot šios ilgos kelionės per Centrinę Aziją metu likus svetimiems, ar ne geriau mums artimiau susipažinti? Galbūt mudu tapsime geri bičiuliai, o ne vien bendrakeleiviai. Jūs taip puikiai pažįstate šiuos kraštus, kad aš su džiaugsmu galėčiau daug ko iš jūsų pasimokyti...

– Jūsų paslaugoms, pone Bombarnakai, – atsakė majoras gryniausia prancūzų kalba ir nusišypsojęs pridūrė: – O kai dėl jūsų pasimokymo, tai, jeigu atmintis manęs neapgauna, vienas jūsų garsus kritikas pasakė: „Prancūzai mėgsta mokytis tik to, ką pa-

tys jau išmano".

– Jūs skaitėte Sen Bevą? Visiškai sutinku, jog šis skeptiškai nusiteikęs akademikas apskritai buvo teisus. Bet aš, priešingai šiai tradicijai, trokštu sužinoti tai, ko neišmanau. Pavyzdžiui, šį bei tą apie rusų Turkestaną.

– Malonu jums padėti, pone Bombarnakai. Kaip liudininkas turėsiu laimę papasakoti, ką žinau apie didžiuosius generolo Anenkovo darbus.

– Dėkoju jums, majore Nolticai. Tikrai tikėjausi sulaukti iš ruso tokio palankumo.

– Leiskite jums priminti garsiąją frazę iš „Daniševo": „Ir taip bus visada, kol egzistuoja prancūzai ir rusai". (*Diuma jaunesniojo romanas.*)

– Diuma sūnus! Pasirodo, majore, aš susitikau su tikru paryžiečiu...

– Paryžiečiu iš Peterburgo, pone Bombarnakai.

Bičiuliškai paspaudėme vienas kito dešines ir kartu patraukėme apžiūrėti miesto.

Štai ką sužinojau iš majoro Noltico.

1885 metų pabaigoje generolas Anenkovas nutiesė iki Kizyl Arvato pirmąjį geležinkelio barą, kurio ilgis – du šimtai dvidešimt penki kilometrai. Iš jų šimtas šešiasdešimt penki kilometrai ėjo per tuščią stepę, kur nebuvo nė lašo vandens. Bet prieš papasakodamas, kaip tai jiems pasisekė padaryti, majoras Nolticas priminė man kai kuriuos įvykius, sudariusius prielaidas nukariauti Turkestaną ir galutinai jį prijungti prie Rusijos.

Jau 1854 metais rusai privertė Chyvos chaną sudaryti sąjungos sutartį. O paskui, vis dar sparčiai veržadamiesi į Rytus, 1860 ir 1864 metais jie nukariavo Kokando ir Bucharos chanatus. O dar po dvejų metų, laimėjus kautynes prie Irdžaro ir Zirabulako, jų valdžiai pakluso ir Samarkando chanatas.

Beliko užimti tik pietinę Turkestano dalį, ypač Geok Tepė oazę, besiribojančią su Persija. Generolai Lomakinas ir Lazarevas šiuo tikslu surengė žygius 1878 ir 1879 metais, tačiau tekinai juos atmušė. (*Tekinai – viena turkmėnų gentis.*) Tuomet šias sritis nukariauti buvo pavesta generolui Skobelevui, Pleveno didvyriui.

Skobelevas išsilaipino Michailovsko įlankoje – Uzun Ado tada dar nebuvo; norėdamas palengvinti žygį per dykumą, jo padėjėjas generolas Anenkovas ėmėsi tiesti strateginį geležinkelį, kuris per dešimt mėnesių pasiekė Kizyl Arvato stotį. Tiesėjų sumanymu, šis geležinkelis turėjo turėti ne tik karinę, bet ir ekonominę reikšmę.

Taigi jį tiesė rusų inžinieriai, kaip jau sakiau, darbų sparta pralenkę amerikiečius Tolimuosiuose Vakaruose.

Pirmiausia generolas Anenkovas suformavo tiesimo traukinį iš trisdešimt devynių vagonų; sąstatą sudarė: keturi dviejų aukštų vagonai karininkams, dvidešimt – darbininkams ir kareiviams, vagonas-valgykla, keturi vagonai-virtuvės, sanitarinis, vagonas-telegrafas, vagonas-sandėlis, vagonas-kalvė ir vienas atsarginis. Tai buvo kartu ir dirbtuvės ant ratų, ir kareivinės, kur gyveno ir buvo visapusiškai aprūpinti pusantro tūkstančio žmonių. Traukinys judėjo pirmyn tiek, kiek paklodavo bėgių. Dirbo dviem pamainom, kiekviena po šešias valandas. Tiesėjams padėti buvo mobilizuoti penkiolika tūkstančių vietos gyventojų, kurie glaudėsi palapinėse. Darbų vietą telegrafo linija jungė su Michailovsko fortu, iš kur siauruoju geležinkeliu buvo gabenami bėgiai ir pabėgiai.

Tokiomis sąlygomis, taip pat dėl horizontalaus paviršiaus kasdien pasisekdavo nutiesti po aštuonis kilometrus bėgių, kai tuo tarpu Jungtinių Valstijų lygumose – ne daugiau kaip keturis. Be to, ir darbo jėga kainavo nebrangiai: oazių gyventojams rusai mokėjo po keturiasdešimt penkis frankus per mėnesį, o atvykusiems uždarbiauti iš Bucharos dar mažiau – po penkiasdešimt santimų per dieną.

Šitaip Skobelevo kareiviai buvo nugabenti į Kizyl Arvatą, o vėliau dar pusantro šimto kilometrų į pietryčius – į Geok Tepė. Šis miestas pasidavė tik po to, kai rusai sugriovė jo įtvirtinimus ir išžudė dvidešimt tūkstančių gynėjų; tuo metu Achal Tekė oazė jau irgi atsidūrė rusų kariuomenės rankose. Netrukus buvo pajungti Ateko oazės gyventojai, kurie dar anksčiau prašė rusų caro pagalbos kovoje prieš Mervo vadą Kulichaną. Gana greitai jų pavyzdžiu pasekė du šimtai penkiasdešimt tūkstančių Mervo turk-

mėnų. 1886 metų liepos mėnesį į Mervo stotį atvyko pirmasis garvežys.

– O anglai, – paklausiau majorą Nolticą, – kokiomis akimis jie žiūrėjo į Rusijos sėkmę Centrinėje Azijoje?

– Žinoma, pavydžiomis. Juk rusų geležinkelis susijungė su Kinijos geležinkeliu, o ne su Indijos. Užkaspijo magistralė dabar konkuruoja su Herato-Delio linija. Be to, anglams ne taip labai jau pasisekė Afganistane kaip mums Turkestane. Beje, ar atkreipėte dėmesį į džentelmeną, kuris važiuoja mūsų vagone?

– Seras Frensis Traveljanas iš Traveljan Holo Traveljanšyre?

– Taip. O ar nepastebėjote, kaip paniekinamai jis gūžčioja pečiais matydamas tai, ką mes čia padarėme? Juk Anglija niekada nesusitaikys su tuo, kad mūsų geležinkeliai tęsis nuo Europos iki Ramiojo vandenyno, o jų magistralė baigsis tik prie Indijos vandenyno.

Šitaip šnekučiavomės mudu apie pusantros valandos, žvalgydamiesi po Kizyl Arvato gatves. Prabėgo skirtasis laikas, todėl turėjome grįžti į stotį.

Savaime aišku, mudu negalėjome pasitenkinti šiuo vienu susitikimu, todėl susitarėme, kad majoras Nolticas atsisakys savo vietos trečiajame vagone ir pereis pas mane į pirmąjį.

Devintą valandą pasigirdo signalas išvykti. Palikęs Kizyl Arvatą, traukinys pasuko palei Persijos sieną į pietryčius, į Ašchabadą.

Dar pusvalandį mudu su majoru šnekučiavomės apie šį bei tą. Pasak jo, jeigu saulė nebūtų nusileidusi už horizonto, tai aš tolumoje dabar matyčiau paskutines didelių ir mažų „Azijos Balkanų" viršūnes, kylančias virš Krasnovodsko užutėkio.

Dauguma mūsų bendrakeleivių jau rengėsi nakčiai, savo sofas tais gudriais mechanizmais pavertę guoliais. Ant jų galima išsitiesti padėjus galvą ant pagalvės, susivynioti į pledą ir nejausti jokių nepatogumų. Užmigti čia būtų sunku tik nešvarios sąžinės žmogui.

Matyt, majoras Nolticas neturėjo ko sau prikišti. Palinkėjęs labos nakties, jis po kelių minučių jau miegojo teisuolio miegu.

Man ramybės neduoda mintis apie paslaptingąją dėžę ir jos

gyventoją. Šią pat naktį privalau užmegzti su juo ryšį. Prisimenu, kad būta ir kitų keistuolių, kurie keliavo irgi šitokiu originaliu būdu. 1889, 1891 ir 1892 metais austras siuvėjas Hermanas Ceitungas triskart keliavo dėžėje: iš Vienos į Paryžių, iš Amsterdamo į Briuselį ir iš Antverpeno į Kristianiją, o du barseloniečiai Eresas ir Flora Angloros surengė povestuvinę kelionę po Ispaniją ir Prancūziją... konservams skirtoje dėžėje.

Bet iš atsargumo reikia palaukti, kol Popovas neužsidarys nakčiai savo skyriuje. Dabar traukinys sustos tiktai Geok Tepė ir ne anksčiau kaip pirmą valandą nakties. Ką gi, turiu pasikliauti tuo, kad traukinio viršininkas nepraleis progos gerokai nusnausti tarp Kizyl Arvato ir Geok Tepė, o aš tuo laiku galėčiau įkūnyti savo planą. Dabar arba niekada!

O kas, jeigu dėžėje tūno tasai garsusis Ceitungas, šitokį keliavimo būdą pavertęs savo antruoju amatu, kad išviliotų pinigų iš patiklios publikos? Galbūt taip ir yra... Taip, velniai rautų, tai jis!.. Bet siuvėjas manęs nė kiek nedomina. Beje, pamatysiu vėliau. Pažindamas jį iš fotografijų, blogiausiu atveju pasistengsiu gauti bent jau šiokios tokios naudos...

Po pusvalandžio durys į priekinę aikštelę užsidarė. Vadinasi, Popovas grįžo į savo kupė... Jaučiu pašėlusį norą tuoj pat slinkti į bagažo vagoną. Bet privalau susivaldyti. Tegu jis giliau įminga.

Vos apšviestuose vagonuose viešpatauja tyla. Už langų neįžvelgiama tamsa. Traukinio dundesys susilieja su stipraus vėjo švilpesiu.

Atsikeliu, kilsteliu vienos lempos užuolaidėlę ir žvilgteliu į laikrodį.

Vienuolika su keliomis minutėmis. Iki Geok Tepė stoties lieka dar pora valandų.

Atėjo laikas veikti. Praslinkęs tarp sofų prie vagono durų, tylutėliai jas atidarau, kad nieko nepažadinčiau.

Ir štai aš aikštelėje priešais tambūrą, virpčiojantį nuo kiekvieno ratų stuktelėjimo. Virš dykumos pakibo tokia tamsi naktis, jog pradeda atrodyti, tarsi esi laive, slenkančiame aklinoje tamsybėje per bekraštį vandenyną.

Iš traukinio viršininko kupė pro užuolaidėles prasimuša silpna

šviesa. Girdžiu, kaip Popovas apsiverčia ant kito šono.

Įsitvėręs į aikštelės turėklą, pasilenkiu pirmyn ir matau šviesią juostą, kurią meta garvežio lempinis prožektorius. Susidaro įspūdis, kad prieš mus bėga ugninis kelias. Virš mano galvos sparčiai ir netvarkingai lekia padriki debesys, o jų properšose mirga keletas žvaigždynų. Štai Kasiopėja, šiaurėje – Mažieji Grįžulo Ratai, o zenite – Vega iš Lyros žvaigždyno.

Kurį laiką palūkuriavęs ir įsitikinęs, kad niekas man negresia, žengiu per tambūrą tiesiai prie bagažo vagono. Durys tiktai uždarytos. Atsargiai jas atveriu, kad nepatraukčiau Popovo dėmesio, o juolab „savanorio kalinio".

Čia nėra langų, tamsa – nors į akį durk, todėl galiu orientuotis tik rankomis. Vis dėlto man pasiseka pasirinkti teisingą kryptį, nes prisimenu, kad paslaptingoji dėžė stūkso kairiajame kampe nuo durų. Stengiuosi kiek galėdamas tyliau ją pasiekti. Svarbiausia – neužkliudyti kokio nors lagamino, ypač Fulko Efrinelio krovinių. Įsivaizduoju, koks kiltų triukšmas, jeigu atsidarytų bet kuri jo dėžė ir pasipiltų dirbtinių dantų paketėliai...

Štai pagaliau pasiekiau tikslą. Turbūt ir musė tyliau nepereitų per dėžę, negu tai padarė mano rankos, apčiupinėdamos jos kampus.

Priglaudžiu ausį prie priekinės sienelės.

Nieko negirdėti, netgi kvėpavimo.

„Strong Bulbul & C°" prekybos namų Niujorke produkcija irgi negalėtų būti tylesnė.

Ar tada „Astroje" neapsirikau? O jeigu taip, tai tikras visų reporterio vilčių krachas. Bet juk nesusapnavau to kvėpavimo ir čiaudėjimo? Nejaugi dėžėje nieko nėra, netgi Ceitungo? O galbūt ir iš tikrųjų joje supakuoti veidrodžiai, išsirašyti madmuazelės Zinkos Klork?

Ne! Kad ir kaip silpnai jis krustelėjo, bet per keletą minučių aš pajutau kažką esant dėžėje. Pradedu laukti, ar kartais nepajudės sienelė ir neišlįs kalinys iš savo kalėjimo pakvėpuoti grynu oru. Kad manęs jis nepastebėtų, įlendu tarp dviejų ryšulių vagono gilumoje. Tamsoje neturiu ko baimintis.

Ūmai pasigirsta silpnas ir sausas trakštelėjimas. Negali būti

jokios klaidos – ką tik čirkštelėjo degtukas...

Tuoj pat per dėžėje išgręžtas skylutes prasiskverbė silpna šviesele.

Viskas aišku! Anksčiau galėjau klysti dėl vietos, kurią kalinys užima tarp gyvų būtybių, o dabar galiu užtikrintai pasakyti, kad tai žmogus arba... beždžionė, mokanti uždegti degtuką. Kai kurie keliautojai tikina, kad tokios tikrai egzistuoja, bet pasikliauti galima tik jų žodžiais.

Prisipažinsiu, gerokai susijaudinu, bet stengiuosi nesukrutėti.

Praslenka minutė, dvi... Durelės neatsidaro. Nepažįstamasis, regis, net negalvoja ropštis iš savo slėptuvės.

Lūkuriuoju iš atsargumo. Paskui man šauna mintis pasinaudoti ta šviesele – pamėginsiu žvilgtelėti pro skylutes... kad tik ji neužgestų.

Atsargiai vėl prislenku prie dėžės, stengdamasis jos nepaliesti, žvilgteliu per vieną angelę...

Taip, ten iš tikrųjų sėdi žmogus, ir visai ne austras siuvėjas Ceitungas... Dangus pasigailėjo manęs!.. Mintyse papildau savo rejestrą vienuoliktuoju numeriu.

Iš pažiūros vyrukui galima duoti ne daugiau kaip dvidešimt penkerius-dvidešimt šešerius metus. Tai tipiškas rumunas. Vadinasi, pasitvirtina ir mano spėlionės dėl bagažo gavėjos tautybės. Jo juoda barzda, energingas veidas, o akys geros. Bet argi gali stokoti energijos žmogus, išdrįsęs šitaip ilgai keliauti dėžėje? Bet jeigu jis nė kiek nepanašus į piktadarį, laukiantį patogaus momento, kad įvykdytų nusikaltimą, tai turiu jums prisipažinti, jog jis dar mažiau panėšėjo į didvyrį, kurį norėčiau padaryti svarbiausiu savo pasakojimo veikėju.

Tarp kitko, ir austras, ir ispanai, keliavę dėžėse, irgi nebuvo jokie didvyriai, tačiau jie vis dėlto davė nemaža progų reporteriams užpildyto daugybę laikraščių puslapių. Tą patį padarysiu ir su 11 numeriu. Pasitelkęs vaizdingą įžangą, efektingą veiksmo užuomazgą, perdėjimus, metaforas ir kitas retorines gudrybes, aš jį pagražinsiu, sukilninsiu, išryškinsiu... kaip išryškinama fotografijos plokštelė.

Be to, nukeliauti dėžėje iš Tifliso į Pekiną visai ne tas pat, kas

atvažiuoti į Paryžių iš Vienos arba Barselonos, kaip tai padarė Ceitungas, Eresas ir Flora Angloros.

Gebu laikyti liežuvį už dantų ir rumuno neišduosiu. Bet jeigu jį staiga rastų rusai, vyrukas galėtų pasikliauti mano kilniomis paslaugomis. Bet taip neturi atsitikti!

Įdomu, ką šis žmogus dabar veikia? Tik pagalvok, sėdėdamas ant dėžės dugno, šaunuolis kuo ramiausiai vakarieniauja užsižiebęs mažą lempelę! Ant kelių jam konservų dėžutė ir džiūvėsis, o iš mažos spintelės žvilgčioja keli pilni buteliai, be to, ant sienos kaba pledas ir apsiaustas.

Apskritai jis ne taip jau prastai įsitaisė. Sėdi dėžėje kaip sraigė savo kiaukute. „Namas" keliauja kartu su juo, todėl rumunas sutaupo ne mažiau kaip tūkstantį frankų, kuriuos turėtų sumokėti už kelionę iš Tifliso į Pekiną net keliaudamas antra klase. Žinia, tai sukčiavimas, už jį baudžiama. Kol kas jis gali išeiti iš dėžės, kai tik nori, vaikščioti po vagoną, o naktį net iškišti nosį į aikštelę. Ne, man jo absoliučiai negaila! Priešingai, mielai užimčiau jo, šio gyvo krovinio, adresuoto dailios rumunės vardu, vietą.

Šauna į galvą mintis – galbūt protinga, o galbūt ir ne: truputį pabarbenti į dėžės sienelę, užmegzti pokalbį su naujuoju bendrakeleiviu ir sužinoti, kas jis ir iš kur važiuoja. O kur vyksta – ir be jo aišku! Smalsumas tiesiog spirte spiria mane...

Vargšelis, o kaip jis į tai pažiūrės? Neabejoju, kad gana palankiai. Turiu jam prisistatyti, nes juk kiekvienas rumunas puikiausiai žino, kad prancūzu galima pasikliauti. Pasiūlysiu kaliniui praskaidrinti kalėjimo nuobodulį interviu, o jo atsargas pasistengsiu papildyti kokiais nors skanėstais.

Nusprendžiu – ir pasibeldžiu į sienelę.

Šviesa bemat užgęsta.

– Atidarykite, – šnibždu rusiškai, – atidarykite!..

Bet nespėju baigti frazės – traukinys stipriai sudreba ir ima mažinti greitį.

Tą valandėlę išgirstu riksmus. Skubiai sprunku iš bagažo vagono ir trinkteliu už savęs duris. Turiu pasakyti, kad pačiu laiku.

Vos spėju nubėgti iki aikštelės, kai atsidaro tarnybinės patalpos durys ir iš ten išdumia traukinio viršininkas. Nepastebėjęs

manęs, žengia į bagažo vagoną ir skuba prie garvežio.

Bet traukinys vėl didina greitį; po valandėlės vėl išvystu Popovą.

– Kas atsitiko?

– Tai, kas atsitinka gana dažnai, pone Bombarnakai. Suvažinėjome kupranugarį.

– Vargšas gyvulys!

– Taip, bet dėl jo traukinys vos nenuėjo nuo bėgių.

– Tokiu atveju tikrai bjaurus gyvulys!

Aštuntasis skyrius

Grįžau į vagoną anksčiau, negu traukinys atvyko į Geok Tepė stotį. Prakeiktas kupranugaris! Jeigu taip ne laiku nebūtų pasipainiojęs kelyje, mudu su tuo rumunu jau draugiškai plepėtume... Įsivaizduoju, kaip vyrukas dabar sunerimęs – jo apgaulė atskleista, bet jis nieko nenutuokia apie ketinimus žmogaus, žinančio šią paslaptį. Juk taip nesunku visiems prasitarti... Tuomet jis bus ištrauktas iš dėžės, kitoje stotyje atiduotas sargybai, o madmuazelė Zinka Klork veltui lauks Padangių imperijos sostinėje!

Taip, privalau tuoj pat nuraminti kalinį, šią pat naktį... Bet kaip tai padaryti? Netrukus traukinys sustos Geok Tepė, vėliau Aschabade, o iš ten išeis jau prašvitus. Popovo miegu daugiau nebeverta pasikliauti.

Kol šitaip svarsčiau, traukinys atvyko į Geok Tepė. Buvo pirma valanda nakties. Nė vienas mano bendrakeleivis nepanoro palikti savo guolio.

Išlipęs į peroną, imu vaikščioti palei bagažo vagoną. Mėginti įsigauti į jį būtų pernelyg rizikinga. Žinia, mielai pasivaikščiočiau po miestuką, bet tamsoje nieko nepamatysi. Sprendžiant iš to, ką pasakojo majoras Nolticas, čia dar liko kai kurie karo veiksmų pėdsakai: generolo Skobelevo kareiviai, šturmavę Geok Tepė 1881 metų sausio 1 dieną, sugriovė įtvirtinimus ir bastionus... Bet nieko nepadarysi. Lieka tik patikėti majoro žodžiais.

Traukinys išvyksta antrą valandą nakties, priėmęs keletą naujų keleivių.

Stovint vagono aikštelėje galima įspėti toli esant neaiškius kalnus, dunksančius horizonte kažkur prie Persijos sienos. Pirmajame plane žaliuoja oazės, drėkinamos daugybės kanalų – arykų,

sodai. Paskui traukinys kerta plačią, gerai įdirbtą lygumą. Geležinkelio magistralė gana dažnai sukiojasi, arba kaip čia sakoma, „kilpoja". Įsitikinęs, jog Popovas net nesirengia miegoti, grįžtu į savo kupė.

Trečią valandą nakties vėl sustojimas. Iš perono pasigirsta: „Ašchabadas! Ašchabadas!" Negaliu nusėdėti vietoje, todėl išlipu į stoties aikštę ir patraukiu apžiūrėti miesto. Visi mano bendrakeleiviai miega giliu miegu.

Ašchabadas – pati didžiausia Užkaspijo geležinkelio stotis. Pačiu laiku prisimenu, ką apie jį rašė inžinierius Bulanžjė, įdomiai keliavęs iki Mervo. Man už tankios žalumos uždangos pasisekė kairėje pusėje nuo geležinkelio stoties įžiūrėti tik tamsų siluetą turkmėnų forto, stūksančio virš naujojo miesto, kurio gyventojų nuo 1887 metų beveik padvigubėjo.

Pusę ketvirtos grįžtu į peroną. Kaip tik šią valandėlę Popovas nežinia kodėl nueina į bagažo vagoną. Įsivaizduoju, kaip gąsdina jaunąjį rumuną tie vaikščiojimai pro jo dėžę.

Bet štai traukinio viršininkas vėl perone.

– Ar nėra kokių nors naujienų? – klausiu jo.

– Ne, pone Bombarnakai, jeigu neturėsime galvoje, kad ėmė pūsti gaivus ryto vėjelis.

– Taip, vėjelis tikrai gaivinantis. Beje, ar šioje stotyje nėra bufeto?

– Kaipgi, yra. Keleivių patogumui.

– Reikia manyti, kad ir tarnautojų patogumui? Ar neužeitume mudu, pone Popovai?

Bufetas atidarytas, tačiau patiekalų pasirinkti nėra iš ko. Iš gėrimų – vien tik „kumysas" – surūgęs kumelių pienas, turintis skysto rašalo skonį, tiesa, kalbama, esąs labai maistingas. Man sunku prisiversti paragauti šio įtartino skysčio, nors Popovas jį ir giria.

Ašchabade išlipusius uzbekus ir kirgizus antros klasės vagonuose pakeitė kiti keleiviai – afganai, iš esmės kontrabandininkai. Visą Vidurinėje Azijoje geriamą žaliąją arbatą jie atgabena iš Kinijos per Indiją. Nepaisant to, kad tai labai sulėtina pristatymą, jie vis dėlto įsigudrina parduoti pigiau negu rusai. Savaime aiš-

ku, kad afganų bagažas buvo apžiūrėtas labai kruopščiai ir net priekabiai.

Traukinys išvyko ketvirtą valandą ryto. Mūsų vagonas vis dar primena miegamąjį. Pavydžiu bendrakeleiviams kieto miego. Aš ir vėl išdūlinu į aikštelę.

Rytuose jau brėkšta. Pro šalį šmėkščioja tai senovinio miesto griuvėsiai, tai aukštų pylimų apsupta tvirtovė, tai eilė ilgų portikų, kurie rikiuojasi ilgiau negu pusantro kilometro. (*Portikas – atviras prieangis su kolonomis.*) Pralėkęs kelis pylimus, traukinys dunda lygia stepe palei Persijos sieną šešiasdešimties kilometrų greičiu ir suka į pietryčius. Geležinkelio linija nuo sienos nutolsta tik už Dušako. Šiame geležinkelio ruože per tris valandas mes sustojome tik dviejose stotyse: Giaurse, iš kur eina geležinkelio atšaka į Mešhedą ir jau matosi Irano plokštikalnė, ir Artyke, kur gausu vandens, nors ir sūroko.

Paskui pervažiuojame oazę, kurią drėkina vienas iš Atreko intakų – gana plati upė, įtekanti į Kaspijos jūrą. Visur daug žalumos ir medžių. Taip, taip tikra oazė. Ji tęsiasi iki Dušako stoties, kur atvykome šeštą valandą ryto.

Dvi valandas traukinys stovės, vadinasi, turiu dvi valandas pasivaikščiojimui. Išskubu apžiūrėti Dušako lydimas majoro Noltico, vėl tapusio tarsi mano gidu. Mus pralenkia seras Frensis Traveljanas. Majoras atkreipia mano dėmesį, kad šio džentelmeno fizionomija pasidarė dar niūresnė, o visa tipiškojo anglo išvaizda rodo didelį nepasitenkinimą.

– Ar žinote kodėl, pone Bombarnakai? Todėl, kad iš Dušako stoties būtų lengva nutiesti geležinkelį per Afganistano sieną, Kandaharą, Bolano perėją ir Pendžikento oazę iki susikirtimo su anglų magistralės galutine stotimi Indijoje. Tada abi linijos susijungtų.

– Ir koks būtų šio geležinkelio ilgis...

– Mažiau negu tūkstantis kilometrų; tačiau anglai atkakliai nenori ištiesti rusams rankos. Tarp kitko, tai duotų daug naudos jų prekybai, jeigu Kalkutą iš Londono būtų galima pasiekti per dvylika dienų!

Laisvai šnekučiuodamiesi, mudu su majoru Nolticu apeiname visą Dušaką. Jau seniai teigta, kad šis kuklus kaimelis laikui bė-

gant virs svarbiu geležinkelių mazgu. Taip ir atsitiko. Dabar jį jungia atšaka su Teherano geležinkeliu Persijoje, bet Indijos sienos kryptimi nebuvo daryta jokių žvalgymo darbų. (*Iš tikrųjų tokios linijos nėra; kaip ir Giaurso-Mešhedo magistralės. Ž. Vernas norimą dalyką vaizduoja kaip realiai egzistuojantį.*) Tol, kol džentelmenai, panašūs į serą Frensį Traveljaną, duos toną Jungtinėje Karalystėje, nėra ko ir tikėtis palankaus šio klausimo sprendimo.

Paklausiau majoro, ar labai pavojinga kelionė Didžiąja Transazijos magistrale.

– Turkestano teritorijoje saugumas visiškai garantuojamas. Rusų geležinkelio tarnautojai nuolatos prižiūri kelią. Greta stočių įsteigti policijos postai, o kadangi stotys yra netoli viena nuo kitos, tai nemanau, kad keliautojams reikėtų baimintis klajoklių genčių. Be to, turkmėnai visiškai pakluso rusų administracijos reikalavimams, beje, kartais gana rūstiems. Per visą Užkaspijo geležinkelio egzistavimo laiką nepasitaikė nė vieno traukinio užpuolimo.

– Tai, žinia, paguodžia. Na, o kaip anoje sienos pusėje, Kinijoje?

– Ten visai kas kita. Pamyro kalnuose iki Kašgaro kelias saugomas griežtai, bet toliau, jau pačios Kinijos teritorijoje, vietos administracija ne tokia uoli; tiesą sakant, aš nelabai ja pasitikiu.

– O ten stotys toli viena nuo kitos?

– Kartais labai toli.

– Ir rusų tarnautojus ten pakeis kinai?

– Taip, išskyrus traukinio viršininką Popovą, kuris mus lydės iki kelionės pabaigos.

– Vadinasi, mašinistai, kūrikai ir visi kiti patarnautojai bus kinai?.. Kaip tik tai, majore, mane ir gąsdina, juk keleivių saugumas...

– Galite būti ramus, pone Bombarnakai. Kinijos geležinkelininkai ne mažiau patyrę už rusų, be to, jie puikūs mechanikai. Tarp jų esama ir inžinierių, kurie tiesė geležinkelį per visą Padangių imperiją. Kinai, be abejo, priklauso labai protingai rasei, itin linkusiai prie pramonės pažangos.

– Visiškai tikiu, majore Nolticai, ir nė kiek neabejoju, kad vieną gražią dieną Kinija stos civilizuoto pasaulio priešakyje... žinia, po slavų valstybės!

– Sunku pasakyti, ką mums rengia ateitis, – šypsodamasis pasakė majoras. – Kai dėl kinų, tai galiu patvirtinti, kad jie gana sumanūs ir nuostabiai lengvai viską perpranta. Asmeniškai tuo įsitikinau, kai mačiau juos dirbant.

– Puiku! Iš šios pusės, galimas daiktas, nėra pavojaus. O ką pasakysite apie plėšikus? Argi jie nesišlaisto po bekraštes Mongolijos ir Šiaurės Kinijos dykumas?

– Tai jūs manote, kad banditai drįs užpulti traukinį?

– Tikiuosi, majore.

– Tikitės?!

– Taip, nes baiminuosi tik vieno dalyko – kad mūsų kelionė apskritai nesibaigtų be nuotykių.

– Iš tikrųjų, pone reporteri, jūs mane žavite! Vadinasi, jūs ieškote nuotykių...

– Kaip gydytojas ieško ligonių... Apie juos tik ir svajoju.

– Tada, pone Bombarnakai, manau, kad būsite nuviltas. Kalbama, beje, nežinau, ar tai teisybė ar ne, tarytum kompanija sudarė sutartį su keliais gaujų vadais.

– Panašiai kaip Graikijos valdžia su plėšiku Hadži-Stavru Abu romane?.. (*Abu Edmonas /1828-1885/, prancūzų publicistas ir prozininkas.*)

– Būtent taip, pone Bombarnakai. Kita vertus, galbūt geležinkelio kompanija jau spėjo susitarti ir su likusiais.

– Sunku tuo patikėti.

– Kodėl gi? Tai kaip tik atitiktų laiko dvasią – atsipirkti nuo plėšikų ir šitaip užsitikrinti saugų traukinių eismą. Beje, kalbama, kad tik vienas iš šių didelio kelio darbštuolių, kažkoks Ki Dzangas, panoro išsaugoti savo nepriklausomumą ir veiksmų laisvę.

– Ką apie jį žinote?

– Tai vienas iš pačių įžūliausių plėšikų, pusiau kinas, pusiau mongolas. Po to, kai jis ilgai siautėjo Junane, kur jį valdžiai galiausiai pavyko susekti, Ki Dzangas savo veiklą perkėlė į šiaurines provincijas. Jis buvo pastebėtas ir toje Mongolijos dalyje,

kuria eina Didysis Transazijos geležinkelis...

– Štai ir puiku! Šitoks kronikos pagalbininkas man mirtinai reikalingas!

– Tačiau, pone Bombarnakai, susitikimas su Ki Dzangu gali jums brangiai kainuoti...

– Ką jūs, majore! Argi „XX amžius" nepakankamai turtingas, kad galėtų susimokėti už savo garbę!

– Susimokėti pinigais, sutinku. Tačiau nepamirškite, kad galime susimokėti ne tik piniginėmis, bet ir galvomis. Dar gerai, kad mūsų bendrakeleiviai negirdėjo jūsų samprotavimų, o tai pareikalautų, kad jus išlaipintume pirmoje stotyje. Būkite atsargus ir garsiai neskelbkite savo – reporterio, kuris ieško nuotykių, – norų. O svarbiausia – geriau pamirškime tą Ki Dzangą. Taip bus ramiau keliautojams...

– Bet ne kelionei, majore!

Grįžtame į stotį. Traukinys dar stovės ne mažiau kaip pusvalandį. Vaikštau po peroną ir stebiu, kaip manevruoja garvežys, prikabindamas prie mūsų sąstato dar vieną bagažo vagoną. Jis atriedėjo iš Teherano Mešhedo geležinkelio atšaka, ta pačia, kuri jungia Persijos sostinę su Užkaspijo magistrale.

Vagonas užantspauduotas, jį lydi šešių mongolų sargyba, nei valandėlei nenuleidžianti nuo jo akių.

Nežinau, galbūt tai priklauso nuo reporterio kryptingo proto, bet man pradeda atrodyti, kad šiame vagone esama kažko svarbaus, paslaptingo, o kadangi su majoru jau išsiskyrėme, kreipiuosi į Popovą, irgi stebintį garvežio manevrus:

– Kur vyksta šis vagonas?

– Į Pekiną, pone Bombarnakai.

– Ir kas gi jame gabenama, jeigu ne paslaptis?

– Kas gabenama? Svarbi persona.

– Svarbi persona?

– Tai jums kelia nuostabą?

– Be abejonės... Bagažo vagone...

– Bet taip ji pageidavo.

– Prašau, pone Popovai, perspėti mane tada, kai ši svarbi persona paliks vagoną.

– Ji nepaliks vagono.

– Kodėl?

– Todėl, kad tai velionis. Kūnas vežamas į Pekiną, kur bus palaidotas su visomis atitinkamomis ceremonijomis.

Pagaliau mūsų traukinyje atsirado įžymi asmenybė! Tiesa, lavonas, bet ar ne vis tiek! Paprašau Popovo, kad sužinotų velionio vardą. Galbūt tai koks nors aukščiausio rango mandarinas. Kai tik tai išsiaiškinsiu, nedelsdamas pasiųsiu telegramą „XX amžiui".

Netikėtai matau, kad prie vagono prieina kažkoks keleivis ir pradeda jį apžiūrėti bemaž taip pat smalsiai kaip ir aš.

Tai jaunyvas vyriškis, gal keturiasdešimties metų, aukšto ūgio, rudaveidis, truputį niūraus nemirksinčio žvilgsnio, bet šauniai užriestais muškietininko ūsais. Vilki dailų kostiumą, kokius paprastai nešioja turtingi mongolai.

„Štai kur puikus tipas, – pagalvojau. – Nežinau, ar lemta jam tapti svarbiausiu veikiančiuoju asmeniu, kurio man trūksta, bet, šiaip ar taip, savo rejestre jam paskiisiu 12 numerį."

Greitai iš Popovo sužinau, kad naujasis veikiantysis asmuo vadinamas Faruskiaru. Jį lydi kitas tokio pat amžiaus, be žemesnio rango mongolas – Gangiras.

Dabar jau abu apie kažką šnekučiuodamiesi sukiojasi apie vagoną, kuris prikabinamas sąstato gale prieš bagažo vagoną. Kai baigėsi manevravimas, mongolai užėmė vietas antros klasės vagone greta gedulingojo, kad brangus kūnas visada būtų po akimis.

Ūmai perone pasigirsta riksmai:

– Gaudykite!.. Laikykite!..

Bemat atpažįstu rėksnį. Šitaip riaumoti gali tiktai baronas Veisšnitcerderferis.

Šį sykį jis turi sustabdyti ne traukinį, o nulekiančią kepurę. Stiprus vėjo gūsis nuplėšė nuo barono galvos žydrą šalmo formos kepurę, kuri ritasi peronu, paskui bėgiais, palei sienas ir tvoras, o jos savininkas dusdamas bėga iš paskos ir niekaip nepajėgia paimti.

Turiu jums pasakyti, kad žvelgdami į šį komišką reginį sutuoktiniai Katerna ir jaunasis kinas Pan Šao graibstosi už šonų iš juoko, ir tiktai daktaras Tio Kinas stovi rimtas ir ramus.

Įraudęs ir uždusęs vokietis jau du sykius palietė ranka kepurę, bet ta vėl išsprūdo. Viskas baigėsi tuo, kad baronas susipainiojęs ilgo apsiausto skvernuose išsitiesė visu ūgiu. Ir šis įvykis ponui Katerna tapo pretekstu padainuoti garsųjį motyvą iš operetės „Mis Eliet":

Kvailiausias įvykis tikrai, –
Tikėkite, mačiau gerai...

Nėra nieko apmaudesnio ir komiškesnio už vaikymąsi kepurės, kurią neša stiprus vėjas. Ji, blaškoma iš vienos pusės į kitą, sukiojasi, šokinėja, skrieja ore ir išslysta iš po pat rankos kaip tik tą akimirką, kai jau manote, jog pagaliau pagavote. Jeigu taip būtų atsitikę man, aš nė kiek neįsižeisčiau prieš tuos, kuriuos pralinksmino ši juokinga scenelė.

Bet baronas nesupranta ir nedovanoja pokštų. Vis dar blaškydamasis ir šokinėdamas, jis artinasi prie geležinkelio sankasos. Tą valandėlę prie stoties artėja traukinys iš Mervo. Visi jam šaukia: „Atsargiai! Saugokitės!" Ir štai toji piktadariškoji kepurė susilaukia galo: garvežys negailestingai ją pervažiuoja, paversdamas suplotu blynu, kurį vienas geležinkelininkas ir atiduoda baronui. O pastarasis atsakydamas prapliumpia prakeiksmų kruša Didžiosios Transazijos magistralės adresu.

Pagaliau duodamas ženklas išvykti. Visi skuba į savo vietas. Tarp naujai atvykusių keleivių pastebiu tris mongolus, kurie man padaro labai keistą įspūdį. Jie sulipa į antros klasės vagoną.

Užlipęs į aikštelę, girdžiu, kaip jaunasis kinas kreipiasi į savo kompanioną prancūziškai:

– Daktare Tio Kinai, ar matėte tą vokietį su jo juokdariška kepure? Štai kada prisijuokiau iš visos širdies!

Esu nustebęs – Pan Šao kalba tarsi tikras paryžietis! Pasitaikius pirmai patogiai progai, būtinai jį užkalbinsiu.

Devintasis skyrius

Traukinys išvyko tiksliai pagal tvarkaraštį. Šį sykį baronas neturėjo kuo skųstis. Beje, puikiai suprantu jo nekantravimą: pavėluos bent vieną minutę, žiūrėk, ir nesuspės į garlaivį iš Tiendzino į Japoniją.

Iš pradžių diena žadėjo būti puiki, bet vėliau staiga pakilo toks stiprus vėjas, jog, regėjosi, jis gali net užgesinti saulę tarsi paprastą žvakę. Taip prasidėjo vienas iš tų uraganų, kurie, kaip esu girdėjęs, net sustabdo Didžiąja Transazijos magistrale važiuojančius traukinius. Laimei, šiandien vėjas pučia iš vakarų – įkandin traukinio, todėl nėra ko baimintis.

Dabar privalau susipažinti su jaunuoju Pan Šao. Popovas sakė teisybę: kaip matyti, jis kilęs iš turtingos šeimos, gyveno keletą metų Paryžiuje, ten mokėsi ir pramogavo. Tikriausiai dažnai lankėsi ir „XX amžiaus" redakcijos rengiamuose vakarėliuose.

Turiu ir kitų reikalų, iš kurių bene svarbiausias – sužinoti, kaip ten laikosi žmogus dėžėje. Įsivaizduoju, kaip jis nerimauja. Tačiau dieną landžioti po bagažo vagoną pernelyg pavojinga. Turėsiu palaukti iki vakaro, kad jį nuraminčiau.

Be to, mano programoje numatytas ir pokalbis su Katerna šeimynėle. Beje, čia man nereikės padėti daug vargo.

Kur kas, žinia, sunkiau užmegzti santykius su dvyliktuoju numeriu – puikiuoju Faruskiaru. Šis rytietiškas žmogus – užsidaręs ir atšiaurus. Ne taip paprasta prie jo prisikasti!

Taip! Privalau kuo skubiau sužinoti vardą mandarino, kuris grįžta į savo Padangių imperiją, kad būtų palaidotas pagal papročius. Manau, kad Popovui vis dėlto pasiseks tai sužinoti iš kurio nors sargybinio, saugančio jo kilnybės kūną. Bus tiesiog nuosta-

bu, jeigu velionis pasirodys esąs koks nors svarbus valstybės veikėjas – Kinijos princas arba bent jau ministras!..

Štai jau valanda, kai traukinys kerta plačią oazę. Paskui prasidės ištisa dykuma. Dirvą ten formuoja aliuvinės sąnašos, kurios plyti iki pat Mervo pakraščių. (*Aliuvinės sąnašos – potvynių arba upių vagų sunešamas dumblas.*) Taip tęsis iki Turkestano sienos – oazė ir dykuma, dykuma ir oazė. Laikas jau priprasti prie šios kelionės monotonijos ir nuobodybės. Tiesa, artėjant prie Pamyro plokščiakalnio, prasidės vaizdingiausi peizažai. Šį kalnų mazgą rusai „perkirto" lygiai taip pat, kaip Aleksandras Makedonietis perkirto Gordijaus vežimo mazgą, rišusį jungą su grąžulu, po ko, kaip žinia, jis ėmė viešpatauti Azijoje. (*Senovės Graikijos legendoje pasakojama apie finikiečių karalių Gordijų, kuris pririšo jungą prie vežimo grąžulo tokiu painiu ir kietu mazgu, kad jo buvo neįmanoma atrišti. Be to, orakulas pranašavo, kad Azija atiteks tam, kas sugebės atrišti šį Gordijaus mazgą. Aleksandras Makedonietis nė negalvojo jo atrišti, bet perkirto kardu. Ž. Vernas čia užsimena apie Turkestano prijungimą prie Rusijos.*)

O anoje Pamyro kalnų pusėje driekiasi begalinės Kinijos Turkestano lygumos ir milžiniškos Gobio dykumos smėlynų smėlynai. Ir vėl lauks monotoniška ir nuobodi kelionė.

Pusė vienuoliktos. Vagone restorane netrukus prasidės pusryčiai. O kol kas vietoj rytmetinio pasivaikščiojimo pasidairysiu po traukinį.

O kurgi Fulkas Efrinelis? Nematau amerikiečio, stoviniuojančio šalia mis Horacijos Bluet. Mandagiai vienas kitam nusilenkiame ir pasiteirauju, kur jos palydovas.

– Misteris Fulkas nuėjo pasižiūrėti savo bagažo.

Štai kaip – jis jau „misteris Fulkas"! Po kurio laiko, žiūrėk, jau bus tiesiog „Fulkas".

Impozantiškasis Faruskiaras kartu su Gangiru iš pat pradžių įsitaisė antrojo vagono užpakalinėje dalyje. Čia juos ir dabar randu. Juodu sėdi dviese ir tyliai šnekučiuojasi.

Grįždamas atgal sutinku Fulką Efrinelį, beskubantį prie savo bičiulės. Amerikiečių įpročiu jis ištiesia man ranką. Prisipažįstu, kad iš mis Horacijos Bluet jau žinau, jog jis nerimauja dėl bagažo.

– O! – sušunka Fulkas. – Kokia dalykiška moteris, kokia puiki prekybininkė! Ji yra viena iš tų anglių...

– Kurios visiškai tinkamos būti amerikietėmis! – užbaigiu.

– Wait a bit! – atkerta jis reikšmingai šypsodamasis.

Kinų neužtikau vietoje. Vadinasi, jie jau nuėjo pusryčiauti. Praeidamas pamatau ant vagono stalelio daktaro Tio Kino paliktą knygelę.

APIE SANTŪRŲ IR TEISINGĄ GYVENIMĄ,
ARBA MENAS ILGAI GYVENTI
TURINT GERĄ SVEIKATĄ

LIUDVIKO KORNARO, kilniojo venecijiečio, kūrinys.
Kupino patarimų, kaip pataisyti blogą charakterį, kaip patirti tikrą laimę iki pat garbingo amžiaus ir mirti tiktai sulaukus gilios senatvės, kai išseks gyvybės jėgos.
Salernas
MDCCLXXXII (1782 metai.)

Tai štai ką mėgsta skaityti daktaras Tio Kinas! Dabar suprantu, kodėl nepagarbusis mokinys kai kada su pašaipa jį vadina Kornaru!

Be skyriaus pavadinimo dar spėju perskaityti kilniojo venecijiečio devizą:

Abstinentia adjicit vitam..
(*Susilaikymas ilgina gyvenimą.*)

Tačiau nė nemanau jo laikytis, bent jau pusryčiaudamas.

Vagone restorane randu visus keleivius įprastose vietose. Atsisėdu šalia majoro Noltico, kuris atidžiai žvelgia į kitame stalo gale sėdinčius poną Faruskiarą ir jo kompanioną. Mudu abu labai domina šis neprieinamas mongolas. Įdomu, kas jis toks?

– O ką, jeigu jis būtų...

– Kas? – klausia majoras.

– Plėšikų gaujos atamanas... tas pats garsusis Ki Dzangas... – atsakau, bet ir mane patį suima juokas nuo tokios kvailos minties.

– Pokštaukite, pokštaukite, pone Bombarnakai, tiktai prašau ne taip garsiai!

– Tačiau sutikite, majore, tai būtų viena iš įdomiausių asmenybių, visiškai verta paties nuodugniausio interviu.

Linksmai plepėdami, smagiai kertame pusryčius. Jie labai skaniai paruošti. Aschabade ir Dušake, matyt, spėjo apsirūpinti šviežiais produktais. Iš gėrimų mums pasiūlyta arbata, Krymo vynas ir Kazanės alus; iš mėsos patiekalų – avienos kotletai ir puikūs konservai; desertui – sultingi melionai, kriaušės ir rinktinės vynuogės.

Papusryčiavęs išeinu į vagono restorano užpakalinę aikštelę surūkyti cigaretę. Čia pasirodo ir ponas Katerna, kuris, matyt, pats ieško progos su manimi pasišnekučiuoti.

Matau – vyriškis stropiai nusiskutęs veidą, pripratusį prie netikrų bakenbardų ir ūsų; jo galvą ne sykį, priklausomai nuo vaidmens, dengė juodas, rudas, žilas, garbanotas arba plikas perukas, – visa tai rodo, kad jis yra komediantas, kurio gyvenimo prasmė – scena. Tačiau, be visa kita, jo toks linksmas žvilgsnis, tokia laisva laikysena, kad iš karto pajuntu jį esant puikų ir nuoširdų žmogų.

– Pone, – kreipiasi jis į mane, – nejaugi du prancūzai gali nuvažiuoti kartu nuo Baku iki Pekino ir nesusipažinti?

– Pone, kai susitinku tėvynainį...

– Ir priedo – dar paryžietį...

– Vadinasi, dvigubą prancūzą, – priduriu, – tai negalėčiau sau atleisti, jeigu nepaspausčiau jam rankos. Taigi, pone Katerna...

– Jūs žinote mano pavardę?

– Lygiai kaip ir jūs mano. Visiškai esu tuo tikras.

– Teisingai. Jūs esate ponas Bombarnakas, „XX amžiaus" korespondentas.

– Ir jūsų nuolankus tarnas.

– Tūkstantį kartų dėkoju, pone Bombarnakai, netgi dešimt tūkstančių, kaip sakoma Kinijoje, į kurią mes su ponia Katerna ir važiuojame...

– Kad vaidintumėte komiškus vaidmenis Šanchajaus teatre, skirtame prancūzams.

– Tai jūs viską žinote?

– Todėl ir esu reporteris! Net galiu pasakyti, pone Katerna, remdamasis kai kuriais jūsų leksikono jūreiviškais žodeliais, kad anksčiau tarnavote laivyne.

– Teisingai, pone reporteri. Aš buvau admirolo Buasudi val-

ties, priklausiusios laivui „Rūstusis", vadas.

– Tokiu atveju nesuprantu, kodėl jūrininkas vyksta į Kiniją ne laivu, o traukiniu...

– Tai iš tikrųjų gali pasirodyti keista, pone Bombarnakai. Bet bėda ta, kad madam Katerna, be abejonių, pirmoji provincijos operetės aktorė, geriausia sumanių tarnaičių ir travesti vaidmenų atlikėja, kuriai nė viena kita „nenušluostys nosies" – atleiskite, šitaip šneku iš seno įpratimo, – nepakelia jūros supimo. (*Travesti – mergina, atliekanti jaunuolio vaidmenį.*) Kai sužinojau, jog egzistuoja Didžioji Transazijos magistralė, tai jai tariau: „Nusiramink, Karolina! Tegu tavęs negąsdina apgaulinga ir klastinga stichija! Mes važiuosime per Rusiją, Turkestaną ir Kiniją sausumos keliu". Kaip ji apsidžiaugė, mano mieloji, tokia drąsi, tokia ištikima, tokia... nerandu tinkamo žodžio! – tokia talentinga inženiu, kuri esant reikalui galėtų suvaidinti net duenją, kad nepaliktų teatro direktoriaus ant seklumos! Artistė, tikra artistė! (*Inženiu – aktorė, vaidinanti naivias merginas. Duenja: Ispanijoje – pagyvenusi moteris, šeimininkė, ponia. Čia – komedijinės artistės amplua.*)

Ponas Katerna kalbėjo su užsidegimu. Pasak mechanikų, jis buvo pagautas „aukšto slėgio", todėl reikėjo iš jo išleisti garus. Jeigu tikėčiau aktoriaus žodžiais, juodu – ideali pora: niekada nenusimena ir nesutrinka, visada patenkinti savo dalia, be galo mėgsta teatrą, ypač provincijos, kur ponia Katerna vaidino dramose, vodeviliuose, komedijose, operetėse, komiškose operose ir pantomimose. Jie laimingi, kai vaidinimas prasideda penktą valandą vakaro ir baigiasi pirmą valandą nakties. Sutuoktiniai Katerna vaidina didelių ir mažų miestų teatruose, merijų salėse, kaimų svirnuose, dažniausiai net nepasiruošę, be dekoracijų, be orkestro, kai kada ir be žiūrovų. Žodžiu, tai tikri komediantai, ne visada reiklūs vaidmenims, pasirengę vaidinti kas papuola.

Ponas Katerna tikriausiai buvo visų jūrininkų mėgstamas pokštininkas. Jo rankos vikrios tarsi fokusininko, o kojos kibios lyg šokėjo ant lyno. Šis nenusimenantis paryžietis geba liežuviu ir lūpomis imituoti visus medinius ir varinius instrumentus, be to, puikiai moka daug senoviškų liaudies dainelių, užstalės dainuš-

kų, patriotinių melodijų, kafešantanų monologų ir skečų. Apie tai jis man papasakojo išraiškingai mosikuodamas, be perstojo gražbyliaudamas, žingsniuodamas po aikštelę pirmyn ir atgal, sūpuodamasis ant plačiai pražergtų kojų su truputį pasuktomis į vidų pėdomis, – na, tikras jūreivis, visada linksmas ir žvalios nuotaikos. Tokio gyvybingo žmogaus draugijoje negali nė sekundės nuobodžiauti!

– O kur jūs vaidinote prieš pat išvykdami iš Prancūzijos, pone Katerna?

– Ferte-Su-Žuare, kur madam Katerna su didžiuliu pasisekimu vaidino „Lohengrine" Elzos vaidmenį; beje, vaidinome be muzikos. (*Ferte-Su-Žuare – nedidelis miestukas netoli nuo Paryžiaus.*) Užtat kokia įdomi ir talentinga pjesė!

– Tikriausiai su žmona jau apvažiavote visą pasaulį?

– Teisybę sakote, mudu lankėmės Rusijoje, Australijoje, abiejose Amerikose. Ak! Pone Klaudijau...

Jis mane jau vardu vadina!

– Kažkada buvau viso Buenos Aires numylėtinis ir turėjau milžinišką pasisekimą Rio de Žaneire. Negalvokite, kad giriuosi. Ne, aš savęs nepervertinu! Galbūt Katerna prastas Paryžiuje, tačiau nuostabus provincijoje. Paryžiuje vaidinama sau, o provincijoje – žiūrovams. Be to, koks įvairus repertuaras!

– Kuo nuoširdžiausiai sveikinu, brangus tėvynaini!

– Dėkoju, pone Bombarnakai, nes labai mėgstu savo amatą. Ko jūs norite? Ne visi gali pretenduoti tapti senatoriumi arba... reporteriu!

– Na, pone Katerna, pernelyg kandžiai pasakėte, – atkirtau šypsodamasis.

– Ne, ką jūs... aš tik šiaip sau, iš smagumo.

Kol nepailstantis komikas klojo savo istorijas, pro šalį pralėkė kelios stotys: Kulka, Nizašuršas, Kula Minoras ir kitos, gana varganai ir liūdnai atrodančios; paskui Bairam Alis – septyni šimtai devyniasdešimt penktame varste, Urlan Kala – aštuoni šimtai penkioliktame.

– Be to, – tęsė aktorius, – keliaudami iš miesto į miestą, mes sutaupėme šiek tiek pinigų, jie uždirbti kruvinu prakaitu, pone

Klaudijau. Mūsų lagamino dugne guli keliolika Šiaurės banko obligacijų, kurias aš labai vertinu, – tai patikima niekingojo metalo saugykla. Nors mes gyvename valdant demokratiniam režimui, taip sakant, visuotinės lygybės epochoje, tačiau mums dar labai toli iki to laiko, kai kilnusis tėvas (*operečių komiko vaidmuo*) sėdės šalia prefekto žmonos, pietaudamas pas teismo pirmininką, o subretė (*sumani tarnaitė*) kartu su prefektu pradės balių pas generolą anšefą (*kariuomenės vadas*). Kol kas mes linkstame pietauti ir šokti savo būryje.

– Manau, pone Katerna, kad tai ne mažiau smagu kaip...

– Patikėkite, pone Klaudijau, tai ne mažiau kilnu, – pridūrė būsimas pirmasis Šanchajaus teatro komikas, purtydamas įsivaizduojamą žabo taip pat natūraliai kaip ir koks Liudviko XV epochos didikas. (*Žabo – nėrinių arba muslino rauktinukai prie vyriškų marškinių apykaklės.*)

Netrukus prie mudviejų priėjo ponia Katerna. Tai buvo iš tikrųjų verta savo vyro draugė, sutverta tik tam, kad primintų jam replikas ir scenoje, ir gyvenime, viena iš tų retų teatro patarnautojų, kurios nesimaišo ir nepiktžodžiauja, iš tų, dažniausiai atsitiktinių keliaujančių komediantų vaikų, kurie gimsta nežinia kur ir net neaišku kaip, bet būna mieli ir geručiai sutvėrimai...

– Leiskite jums pristatyti Karoliną Katerna, – tarė komikas tokiu iškilmingu tonu, tarsi mane supažindintų su pačia Pati arba Sara Bernar (*Pati Adelina /1845-1919/ – garsi italų dainininkė. Sara Bernar /1844-1923/ – įžymioji prancūzų aktorė.*)

– Aš jau paspaudžiau jūsų vyrui ranką, o dabar būsiu laimingas paspausti ranką poniai Katerna.

– Štai ji, pone. Duodu ją paprastai, be jokių ceremonijų ir net be suflerio.

– Kaip matote, pone Klaudijau, ji ne pamaiva, o geriausia žmona.

– Kaip ir jis – geriausias vyras!

– Aš tuo didžiuojuosi! Supratau, kad visą santuokinės laimės prasmę atspindi tokia Evangelijos taisyklė, kurios laikydamiesi turėtų būti laimingi visi vyrai: ką mėgsta žmona, tą ir valgo jos vyras!

Patikėkite, be galo susijaudinau, žiūrėdamas į šiuodu garbin-

gus komediantus, labai nepanašius į sėdinčius gretimame vagone maklerį ir maklerę. Šie irgi savaip smaginasi: jiems nėra nieko malonesnio, kaip suvesti balansą, suskaičiuoti pelną ir išlaidas.

Bet štai ir baronas Veisšnitcerderferis, kažkur gavęs naują kelioninę kepurę. Jis išeina iš vagono restorano, kur, kaip viliuosi, tikriausiai nestudijavo geležinkelio tvarkaraščio.

– Avanscenoje sudužusios kepurės savininkas! – paskelbė ponas Katerna, kai tik baronas dingo vagone, nepagerbęs mūsų bent jau linktelėjimu.

– Ir karto pažinsi vokietį, – pridūrė ponia Katerna.

– O dar Henrikas Heinė šiuos žmones pavadino sentimentaliais ąžuolais, – prisiminiau.

– Iš karto aišku, kad jis nepažinojo mūsų barono, – tarė ponas Katerna, – kad ąžuolas – su tuo galiu sutikti, bet toli gražu nesentimentalus...

– Beje, – paklausiau, – ar žinote, kodėl jis važiuoja Didžiuoju Transazijos keliu?

– Kad pasrėbtų Pekine rūgščių kopūstų, – išsišiepė komikas.

– Ne, ne.. Visai ne dėlto. Baronas – mis Neli Blai varžovas. Jis rengiasi apkeliauti apie pasaulį per trisdešimt devynias dienas.

– Per trisdešimt devynias! – sušuko ponas Katerna. – Norite pasakyti, kad per šimtą trisdešimt devynias? Ne, į jokį sportininką jis nepanašus!

Ir komikas uždainavo balsu, pamėgdžiojančiu kimų klarnetą, žinomąjį motyvą iš „Kornevilio varpų".

Apie pasaulį triskart ėjo...

Ir pridūrė barono adresu:

Bet pusės nenuėjo jis...

Dešimtasis skyrius

Ketvirtį pirmos mūsų traukinys pralėkė Kari Bato stotį, kuri savo itališku stogu priminė pastatus, aptūpusius priemiestinį Neapolio-Sorento geležinkelį. Mes įvažiavome į Mervo oazės teritoriją, kuri tęsiasi šimtą dvidešimt penkis kilometrus, o pločio turi dvylika, taigi jos plotas – šešiasdešimt tūkstančių hektarų; kaip matote, man negalima priekaištauti dėl to, kad duodu ne visai tikslius duomenis.

Iš dešinės ir iš kairės matosi įdirbti laukai, ganyklos su avių ir galvijų bandomis, tvenkiniai po medžių šakų skliautais, sodai tarp namų. Šią derlingą žemę drėkina Murgabo upė, t.y. Baltasis vanduo, ir jos intakai. Čia fazanai skraido dideliais būriais lyg varnos virš Normandijos lygumų.

Pirmą valandą dienos traukinys sustoja Mervo stotyje už aštuonių šimtų dvidešimt dviejų kilometrų nuo Uzun Ado.

Štai miestas, kuris ne kartą buvo sugriautas ir vėl atstatytas. Turkestano karai jo nepasigailėjo. Pasakojama, kad anksčiau jis buvo tikras plėšikų ir smurtautojų prieglobstis, todėl galiu tik pasigailėti įžymiojo Ki Dzango, kad jis negyveno anoje epochoje. Galimas daiktas, iš jo būtų išėjęs antrasis Čingischanas.

Majoras Nolticas priminė man turkmėnų priežodį: „Jeigu sutiksi gyvatę ir Mervo gyventoją, tai pirmiau atsikratyk antrojo, o tik po to imkis gyvatės!"

Bet nuo to laiko, kai Mervas atiteko Maskvai, manau, geriau pradėti nuo gyvatės.

Merve traukinys stovi septynias valandas. Spėju apžiūrėti šį akį viliojantį miestą, iš pagrindų pakeitusį savo charakterį ėmus valdyti rusų administracijai, kuri kartais čia elgiasi pernelyg griež-

tai. Po to, kai rusų kariuomenė užėmė Mervą, senasis feodalinių sumaiščių ir kovų lizdas virto vienu iš svarbiausių Užkaspijo centrų.

Klausiu majorą Nolticą, ar nepiktnaudžiausiu jo mandagumu, jeigu vėl paprašysiu mane palydėti.

– Mielai prisidėsiu prie jūsų; be to, ir man pačiam smagu dar sykį žvilgtelėti į Mervą.

Greitu žingsniu leidžiamės į kelionę.

– Turiu jus įspėti, – sako majoras. – Kad einame į naujamiestį.

– O kodėl nepradedame nuo senamiesčio? Taip būtų logiškiau ir nuosekliau.

– Todėl, kad senasis Mervas yra už trisdešimties kilometrų nuo naujamiesčio, taigi jis tik šmėkštelės pro vagono langą. Turėsite tenkintis jūsų garsiosios geografės Elizos Rekliu aprašymais. Laimei, jie labai tikslūs.

Nuo stoties iki naujojo Mervo visai netoli. Bet kokia baisybė dulkių! Prekybinė miesto dalis driekiasi kairiuoju upės krantu. Miesto planavimas „visiškai amerikietiškas", ir tai turėtų patikti Fulkui Efrineliui. Gatvės plačios ir nutiestos tarsi pagal siūlą; tiesūs bulvarai su aukštų medžių eilėmis; minios prekiautojų, vilkinčių rytietiškais drabužiais. Aplinkui siuva įvairiausių prekių išnešiotojai. Daugybė dvikuprių ir vienkuprių kupranugarių. Vienkupriai ypač vertinami už jų ištvermę ir skiriasi nuo savo Afrikos giminaičių nugaros forma.

Saulės užlietose ir tarsi iki virimo įkaitintose gatvėse maža moterų. Bet tarp jų esama labai originalių personų, nešiojančių pusiau kariškus rūbus, avinčių minkštais auliniais batais ir prisisiuvusių patronus ant krūtinių kaip čerkesai.

Beje, saugokitės Merve valkataujančių šunų. Šie alkani sutvėrimai ilgais gaurais ir aštriomis viltimis priklauso vienai iš Kaukazo veislių.

– Ar ne šitie šunys, kaip pasakoja inžinierius Bulanžjė, suėdė rusų generolą? – klausiu majorą Nolticą.

– Suėdė, bet ne visai, – atsako. – Paliko batus.

Prekybos kvartale, tamsių apatinių aukštų gilumoje, kur glaudžiasi persai ir žydai, apgailėtinose parduotuvėlėse parduodami

nuostabiai subtilaus darbo ir meistriškai parinktų atspalvių kilimai, kuriuos kantriai diena po dienos audžia senos moterys, net neturinčios supratimo apie žakardo trafaretus.

Abiejuose Murgabo krantuose rusai pristatė savo kariškų įstaigų. Ten mokomi turkmėnų kareiviai, tarnaujantys caro kariuomenėje. Jie vilki civilius drabužius, bet būtinai nešioja mėlynas uniformines kepures ir baltus antpečius.

Per upę permestas medinis penkiasdešimties metrų tiltas, skirtas ne tik pėstiesiems, bet ir traukiniams. Virš jo turėklų nutiesti telegrafo laidai.

Kitame krante – administracinė miesto dalis, kur gyvena daugiausia civiliai valdininkai.

Iš to, ką čia galima pamatyti, įdomiausias Tekė kaimelis, prigludęs prie pat Mervo. Jo gyventojai tekinai išsaugojo ne tik savo tautinį tipą, bet ir papročius. Tiktai ten dar galima pajusti vietos koloritą, kurio labai trūksta visam naujamiesčiui.

Vienoje prekybos kvartalo sankryžoje mudu susiduriame su amerikiečiu makleriu ir angle maklere.

– Ir jūs čia, pone Efrineli! – sušunku. – Juk naujajame Merve nėra nieko įdomaus.

– Priešingai, pone Bombarnakai, jis bemaž visas amerikietiško stiliaus! Trūksta tiktai tramvajaus ir dujinių žibintų.

– Laikui bėgant ir tai bus.

– Tikiuosi, ir tuomet Mervas taps tikru miestu.

– O aš, pone Efrineli, labai norėčiau aplankyti senamiestį ir apžiūrėti jo tvirtoves, rūmus, mečetes. Bet, gaila, jis pernelyg toli, be to, ir traukinys ten nesustoja...

– Štai kas tikrai manęs nedomina, – atsako jankis. – Gailiuosi tik dėl to, kad šiuose turkmėnų kraštuose, regis, visi vyrai turi sveikus dantis...

– O moterys – puikius plaukus, – pritaria mis Horacija Bluet.

– O jūs, mis, imkite ir supirkite jų plaukus. Tada ir laikas nebus veltui sugaištas.

– Prekybos namai „Holms-Holm", be abejo, imsis šio verslo, bet tik po to, kai išnaudosime plaukų atsargas Padangių imperijoje.

Ir miela porelė nutolsta.

Jau šešta valanda vakaro. Pasiūlau majorui Nolticui iki traukinio išėjimo papietauti Merve. Pikta lemtis atveda mus į „Slavianskaja" viešbutį, kur pietūs, gaila, gerokai nusileidžia mūsų vagonui restoranui. Tarp kitko, ten buvo „barščiai" su grietine, bet aš nerizikuočiau jų rekomenduoti „XX amžiaus" gurmanams.

Prisimenu, kad neišsiunčiau laikraščiui telegramos, kurioje numačiau pranešti apie mandariną, keliaujantį mūsų traukiniu. Ar pasisekė Popovui iš nebyliųjų sargybinių išpešti bent jau šios aukštos personos vardą?

Pasirodo, pasisekė. Vos tik mes atsiradome perone, kai jis pribėgo prie manęs sakydamas:

– Sužinojau jo vardą! Tai Ien Lu, didysis mandarinas Ien Lu iš Pekino.

– Dėkoju jums, pone Popovai.

Dumiu į telegrafo kontorą ir pasiunčiu „XX amžiui" tokio turinio depešą:

Mervas gegužės 16 d 7 val vakaro

Didžiosios Transazijos magistralės traukinys išvyksta iš Mervo Dušake paėmėme didžiojo mandarino Ien Lu kūną, siunčiamą iš Persijos į Pekiną

Sumokėti už telegramą teko gana brangiai, bet jūs tikriausiai sutiksite, kad ji verta tokios kainos.

Ien Lu vardas greitai pasklinda tarp keleivių. Bet man pasirodė, kad ponas Faruskiaras šypsosi jį girdėdamas.

Traukinys išvažiavo aštuntą valandą nevėluodamas. Po keliasdešimties minučių pravažiavom pro senąjį Mervą, bet jau, deja, buvo sutemę, ir aš nieko neįžiūrėjau. O juk ten stūkso senovinė tvirtovė su kvadratiniais bokštais, aptverta saulėje degtų plytų siena, kapaviečių ir rūmų griuvėsiai, mečečių liekanos – žodžiu, neįkainojamos archeologijos brangenybės, kurioms aprašyti reikėtų nemažai eilučių.

Majoras Nolticas suprato mano nuotaiką.

– Nesikrimskite, pone Bombarnakai. Vis tiek nebūtumėte buvęs patenkintas – juk senasis Mervas keturis kartus perstatytas. Ir

jeigu jums net būtų pasisekę apžiūrėti dabartinį miestą, vadinamą Bairam Ali, priklausantį persų epochai, tai jūs vis tik negalėtumėte išvysti nei trečiojo, mongolų laikų, nei musulmonų antrosios epochos, vadinto Sultanu-Sandžeru-Kala, juolab pirmykščio. Vieni jį vadina Iskander Kala, pagal Aleksandro Makedoniečio vardą, kiti – Giaur Kala, priskirdami miesto įkūrimą Zoroastrai, magų religijos pradininkui, esą čia padėjusiam pirmąjį akmenį prieš tūkstantį metų iki krikščionybės eros. Todėl ir siūlau pamiršti visus savo apgailestavimus.

Ką gi, nieko kito ir nebelieka daryti.

Traukinys lekia į šiaurės rytus. Stotys viena nuo kitos nutolusios per dvidešimt-trisdešimt kilometrų. Jų pavadinimų niekas neskelbia, nes jose traukinys nesustoja, todėl tenkinuosi tik tuo, kad seku jas pagal kelionės vadovą.

Paliekame užpakalyje Kelčus, Ravniną, Peskus, Repeteką ir taip toliau. Ir štai jau važiuojame per tikrą dykumą, kurioje nerasite nė menkiausios vandens čiurkšlelės. Todėl čia iškasti arteziniai šuliniai, pripildantys stočių vandens rezervuarus.

Majoras man papasakojo, kad tiesę geležinkelį inžinieriai patyrė didžiulius sunkumus, kai šioje kelio dalyje turėjo sutvirtinti barchanus. Jeigu čia jie nebūtų nuožulniai įtvirtinę skydų, tai visą sankasą jau būtų užpylęs smėlis ir sustabdęs traukinių eismą.

Pravažiavę barchanų juostą, vėl įsukame į horizontalią lygumą, kur bėgių tiesimas neatėmė daug laiko.

Palengva mano bendrakeleiviai užsnūsta, ir mūsų vagonas pavirsta „sleeping-car" (*angl. miegamuoju vagonu*).

Vėl imu galvoti apie rumuną. Ar verta šiąnakt mėginti jį vėl pamatyti? Be abejonės, ir ne tik tenkinant mano visiškai natūralų smalsumą, bet svarbiausia – kad nuraminčiau jaunuolį. Ir iš tikrųjų – sužinojęs, jog kažkas atskleidė jo paslaptį, jis gali išlipti vienoje kurioje nors stotyje, numojęs ranka į savo kelionę ir pasimatymą su madmuazele Zinka Klork, kad tik išvengtų geležinkelio kompanijos persekiojimo... Šitaip tikrai gali atsitikti, ir tada mano įsikišimas labai pakenktų vargšeliui... jau nekalbant apie tai, kad prarasiu 11 numerį, vieną iš įdomiausių savo kolekcijoje.

Todėl nutariu dar iki aušros padaryti jam vizitą. Dėl visa ko,

kad būtų saugiau, palauksiu, kol traukinys nutols nuo Čiardžui (*dabar Čiardžou*) stoties, kur jis turi atvykti antrą valandą dvidešimt septynios minutės po vidurnakčio, pastovėti penkiolika minučių, o paskui pasukti prie Amudarjos. Po to Popovas užsidarys savo kamarėlėje, o aš prasmuksiu į bagažo vagoną nesibaimindamas, kad būsiu pastebėtas.

Kaip ilgai slinko šios valandos! Keletą sykių jau buvau beužsnūstąs, todėl turėjau imtis priemonių – išeiti į aikštelę pakvėpuoti gaiviu oru.

Numatytu laiku – minutės tikslumu – traukinys pasiekė Čiardžui stotį tūkstantis penktajame varste nuo Uzun Ado. Tai gana reikšmingas Bucharos chanato miestas, iki kurio rusai nutiesė Užkaspijo geležinkelį 1886 metų pabaigoje, praėjus septyniolikai mėnesių po to, kai buvo pakloti pirmieji pabėgiai.

Dabar iki Amudarjos lieka tik dvylika varstų. Ir kai traukinys pervažiuos šią plačią upę, įgyvendinsiu savo planą.

Čiardžui, mieste, kuriame gyvena iki trisdešimties tūkstančių žmonių, išlipa daug keleivių. Vietoj jų į antros klasės vagonus įlipa kiti, važiuojantys iki Bucharos ir Samarkando. Todėl perone daug žmonių ir triukšmo.

Aš irgi išlipu ir vaikščioju palei pirmąjį bagažo vagoną. Staiga matau, kaip tyliai atsidaro durys... Kažkas tamsoje iššoka ant perono ir nepastebimai nuslenka į stotį, vos apšviestą kelių žibalinių lempų.

Nėra ko abejoti – tai mano rumunas. Galbūt pritrūko maisto ir nutarė ko nors nusipirkti bufete? O galbūt, kaip ir maniau, nutarė sprukti?

Ne, jau ne, turiu jam sutrukdyti! Privalau tuoj pat susipažinti su juo, pažadėti pagalbą ir paramą. Pasakysiu tam jaunuoliui: „Mano drauge, pasikliaukite Klaudijaus Bombarnako kuklumu... Aš jūsų neišduosiu... Naktimis atnešiu valgio... O sykiu pralinksminsiu ir padrąsinsiu... Nepamirškite, kad madmuazelė Zinka Klork, matyt, gražiausia iš rumunių, laukia jūsų Pekine..." Ir taip toliau.

Atsargiai seku iš paskos. Bendroje grūstyje niekas nekreipia į rumuną dėmesio. Nei Popovas, nei bet kuris kitas valdininkas net nepagalvos jį palaikyti „geležinkelio zuikiu". Nejaugi jis suka

prie išėjimo... nejaugi dings?

Ne! Matyt, panoro vargšas truputį pramankštinti kojas. Juk vagone nelabai kur prisivaikščiosi! Po šešiasdešimties valandų lindėjimo – nuo pat Baku – nelaimėlis nusipelnė bent dešimties minučių laisvės!

Tai vidutinio ūgio, lanksčių judesių ir dailios eisenos vyriškis. Vilki jis plačia juosta sujuostas kelnes, neperšlampamą striukę, užsidėjęs tamsios spalvos kailinę kepurę.

Dabar esu ramus dėl jo ketinimų.

Rumunas grįžta prie savojo vagono, žengia ant laiptelio, greitai pereina aikštelę ir tyliai už savęs užveria duris.

Vietoj penkiolikos minučių traukinys Čiardžui stotyje stovėjo tris valandas – teko taisyti sugedusį garvežio stabdį. Todėl, nepaisydami vokiečio barono rėkavimų, paliekame stotį tik pusę keturių, kai jau pradeda brėkšti.

Taigi aš ir vėl nenusėlinau į bagažo vagoną, užtat pamačiau Amudarją.

Ši didelė upė senovėje vadinosi Oksu ir varžėsi su Indu ir Gangu. Kažkada ji tekėjo į Kaspijos jūrą – žemėlapyje galima atsekti jos senąją vagą. Dabar įteka į Aralą. Maitinama lietaus ir Pamyro aukštikalnių sniegynų, Amudarja gena savo greitus vandenis dviejų su puse tūkstančio kilometrų atstumu per molingus ir smėlėtus uolynus. Ne veltui turkmėnai ją vadina „upe-jūra".

Traukinys užvažiuoja ant pusantro kilometro ilgio tilto, kuris virpa po juo ant tūkstančių polinių atramų, išdėstytų po penkias kas devyni metrai.

Šį tiltą, patį didžiausią visoje Transazijos magistralėje, generolas Anenkovas pastatė per dešimt mėnesių; jis kainavo viso labo trisdešimt penkis tūkstančius rublių.

Amudarjos vanduo purvinai geltonas. Visur, kur tik siekia žvilgsnis, kyšo salelės.

Popovas atkreipia mano žvilgsnį į sargybos postus, pastatytus prie tilto turėklų. Juk baimintis tenka ne tik garvežio kibirkščių, ne sykį sukėlusių gaisrus. Yra ir kitas pavojus. Aukštyn ir žemyn Amudarja plaukioja daugybė baržų su žibalu, ir neretai šie nedideli laivai užsiliepsnoja, virsdami tikrais branderiais. (*Branderis*

– *kuro ir sprogmenų prikrautas laivas; naudotas burinio laivyno laikais padegti priešo laivams.*) Todėl ir reikia imtis griežtų saugumo priemonių. Jeigu tiltą sunaikins ugnis, atstatyti jį pavyks ne anksčiau kaip per metus, o keleivius kelti iš vieno kranto į kitą būtų be galo sunku.

Pagaliau traukinys palengva pasiekia kitą krantą. Prašvito. Vėl nusidriekė dykuma – iki pat Karakulio stoties. O už jos jau matyti Amudarjos intako Zeravšano – „upės, nešančios auksą", – vingiai. Jis teka iki Sogdo lygumos – derlingos oazės, kurioje žėri Samarkando miestas.

Penktą valandą ryto traukinys sustoja Bucharos chanato sostinėje, už tūkstančio šimto septynių varstų nuo Uzun Ado.

Vienuoliktasis skyrius

Bucharos ir Samarkando chanatai kažkada sudarė vieną plačią sritį – Sogdianą, persų strapiją, iš pradžių gyvenamą tadžikų, paskui uzbekų, nukariavusių ją XV amžiaus gale. (*Satrapija – teritorija, patikėta valdyti satrapui. Satrapas – senovės Persijoje srities vietininkas, turėjęs neribotą valdžią.*) O dabar šaliai gresia naujo įsiveržimo pavojus – rimtai į ją pradėjo kėsintis klajojantis smėlis po to, kai stepėse išnyko bemaž visi saksaulai, sulaikydavę kopų slinkimą.

Buchara – tai islamo Roma, šventasis miestas, šventyklų miestas, musulmonų religijos centras. Savo klestėjimo laikais „septynių vartų" Buchara buvo aptverta didžiule siena. Čia visada vyko gyva prekyba su Kinija. Bucharoje gyvena ne mažiau kaip aštuoniasdešimt tūkstančių gyventojų.

Visa tai man papasakojo majoras Nolticas, kuris ne sykį lankėsi šiuose kraštuose; jis pasiūlė atidžiau susipažinti su vaizdinga chanato sostine. Pats majoras šį kartą negalėjo manęs lydėti, nes turėjo padaryti keletą vizitų. Traukinys čia stovės penkias valandas.

Miestas gerokai nutolęs nuo geležinkelio stoties. Jeigu jo nejungtų su stotimi siaurasis geležinkelis, nebūčiau turėjęs progos nors akies kampučiu žvilgtelėti į Bucharą.

Su majoru susitarėme, kad iki miesto važiuosime kartu.

Sėdame į atvirą Dekovilio vagoną, tempiamą nedidelio garvežio, ir po pusvalandžio įvažiuojame į miestą per Dervazo vartus. (*Dekovilis – prancūzų inžinierius, sukonstravęs siaurąjį geležinkelį.*)

Jeigu „XX amžiaus" skaitytojams praneščiau, kad man čia pa-

vyko aplankyti šimtą mokyklų ir visus tris šimtus mečečių – beveik tiek pat, kiek yra bažnyčių Romoje, – jie vis tiek nepatikėtų, nepaisydami to, jog reporteriai vis dėlto nusipelno šiokio tokio pasitikėjimo. Todėl pasakosiu tik teisybę.

Vienišas skubėdamas chanato sostinės dulkėtomis gatvėmis, užsukau į turgų, kur parduodami medvilniniai besimainančių spalvų audiniai, vadinami „aladža"; lengvos lyg voratinklis suknios; nuostabūs dirbiniai iš odos; šilkai, kurių šlamėjimą vietos gyventojai perduoda žodžiu „čach čuk". Kitoje vietoje mačiau nedidelę krautuvėlę, kurioje galima nusipirkti šešiolikos rūšių arbatos, iš kurių vienuolika priklauso žaliajai arbatai, daugiausia geriamai Kinijoje ir Centrinėje Azijoje. Pati brangiausia iš jų – „luka", kurios vieno lapelio pakanka užplikyti visam arbatinukui.

Miesto centre, aikštėje, tyvuliuoja Liabihouzo tvenkinys, apie kurį auga didelės guobos. Toliau kyla vadinamoji „Skrynia" – įtvirtinti emyro rūmai. Jų vartus puošia visiškai šiuolaikiški laikrodžiai. Hermanui Vamberi šis statinys pasirodė grėsmingas, ir aš jam visiškai pritariu, nors bronzos patrankos, ginančios vartus, ne tiek gąsdina rūsčia išvaizda, kiek traukia akį savo meniška apdaila. (*Hermanas Vamberi /1832-1913/ – vengrų keliautojas, tyręs Vidurinę Aziją ir Persiją.*)

Beje, pasakysiu, jog Bucharos kareiviams, kurie vaikščioja gatvėmis baltomis kelnėmis, juodomis striukėmis, karakulinėmis kepurėmis ir aukštais auliniais batais, komanduoja rusų karininkai, pasipuošę mundurais, kurių paauksuotos visos siūlės.

Į dešinę nuo rūmų stūkso pati didingiausia sostinėje Kaliano mečetė. Virš jos kyla daugybė kupolų, varpinių ir minaretų, tarp kurių peri gandrai, – jų Bucharoje gyva galybė.

Einu toliau kur akys veda ir patenku į miesto šiaurės rytų dalį, besidriekiančią Zeravšano pakrante. Visi čionykščiai arykai sanitariniais sumetimais du ar tris kartus per mėnesį išplaunami šviežiu ir skaidriu šios upės vandeniu. Matau, ką tik į arykus paplūdo švarus vanduo. Vyrai, moterys, vaikai, šunys – visi dvikojai ir keturkojai – puolė maudytis ir sukėlė tokį triukšmą, jog sunku net aprašyti.

Pasukęs į pietvakarius, susiduriu su grupe dervišų, užsidėju-

sių smailias kepures, su lazdomis rankose, vėjyje besiplaikstančiais plaukais. (*Dervišas – musulmonų vienuolis Rytų šalyse.*) Kai kada jie sustoja ir pradeda šokti aidint dainai, nuostabiai atitinkančiai būdingą ritualinio rytietiško šokio pa.

Apsilankiau ir knygų turguje. Ten stovi ne mažiau kaip dvidešimt šešios parduotuvės, parduodančios spausdintas knygas ir rankraščius, bet ne sveriamas kaip arbata ir ne pundeliais kaip daržoves, o po vieną – kaip perkamiausią prekę.

Kai dėl daugybės „medresių" – mokyklų, kurios pelnė Bucharai universitetinio miesto garbę, tai turiu prisipažinti, kad, gaila, nė vienoje jų nepavyko apsilankyti. (*Medresė – aukštoji dvasinė musulmonų mokykla.*) Pavargęs, nusikamavęs po ilgo vaikščiojimo, pasukau atgal ir prisėdau po guobomis Divanbegio pakrantėje.

Ten visada verda didžiuliai samovarai, ir už vieną tongą arba septyniasdešimt penkis santimus galima numalšinti troškulį „šivinu" – tokia puikia arbata, kurios Europoje niekas nėra ragavęs.

Štai ir visi mano prisiminimai apie Turkestano Romą, kurią visą apžiūrėti reikėtų ne mažiau kaip mėnesio, o aš turėjau tik keletą valandų.

Pusę vienuoliktos sugrįžau į traukinį kartu su majoru Nolticu, kurį sutikau belipantį į siauruką. Stoties patalpos buvo verste užverstos Bucharos medvilnės ryšuliais ir Mervo vilnos pakais.

Visi mano numeriai, taip pat ir baronas, jau perone. Traukinio gale sargybiniai vis dar nuoširdžiai tebesaugo vagoną su mandarino Ien Lu kūnu. Man atrodo, kad trys mūsų bendrakeleiviai žvilgčioja į juos pernelyg smalsiai – tai tie įtartini mongolai, kurie įlipo Dušake. Praeidamas pro šalį, pastebėjau, jog Faruskiaras davė jiems kažkokį ženklą, kurio prasmės nesuvokiau. Nejaugi jis pažįsta tuos vyriškius?.. Štai dar vienas intriguojantis momentas.

Vos tik traukinys paliko stotį, kai keleiviai patraukė į vagoną restoraną. Šalia mūsų liko laisvų vietų. Tuo pasinaudojo jaunasis kinas. Juo pasekė ir daktaras Tio Kinas. Pan Šao žino, kad aš bendradarbiauju „XX amžiaus" redakcijoje, todėl, matyt, nori susipažinti ir pasišnekėti su manimi kaip ir aš su juo.

Kaip pasirodė, neapsirikau dėl šio kino ketinimų. Tai tikras Paryžiaus bulvardjė, tik kiniškos išvaizdos. (*Bulvardjė – nuolati-*

nis Paryžiaus bulvarų ir barų lankytojas.) Trejus metus praleido Prancūzijoje ir ne tik pramogavo, bet ir sėmėsi žinių. Būdamas vienturtis turtingo Pekino komersanto sūnus, jis keliavo globojamas Tio Kino, kuris vadinasi daktaru, bet iš esmės yra tikras tinginys ir dykaduonis.

Nuo tos dienos, kai daktaras Tio Kinas Senos krantinėje iš bukinisto nusipirko kilniojo venecijiečio Kornaro knygelę *„Apie santūrų ir teisingą gyvenimą, arba Menas ilgai gyventi išlaikant gerą sveikatą"*, jis be perstojo ją skaitinėja ir stengiasi savo egzistenciją suderinti su jos taisyklėmis. Pan Šao nuolatos laido jo adresu piktas ir taiklias pastabas, bet Tio Kinas nekreipia į jas nė menkiausio dėmesio.

Čia pat prie pusryčių stalo galėjome aiškiai stebėti kai kuriuos daktaro manijos požymius, nes jis taip pat kaip ir jo mokinys kalba gryniausia prancūzų kalba.

– Ar prieš pradėdamas pusryčiauti, daktare, nebūsite toks malonus ir man nepriminsite, kiek egzistuoja pagrindinių taisyklių, nustatančių protingą valgymo ir gėrimo matą?

– Septynios, mano jaunasis bičiuli, – kuo rimčiausiai atsako Tio Kinas. – Pirmoji iš jų – suvalgyti lygiai tiek maisto, kad tuoj pat po valgymo galėtumėte imtis protinio darbo.

– O antroji?..

– Antroji – išgerti tik tokį kiekį gėrimo, kad vėliau nejaustumėte nei tingulio, nei apsunkusio skrandžio, nei menkiausio nuovargio. Trečioji...

– Jeigu neprieštaraujate, daktare, tai šiom dviem taisyklėm šiandien ir pasitenkinkime, – nutraukia jį Pan Šao. – Beje, štai plovas, kuris man atrodo labai puikiai paruoštas ir...

– Saugokis, mano brangus mokiny! Šis valgis – pudingo ir kapotos avienos, sumaišytos su lajumi ir prieskoniais, atmaina... Bijau, kad jis neapsunkintų...

– Todėl, daktare, patariu jums jo nevalgyti. O aš paseksiu šių ponų pavyzdžiu.

Pan Šao taip ir padarė – ir neapsigavo, nes plovas tikrai buvo nuostabus. Daktarui nieko nebeliko, kaip tenkintis lengvais patiekalais.

Pasak majoro Noltico, šis plovas, išvirtas ypatingu būdu ant stiprios ugnies ir vadinamas „zenbuzi", būna dar skanesnis. Bet ar gali būti kitaip, jeigu šis žodis reiškia „damos bučiniai"?

Kadangi ponas Katerna apgailestauja, kad šio valgio nėra valgiaraštyje, drįstu pareikšti:

– Ar jums neatrodo, kad zenbuzi galima rasti ne tik Centrinėje Azijoje?

O juokdamasis Pan Šao prideda:

– Geriausiai jis paruošiamas Paryžiuje.

Žvelgiu į jaunąjį kiną. Kramtydamas jis taip energingai judina žandikaulius, jog susilaukia daktaro pastabos, įspėjančios, neva jis „nesantūriai eikvoja svarbiausią drėgmę, esančią organizme".

Pusryčiai šį sykį buvo tikrai linksmi. Sušnekome apie sėkmingą rusų veiklą Vidurinėje Azijoje, kuriems pavyko nutiesti ne tik Užkaspijo geležinkelį. Nuo 1888 metų jie pradėjo tiriamuosius darbus, planuodami nutiesti Transsibiro magistralę. Dabar ji jau tiesiama. Po pirmosios linijos, jungiančios Išimą, Omską, Tomską, Krasnojarską, Nižneudinską ir Irkutską, rusai numato nutiesti antrąją, labiau į pietus, – per Orenburgą, Akmolinską, Minusinską, Abagatujų ir Vladivostoką. Kai visas šešių tūkstančių kilometrų ilgio geležinkelis bus nutiestas, iš Peterburgo iki Japonijos jūros bus galima nuvažiuoti per šešias dienas. Ir ši Transsibiro magistralė, kuri savo ilgumu pranoks Jungtinių Valstijų Transžemyninį geležinkelį, viso labo kainuos septynis šimtus penkiasdešimt milijonų rublių.

Šis mūsų pokalbis apie rusų laimėjimus vargu ar patiko serui Frensiui Traveljanui: jo ilgas veidas paraudo, tačiau vyriškis neišdaužė nė žodžio ir net nepakėlė akių nuo lėkštės.

– Ak, mano draugai, ar įsivaizduojate, ką pamatys mūsų vaikaičiai, kai Didžioji Transazijos magistralė susijungs su Didžiuoju Transafrikos geležinkeliu.

– Bet kaipgi Azija gali susijungti su Afrika geležinkeliu, pone Bombarnakai? – susidomi majoras Nolticas.

– O labai paprastai: per Rusiją, Turkiją, Italiją, Prancūziją ir Ispaniją. Keleiviai be persėdimo gali nuvažiuoti iš Pekino iki Gerosios Vilties kyšulio.

– O kaip Gibraltaro sąsiauris? – klausia Pan Šao.

Po šių žodžių seras Frensis Traveljanas suklūsta ir sunerimsta. Kai tik kas nors pradeda kalbėti apie Gibraltarą, taip ir dingojasi, jog visa Jungtinė Karalystė ima krutėti, nebesuvaldydama viduržemiškojo savo patriotizmo.

– O kaip Gibraltaras, pone Bombarnakai? – pakartoja majoras.

– Magistralė eis po juo. Kas gali būti paprasčiau – kokių penkiolikos ar dvidešimties kilometrų ilgio tunelis! Čia nebus Anglijos parlamento, kuris priešinasi tunelio kasimui tarp Kalė ir Duvro. Vieną gražią dieną išsipildys poeto žodžiai: „Omnia jam fieri quae posse negabam" (*atsitiko tai, ko nebuvo galima tikėtis. – Romos poeto Ovidijaus eilutė*).

– Žinia, nėra ko abejoti, – tęsia Pan Šao, – kad Kinijos imperatorius teisingai pasielgė, kai nutarė ištiesti ranką rusams, o ne anglams. Užuot spyręsis, kad būtų tiesiamas strateginis geležinkelis į Mandžiūriją, jis nutarė sujungti Kinijos magistralę su Užkaspijo magistrale per Kinijos Turkestaną.

– Ir padarė labai protingai, – priduria majoras. – Sąjunga su anglais būtų tik leidusi sujungti Indiją su Europa, o bendradarbiavimas su rusais davė galimybę su Europa sujungti visą Azijos žemyną.

Žvelgiu į serą Frensį Traveljaną. Jo skruostus išmuša raudonos dėmės, bet vyriškis stengiasi tramdyti savo jausmus. Įdomu, ar šie užsipuldinėjimai neprivers jo prarasti kantrybę? Jeigu reikėtų lažintis, nežinočiau, nė kaip elgtis.

Majoras Nolticas vėl prabyla, girdamas neabejotinus Didžiosios Transazijos trasos privalumus ir pabrėždamas jos naudą Azijos ir Europos prekybos ryšiams, keleivių saugumui ir susisiekimo greitumui. Palengva išnyks sena Azijos tautų neapykanta, prieš jas atsivers nauja era. Vien tai rodo milžiniškus rusų nuopelnus ir kelia visų civilizuotų tautų pritarimą. Argi neišsipildė nuostabūs žodžiai, kuriuos ištarė Skobelevas, paėmęs Geok Tepė, kai nugalėtieji galėjo baimintis nugalėtojų represijų: „Savo politikoje Centrinės Azijos atžvilgiu mes nežinome parijų!" (*Parijas – viena iš žemiausių Pietų Indijos kastų.*)

– Ši politika byloja apie mūsų pranašumą prieš Angliją, – bai-

gia majoras.

Laukiau, kad iš sero Frensio Traveljano lūpų išsprūs sakramentali frazė: „Niekas negali pralenkti anglų!" Ne veltui juk sakoma, kad Jungtinės Karalystės džentelmenai ją ištaria, vos tik gimsta... Bet nieko neatsitiko.

Kai pakilau, norėdamas paskelbti tostą už Rusiją ir Kiniją, seras Traveljanas, matyt, pajutęs, kad pyktis gali peržengti leistinas ribas, greitai pasišalino nuo stalo. Matyt, ir šiandien man nepavyks sužinoti jo politinių įsitikinimų!

Savaime suprantama, kad šis mūsų pašnekesys nesutrukdė baronui Veisšnitcerderferiui rūpestingai kirsti vieną patiekalą po kito, kuo itin stebėjosi daktaras Tio Kinas. Štai vokietis, kuris niekada neskaitė garbiojo Kornaro patarimų, o jeigu ir skaitė, tai kuo įžūliausiai daro priešingai! Beje, visiškai įmanoma, kad jis nemoka prancūzų kalbos ir nieko nesuprato, kas čia šnekėta.

Galvoju, kad dėl šios priežasties pokalbyje negalėjo dalyvauti ir Faruskiaras su Gangiru. Juodu viso labo persimetė keliais kiniškais žodžiais.

Kartu turiu paminėti ir vieną gana keistą smulkmeną. Atsakydamas į klausimą apie kelionės Didžiąja Transazijos magistrale saugumą, Pan Šao mums pareiškė, kad anoje Turkestano sienos pusėje gresia kur kas didesni pavojai. Tą patį sakė ir majoras Nolticas. Tuomet nejučia ir paklausiau jaunąjį kiną, ar iki kelionės į Europą jis nieko negirdėjo apie Ki Dzango antpuolius.

– Žinoma, ir gana dažnai. Ki Dzangas tada šeimininkavo Junano provincijoje. Bet viliuosi, kad mes nesutiksime jo savo kelionėje.

Galbūt neteisingai ištariau šio garsiojo plėšiko vardą, nes kai jį gimtąja kalba pakartojo kinas Pan Šao, aš vos jį supratau.

Užtat galiu teigti, kad vos tik iš jaunojo kino lūpų išsprūdo to bandito vardas, Faruskiaras rūsčiai suraukė antakius, o jo akyse plykstelėjo žaibai. Paskui jis susižvalgė su savo bičiuliu ir vėl kuo abejingiausiai leido pro ausis keleivių šnekas.

Taip, nelengva man bus susibičiuliauti su šiuo žmogumi. Sėdi sau tarsi koks nedegantis seifas, ir be slaptažodžio net negalvok jo atidaryti.

O traukinys dumia visu greičiu. Šiaip jau, kai jis aptarnauja tik vienuolika stočių tarp Bucharos ir Samarkando, tai tiems dviem šimtams kilometrų sugaišta visą dieną. Bet šiandien, norėdamas be sustojimų nuvažiuoti visą nuotolį tarp šių dviejų miestų, jis sugaišo tik tris valandas.

Antrą valandą po vidurdienio mes pasiekėme garsųjį Tamerlano miestą.

Dvyliktasis skyrius

Samarkandas įsikūręs turtingoje oazėje, kurią drėkina Zeravšano upė, tekanti per Sogdo lygumą. Iš stotyje nusipirktos brošiūros sužinau, kad šis miestas užima vieną iš tų keturių vietų, kurias teologai „skiria" žemiškajam rojui.

Samarkandą sudegino Makedonijos užkariautojai 328 metais prieš Kristų, o iš dalies jį sugriovė Čingischano kariai 1219 metais. Vėliau jis tapo Tamerlano sostine, – miestas, žinia, gali tuo didžiuotis, tačiau XVIII amžiuje jį vėl sugriovė klajokliai. Kaip matote, visų svarbiausių Centrinės Azijos miestų istorijos kupinos staigių perėjimų nuo didybės į nuopuolį.

Penkių dienos valandų stovėjimas Samarkande žada man šiokių tokių pramogų ir keletą puslapių pastabų. Bet nevalia gaišti laiko.

Miestas nuo senų senovės susideda iš dviejų dalių. Naujoji, rusų pastatytoji, pasižymi šiuolaikine architektūra: visur žaliuojantys parkai, rūmai, jaukūs modernaus stiliaus kotedžai. Senoji dalis garsėja savo puikiais buvusiais didybės paminklais. Norėdamas juos nuodugniai išstudijuoti, turėčiau čia praleisti keletą savaičių.

Šį kartą klajosiu jau ne vienišas. Majoras Nolticas yra laisvas ir žingsniuoja sykiu su manimi. Mudu jau buvome beišeiną iš stoties, kai prie mūsų pribėga abu Katerna.

– Ar einate apžiūrėti miesto, pone Klaudijau? – klausia komikas ir ranka padaro prieš mus apvalų judesį, kuris, matyt, turėtų reikšti plačią Samarkando teritoriją.

– Taip, pone Katerna.

– Jeigu jūs ir majoras Nolticas būsite malonūs, tai ir aš norė-

čiau prie jūsų prisidėti...

– Prašau!

– Žinoma, kartu su madam Katerna, nes be jos – aš nė žingsnio...

– Ji padarys mūsų ekskursiją dar smagesnę, – atsako majoras, meiliai nusilenkdamas artistei.

Aš savo ruožtu priduriu:

– O kad nepavargtume ir laimėtume laiko, mano brangūs bičiuliai, siūlau išsinuomoti arbą.

– Arbą? – sušunka ponas Katerna, balansuodamas į šonus. – O kas yra toji arba?

– Vietinis vežimas!

– Tada tebūna arba! – sutinka artistas.

Mes susėdame į vieną iš šių dėžių ant ratų, kurios stovi priešais stotį, įspraudžiame vežikui gerų arbatpinigių, o jis prižada negailėti savo „balandėlių". Ir štai porelė mažų arklių greitai lekia Samarkando gatvėmis.

Kairėje pusėje pro mus praslenka pusračiu išsidėstęs rusų miestas su gubernatoriaus namais, supamais gražaus sodo, miesto parkas su ūksmingomis alėjomis, plati apygardos viršininko sodyba, užgriebiantis net dalį senojo miesto.

Arba pravažiuoja pro tvirtovę, į kurią mūsų dėmesį atkreipia majoras. Ten, netoli nuo buvusių Bucharos emyro rūmų, stūkso rusų kareivių, žuvusių 1868 metų mūšyje, kapai.

Iš čia siaura ir tiesia gatve išvažiuojame į Registano aikštę, „kurios nereikia supainioti su taip pat vadinama aikšte Bucharoje", kaip naiviai rašoma brošiūroje, nusipirktoje geležinkelio stotyje.

Registano aikštė – gražus keturkampis plotas, tiesa, truputį sugadintas, nes rusai ją išgrindė ir papuošė žibintais. Bet tai, žinia, itin patiks Fulkui Efrineliui, jeigu jis malonės apžiūrėti miestą. Trijuose aikštės šonuose stūkso gerai išsilaikę trijų medresių griuvėsiai, kur mulos mokė vaikus religinių dalykų. Samarkande yra septyniolika medresių ir aštuoniasdešimt penkios mečetės. Medresių pastatai labai panašūs vienas į kitą. Centre – galerija, vedanti į vidinius kiemus; sienos sumūrytos iš plytų, padengtų

šviesiai geltona ir švelniai žydra glazūra. Visur arabeskos – nuostabios auksinės linijos melsvame fone, – beje, čia vyrauja ši spalva. Pasvirę minaretai, atrodo, tuoj tuoj nugrius, bet, laimei, vis dar laikosi. Jų apdailos emalė, bebaimės keliautojos ponios Ujfalvi-Burdon nuomone, toli pralenkia net geriausias mūsų emalės rūšis. O juk kalbame ne apie kokią nors vazą, pastatytą ant pamato, o apie įspūdingo aukščio minaretus!

Šie statybos meno stebuklai išlaikė savo pirmykštę išvaizdą, kurią turėjo dar Marko Polo, XIII amžiaus venecijiečio keliautojo, aplankiusio Samarkandą, laikais.

– Na, kaip, pone Bombarnakai? – klausia majoras. – Ar patinka jums Registano aikštė?

– Ji nuostabi!

– Taip, – įsiterpia ir komikas, – ji visai puikiai galėtų praversti kaip nuostabiausia dekoracija baletui. Ar ne tiesa, Karolina? Pažvelk į šią mečetę prie sodo ir į tą, kuri greta mūsų.

– Tu teisus, Adolfai, – atsako artistė, – bet dėl didesnio efekto aš ištiesinčiau šiuos bokštus, o viduryje įtaisyčiau šviečiančius fontanus...

– Nuostabi mintis, Karolina! Paklausykite, pone Bombarnakai, ar negalėtumėte mums parašyti dramos su fejerija trečiajame akte, kuri vyktų štai tokios dekoracijos fone? Kai dėl pavadinimo...

– Jis savaime siūlosi – „Tamerlanas".

Bet komikas mano pasiūlymą sutiko be entuziazmo. Numanau, kad Azijos nukariautojo figūra jam atrodo nepakankamai šiuolaikiška, neatspindi „Amžiaus pabaigos" dvasios. (*„Amžiaus pabaiga" – prancūzų literatūros ir meno kryptis, susiformavusi paskutiniaisiais XIX amžiaus dešimtmečiais.*) Pasilenkęs prie žmonos, ponas Katerna skubiai priduria:

– Aš mačiau ir gražesnę aikštę už šią – fejerijoje „Nakties duktė", pastatytoje „Port-Sen-Marten" teatre (*teatras Paryžiuje*).

– Ir Šatlė „Michaile Strogove", – antrina jam žmona. (*„Michailas Strogovas" – Ž. Verno romanas, kurio inscenizacija, padaryta paties autoriaus, labai sėkmingai ėjo Paryžiaus Šatlė teatro scenoje.*)

Ginčytis su jais beprasmiška. Juk juodu į viską žvelgia per teatro dekoracijų prizmę, atiduodami pirmenybę siūbuojančiai drobei prieš tikras vandenyno bangas, nupieštam dangui – prieš tikrąjį, dirbtiniams medžiams – prieš giraitę. Kambono, Riubė arba Žambono dekoracijas, jų nuomone, net kvaila lyginti su natūraliais peizažais. Žodžiu, meną jie kelia aukščiau už gamtą, todėl būtų beprasmiška mėginti juos perkalbėti.

Kadangi prašnekome apie Tamerlaną, klausiu majorą Nolticą, ar mums nevertėtų apžiūrėti šio garsaus valdovo mauzoliejaus. Majoras atsako, kad jį pamatysime grįždami.

Mūsų arba privažiuoja prie svarbiausio Samarkando turgaus ir, šiek tiek pavežiojusi mus senamiesčio vingiuotomis gatvėmis, kur vyrauja vienaaukščiai namai be jokių komforto požymių, sustoja prie vieno milžiniško apvalaus pastato įėjimo.

Štai jis, turgus! Visur pilna vilnonių audinių, ryškių atlasinių kilimų, gražių nėriniuotų šalikų. Pirkėjai ir pardavėjai atkakliai derasi. Iš šilkų išsiskiria „kanaus" vadinama medžiaga, kurią, regis, labai mėgsta Samarkando puošeivos. Bet nei savo kokybe, nei blizgesiu ji neprilygsta Liono fabrikų produkcijai.

Tačiau ponios Katerna akyse plyksteli toks susižavėjimas, tarsi ji stovėtų prie „Bon Maršė" arba „Luvro" prekystalių (*didelės parduotuvės Paryžiuje.*).

– Vilkint suknią iš tokios medžiagos neįmanoma nepadaryti efekto „Didžiojoje hercogienėje"!

– O štai pusbačiai, kurie be galo tiktų vaidinti Ali Bažu „Kandide"! – sušunka ponas Katerna.

Ir kol žmona perka keletą aršinų „kanauso", vyras tampa savininku žalių pusbačių be pakulnių, kuriuos uzbekai apsiauna prieš peržengdami mečetės slenkstį. Visa ši prekyba vyksta padedant majorui, mielai sutikusiam tarpininkauti tarp pono Katerna ir pardavėjo, be perstojo rėkaujančio tą savo „jok", „jok"!

Arba rieda toliau, ir mes patenkame į Bibichanim aikštę, kurioje stūkso to pat pavadinimo mečetė. Nors ši aikštė ir ne tokios taisyklingos formos kaip Registanas, užtat ji, mano akimis, vaizdingesnė: nuostabiai sugrupuoti griuvėsiai, skliautų, karnizų, arkų liekanos, pusiau kiauri kupolai, kolonos be kapitelių, tačiau

stebuklingai išsaugojusios prie pat pamatų be galo ryškią emalę. Paskui eina ilga eilė pasvirusių portikų, iš vienos pusės užbaigiančių šį erdvų keturkampį. Visa tai daro tuo stipresnį įspūdį, kuo senoviškesni Samarkando klestėjimo laikų paminklai kyla tokio skvarbiai žydro dangaus ir sodrios žalumos fone, žalumos, kokios nepamatysi net operoje, pasakysiu nenorėdamas įžeisti mūsų komiko... Tačiau turiu prisipažinti, kad mes patiriame dar stipresnį įspūdį, kai arba atveža mus į žiemrytinę miesto dalį, prie nuostabiausio Centrinės Azijos ansamblio – Šachi Zindos nekropolio, pastatyto 795 Hidžros metais (1392 metais).

Šio stebuklo neįmanoma aprašyti. Jeigu aš viename sakinyje pavartosiu tokius žodžius, kaip mozaika, frontonai, timpanai (*architektūros terminas – frontono plokštuma.*), bareljefai, nišos, emalės, kyšuliai – tai tikro paveikslo vis tiek nenupiešiu. Čia reikia dailininko teptuko. Prieš šias nuostabiosios architektūros, kurią mums paliko Azijos genijus, liekanas, neatsilaiko jokia vaizduotė.

Mečetės gilumoje stovi Kasimo ben Abaso antkapis, – šį „šventąjį" labai aukštai vertina musulmonų religija, jam lenkiasi visi tikratikiai. Egzistuoja padavimas, kad jeigu būtų atvertas jo kapas, Kasimas ben Abasas išeitų iš jo gyvas ir spinduliuojantis visa savo didybe. Beje, niekam to iki šiol nepavyko padaryti, todėl tikintieji tenkinasi padavimu.

Bet viskas turi savo pabaigą. Laikas jau skirtis su šiomis grožybėmis. Laimei, ponas ir ponia Katerna nesugadino mūsų susižavėjimo savo teatriniais prisiminimais. Matyt, ir jiems mečetė padarė įspūdį.

Vėl lipame į arbą, o vežėjas gena risčia savo „balandėlius" ūksmingomis gatvėmis, kurios užlaikomos švariai ir tvarkingai.

Samarkande daug vaizdingai vilkinčių praeivių – visur šmėkši įvairiaspalviai chalatai, o ant galvų – koketiškai apvynioti turbanai. Beje, žmonių tipai čia mišrūs, – o ir kaip kitaip gali būti? Juk mieste gyvena apie keturiasdešimt tūkstančių žmonių. Daugiausia iraniškos kilmės tadžikų. Tai tvirto sudėjimo žmonės rudai įdegusiais veidais. Pakartosiu čia eilutes, kurias perskaičiau ponios Ujfalvi-Burdon pasakojime: „Jų plaukai juodi. Barzdos irgi juodos ir nuostabiai tankios. Akys taisyklingos formos ir be-

maž visada rudos. Nuostabiai graži nosis, plonos lūpos ir smulkūs dantys. Kakta aukšta ir plati. Veido ovalas pailgas".

Ir aš negaliu nepritarti ponui Katerna, kuris, pamatęs vieną tadžiką, grakščiai susisupusį į ryškų chalatą, suklinka:

– Koks puikus tipas pirmiesiems vaidmenims! Štai kur tikras Melingas! Įsivaizduokite jį vaidinantį Rišpeną „Nana Saibe" arba Merisą „Šamilyje"!

– Jis uždirbtų nemažai pinigų, – priduria ponia Katerna.

– Kaip visada esi teisi, Karolina, – nudžiunga komikas.

Beje, jam kaip ir daugeliui aktorių įplaukos yra pats rimčiausias ir nepaneigiamas dramatinio talento įrodymas.

Jau penkta valanda, bet šiame neprilygstamame Samarkande vieną dekoraciją keičia kita, dar nuostabesnė. Mane tai be galo žavi. Spektaklis galėtų tęstis net gerokai po vidurnakčio. Tačiau mūsų traukinys išvyksta aštuntą valandą, tenka susitaikyti ir paaukoti pjesės pabaigą.

Kadangi aš nusprendžiau (tegu net dėl reporteriško prestižo) nepalikti Samarkando neaplankius Tamerlano kapo, tai arba vėl pasisuko į pietvakarius ir išlaipino mus prie Guri Emyro kapavietės, visai šalia rusiškosios miesto dalies. Kokius purvinus kvartalus pravažiuojame! Kiek apgailėtinų molinių lūšnų regime pakeliui!

Guri Emyro mauzoliejus atrodo daugiau negu didingai. Jį dengia žydras kupolas, savo firma primenantis persų turbaną, o jo vienintelis minaretas, dabar jau be viršūnės, žvilga emalės arabeskomis, išlaikiusiomis pirmykštį grožį.

Įeiname į centrinę salę po kupolu. Ten dunkso „Geležinio Šlubio" – taip vadino Timūrą Užkariautoją – kapavietė.

Apsupti keturių jo sūnų kapų, po juodojo nefrito, išmarginto užrašais, antkapiu ilsisi Tamerlano, kurio vardas tapo Azijos istorijos viso XIV amžiaus simboliu, kaulai. Salės sienos irgi išklotos nefritu su išraižytu jame ornamentu, kuriame pinasi begalybė šakelių, o maža kolona prie sienos, atgręžta į pietvakarius, rodo Mekos kryptį.

Ponia Ujfalvi-Burdon teisingai lygina šį Guri Emyro ansamblį su šventove. Tokį įspūdį patyrėme ir mes. Mus pagavo pagarbus

virpulys, kai siaurais ir tamsiais laiptais nusileidome į rūsį, kur stovi Tamerlano žmonų ir ir dukterų antkapiai.

– Na, kas gi buvo tasai Tamerlanas, apie kurį čia tik ir kalbama? – klausia ponas Katerna.

– Tamerlanas, – atsako jam majoras Nolticas, – buvo vienas iš didžiausių pasaulio užkariautojų, netgi pats didžiausias, jeigu jo didybę matuotume jo nukariautų žemių skaičiumi. Azija į rytus nuo Kaspijos jūros, Persija ir provincijos į šiaurę nuo jos sienų, Rusija iki Azovo jūros, Indija, Sirija, Mažoji Azija ir pagaliau Kinija, prieš kurią šis karvedys metė du šimtus tūkstančių karių, – visas žemynas buvo jo karinių veiksmų teatras.

– Ir jis buvo šlubas?

– Taip, pone, kaip ir Genzerikas, Šekspyras, Baironas, Valteris Skotas, Taleiranas – kas, beje, nesukliudė jam nukeliauti milžiniškus atstumus. Bet koks fanatiškas ir kraugeriškas jis buvo! Istorikai teigia, kad Delyje Tamerlanas įsakė nužudyti šimtą tūkstančių belaisvių, o Bagdade liepė pastatyti obeliską iš aštuoniasdešimties tūkstančių galvų.

– Aš labiau vertinu obeliską Santarvės aikštėje! – sako ponas Katerna. – Be to, jis padarytas iš vieno gabalo.

Paliekame Guri Emyro mečetę, o kadangi jau laikas, kaip sako mūsų komikas, „prisišvartuoti", arba skubiai pristato mus į stotį.

Nepaisydamas nevykusių Katerna šeimos pastabų, aš vis dar negalėjau atsikratyti stipraus įspūdžio, kurį sukėlė nuostabūs senoviški Samarkando paminklai.

Bet staiga tai, ką pamačiau gretimoje prie geležinkelio stoties gatvėje, sugrąžino mane į tikrovę – Tamerlano sostinės centre važiavo du dviratininkai.

– Žiūrėkite, žiūrėkite! – šaukia komikas. – Chalatai ant ratų!

Tai buvo tadžikai arba uzbekai!

Dabar tikrai turėjome palikti senąjį miestą, kurį įžeidė mechaninio transporto šedevrai, ką ir padarė mūsų traukinys aštuntą valandą vakaro.

Tryliktasis skyrius

O po valandos mes jau pietavome. Vagone restorane pasirodė naujų veidų, tarp jų – ir du negrai.

– Nė vienas iš šių keleivių toliau kaip iki rusų-kinų sienos nevažiuos, pone Bombarnakai, – tarė Popovas.

– Juo geriau. Vadinasi, jie neturėtų manęs dominti.

Prie pietų stalo susirinko visi dvylika mano numerių. Manau, kad daugiau jų nebeturėsiu. Majoras Nolticas nesiliauja stebėjęs Faruskiarą. Nejaugi jį kuo nors įtaria? Ar ir jam nepasirodė keista, kad Faruskiaras, regis, pažįsta tuos tris mongolus, važiuojančius antra klase, bet kažkodėl stengiasi tą slėpti? Ar tik majoro vaizduotė neužsiplieskė taip pat stipriai kaip ir mano, o gal jis rimtai priėmė mano pokštą? Visai natūralu, kad aš, žurnalistas, be to, kronininkas, sensacijų gaudytojas, panorau įžvelgti šiame paslaptingame personaže garsiojo Ki Dzango varžovą, jeigu ne patį Ki Dzangą. Bet kas galėtų patikėti, kad majoras, rimtas žmogus, rusų karo gydytojas, nuoširdžiai reaguos į tokį fantastišką prasimanymą! Apie tai dar pasikalbėsime...

Beje, netrukus pamirštu įtartinąjį mongolą, mintimis grįžęs prie žmogaus dėžėje, kuriam dabar privalau skirti visą dėmesį.

Kad ir kaip jausčiausi pavargęs po ilgos kelionės po Samarkandą, būtiniausiai rasiu progą aplankyti jį šią naktį.

Po pietų visi sugrįžo į savo vietas, ketindami pamiegoti iki Taškento.

Nuo Samarkando iki Taškento yra trys šimtai kilometrų. Traukinys ten pasirodys ne anksčiau kaip septintą valandą ryto ir visoje šioje trasoje stabtelės tik trijose tarpinėse stotyse, kad apsirūpintų vandeniu ir kuru. Viskas tarsi klostosi palankiai, kad ra-

miai galėčiau įgyvendinti savo planą! Be to, ir naktis tamsi – dangų apgulė debesys, nei mėnulio, nei žvaigždžių. Rengiasi lyti, stiprėja vėjas. Vargu ar kas nors įsinorės tokią naktį ir tokiu oru stovėti aikštelėje. Svarbiausia – pagauti momentą, kai Popovas kietai įmigs.

Beje, ilgai šnekučiuotis su paslaptingu nepažįstamuoju nėra jokio reikalo. Svarbiausia – jį nuraminti. Turiu sužinoti ne daugiau, negu tokiais atvejais reikia reporteriui: kas jis toks, kas tokia madmuazelė Zinka Klork, ko jam prireikė Pekine, kad pasirinko tokį keistą būdą keliauti, kiek turi lėšų, kokios jo pažiūros, įsitikinimai, skonis, įpročiai, ką veikė anksčiau; kokie ateities planai ir taip toliau, žodžiu, visko, ko reikia geram interviu. Kaip matote, ne taip jau daug...

Pirmiausia privalau palaukti, kol vagone visi užmigs. Šitai atsitiks gana greitai, nes keleiviai gerokai pavargo Samarkande. Grįžę iš vagono restorano, jie tuoj pat ištiesė sofas ir pasitaisė guolius. Keli vyrai buvo išėję į aikštelę parūkyti, tačiau stiprus vėjas netrukus suvarė juos atgal į vagoną. Visi įsitaisė savo vietose, nuleido žibintų užuolaidėles, todėl jau pusę vienuoliktos vienų alsavimas, o kitų knarkimas susimaišė su tolygiu ratų trinksėjimu ir buferių tarškėjimu.

Vis dar stoviu aikštelėje, o Popovas man sako:

– Šiąnakt niekas neturėtų mums trukdyti. Patariu jums gerai išsimiegoti. Bijau, kad kitą naktį, kai važiuosime per Pamyro kalnų tarpeklius, ramybės nebus.

– Dėkoju, pone Popovai, paklausysiu jūsų patarimo.

Traukinio viršininkas palinki man labos nakties ir užsidaro savo kupė.

Grįžti į vagoną nebėra reikalo, todėl dar stoviniuoju aikštelėje. Nei kairėje, nei dešinėje nieko nematyti. Samarkando oazė jau užpakalyje, o bėgiai tįsta per bekraštę lygumą. Prabėgs dar kelios valandos, kol traukinys pasieks Syrdarją. Per šią upę permestas tiltas ne toks ilgas kaip per Amudarją.

Tiktai pusę dvyliktos pagaliau ryžtuosi atidaryti bagažo vagono duris, o įžengęs tylutėliai užveriu jas už savęs.

Žinau, kad jaunasis rumunas kai kada išeina iš dėžės. O jeigu

ūmai dabar jam šaus mintis truputį pasimankštinti ir pamiklinti kojas?

Tačiau vagone mirtina tyla. Pro išgręžtas skylutes neprasimuša ne menkiausia švieselė. Tuo geriau. Vadinasi, 11 numerio nepriblokš netikėtas mano pasirodymas. Rumunas, be abejo, miega. Stuktelsiu du sykius į dėžės sienelę, pažadinsiu jį, o paskui negaišdami pasiaiškinsime. Viskas labai paprasta.

Slenku pirmyn apgraibomis. Mano ranka paliečia dėžę, paskui priglaudžiu ausį prie priekinės sienelės ir įsiklausau.

Nieko negirdėti – nei šnaresio, nei alsavimo. Kur gi rumunas? Nejaugi spėjo išlįsti? Galbūt ir išlipo kurioje nors stotyje, o aš to nepastebėjau?.. Sudie tada kartu su juo ir reportažui!.. Nejuokais išsigąstu atidžiai klausydamasis...

Ne! Jis nepabėgo... Girdžiu vyruko ramų ir lygų kvėpavimą. Miega... Miega kaip koks teisuolis šis miklus apgavikas, šis „zuikis", apšovęs geležinkelio kompaniją.

Jau buvau bemėginąs pabelsti į sienelę, kai ūmai išgirdau skvarbias garvežio švilpuko treles. Bet juk traukinys neturi čia sustoti... Laukiu, kol liausis švilpesys, ir tada tyliai pabarbenu į sienelę...

Jokio atsakymo.

Vėl pabeldžiu, bet jau stipriau.

Ne tiek išgirstu, kiek pajuntu nuostabos ir išgąsčio padiktuotą judesį.

– Atidarykite... atidarykite! – sakau rusiškai. – Nebijokite! Su jumis kalbasi draugas.

Nors sienelė, priešingai mano lūkesčiui, neatsidarė, tačiau dėžėje čirkštelėjo degtukas ir užsidegė silpna švieselė.

Žvelgiu į kalinį pro nedideles angeles.

Jo veidas persikreipęs, akys klajoja... Vyrukas, matyt, negali suvokti, ar sapnuoja, ar iš tikrųjų jį kažkas pažadino.

– Atidarykite, mano drauge. Atidarykite ir pasikliaukite atsitiktinai sužinojusiuoju jūsų paslaptį... Niekam nieko nesakysiu... Priešingai, galiu jums būti naudingas.

Vargšas tarsi truputį nusiramino, bet sustingo ir nejuda.

– Manau, kad esate rumunas. O aš esu prancūzas.

– Prancūzas? Jūs – prancūzas?.. – paklausė jis mano gimtąja

kalba, tik su nežymiu akcentu.

Santykiai pradeda megztis.

Priekinė sienelė atsivėrė.

– Ar niekas negali mūsų pamatyti arba išgirsti? – pašnibždomis klausia naujasis draugas.

– Niekas.

– O traukinio viršininkas?

– Kietai miega.

Rumunas ima mane už abiejų rankų ir stipriai jas spaudžia... Jaučiu, kad jam reikia pagalbos... Supranta, kad gali pasikliauti nepažįstamuoju... Ir vis dėlto jo lūpos išspaudžia prislopintą lemenimą:

– Neišduokite manęs!.. Prašau, neišduokite!..

– Nesijaudinkite. Argi neprisimenate, su kokia simpatija prancūzų laikraščiai rašė apie austrą siuvėją ir tuos ispanus – jaunikį ir nuotaką, kurie irgi pasirinko lygiai tokį pat keliavimo būdą? Argi laikraščiai nepradėjo rinkti lėšų jų naudai?.. O jūs bijote, kad aš būdamas kronininkas.... žurnalistas...

– Tai jūs žurnalistas?

– Klaudijus Bombarnakas, „XX amžiaus" korespondentas.

– Ir jūs važiuojate iki Pekino?..

– Iki Pekino!

– Pats Dievas jus pasiuntė.

– Visiškai ne Dievas, o laikraščio redakcija. Susiimkite ir patikėkite manimi! Pasistengsiu būti jums naudingas...

– Dėkoju, pone Bombarnakai!

– O kaip jus vadina?

– Kinko!

– Kinko? Puikus vardas mano straipsniams! Jūs rumunas ar ne?

– Rumunas iš Bukarešto...

– Bet jūs turbūt gyvenote ir Prancūzijoje?

– Ketverius metus tarnavau pameistriu Paryžiuje pas vieną baldų apmušėją, gyvenusį Sent Antuano priemiestyje.

– O paskui grįžote į Bukareštą?

– Taip, ir ten užsiėmiau savo amatu iki tos dienos, kol nebepajėgiau nugalėti troškimo išvykti...

– Išvykti?.. Bet kodėl?

– Kad vesčiau!

– Vestumėte... madmuazelę Zinką...

– Zinką?

– Taip, madmuazelę Zinką Klork, Šachua gatvė, Pekinas, Kinija.

– Tai jūs žinote?..

– Be abejonės... Juk adresas užrašytas ant dėžės...

– Ak taip, teisybė!

– Kas ta Zinka Klork?

– Jauna rumunė. Susipažinau su ja Paryžiuje, ten ji mokėsi pas modistę...

– Taip ir maniau.

– Ji irgi grįžo į Bukareštą... O paskui jai pasiūlė vadovauti madų parduotuvei Pekine... Mes, pone, labai mylėjome vienas kitą, o jai teko išvažiuoti... Ir štai jau metai, kaip mudu išsiskyrę!.. Prieš tris savaites gavau laišką... Jos reikalai klostosi gerai... Jeigu nuvažiuosiu į Pekiną, tai irgi susikursiu sau padėtį ir pradėsiu uždirbti ne mažiau kaip... Ir štai, ilgai nesukęs galvos, leidausi kelionėn... į Kiniją.

– Dėžėje?

– Bet tik pagalvokite, pone Bombarnakai, – tęsė rausdamas Kinko. – Ką dar galėjau sumanyti? Pinigų pakako nupirkti tik šiai dėžei, na ir šiek tiek įsidėti maisto kelionei... turėjau pats save pasiųsti bagažu... man padėjo vienas paslaugus bičiulis... Juk vien tik bilietas nuo Tifliso iki Pekino kainuoja tūkstantį frankų... Bet, prisiekiu, kai pakankamai uždirbsiu, tai atlyginsiu kompanijai visus nuostolius... Patikėkite, kad...

– Aš tuo nė kiek neabejoju, Kinko... Ir kai tik nuvažiuosite į Pekiną...

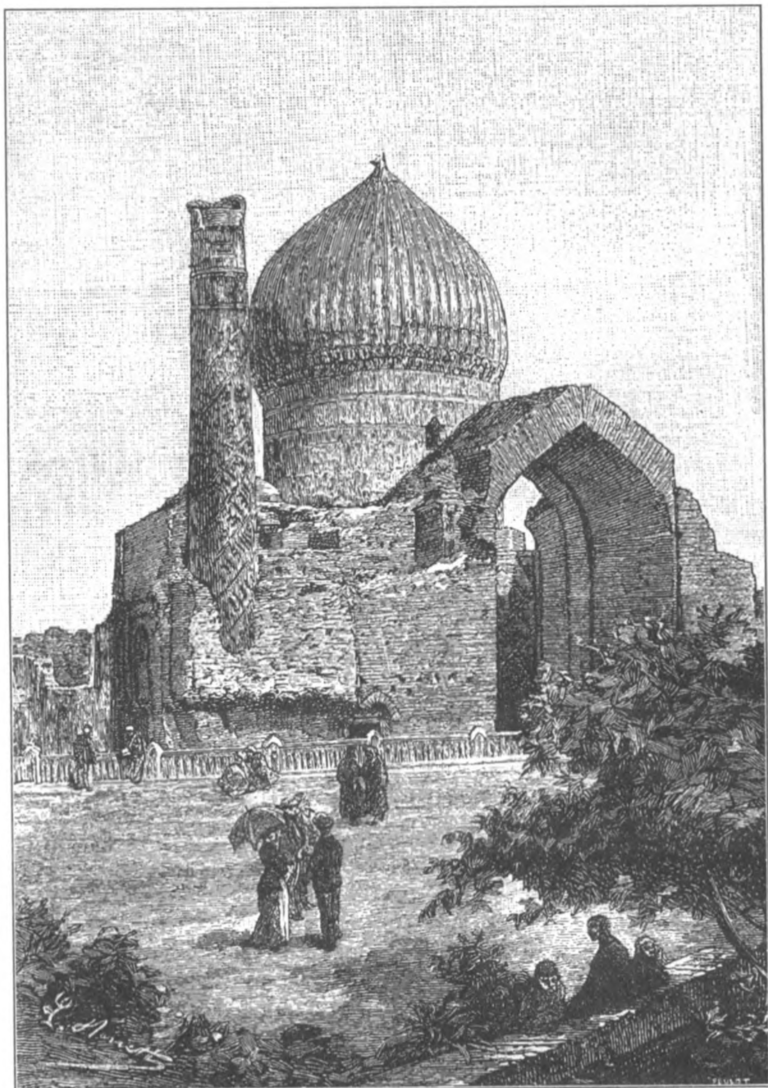
– Zinką įspėjau. Dėžė bus nugabenta tiesiai į jos butą, į Šachua gatvę, ir ji...

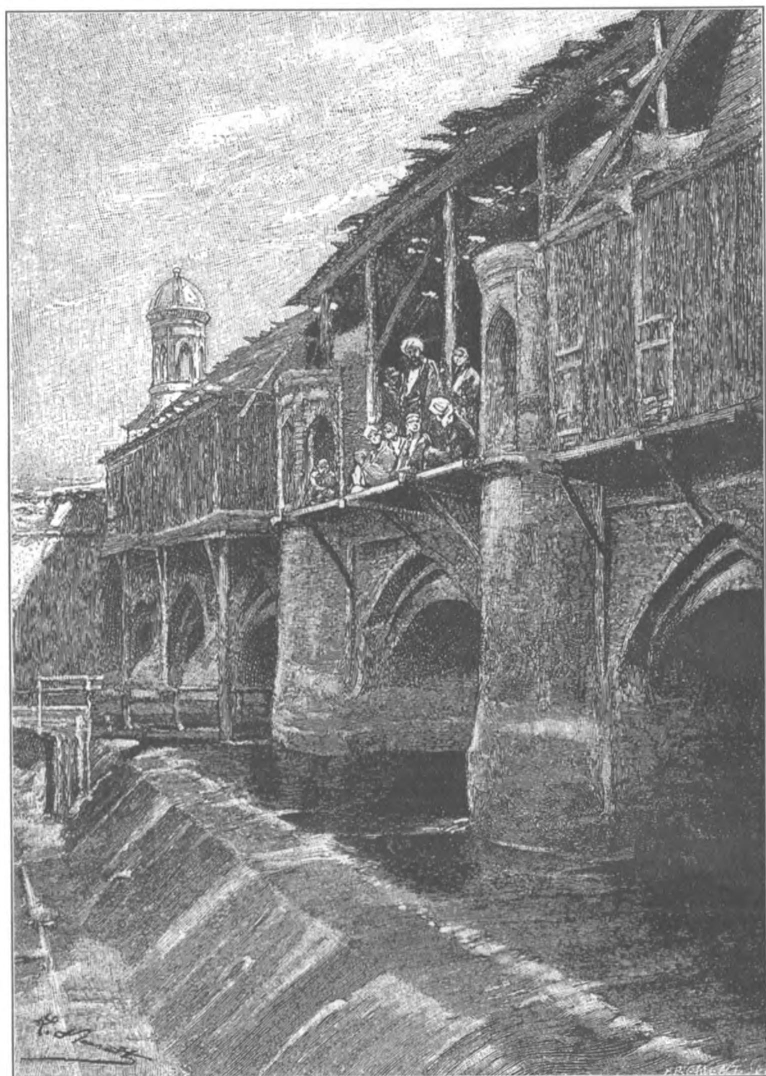
– Sumokės už pristatymą?

– Taip, pone.

– Ir su didžiausiu malonumu, esu įsitikinęs...

– Žinoma... juk mudu labai mylime vienas kitą!

– Be to, Kinko, ko tik nepadarysi dėl jaunikio, kuris ištisas dvi savaites sutiko tapti bagažu su užrašu:

Atsargiai, veidrodžiai! Neversti ant šono!
Saugoti nuo drėgmės!

– Ir jūs dar šaipotės iš vargšo žmogaus!

– Ką jūs, net į galvą man nešovė... Galite būti tikras, kad padarysiu viską, kas tik įmanoma, kad nuvyktumėte pas madmuazelę Zinką Klork sausas ir nesudaužytas, ir apskritai – sveikas ir gyvas!

– Dar kartą jums dėkoju, pone. Patikėkite, kad nebūsiu nedėkingas.

– Ė, mano drauge, aš ir taip būsiu apdovanotas... Ir net su kaupu!

– Kokiu būdu?

– Aprašysiu laikraštyje visą jūsų kelionę iš Tifliso į Pekiną. Savaime aišku, kai jau būsite saugus. Tiktai įsivaizduokite, kokia bus sensacinga antraštė: *Įsimylėjėlis dėžėje! Zinka ir Kinko! Pusantro tūkstančio ljė per Centrinę Aziją bagažo vagone!!!*

Jaunasis rumunas negalėjo sulaikyti šypsenos:

– Tiktai nereikėtų pernelyg skubėti...

– Nebijokite! Garantuoju atsargumą ir kuklumą – kaip geriausiose santuokų kontorose.

Iš atsargumo nuslinkau prie vagono durų, norėdamas įsitikinti, jog mums negresia pavojus, o paskui tęsiau pokalbį.

Savaime aišku, Kinko panoro sužinoti, kaip man pasisekė atskleisti jo paslaptį. Papasakojau, kad atkreipiau dėmesį į dėžę plaukiant per Kaspiją, o vėliau išgirdau kažkieno kvėpavimą ir pamaniau, kad viduje yra kažkoks gyvūnas. Kinko labai pralinksmėjo. Rumunui pasirodė pašėlusiai juokinga, kad jį palaikiau plėšriu žvėrimi. Tai jis plėšrūnas! Daugių daugiausia – ištikimas šunėkas. Bet aš tuoj pat informavau, kad kai jis nusičiaudėjo, bemat jį pakėliau gyvų būtybių pakopomis iki žmogaus rango.

– O ar žinote, – paklausė jaunuolis pritildęs balsą, – kas atsitiko užpraeitą naktį? Vagonas kaip visada buvo uždarytas, aš užsi-

žiebiau lempelę ir vos tik pradėjau vakarieniauti... kai staiga į dėžės sienelę kažkas pastukseno...

– Tai buvau aš, Kinko. Juk mudu galėjome susipažinti aną naktį... Bet traukinys užlėkė ant kažkokio kupranugario, neatsargiai sumaniusio užgriozti mums kelią, ir ėmė stipriai stabdyti. Prasidėjo sąmyšis, aš vos spėjau išbėgti į aikštelę...

– Tai ten buvote jūs? – sušuko Kinko. – Na, dabar galiu ramiai atsikvėpti... Jeigu jūs būtumėte žinojęs, kiek baimės išgyvenau!.. Maniau, kad mane susekė, sužinojo, jog važiuoju dėžėje... Ir jau sau įsivaizdavau, kaip ateina manęs suimti, perduoda policijos agentams, areštuoja, pasodina į Mervo arba Bucharos kalėjimą. Juk rusų policija juokauti nemėgsta! Ir mažoji Zinka veltui lauktų Pekine... ir aš niekada daugiau jos nebepamatyčiau... jeigu, žinia, netęsčiau kelionės pėsčiomis... Bet ir šitaip sutikčiau keliauti, garbės žodis, pone, tikrai būčiau sutikęs!

Jaunuolis kalbėjo taip karštai, kad negalėjau abejoti jo nesutramdoma valia.

– Labai apgailestauju, mano drąsusis Kinko, kad pridariau jums tiek bėdų. Bet dabar, matau, nusiraminote, todėl drįstu manyti, kad nuo to laiko, kai mudu susidraugavome, jūsų sėkmės šansai net padidėjo.

Paskui paprašau Kinko parodyti, kaip jis įsitaisė dėžėje.

Pasirodo, kad labai paprastai – geriau nė nesugalvosi. Gilumoje – sėdynė, bet ne palei sienelę, o kampe, taigi lengvai galima ištiesti kojas. Po sėdyne – kažkas panašaus į trikampę pintinę su dangčiu, kurioje sudėtos maisto atsargos ir būtiniausi stalo įrankiai: lenktinis peilis ir metalinis puodukas. Ant vienos vinies – apsiaustas ir apklotas, ant kitos – maža lempelė, kuria užsižiebdavo naktimis.

Savaime suprantama, kad atidaromoji sienelė leidžia kaliniui bet kurią akimirką palikti savo ankštą kalėjimą. Tačiau jeigu nešikai neatkreiptų dėmesio į įspėjamuosius užrašus ir pastatytų dėžę tarp kitų, Kinko nebegalėtų atidaryti sienelės ir būtų priverstas prašyti pagalbos, nelaukdamas kelionės pabaigos. Bet įsimylėjėliai, matyt, turi savo dievą, o jis, be abejonių, globoja Zinką ir Kinko. Rumunas man papasakojo, kad kasnakt gali pasivaikščioti po vagoną, o sykį išdrįso net išlipti į peroną.

– Tai padarėte Bucharoje... Aš jus mačiau.

– Matėte?

– Taip, ir pamaniau, kad norite pabėgti. Bet pažinau jus tik todėl, kad žvilgtelėjau pro dėžės skylutes į vidų, kai buvau užėjęs į bagažo vagoną. Niekam kitam ir į galvą negalėjo ateiti mintis jus kuo nors įtarti. Bet vis dėlto labai rizikavote. Nebekartokite daugiau tokių eksperimentų. Leiskite jau geriau man pasirūpinti jūsų racionu. Pirma patogia proga atnešiu jums kokio nors valgio.

– Dėkoju jums, pone Bombarnakai. Dabar turbūt galiu nebesibaiminti, kad mane suras... Nebent prie Kinijos sienos... arba tikriau – Kašgare.

– O kodėl Kašgare?

– Šnekama, kad muitininkai ten labai griežtai tikrina krovinius, vežamus į Kiniją. Bijau, kad jie neimtų tikrinti bagažo...

– Iš tikrųjų, Kinko, jums turbūt teks išgyventi keletą sunkių valandų.

– Ir jeigu mane aptiks...

– Aš būsiu greta ir padarysiu viską, kad jums neatsitiktų nieko bloga.

– Ak, pone Bombarnakai! – šūktelėjo Kinko. – Kaip galiu atsilyginti jums už tokį gerumą?

– Labai lengvai, mano drauge.

– Bet kaip?

– Pakvieskite į savo vestuves.

– O, žinoma, pone Bombarnakai, jūs būsite didžiausias mūsų svečias.

Dar sykį paspaudžiame vienas kito ranką, ir, po teisybei, man atrodo, kad šio šaunaus vaikino akyse sublizgėjo ašaros. Jis užgesino lempelę ir uždarė sienelę; nueidamas dar sykį iš dėžės išgirdau „ačiū" ir „iki pasimatymo".

Išėjęs iš bagažo vagono ir uždaręs duris, įsitikinu, kad Popovas vis dar miega. Kelias minutes kvėpuoju gaiviu nakties oru, paskui nužingsniuoju į savo vietą greta majoro Noltico.

Ir prieš užmerkdamas akis galvoju apie jaunąjį rumuną, kurio dėka mano kelionės užrašai turės kur kas labiau sudominti skaitytojus.

Keturioliktasis skyrius

1870 metais rusai mėgino Taškente organizuoti mugę, kuri nenusileistų Nižnij Novgorodo mugei. Mėginimas nepasisekė, nes buvo priešlaikinis. O po dvidešimties metų viskas lengvai pavyko Užkaspijo geležinkelio, sujungusio Taškentą su Samarkandu, dėka.

Dabar ten gausiai renkasi ne tiktai pirkliai su savo prekėmis, bet ir maldininkai piligrimai. Galima įsivaizduoti, kokį mastą įgaus šventųjų vietų lankymas, kai tikratikiai musulmonai galės keliauti į Meką geležinkeliu!

Reikia pripažinti, kad visi Turkestano miestai daug kuo panašūs. Pamatęs jų vienus, drąsiai gali pasakyti, kad regėjai ir kitus, jeigu nesigilinsi į smulkmenas.

Jau ne sykį pranešiau skaitytojams, kad, prijungus Vidurinę Aziją prie Rusijos, šalia senųjų miestų išaugo nauji. Tai matėme Merve, Bucharoje ir Samarkande. Ne išimtis ir Taškentas.

Senajame mieste – tos pačios kreivos gatvės; neišvaizdūs, iš molio drėbti namukai; gana netvarkingi turgūs, karavansarajai, suplukti iš „samana" – saulėje išdžiovintų nedegtų plytų; kelios mečetės ir mokyklos.

Gyventojai bemaž tokie pat kaip ir kituose Turkestano miestuose: uzbekai, tadžikai, kirgizai, nogajai, žydai, nedaug afganų ir indų, be abejo, daug rusų, kurie čia įsitaisė lyg namuose.

Kas be ko, žydai čia susigrūdo bene gausiau negu kituose miestuose. Nuo to laiko, kai Taškentą ėmė tvarkyti rusų administracija, jų padėtis aiškiai pagerėjo: jie gavo pilietines teises.

Apžiūrėti miestui, deja, galiu skirti tik dvi valandas ir tai darau su būdingu reporterio kruopštumu. Perbėgu per didįjį turgų –

paprastą lentomis apmuštą pastatą, kur guli krūvos rytietiškų medžiagų, šilkinių audinių, metalinių indų, taip pat įvairūs kinų gaminiai, tarp kurių matau nuostabiai padarytų porceliano dirbinių.

Senojo Taškento gatvėse gana dažnai gali išvysti moteris. Didžiam musulmonų nepasitenkinimui, šioje šalyje nebėra vergių.

Majoras Nolticas man pasakojo, kad pats girdėjo vieną seną uzbeką sakant: „Vyro galybei atėjo galas. Dabar nebegali primušti žmonos, nesusilaukdamas jos grasinimo pakliūti į caro teismą. Juk tai tikras santuokos ardymas!"

Nežinau, ar čia dar muša žmonas ar jau ne, bet jeigu vyras taip elgiasi, tai puikiausiai žino, kad gali būti patrauktas atsakomybėn. Ar tikite? Šie keisti rytiečiai draudimo mušti nelaiko jokia pažanga! Galbūt jie prisimena, kad pagal padavimą žemės rojus yra netoli nuo čia – tarp Syrdarjos ir Amudarjos, kad mūsų pramotė Ieva gyveno tame pirmykščiame sode ir, be abejo, nebūtų padariusi pirmapradės nuodėmės, jeigu iš anksto būtų gavusi į kailį? Beje, neverta dėl šio reikalo daug šnekėti.

Tiesa, man nepavyko kaip poniai Ujfalvi-Burdon girdėti, kaip vietos orkestras generalgubernatoriaus sode groja „Nantero gaisrininkus", nes tą dieną jis grojo „Pergalės tėvus". Nors šie motyvai aiškiai nevietiniai, jie skambėjo visiškai maloniai prancūzo ausiai.

Išvažiavome iš Taškento lygiai vienuoliktą valandą ryto. Vietovė, per kurią eina geležinkelis, pamažu šiek tiek įvairėja. Dabar tai banguota lyguma, kurioje jau kyla rytų kalnų sistemos pirmosios atšakos. Artėjame prie Pamyro kalnų. Bet traukinys rieda įprastu greičiu visą šimtą penkiasdešimt kilometrų atstumą iki Chodžento.

Mintimis vėl grįžtu prie narsiojo Kinko. Jo nepagražinta meilės istorija sujaudino mane iki širdies gilumos. Jaunikis keliauja bagažu.. Nuotaka moka už pristatymą... Esu tikras, kad majoras Nolticas susidomėtų šia balandėlių pora, iš kurių vienas tūno uždarytas narve, ir, manau, nepakeltų triukšmo dėl šio geležinkelio „zuikio"... Taip ir maga smulkiai jam papasakoti apie slėptuvę bagažo vagone. Bet juk paslaptis priklauso ne man vienam, todėl neturiu teisės jos išduoti.

Taigi laikau liežuvį už dantų, o kitą naktį, jeigu pasitaikys proga, pasistengsiu atnešti tai „sraigei" ko nors valgomo. Negi Kinko savo mediniame dėkle nepanašus į sraigę kriauklėje bent jau todėl, kad iš savo „namuko" gali tik neilgam iškišti nosį?

Į Chodžentą atvykstame trečią valandą po vidurdienio. Čia žemė derlinga, kėste apkėsta vešlios žalumos. Rūpestingai prižiūrimi daržai kaitaliojasi su didžiuliais plotais dobilų, kurie per metus nupjaunami keturis ar penkis kartus. Palei kelius, vedančius į miestą, ilgomis eilėmis auga seni šilkmedžiai, traukiantys žvilgsnį savo puikiais kamienais ir aikštingai išsilanksčiusiomis šakomis.

Ir šis miestas padalytas į dvi dalis – senąją ir naująją. Jeigu 1868 metais Chodžente buvo priskaičiuojama tiktai trisdešimt tūkstančių gyventojų, tai dabar jų padaugėjo iki keturiasdešimt penkių-penkiasdešimties tūkstančių. Taip atsitiko dėl prekybos ryšių plėtros: naujos rinkos traukia ir pardavėjus, ir pirkėjus.

Chodžente stovėsime tris valandas. Aš padarau miestui skubų reporterio vizitą, pavaikščioju po Syrdarjos pakrantę. Per šią drumzliną upę, nuplaunančią aukštų kalnų papėdes, permestas tiltas, po kurio vidurine dalimi praplaukia gana dideli laivai.

Oras čia labai karštas. Kadangi Chodžentą tarsi kokia širma dengia kalnai, tai čia nesijaučia stepių vėjų. Chodžentas – bene pats tvankiausias Turkestano miestas.

Sutikau abu Katerna. Komikas nusiteikęs gana pakiliai.

– Niekada nepamiršiu Chodžento, pone Klaudijau.

– Kodėl?

– Ar matote šiuos persikus? – atsako jis, rodydamas man sunkų paketą su vaisiais.

– Jie tikrai puikūs...

– Ir labai nebrangūs! Keturios kapeikos už kilogramą, kitaip sakant, dvylika santimų!

– O todėl, kad čia persikų nors vežimu vežk. Persikas – Azijos obuolys, ir pirmoji jį prakando kažkokia... madam Adam.

– Tokiu atveju aš jai mielai atleidžiu! – sušunka ponia Katerna, suleisdama dantis į sultingą vaisių.

Nuo Taškento geležinkelis staiga leidžiasi į pietus, į Chodžen-

to pusę, o nuo ten suka į rytus, į Kokandą. Taškento stotyje Didysis Transazijos kelias labiausiai priartėja prie Didžiosios Sibiro magistralės. Dabar jau tiesiama nauja atšaka, kuri netrukus sujungs Taškentą su Semipalatinsku, ir šitaip Vidurinės Azijos geležinkeliai susijungs su Šiaurės Azijos magistrale, sudarydami vientisą tinklą. (*Priminsiu skaitytojams, kad romano rašymo metu Užkaspijo geležinkelis ėjo tik iki Samarkando, o linija, per Semipalatinską jungianti Vidurinę Aziją su Sibiru /būsimasis Turksibas/, dar net nebuvo planuojamas. Tai dar vienas iš daugelio pavyzdžių, kai Ž. Verno fantazija po kelių dešimtmečių būna įgyvendinama.*)

Už Kokando pasuksime tiesiai į rytus ir, aplenkę Margelaną bei Ošą, dumsime išilgai Pamyro plato tarpeklių, kol pasieksime Turkestano-Kinijos sieną.

Vos tik traukinys pajudėjo, keleiviai suplūdo į vagoną restoraną. Nematau nė vieno nepažįstamo veido. Nauji keleiviai įlips tik Kašgare. Tenai rusų virtuvė užleis vietą kinų, t.y. „padangių“ virtuvei, – ir nors pats jos pavadinimas primena nektarą bei Olimpo ambroziją, galbūt mes daug prarasime dėl šios permainos.

Fulkas Efrinelis sėdi savo įprastoje vietoje. Lengva pastebėti, kad jis ir mis Horacija Bluet užmezgė intymią draugystę, paremtą panašiais skoniais ir polinkiais. Niekas iš mūsų neabejoja, kad reikalas artėja vestuvių link, ir jie ilgai nedels, kai tik išlips iš traukinio. Tai bus deramas amerikiečio ir anglės geležinkelio romano finalas. Tiesą sakant, Zinkos Klork ir Kinko romanas man kur kas labiau prie širdies.

Mes sėdime savo kompanijoje. „Mes” – tai patys simpatiškiausi mano numeriai – majoras Nolticas, Katerna šeima, jaunasis Pan Šao, kuris į šiurkščius komiko pokštus atsakinėja subtiliu paryžietišku sąmojumi.

Pietūs geri, nuotaika linksma. Susipažįstame su trečiąja kilniojo venecijiečio Kornaro, nustačiusio tikrąjį valgymo ir gėrimo matą, taisykle. Pan Šao pats išprovokuoja daktarą pradėti šį pokalbį, ir Tio Kinas ima jį mokyti su tikra budistine kantrybe.

– Ši taisyklė, – sako jis, – pagrįsta tuo, kad kiekvienas temperamentas, priklausomai nuo lyties, amžiaus, fizinės sandaros ir

gyvybingumo, reikalauja skirtingo kiekio maisto.

– O kokie jūsų, daktare, temperamento poreikiai? – domisi ponas Katerna.

– Keturiolikos uncijų kieto ir skysto maisto... (*Uncija – apie 30 gramų.*)

– Per valandą?

– Ne, pone, per dieną, – atsako Tio Kinas. – Beje, šį kiekį įžymiausiasis Kornaras vartodavo nuo trisdešimt šešerių metų, kas padėjo jam išsaugoti kūno ir proto jėgas, kad sulaukęs devyniasdešimt penkerių parašytų savo ketvirtąjį traktatą ir išgyventų šimtą dvejus metus.

– Šia proga duokite man penktą kotletą! – sušunka Pan Šao ir garsiai kvatoja.

Nieko nėra smagiau, kaip bičiuliškai šnekučiuotis prie puikiai serviruoto stalo. Tačiau, deja, priedermės verčia mane užrašų knygutę papildyti pastabomis apie Kokandą. Ten nuvažiuoti turime devintą valandą vakaro, kai bus jau tamsu. Todėl prašau majorą pateikti man kai kurių žinių apie paskutinį reikšmingesnį miestą rusų Turkestano teritorijoje.

– Man tai juo lengviau padaryti, – atsako majoras, – kad aš penkiolika mėnesių tarnavau Kokando įguloje. Labai gaila, jog negalėsite aplankyti šio miesto, visiškai išsaugojusio savo azijietišką išvaizdą, kadangi mes dar nespėjome prilipdyti prie jo naujų kvartalų. Išvystumėte ten aikštę – tokios antros neįmanoma rasti visoje Azijoje; didingus Chudojarchano rūmus ant šimto metrų aukščio kalvos; juose iš ankstesnio valdytojo laikų išliko uzbekų meistrų darbo patrankos. Šie rūmai, galiu jus užtikrinti, ne be pagrindo laikomi tikru architektūros stebuklu. Jūs prarandate puikią progą pavartoti pačius subtiliausius epitetus, kokius tik turite savo leksikone, kad aprašytumėte priėmimų salę, dabar paverstą rusų cerkve; ilgą kambarių su parketu iš skirpsto labirintą; rausvą paviljoną, kuriame su tikrai rytietišku vaišingumu sutikdavo svetimšalius; vidinį kiemą, išdekoruotą mauriško ornamentu, primenančiu nuostabias architektūrines Algambros įmantrybes; (*Algambra – rūmai Ispanijoje, garsus XIII-XIV amž. maurų architektūros paminklas.*) terasas su puikiu vaizdu į miestą ir apy-

linkes; dailius haremo pastatus, kur gražiai sutardamos gyveno sultono žmonos, – tūkstantis žmonų, daugiau kaip šimtu, negu turėjo karalius Saliamonas; raižytus fasadus, sodus su rafinuotais skliautais ir altanomis iš suaugusių vynuogienojų... Štai ką galėtumėte pamatyti Kokande...

– Bet aš visa tai jau regėjau jūsų akimis, brangusis majore, be to, tikiuosi, kad ir skaitytojai nesijaus nuskriausti. Tik dar pasakykite, ar Kokande yra turgus?

– Turkestano miestas be turgaus – lygiai tas pat, kas Londonas be dokų.

– Arba Paryžius be teatrų! – sušunka pirmasis komikas.

– Taip, Kokande yra keli turgūs, o vienas jų įsitaisęs ant tilto per Socho upę, tekančią per miestą dviem atšakom. Ten parduodami geriausi Azijos audiniai, už kuriuos mokama auksiniais „tiliais" – mūsų pinigais išeitų trys rubliai šešiasdešimt kapeikų.

– O dabar, majore, prašau papasakoti apie vietines mečetes ir medreses.

– Su mielu noru, pone reporteri, kadangi jų neįmanoma palyginti su Bucharos ir Samarkando įžymybėmis.

Aš pasinaudojau majoro Noltico paslaugomis, todėl jo dėka „XX amžiaus" skaitytojai galės susidaryti bent jau šiokį tokį Kokando vaizdą. Tegu mano plunksna nors prabėgomis apšvies šį miestą, kurio neryškų siluetą galbūt pavyks įžvelgti tamsoje!

Gerokai užsitęsę pietūs netikėtai baigėsi, kai ponas Katerna pareiškė norą padeklamuoti kokį nors monologą.

Jūs, be abejo, lengvai supratote, kaip smagiai buvo priimtas šis pasiūlymas.

Mūsų traukinys kuo toliau, tuo labiau panėšėja į miestuką ant ratų. Jame yra net savas „klubas" – vagonas restoranas.

Ir štai, rytinėje Turkestano dalyje, už keturių šimtų kilometrų nuo Pamyro kalnų, sėdėdami prie deserto po puikių pietų, paduotų Transazijos magistralės traukinio Uzun Adas-Pekinas salone, su dideliu įkvėpimu buvo padeklamuoti *„Gundymai"*, padeklamuoti su visu talentu, būdingu ponui Katerna, pirmajam komikui, angažuotam būsimam sezonui Šanchajaus teatre.

– Pone, – sako jam Pan Šao, – priimkite mano pačias nuošir-

džiausias pagyras. Aš jau esu girdėjęs Kokleną jaunesnįjį... (*Koklenas jaunesnysis /1848-1909/ – prancūzų komedijinis aktorius.*)

– O, jis meistras, pone, didis meistras!..

– Prie kurio jūs artėjate...

– Man labai malonu, labai malonu...

Draugiški „bravo", kurie baigė pono Katerna pasirodymą, visiškai neišmušė iš vėžių sero Frensio Traveljano, nesiliaujančio reikšti nerišliais šūksniais savo nepasitenkinimą pietumis, kurie jam pasirodė tiesiog bjaurūs. Beje, jis apskritai nesugeba linksmintis, bent jau „liūdnai linksmintis", ką daryti buvo linkę jo tėvynainiai dar prieš keturis šimtus metų, jeigu tikėtume Fruasaru. (*Fruasaras – XIV a. prancūzų metraštininkas.*) Beje, į šį burbantį dželtelmeną niekas daugiau nekreipia dėmesio.

Baronas Veisšnitcerderferis nė žodelio nesuprato iš to nedidelio šedevro, kurį padeklamavo pirmasis komikas, o jeigu ir būtų supratęs, tai vargu ar pritartų „paryžietiškai monologomanijai".

O didingasis Faruskiaras kartu su neatskiriamuoju Gangiru, nepaisant jų viso santūrumo ir šaltumo, regis, vis dėlto šiek tiek susidomėjo gana keistais pono Katerna gestais ir žaismingomis intonacijomis.

Tai nepraslydo pro akis aktoriaus, labai jautriai reaguojančio į žiūrovų nuotaiką, todėl jis, atsistodamas nuo stalo, man tarė:

– Senjoras mongolas tiesiog puikus!.. Kaip oriai laikosi!.. Kiek jame didybės!.. Tikras Rytų žmogus!.. Kur kas mažiau man patinka jo bičiulis. Tokiam tipui būtų galima pasiūlyti tik trečiąjį vaidmenį. Ar ne teisybė, Karolina, tasai puikusis mongolas būtų labai šaunus Moralesas „*Savanų piratuose*"?

– Tiktai ne su šiuo drabužiu.

– O kodėl gi ne, pone Klaudijau? Kartą aš vaidinau Perpinjane pulkininką de Montekleną iš „*Ženevos dvaro*", vilkėdamas japonų karininko mundurą.

– Ir kaip jam plojo! – pridūrė ponia Katerna.

Traukinys pūškuoja kalnuota vietove. Bėgiai gana staigiai vingiuoja. Nuolatos važiuojame per viadukus ir tunelius, apie kuriuos sužinome iš aidingo vagonų tarškėjimo.

Po kurio laiko Popovas paskelbė, kad įvažiuojame į Ferganos

teritoriją, – čia anksčiau buvo Kokando chanatas, prijungtas prie Rusijos 1876 metais su visomis septyniomis jį sudariusiomis apygardomis. Šias apygardas, daugiausia gyvenamas uzbekų, valdo apygardų viršininkai, jų padėjėjai ir „miestų galvos".

Už langų plyti stepė, tokia plokščia ir lygi, kad ponia Ujfalvi-Burdon ją palygino su žalia biliardo stalo gelumbe. Ir šiuo lygiu paviršiumi rieda ne rutulys iš dramblio kaulo, o Didžiosios Transazijos magistralės ekspresas, lekiantis šešiasdešimt kilometrų per valandą greičiu.

Pravažiavęs Čučajų, devintą valandą traukinys pasiekia Kokando geležinkelio stotį. Stovėsime dvi valandas, todėl išlipame į peroną.

Prieinu prie majoro Noltico kaip tik tą akimirką, kai jis klausia Pan Šao:

– Ar pažinojote mandariną Ien Lu, kurio kūną vežame į Pekiną?

– Ne, nepažinojau.

– Matyt, jis buvo labai svarbi persona – sprendžiu iš to, kokia pagarba jam rodoma.

– Visai galimas dalykas, majore. Juk pas mus Padangių imperijoje gan daug svarbių asmenybių.

– Vadinasi, tada mandarinas Ien Lu?..

– Aš net nieko apie jį negirdėjau.

Kodėl majoras Nolticas apie tai ėmė klausinėti jaunąjį kiną ir kodėl jam ūmai parūpo įžymusis velionis?

Penkioliktasis skyrius

Kokandas – gana stambi geležinkelio stotis su atsarginiais keliais ir garvežių depu. Garvežį, kuris vežė mus nuo Uzun Ado lygia, beveik horizontalia vietove, čia pakeis kitas, kur kas galingesnis. Važiuoti Pamyro kalnų tarpekliais, staigiai kilti reikia mašinų, turinčių didesnę traukos galią.

Aš vaikščioju po peroną, rūkau ir seku manevrus. Kai garvežys su tenderiu buvo atkabinti, bagažo vagonas, kur sėdi Kinko, atsidūrė priekyje.

Jaunasis rumunas pasielgs be galo neapdairiai, jeigu dabar sumanys išlipti į peroną. Jį tuoj pat pastebės policininkai, kurie tik ir šmirinėja pirmyn bei atgal, įkyriai apžiūrinėdami kiekvieną keleivį. Tylutėliai tūnoti dėžėje ir nelandžioti iš vagono – tai geriausia, ką dabar gali daryti mano naujasis bičiulis. O aš tuo metu gausiu kokio nors maisto ir pasistengsiu patekti pas jį iki traukinio išvažiavimo.

Stoties bufetas veikia. Kaip gerai, kad ten nėra Popovo, o tai jis nustebtų ir pasidomėtų, kodėl kaupiu atsargas, – juk vagone restorane yra visa, ko tik reikia.

Truputis šaltos mėsos, duonos ir butelis vyno – tai viskas, ką pavyksta gauti bufete.

Stotyje gana tamsu. Dega tik kelios blausios lempos. Popovas kalbasi su kažkokiu geležinkelio tarnautoju. Naujasis garvežys dar nepaduotas. Tinkamas momentas! Nėra ko laukti, kol išvažiuosime iš Kokando. Pasimatęs su Kinko, galėsiu bent jau blogiausiu atveju ramiai praleisti naktį, nes miegoti, prisipažinsiu, traukte traukia.

Užlipu į aikštelę ir, įsitikinęs, kad manęs niekas nemato, žen-

giu į bagažo vagoną; norėdamas perspėti Kinko, pusbalsiu tariu:

– Tai aš!

Jaunuolis sėdi dėžėje. Patariu jam dar atsargiau elgtis ir mažiau vaikščioti po vagoną. Rumunas labai apsidžiaugia dėl maisto, nes jau beveik nieko nebeturėjo.

– Nežinau, kaip jums ir dėkoti, pone Bombarnakai.

– Jeigu nežinote, tai meskite iš galvos šį rūpestį, brangusis Kinko. Taip bus paprasčiau.

– Kiek laiko stovėsime Kokande?

– Dvi valandas.

– O kada pasieksime sieną?

– Rytoj, pirmą valandą dienos.

– O Kašgarą?

– Dar po penkiolikos valandų. Naktį iš devyniolikos į dvidešimtą.

– Štai kur gresia didžiausias pavojus, pone Bombarnakai.

– Taip, Kinko, ten bus pavojinga. Kinų muitininkai nepraleis per sieną, kol visų mūsų atidžiai nepatikrins. Bet tokia griežta tvarka taikoma keleiviams, o ne bagažui. O kadangi šis vagonas skirtas tik kroviniams, gabenamiems į Kiniją, tai, manau, jums nėra ko itin baimintis. Taigi linkiu labos nakties. Iš atsargumo ilgiau čia nebebūsiu...

– Labos nakties, pone Bombarnakai! Labos nakties!

Grįžau į savo vietą ir taip kietai užmigau, kad net negirdėjau signalo išvažiuoti.

Iki aušros traukinys pravažiavo tik vieną didelę stotį – Margelaną, kurioje irgi neilgai stovėjo.

Margelane gyvena šešiasdešimt tūkstančių žmonių, faktiškai jis yra Ferganos srities sostinė, o ne Kokandas, kur klimatas kenksmingas sveikatai. Žinia, miestas irgi dalijasi į dvi dalis – rusų ir čiabuvių. Tačiau čiabuvių kvartaluose nėra nieko reikšmingo, neliko jokių senovės paminklų, todėl tikiuosi, kad skaitytojai nepasmerks manęs už tai, kad nepabudau ir neapmečiau Margelano bent probėgšmu žvilgsniu.

Pasiekęs Šachimardano lygumą, traukinys vėl įvažiavo į lygią stepę, kur galėjo lėkti normaliu greičiu.

Trečią valandą po vidurnakčio sustojome keturiasdešimt penkioms minutėms Ošo stotyje. Čia aš ir vėl numojau ranka į savo, kaip reporterio, priedermę ir nieko nepamačiau. Tik tuo galiu pasiteisinti, kad ir čia nėra į ką labai žiūrėti.

Už Ošo stoties geležinkelis pasuka link sienos, skiriančios rusų Turkestaną nuo Pamyro kalnų ir plačios karakirgizų šalies.

Šios Centrinės Azijos dalies ramybę be perstojo trikdo požeminės jėgos, drebinančios žemės gelmes. Šiaurės Turkestanas ne sykį patyrė griaunamųjų smūgių poveikį. Čia žmonės dar gerai prisimena 1887 metų žemės drebėjimą; aš pats Taškente ir Samarkande galėjau matyti neabejotinus vulkaninės veiklos įrodymus. Laimei, šie kataklizmai ne taip dažnai pasitaiko. Tačiau silpni smūgiai ir paviršiaus svyravimai būna reguliarūs visu naftingos juostos ilgiu – nuo Kaspijos jūros iki Pamyro kalnų.

Apskritai ši sritis – viena iš įdomiausių Centrinės Azijos dalių, kurias tik gali aplankyti turistas. Nors majorui Nolticui neteko būti toliau už Ošo stoties, jis gerai numano apie šias vietas iš šiuolaikinių žemėlapių ir naujausių kelionių aprašymų. Iš užrašų autorių verta paminėti du prancūzus – Kapiu ir Bonvalą. Majoras kaip ir aš nori išvysti Pamyro kalnų apylinkes, todėl nuo šeštos valandos ryto mudu stovime vagono aikštelėje su žiūronais ir kelionių vadovu.

Pamyras persiškai vadinamas Bami Dunija, tai yra – „Pasaulio Stogas". Nuo jo lyg spinduliai eina galingos Tian Šanio, Kuen Lūnios, Karakorumo, Himalajų ir Hindukušo kalnų grandinės. Šios kalnų sistemos plotis siekia keturis šimtus kilometrų; kalnai daugelį amžių buvo nenugalima kliūtis, tačiau dabar juos nugalėjo ir užvaldė rusų atkaklumas. Dabar slavai ir geltonoji rasė užmezgė ryšius.

Tegu man atleidžia skaitytojai už šiokį tokį perdėtą moksliškumą, už kurį, kaip nesunku suprasti, esu visiškai dėkingas majorui Nolticui. Štai ką iš jo sužinojau.

Europiečiai keliautojai nemažai padirbėjo, tyrinėdami Pamyro kalnus. Po Marko Polo čia kur kas vėlesniais laikais susitinkame su anglais – Forsaitu, Duglasu, Bidjufu, Jonghesbendu ir įžymiuoju Gordonu, žuvusiu Aukštutinio Nilo srityje; su rusais –

Fedčenka, Skobelevu, Prževalskiu, Grombčevskiu, generolu Pevcovu, kunigaikščiu Golicynu, broliais Grum-Gržimailomis; prancūzais – d'Overniu, Bonvalu, Kapiu, Papenu, Breiteliu, Blanu, Ridgvėjumi, O'Konoru, Diutrėju de Renu, Žozefu Martenu, Grenaru, Eduardu Blanu; ir švedu daktaru Sven-Gedinu. Šių tyrinėtojų pastangomis Pasaulio Stogas šiek tiek pasikėlė, tarsi jį būtų palietusi Šlubojo kipšo ranka, ir visi pamatė, kokios paslaptys glūdi po juo. (*Šlubasis kipšas – Luiso Veleso de Gevaros to paties pavadinimo romano herojus. Skrisdamas virš Madrido, jis burtų pagalba pakelia stogus ir žvilgteli į namų vidų.*)

Dabar žinoma, kad Pamyras sudaro daugybę slėnių ir nuožulnių šlaitų, esančių daugiau kaip trijų tūkstančių metrų aukštyje; kad virš jų kyla Gurumdžio ir Kaufmano viršūnės, kurių aukštis siekia dvidešimt du tūkstančius pėdų, o Tagarmo viršūnė – dvidešimt septynis tūkstančius pėdų aukščio; kad nuo šios viršūnės į vakarus teka Oksusas, arba Amudarja, o į rytus – Tarimas. Pagaliau žinoma, kad jo šlaitus sudaro iš esmės pirmykštės kalnų uolienos, susimaišiusios su skalūnais ir kvarcu, antrosios epochos raudonuoju smiltainiu ir sąnašine molio bei smėlio dirva, vadinamuoju liosu, kurio gausu Centrinės Azijos ketvirtose nuogulose.

Norėdami šiuose kalnuose nutiesti bėgius, Didžiosios Transazijos magistralės tiesėjai turėjo įveikti beveik neįtikėtinus sunkumus. Tai buvo iššūkis, kurį gamtai metė žmogaus genijus, kuris ir laimėjo pergalę. Šiose nuožulniose perėjose, kirgizų vadinamose „bels", buvo įrengti viadukai ir tiltai, supilti pylimai, iškasti grioviai, iškirsti tuneliai. Čia visur tik ir matai staigius posūkius ir nusileidimus, kuriems reikia stiprių garvežių. Atskirose vietose pastatytos ypatingos mašinos, tempiančios traukinius specialiais lynais. Žodžiu, čia reikėjo herakliškos jėgos ir darbo, prieš kurį nublanksta amerikiečių inžinierių triūsas Siera Nevados ir Uolinių kalnų tarpekliuose.

Ši niūri vietovė daro gana slogų įspūdį, kuris dar labiau sustiprėja, kai traukinys, slinkdamas sunkiai įsivaizduojamais plieno bėgių vingiais, pasiekia svaiginančias aukštybes. Nei kaimų, nei kokių nors sodybų. Nieko, išskyrus retas lūšnas, kuriose pamyriečiai vieniši egzistuoja su savo šeimomis, savo arkliais, ja-

kų, arba „kutarų", tai yra jaučių su arklių uodegomis, smulkių avių su labai tankia vilna bandomis.

Šių gyvulių šėrimasis – natūralus klimato sąlygų padarinys. Jie periodiškai keičia žiemos plaukus į vasaros. Tą patį daro ir šunys – jų plaukus išretina kaitri vasaros saulė.

Kildamas šiais tarpekliais, ūkanotame tolyje neaiškiai matai neryškius kalnų kontūrus. Niūrų peizažą pagyvina tik nedideli beržų gojeliai ir kadagių krūmeliai – svarbiausios Pamyre augančių medžių rūšys. Kalvotose lygumose auga daugybė eglūnų ir pelynų, o palei daubų, pilnų sūraus vandens, kraštus – viksvos ir žemaūgiai lūpažiedžiai, kuriuos kirgizai vadina „tersken".

Majoras išvardija ir gana įvairios Aukštutinio Pamyro gyvūnijos kai kurias žvėrių rūšis. Tenka net žiūrėti, kad ant vagonų aikštelių nenušoktų netyčia koks nors žinduolis – meška arba pantera – kurie neturi teisės važiuoti nei pirma, nei antra klase.

Nesunku įsivaizduoti, kokie pasigirstų riksmai, kai kačių šeimos atstovai nušoktų ant bėgių su aiškiai grėsmingais ketinimais.

Staiga nuaidėjo keletas revolverio šūvių – ne tiek iš reikalo, kiek dėl noro nuraminti keleivius. Mūsų akyse taiklus šūvis paklojo didžiulę panterą tą pačią akimirką, kai ji jau rengėsi šokti ant trečiojo vagono laiptelio.

– Priimk mano dovaną, Margareta! – sušuko ponas Katerna, pakartodamas Buridano repliką dofino žmonai, o ne Prancūzijos karalienei, kaip neteisingai pasakyta garsiojoje Aleksandro Diuma tėvo dramoje *„Nelio bokštas"*.

Bet ar galėjo pirmasis komikas geriau išreikšti savo susižavėjimą taikliu šūviu, už kurį turėjome būti dėkingi mūsų didingajam mongolui?

– Kokia tvirta ranka ir kokia taikli akis! – tariu majorui Nolticui.

Jis permeta Faruskiarą įtariu žvilgsniu.

Kaip jau sakiau, Pamyro gyvūnija gana įvairi. Čia dar veisiasi vilkai, lapės, bandomis klajoja archarai – stambūs laukiniai avinai grakščiai lenktais ragais. Aukštai danguje suka ereliai ir pesliai, o tarp baltų garų, kuriuos užpakalyje palieka mūsų garvežys, sukiojasi varnų, balandžių ir geltonųjų kielių būriai.

Diena praeina be nuotykių. Šeštą valandą vakaro kirtome sieną, viso labo per keturias dienas (nuo Uzun Ado) nuvažiavę apie du tūkstančius tris šimtus kilometrų. Dar po dviejų šimtų penkiasdešimties kilometrų pasirodys ir Kašgaras. Nors dabar važiuojame Kinijos Turkestano teritorija, bet tiktai Kašgare pereisime kinų administracijos žinion.

Po pietų, apie devintą valandą, visi išsiskirsto į savo vietas, vildamiesi, tiksliau pasakius, būdami įsitikinę, kad ši naktis bus tokia pat rami kaip ir praėjusioji.

Bet atsitiko visai kitaip.

Dvi ar tris valandas traukinys gana sparčiai leidosi nuo Pamyro kalnų, o paskui įprastu greičiu ėmė pūškuoti lygiu paviršiumi.

Apie pirmą valandą nakties mane pažadino garsūs riksmai. Tą pat valandėlę prabudo ir majoras Nolticas.

Kas atsitiko?

Keleivius apėmė nerimas, kurį sukelia net menkiausias kelionės įvykis.

– Kas čia yra? Kodėl šaukiama? – baimingai klausinėjo savo kalba beveik visi keleiviai.

Pirmasis dalykas, atėjęs į galvą, – mus kažkas užpuolė. Pagalvojau apie Ki Dzangą, mongolą plėšiką, su kuriuo gan lengvabūdiškai panorau susitikti... vedamas reporterio kronikos idėjos.

Traukinys ūmai pradėjo stabdyti, kol sustojo.

Popovas susirūpinusiu veidu išskuba iš bagažo vagono.

– Kas atsitiko? – klausiu.

– Nemaloni istorija.

– Kas nors rimta?

– Ne, nutrūko sankaba ir du paskutiniai vagonai liko užpakalyje.

Keli keleiviai, tarp jų ir aš, išeina iš vagono.

Žibinto šviesoje nesunku įsitikinti, kad sankaba nutrūko ne dėl piktos valios. Bet kad ir kaip ten būtų, du paskutiniai vagonai – vežantis kinų mandarino kūną ir galinis – atsiskyrė nuo sąstato. Kada tai atsitiko ir kurioje vietoje?.. Niekas nežino.

Sunku net įsivaizduoti, kokį triukšmą pakėlė mongolai sargybiniai, saugoję mandarino Ien Lu kūną!

Liko tik vienas dalykas – važiuoti atgal.

Iš esmės – nieko čia itin sunkaus. Bet šiomis aplinkybėmis Faruskiaras elgiasi gana keistai: jis atkakliai reikalauja, kad nebūtų gaištama nė valandėlės. Čia aš pirmą sykį išgirdau, jog mongolas gerai kalba rusiškai.

Galų gale ir ginčytis nėra dėl ko. Visi supranta, kad reikia važiuoti atbuline eiga ir prikabinti atsikabinusius vagonus.

Tiktai vokietis baronas mėgina protestuoti. Ir vėl gaišatis!.. Vėl vėlavimas!.. Gaišti brangų laiką dėl kažkokio mandarino, be to, dar ir mirusio!..

Bet jo priekaištus visi praleidžia pro ausis.

O seras Frensis Traveljanas tiktai paniekinamai gūžteli pečiais, ir atrodo, kad tuoj pat iš jo lūpų išsprūs žodžiai:

„Kas per administracija!.. Kas per sąstatas!.. Argi kas nors tokio galėtų atsitikti anglų-indų geležinkeliuose!"

Majoras Nolticas kaip ir aš apstulbęs dėl keisto pono Faruskiaro kišimosi. Šis visada šaltas, abejingas mongolas, išdidžiai žvelgiantis iš po nejudrių vokų, dabar blaškosi ir puldinėja šen ir ten, pagautas kažkokio nesuvokiamo nerimo, kurio jis, matyt, nepajėgia suvaldyti. Jo palydovas irgi nė kiek ne mažiau nerimauja.

Bet kodėl juodu taip domina atsikabinę vagonai? Juk juose nėra jokio jų bagažo. Galbūt jaučia didžiulę pagarbą velioniui mandarinui Ien Lu? Ar ne dėl to jie taip atkakliai stebėjo tą gedulo vagoną Dušake? Kad ir kaip ten būtų, bet majoras, regis, kažkuo juos įtaria!

Kai tik sugrįžome į savo vietas, traukinys pradėjo slinkti atgal. Vokietis baronas vėl mėgina protestuoti, bet Faruskiaras sviedžia į jį tokį įtūžusį žvilgsnį, jog pastarasis tuoj pat liaujasi niurzgėti ir nudyrina į savo kampą.

Praėjo daugiau kaip valanda. Rytuose jau paraudo aušra, kai už kilometro pasirodė pamestieji vagonai.

Stebėdami, kaip iškilmingai prikabinami šie vagonai, mudu su majoru Nolticu atkreipėme dėmesį, kad Faruskiaras ir Gangiras pasikeitė keliomis frazėmis su trimis mongolais sargybiniais. Beje, čia nėra ko stebėtis – juk jie tėvynainiai!

Visi išsivaikščioja po savo vagonus. Traukinys pajuda ir didi-

na greitį, kad bent iš dalies kompensuotų prarastą laiką.

Ir vis dėlto į kinų Turkestano sostinę mes atvykstame stipriai pavėlavę – tik pusę penktos ryto.

Šešioliktasis skyrius

Rytų Turkestanas, arba Kašgarija, yra tarsi rusų Turkestano tąsa. Štai ką rašė „Nouvelle Revue" laikraštis:

„Centrinė Azija tik tada taps didžia šalimi, kai rusų administracija išplės savo įtaką į Tibetą arba kai rusai valdys Kašgarą".

Pusė to jau padaryta. Geležinkelis, nutiestas per Pamyrą, jau sujungė dvi magistrales. Kašgarijos sostinė dabar tiek rusiška, tiek ir kiniška. Slavų ir geltonoji rasės užmezgė glaudžius ryšius ir gyvena santarvėje. Ar ilgai jos bus geros kaimynės? Palieku kitiems kurti ateities prognozes, o aš tenkinuosi dabartimi.

Kašgare stovėsime šešias su puse valandos. Šį sykį geležinkelio kompanija nepagailėjo keliautojų laiko. Aš spėsiu apžiūrėti miestą net tuo atveju, jeigu visokiems formalumams teks skirti ir visą valandą. Šnekama, kad rusų ir kinų muitininkai verti vieni kitų, kai tikrina įvairius dokumentus ir pasus. Taip pat rodo smulkmenišką reiklumą, taip pat kabinėjasi. Kaip rūsčiai kino valdininko lūpose skamba formulė: „Drebėk ir paklusk!", palydinti dokumento, leidžiančio atsidurti Padangių imperijoje, pasirašymo aktą!

Taigi turiu drebėti ir paklusti kinų pasienio valdžiai. Nejučiomis prisimenu Kinko baimę ir nuogąstavimus. Jam ir iš tikrųjų gali velniškai nepasisekti, jeigu kinai tikrins ne tik keleivius, bet ir ryšulius bei dėžes bagažo vagone.

Kai pasiekėme Kašgarą, majoras Nolticas man tarė:

– Nemanykite, kad kinų Turkestanas stipriai skiriasi nuo rusų. Mes dar neįžengėme į pagodų, džonkų, drakonų, aitvarų, įvairiaspalvių žibintų ir porcelianinių bokštų žemę. Kašgaras kaip ir Mervas, Buchara ir Samarkandas pirmiausia yra dvigubas mies-

tas. Apskritai Centrinės Azijos miestai panašūs į dvigubas žvaigždes, tik tuo skiriasi, kad viena dalis nesisuka apie kitą.

Majoro pastaba visiškai teisinga. Dabar jau ne tie laikai, kai Kašgarijoje viešpatavo emyras, kai Jakub beko monarchija buvo tokia stipri Turkestano provincijoje, kad net kinai, norėdami ramiai gyventi, atsižadėdavo Budos ir Konfucijaus religijos ir pereidavo į islamą. (*Jakub bekas – išeivis iš Vidurinės Azijos, Kokando chano didikas; vadovavo antikiniškam musulmonų sukilimui, užgrobė valdžią Kašgarijoje ir paskelbė jos nepriklausomybę su sostine Kašgare. Jakub bekas prievarta diegė Kašgirijoje islamą, už ką turkų sultonas jam suteikė emyro titulą. Po Jakub beko mirties 1877 m. Kašgarija vėl tapo Kinijos provincija.*) Dabar baigiantis amžiui mes jau nebematome ankstesnės rytų kosmoramos (*kosmorama – pasaulio apžvalga, pasaulio vaizdas*), ankstesnių įdomių papročių, o iš azijiečių meno šedevrų liko tiktai atsiminimai arba griuvėsiai. Skirtingose šalyse nutiesti geležinkeliai palengva suvienodins jas ir ištrins „ypatingas žymes". Ir tuomet tautos pasidarys lygios, o galbūt ir broliškos.

Tiesą sakant, Kašgaras jau ne Kašgarijos sostinė, o viso labo tik tarpinė Didžiosios Transazijos magistralės geležinkelio stotis – vieta, kur susijungia rusų ir kinų geležinkeliai, taškas, kurį kerta geležinis beveik trijų tūkstančių kilometrų ilgio kaspinas nuo Kaspijos iki šio miesto, kad nusitęstų dar toliau – be trupučio keturis tūkstančius kilometrų – iki pat Padangių imperijos sostinės.

Iškeliauju apžiūrėti miesto. Naujasis miestas vadinamas Jangišaru; senasis – už trijų su puse mylios – Kašgaru. Pasinaudoju proga aplankyti abu miestus ir papasakoti, kokie jie yra iš tikrųjų.

Dvigubą miestą supa neišvaizdi molio siena, toli gražu nepuošianti šios gyvenamosios vietovės. Architektūros paminklų nėra, nes paprasti namai ir rūmai pastatyti iš tos pačios medžiagos: mat čia nerasi nieko, išskyrus molį, kuris netgi neišdegamas! Iš išdžiovinto saulėje purvo neišvesi taisyklingų linijų, dailių profilių ir grakščių skulptūrinių papuošimų. Architektūros menas reikalauja akmens arba marmuro, o jų kaip tik ir nėra kinų Turkestane.

Mažas, greitai riedantis vežimaitis mudu su majoru nuvežė į Kašgarą, kuris išsidėstęs trijų mylių spinduliu. Per miestą dviem

atšakom teka Kyzylsu upė, kitaip sakant, „Raudonoji upė". Per jas nutiesti du tiltai. Pažiūrėjus Kyzylsu atrodė labiau geltona negu raudona. Jeigu įsinorėsite išvysti kokius nors įdomesnius griuvėsius, tai turėsite išeiti už miesto ribos, kur stūkso senos pilies liekanos, pilies, kurios amžius – arba penki šimtai, arba du tūkstančiai metų – priklausomai nuo vieno ar kito archeologo vaizduotės. Bet kas visiškai tikra – tai Kašgarą buvo užgrobęs ir sugriovęs Tamerlanas. Ir apskritai reikia pripažinti: be siaubingų šio šlubojo užkariautojo žygių Centrinės Azijos istorija būtų stebėtinai vienoda. Tiesa, vėlesniais laikais jį stengėsi pamėgdžioti klastingi sultonai, sakykime, Vali Tulachanas, kuris 1857 metais liepė uždusinti Šlagintveitą, garsų mokslininką ir drąsų Azijos žemyno tyrinėtoją. Jo garbei pastatytą paminklą puošia dvi bronzinės – Paryžiaus ir Sankt Peterburgo geografinių draugijų – lentos.

Kašgaras – svarbus prekybos centras, kuriame bemaž visa prekyba sutelkta rusų pirklių rankose. Chotano šilkas, medvilnė, tūbas, vilnoniai kilimai, gelumbė – štai svarbiausios čionykštės prekės; jos net išvežamos už Kašgarijos ribų – į rytų Turkestano šiaurę tarp Taškento ir Kuldžios.

Sero Frensio Traveljano nuotaika, sprendžiant iš to, ką man sako majoras Nolticas, gali dar labiau sugesti. Iš tikrųjų 1873 metais iš Kašmyro į Kašgarą per Chotaną ir Jarkendą buvo pasiųsta anglų pasiuntinybė, vadovaujama Čepmeno ir Gordono. Tada anglai dar tikėjosi užvaldyti vietos rinką. Bet rusų geležinkelis susijungė ne su indų, o su kinų geležinkeliu, dėl ko anglų įtaką nuslopino rusai.

Kašgaro gyventojai gana mišrūs. Nemažai čia ir kinų – amatininkų, nešikų ir tarnų. Mudviem su majoru Nolticu ne taip šauniai pasisekė kaip Čepmenui ir Gordonui. Kai jie atvyko į Kašgarijos sostinę, jos triukšmingose gatvėse buvo daugybė emyro karių. Bet dabar neberasi nei raitų džigitų, nei pėsčiųjų sarbazų. Dingo ir puikūs taifuršų korpusai, apginkluoti ir apmokyti kiniškai, ir ietininkų būriai, ir lankininkai kalmukai su didžiuliais penkių pėdų dydžio lankais, ir „tigrai" – šauliai su išdažytais skydais ir dagtiniais šautuvais. Pradingo visi vaizdingi Kašgarijos kariuomenės kariai, o sykiu su jais ir emyras!

Devintą valandą vakaro grįžome į Jangišarą. Vienoje gatvėje, vedančioje į tvirtovę, išvydome sutuoktinius Katerna priešais grojančių dervišų trupę. Jie atrodė pakiliai nusiteikę.

Žodis „dervišas" prilygsta žodžiui „elgeta", o elgeta šioje šalyje – tikra dykaduoniavimo apraiška. Bet kaip juokingai jie gestikuliuoja, kaip keistai kraiposi grodami ilgastygėmis gitaromis, kaip akrobatiškai staiposi šokdami, – šiais mums neįprastais judesiais jie palydi visada pasaulietiško turinio savo dainas ir pasakojimus!

Mūsų komikas ūmai pajuto prabundant aktoriaus instinktą. Jis negali nustovėti vietoje, tai viršija jo jėgas! Ir štai, prisiminęs seno jūreivio nutrūktgalviškumą ir apsigimusio komedianto entuziazmą, ponas Katerna jau pamėgdžioja jų gestus, pozas, kūno judesius... jau artėja valandėlė, kai jis pradėjo šokti kartu su besikraipančiais dervišais.

– Ei, pone Klaudijau, matote, ne taip jau sunku pakartoti šių šaunuolių pratimus!.. Parašykite operetę iš rytiečių buities, duokite man dervišo vaidmenį, ir jūs pats įsitikinsite, kaip lengvai aš įlendu į jų kailį!

– Nė kiek neabejoju, mielasis Katerna, kad šis vaidmuo kaip tik jums. Bet prieš įlįsdamas į dervišo kalį, įeikite į geležinkelio stoties restoraną ir atsisveikinkite su vietos virtuve, kol mūsų nepradėjo vaišinti kinų virėjai. Mano pasiūlymas tuo reikšmingesnis, kad Kašgaro virėjų menas, pasak majoro, tikrai nusipelno pagarbos.

Ir iš tikrųjų sutuoktiniai Katerna, majoras, jaunasis Pan Šao ir aš apstulbstame ir susižavime, išvydę neregėtą kiekį ir kuo puikiausios kokybės patiektus mums patiekalus: kiaulių kojas, apibarstytas cukrumi ir pakepintas taukuose su ypatingu marinatu, inkstų fri su saldžiu padažu, pramaišui su sklindžiais... beje, visko ir neišvardinsi.

Ponas Katerna viską kerta su didžiausiu apetitu.

– Prisivalgau atsargai, – teisinasi jis. – Kas žino, kuo mus lepins vagone restorane kinų virėjai? Pasikliauti ryklių plaukmenimis nėra ko: jie gali būti kietoki, o kregždžių lizdai, be abejonių, – ne pirmo šviežumo patiekalas!

Dešimtą valandą gongo dūžiai praneša, kad prasideda policijos formalumai. Mes pakylame nuo stalo, išgėrę po paskutinę taurę šaosingo vyno, ir po kelių minučių susirenkame laukiamojoje salėje.

Visi mano numeriai yra čia, suprantama, išskyrus Kinko, kuris nebūtų atsisakęs tokių pusryčių ir būtų juos tinkamai įvertinęs, jeigu būtų galėjęs sėsti prie stalo. Štai jie: daktaras Tio Kinas su nepakeičiamuoju Kornaru pažastyje; Fulkas Efrinelis ir mis Horacija Bluet, sujungę savo dantis ir plaukus – žinoma, perkeltine prasme; seras Frensis Traveljanas, nejudrus ir nebylus, užsispyręs ir pasipūtęs, stovi prie durų ir čiulpia cigarą; išdidusis Faruskiaras, lydimas Gangiro. Čia ir kiti keleiviai – viso šešiasdešimt ar aštuoniasdešimt galvų. Kiekvienas iš eilės turi prieiti prie stalo, prie kurio sėdi du kinai tautiniais drabužiais: valdininkas, laisvai kalbantis rusiškai, ir vertėjas iš vokiečių, prancūzų ir anglų kalbų.

Valdininkui jau daugiau kaip penkiasdešimt metų: plikas viršugalvis, tankūs ūsai, ilga kasa ant nugaros, ant nosies akiniai. Vilki margą chalatą, tuklus kaip ir pridera jo šalyje asmenims, turintiems valdžią, – jis man atrodo gana nesimpatiškas. Beje, čia tik tikrinami dokumentai, o jeigu jūsų tvarkingi, ar jums ne vis viena – maloni ar nemaloni valdininko fizionomija?

Aš vienas iš pirmųjų pateikiu pasą, vizuotą prancūzų konsulo Tiflise ir rusų valdžios Uzun Ade. Valdininkas apžiūrinėja jį itin atidžiai. Pradedu jaudintis: iš mandarinų administracijos gali tikėtis visokių priekabių. Vis dėlto patikrinimas baigiasi sėkmingai, ir antspaudas su žaliu drakonu pripažįsta mane „tinkančiu įvažiuoti".

Pirmojo komiko ir subretės dokumentai irgi visiškai tvarkingi.

Bet kaip jaučiasi ponas Katerna tą valandėlę, kai juos tikrina! Jis primena teisiamąjį, besistengiantį sugraudinti savo teisėjus: ilgesingai nuleidžia akis, kaltai šypsosi, tarsi maldautų pasigailėti arba geriausiu atveju – atlaidžiau vertinti, nors pats priekabiausias kinų valdininkas nerastų priežasties prikibti.

– Viskas, – sako vertėjas, atiduodamas jam pasą.

– Labai ačiū, kunigaikšti, – atsako ponas Katerna prasikaltu-

sio mokinuko tonu.

Fulko Efrinelio ir mis Horacijos Bluet pasus antspauduoja taip pat greitai kaip laiškus pašte. Jeigu jau amerikiečio maklerio ir anglės maklerės popieriai nebus aiškūs „kaip ant delno", tai ko galima tikėtis iš kitų? Dėdė Semas ir Džonas Bulis – tikra batų pora!

Ir kiti išlaiko bandymus, nesusidūrę su kokiomis nors kliūtimis. Ar keleiviai važiuotų pirma ar antra klase, jie visiškai patenkina kinų administracijos reikalavimus, jeigu gali sumokėti gana didelę sumą už kiekvieną vizą rubliais, taeliais arba sapekais (*senų kiniškų pinigų pavadinimai*).

Tarp keleivių matau pastorių iš Jungtinių Valstijų – penkiasdešimtmetį vyriškį, vykstantį į Pekiną. Tai garbusis Natanielis Morzas iš Bostono, tipiškas jankis misionierius, garbingai prekiaujantis Biblija. Tokie kaip jis sugeba vikriai derinti pastoralinę veiklą su komercija. Dėl visa ko įsirašau jį į savo sąrašą 13 numeriu.

Jaunojo Pan Šao ir daktaro Tio Kino dokumentų patikrinimas, žinia, nekelia jokių neaiškumų, todėl jie maloniai apsikeičia „dešimtimi tūkstančių gerų linkėjimų" su kinų valdžios atstovais.

Kai eilė ateina iki majoro Noltico, atsitinka nedidelis nesusipratimas. Seras Frensis Traveljanas, atsistojęs prieš valdininką vienu metu su majoru, matyt, nė nemano užleisti jam vietos. Tačiau anglas pasitenkina tik išdidžiu ir įžūliu žvilgsniu. Džentelmenas ir šį sykį nesivargina praverti burnos. Turbūt niekada man nepavyks išgirsti jo balso? Rusas ir anglas gauna nustatytas vizas, ir tuo viskas baigiasi.

Didingasis Faruskiaras prieina prie stalo kartu su Gangiru. Akiniuotasis kinas lėtai jį apžvelgia; mudu su majoru Nolticu sekame procedūrą. Galbūt dabar sužinosime, kas jis toks.

Sunku net papasakoti, kaip mes apstulbome ir pasijutom pritrenkti, išvydę teatrališką procedūros efektą.

Vos tik kinų valdininkas pamatė dokumentus, kuriuos jam pateikė Gangiras, bemat pašoko iš vietos ir, pagarbiai nusilenkęs Faruskiarui, tarė:

– Malonėkite priimti mano dešimt tūkstančių gerų linkėjimų,

pone Didžiosios Transazijos magistralės valdybos direktoriau!

Tai štai kas jis, šis išdidusis Faruskiaras! Vienas iš valdybos direktorių! Dabar viskas aišku. Kol mes važiavome per rusų Turkestaną, jis panoro keliauti inkognito, kaip paprastai daro įžymūs svetimšaliai, bet dabar, kinų pusėje, jis nebeatsisako užimti sau prideramos vietos ir naudotis savo teisėmis.

O aš sau leidau – tegu ir juokais – sutapatinti jį su plėšiku Ki Dzangu! Bet juk ir majorui Nolticui Faruskiaras atrodė įtartina asmenybė!

Norėjau traukinyje sutikti kokią nors svarbią personą, taigi mano troškimas pagaliau išsipildė. Pasistengsiu su juo susipažinti, paskui prižiūrėsiu lyg kokį retą augalą; kadangi jis kalba rusiškai, išspausiu smulkiausią interviu...

Ir taip įsismaginau, kad tik gūžtelėjau pečiais, kai majoras man sušnibždėjo:

– Visai gali būti, kad ponas direktorius yra vienas iš buvusių plėšikų gaujų vadeivų, su kuriais geležinkelio kompanija sudarė sutartį, kad užtikrintų magistralės saugumą.

Pakaks, majore, šitaip juokauti!

Dokumentų tikrinimas jau baigiasi. Tuoj bus atidarytos durys į peroną. Bet štai į laukiamąją salę įsiveržia baronas Veisšnitcerderferis. Jis susijaudinęs, pasimetęs, sunerimęs, priblokštas. Kas atsitiko? Kodėl jis blaškosi, sukinėjasi, purtosi, lankstosi, apčiupinėja save lyg žmogus, ką nors labai vertingo pametęs?

– Jūsų dokumentai! – sako vokiškai vertėjas.

– Mano dokumentai... aš jų ieškau... bet negaliu rasti... Jie buvo mano piniginėje...

Vokietis naršo po kelnių, liemenės, švarko, apsiausto kišenes, – o jų garbusis mūsų bendrakeleivis turi ne mažiau kaip dvi dešimtis, – naršo ir neranda.

– Paskubėkite! Paskubėkite! – kartoja vertėjas. – Traukinys nelauks.

– Aš neleisiu, aš nesutiksiu, kad jis išvažiuotų be manęs! – sušunka baronas. – Mano dokumentai... Kur jie pasidėjo? Tikriausiai pamečiau piniginę, ją atneš...

Tą valandėlę pirmasis gongo dūžis dusliai nuaidi stotyje. Trau-

kinys išeis po penkių minučių. O nelaimingasis baronas įsikarščiavęs rėkia:

– Palaukite!.. Palaukite!.. Donnerwetter (*vok. velniai rautų*), nejaugi negalima palaukti keletą minučių iš pagarbos žmogui, kuris nori apkeliauti pasaulį per trisdešimt devynias dienas?..

– Transazijos ekspresas negali laukti, – atsako vertėjas.

Su majoru Nolticu išeiname į peroną, o vokietis vis dar kivirčijasi su šaltakrauju kinų valdininku.

Kol mes buvome mieste, traukinio sąstatas pasikeitė, nes nuo Kašgaro iki Pekino važiuoja mažiau keleivių. Vietoj dešimties vagonų liko tik aštuoni: priekinis bagažo, du pirmos klasės, vagonas restoranas, du antros klasės vagonai, gedulingasis – su velionio mandarino kūnu ir bagažo galinis. Rusų garvežį, vežusį mus nuo Uzun Ado, pakeitė kinų, varomas jau ne skystu, o kietu kuru.

Pirmasis mano troškimas – nubėgti prie priekinio bagažo vagono. Muitinės valdininkai kaip tik jį dabar ir apžiūri, todėl jaudinuosi dėl Kinko.

Beje, jeigu paaiškėtų apgaulė, žinia apie ją sukeltų daug triukšmo. Kad tiktai jie neliestų dėžės, neperstumtų jos į kitą vietą, nepastatytų aukštyn dugnu arba neatsuktų į priekį užpakalinės pusės! Tada rumunas nebegalėtų išlįsti iš jos, – jo padėtis susikomplikuotų...

Bet štai kinų muitininkai išeina iš vagono ir uždaro duris. Regis, Kinko neaptiko! Pirma patogia proga prasmuksiu į bagažo vagoną ir, kaip sako bankininkai, „patikrinsiu turimus pinigus".

Prieš grįždami į savo vietas, mudu su majoru Nolticu spėjame nužingsniuoti į traukinio galą.

Čia mūsų išvysta scena gana įdomi: mongolai sargybiniai perduoda mandarino Ien Lu kūną kinų žandarų būriui, išsirikiavusiam po žalia vėliava. Velionis atsiduria žinion dviejų dešimčių kareivių, kurie užims antros klasės vagoną, prikabintą prie gedulingojo. Jie ginkluoti revolveriais ir šautuvais, jiems vadovauja karininkas.

– Galimas daiktas, – sakau majorui, – šis mandarinas iš tikrųjų buvo labai svarbi asmenybė, jeigu Dangaus Sūnus pasiuntė jo

pasitikti garbės sargybą.

– Arba apsaugą, – atsako majoras.

Faruskiaras ir Gangiras irgi dalyvauja šioje ceremonijoje, bet dėl to nėra ko stebėtis. Nejaugi toks aukštas pareigūnas kaip ponas valdybos direktorius neprivalo rūpintis įžymiu velioniu, patikėtu Didžiosios Transazijos magistralės administracijos žiniai?

Nuaidi paskutinis gongo dūžis. Keleiviai skuba į vagonus.

O kurgi baronas?

Pagaliau! Kaip viesulas išlekia į peroną. Jam vis dėlto pasisekė rasti savo dokumentus devynioliktosios kišenės dugne ir pačią paskutinę akimirką gauti vizą.

– Važiuojančius į Pekiną prašau užimti savo vietas! – garsiai paskelbia Popovas.

Kelionė tęsiasi.

Septynioliktasis skyrius

Dabar mūsų traukinys važiuoja tik vienavėžiu kinų geležinkeliu. Ir garvežys kinų, ir valdomas kino mašinisto. Tikėsimės, kad nieko bloga neatsitiks – juk kartu važiuoja Faruskiaras, vienas iš Didžiosios Transazijos magistralės valdybos direktorių.

O jeigu kas nors ir atsitiktų, sakykime, patirtume katastrofą, tai tik išblaškytų kelionės nuobodulį ir duotų medžiagos mano kronikai. Esu priverstas prisipažinti, kad mano sąraše įrašytieji veikiantys asmenys nepateisino vilčių. Pjesė sunkiai vaidinama, veiksmas lėtai stumiamas. Reikia kokio nors teatrinio efekto, kuris išvestų visus personažus į avansceną, kaip pasakytų ponas Katerna, – reikia „gero ketvirtojo akto".

Iš tikrųjų Fulkas Efrinelis ir mis Horacija Bluet kaip ir anksčiau užsiėmę savo intymiai komerciniais pašnekesiais. Pan Šao ir daktaras Tio Kinas truputį palinksmino mane, tačiau daugiau iš jų nieko nebeišlupsiu. Sutuoktiniai Katerna – viso labo tik paprasti komediantai, kuriems mano spektaklyje neatsiras tinkamų vaidmenų. O Kinko... Kinko, iš kurio daugiausia tikėjausi... lengvai pervažiavo sieną, paskui sėkmingai atvyks į Pekiną ir kuo ramiausiai ves tą savo Zinką Klork. Taip, man velniškai nesiseka! Iš velionio mandarino Ien Lu irgi nieko dora neišpeši. O tuo tarpu „XX amžiaus" skaitytojai laukia mano sensacijų!

Ar nevertėtų man imtis to vokiečio barono! Ne! Jis tėra tik komiškas, o komiškumas ribojasi su kvailumu – kvailių privilegija, todėl irgi negali ką nors dominti.

Taigi grįžtu prie ankstesnės minties: man reikia svarbiausio herojaus, bet jo žingsnių negirdžiu netgi už kulisų. Ilgiau delsti nebegalima. Laikas užmegzti kur kas artimesnę pažintį su išdi-

džiuoju Faruskiaru, kurio inkognito jau atskleistas. Galbūt ponas direktorius dabar nebebus toks užsidaręs. Mes juk esame jo žinybos globojami, o jis – mūsų miestelio ant ratų meras; kaip ir bet kuris kitas meras turi padėti savo piliečiams. Užsitikrinti tokio svarbaus valdininko globą naudinga ir tuo atveju, jeigu būtų demaskuota Kinko apgaulė.

Palikęs Kašgarą, traukinys važiuoja vidutiniu greičiu. Horizonte matosi milžiniški Pamyro kalnų masyvai, toliau į pietvakarius kyla Kašgaro juostos Boloro kalnagūbriai, o Tagarmos viršūnė dingsta debesyse.

Galva neišneša, kaip praleisti laiką. Majoras Nolticas niekada nesilankė šiose vietose, todėl nieko nebeužsirašau, nes jis tyli. Daktaro Tio Kino neįmanoma atplėšti nuo Kornaro knygiūkštės, o Pan Šao, matyt, geriau pažįsta Paryžių ir Prancūziją negu Šanchajų ir Pekiną. Be to, į Europą jis vyko Sueco kanalu, todėl rytų Turkestaną pažįsta ne daugiau kaip Kamčiatką. Nieko neprikiši – jis labai malonus ir patrauklus pašnekovas, bet šį kartą pageidaučiau kur kas mažiau mandagumo, o daugiau originalumo.

Todėl ir turiu slankioti iš vagono į vagoną, stypsoti aukštelėse, žvalgytis į nebylų horizontą, klausytis keleivių pašnekesių.

O štai ir pirmasis komikas su subrete apie kažką linksmai taukškia. Prieinu arčiau. Pasirodo, juodu pusbalsiu dainuoja.

– Mėgstu savo kalakutukus... kus... kus, – veda ponia Katerna.

– O aš mėgstu savo aveles... les... les, – antrina komikas, visų galų meistras, kuris, esant reikalui, griebiasi ir baritono partijos.

Rengdamiesi pasirodymams Šanchajuje, jie kartoja garsųjį Pipo ir rudukės Betinos duetą. Laimingi šanchajiečiai! Jie dar negirdėjo „Maskotos"! (*„Maskota" – prancūzų kompozitoriaus Edmono Odrano 1880 metais parašyta operetė.*)

Netoliese gyvai diskutuoja Fulkas Efrinelis ir mis Horacija Bluet. Išgirstu dialogo pabaigą:

– Bijau, kad Pekine pabrango plaukai, – sako maklerė.

– O aš baiminuosi, – atsako makleris, – jog nukrito dantų kainos. Štai jeigu kiltų padorus karas, rusai suskaldytų kinams žandikaulius...

Ar ką nors panašaus girdėjote? Kautis vien dėl to, kad padė-

tum Amerikos prekybos namams „Strong Bulbul & C°" parduoti savo gaminius!

Tiesiog nežinau, ko ir griebtis. Laikas taip lėtai slenka, o juk dar liko šešios dienos kelionės! Velniop Didžiąją Transazijos magistralę su jos monotonija! Važiuodamas Greit-Tranko linija iš Niujorko į San Franciską susirasčiau kur kas daugiau pramogų. Ten bent kai kada indėnai užpuola traukinius, o perspektyva būti nuskalpuotam suteikia kelionei tikro kolorito.

Kas tai? Deklamuoja ar skaito psalmes? Iš gretimos kupė sklinda monotoniškas rečitatyvas:

„Nėra tokio žmogaus, kad ir kokią padėtį jis užimtų, kuris negalėtų savęs atskirti nuo perdėto poreikio valgyti ir atsiginti skausmų, sukeliamų perkimšto skrandžio. Gausybės patiekalų ypač turi saugotis valstybės vyrai, nuo kurių priklauso tautų likimai..."

Tai daktaras Tio Kinas garsiai skaito ištraukas iš Kornaro, stengdamasis įsiminti visus jo nurodymus. Ką gi, turbūt nereikėtų niekinti kilniojo venecijiečio patarimo. Surašyti jį telegramoje ir pasiųsti ministrų tarybai! Galbūt valstybės vyrai pradės kukliau elgtis savo banketuose?

Šiandien po vidurdienio pervažiavome mediniu tiltu per Jamanyrą. Tai siaura upė, kurios srovė labai sustiprėja, kai pradeda tirpti sniegas, o ji pati leidžiasi nuo vakarinių kalnų skardžių, kurių aukštis, šiaip ar taip, apie dvidešimt penkis tūkstančius angliškų pėdų.

Kai kada prie pat bėgių želia tankūs krūmynai. Pasak Popovo, ten veisiasi nemažai tigrų. Mielai juo tikiu, tačiau aš pats nė sykio neturėjau progos matyti nė vieno plėšrūno. O gaila! Dryžuotieji žvėrys galėtų šiek tiek išblaškyti mūsų kelionės monotoniją. Tai bent būtų sėkmė reporteriui! Įsivaizduokite, kaip „XX amžiaus" puslapiuose skyriuje „Žinios iš visur" atrodytų tokie traukiantys dėmesį titrai:

Siaubinga katastrofa... Didžiosios Transazijos magistralės traukinio užpuolimas... Letenų smūgiai ir šautuvų salvės... Penkiasdešimt aukų... Motinos akyse suėstas vaikas...

Bet ne! Turkestano plėšrūnai nepanoro man suteikti tokio ma-

lonumo. Turiu teisę dabar juos niekinti. Jie ne tigrai, o ramios katės!

Šioje kelio atkarpoje stabtelėjome tik du sykius – dešimčiai ir penkiolikai minučių – Jangihisare ir Kyzyle, kur rūksta keletas aukštakrosnių. Žemė čia geležinga, ką sako ir pats stoties pavadinimas „Kyzylas", tai yra „Raudonasis".

Vietovė čia derlinga, žemė gerai įdirbta, ypač rytiniuose Kašgarijos rajonuose. Laukai apsėti rugiais, miežiais, prosais, linais ir net ryžiais. Kur tik pažvelgsi, kaip siena stūkso galingos tuopos, ievos ir šilkmedžiai; driekiasi platūs arimai, drėkinami gausybės kanalų, ir žalios pievos su didelėmis avių bandomis. Jeigu horizonte nematytum Pamyro kalnų, ši šalis atrodytų ar tai Normandija, ar tai Provansas. Tiesa, ją stipriai nuniokojo karas. Tuo laiku, kai Kašgarija grūmėsi už savo nepriklausomybę, jos žemę laistė kraujo srovės. Visas žemės paviršius nusėtas kapų kauburiais, po kuriais ilsisi patriotizmo aukos. Bet ne dėl to atvykau į Centrinę Aziją, kad grožėčiausi prancūziškais peizažais! Po velnių, paduokite man ką nors nauja, netikėta, įspūdinga!

Taip ir nepatyręs jokių nuotykių, ketvirtą valandą po vidurdienio sustojome Jarkendo geležinkelio stotyje.

Nors Jarkendas ir nėra oficiali rytų Turkestano sostinė, jis, be abejonės, pats didžiausias šios provincijos prekybos centras.

– Tiesiog nuostabu: ir čia greta du miestai! – sakau majorui Nolticui.

– Taip, bet ir šį sykį naujasis miestas neišsivertė be rusų dalyvavimo.

– Naujasis ar senasis, – atsakau, – bet bijau, kad jie bus pašėlusiai panašūs į tuos, kuriuos jau matėme rytų Turkestane: aplink žemės pylimas, jame keliasdešimt vartų, iš molio drėbtos lūšnos ir nepakeičiamieji rytų turgūs, – nei tikrų namų, nei įdomių paminklų.

Ir neapsirikau. Net keturių valandų buvo per daug apžiūrėti abiem Jarkendams, iš kurių naujasis irgi vadinamas Jangišaru. Laimei, Jarkendo gyventojams nebedraudžiama kaip anais „dadkvų", arba provincijų gubernatorių, laikais vaikščioti miesto gatvėmis. Dabar Jarkendo moterys gali sau leisti malonumą ir į žmones pažiūrėti, ir save parodyti dideliam „farangų" – taip čia vadi-

nami svetimšaliai – džiaugsmui. Labai gražios šios azijietės – ilgomis kasomis, vilkinčios ryškius drabužius iš Chotano šilko, išpuoštus kinų nėriniais; avinčios išsiuvinėtus batus ant aukštų pakulnių; koketiškai apsivyniojusios turbanus, iš po kurių matosi susisiekiantys juodi antakiai.

Kinus keleivius, išlipusius Jarkende, tuoj pat pakeitė kiti, irgi kinai; tarp jų – gal dvidešimt kulių (*nešikų, vežikų*). Aštuntą valandą vakaro traukinys išvažiavo.

Per naktį turime nulėkti tris šimtus penkiasdešimt kilometrų, skiriančių Jarkendą nuo Chotano. Apsilankiau priekiniame bagažo vagone ir su džiaugsmu įsitikinau, kad dėžė stovi pirmykštėje vietoje. Kinko taikiai knarkė savo prieglobstyje, bet jo nežadinau. Tegu sau sapnuoja gražiąją rumunę!

Rytą iš Popovo sužinojau, kad važiavome įprastu keleiviniam traukiniui greičiu ir jau pralėkėme pro Kargalyką. Naktį buvo labai gaivu. Ir nenuostabu, – juk kelias eina tūkstančio dviejų šimtų metrų aukštyje. Nuo Gumo stoties bėgiai pasisuka tiesiai į rytus ir eina apytiksliai palei trisdešimt septintąją lygiagretę, tą pačią, kuri Europoje kerta Seviliją, Sirakūzus ir Atėnus.

Per šį laiką pravažiavome tik vieną reikšmingesnę upę – Karakašą. Mačiau joje kelis keltus, o akmenuotose seklumose – arklius ir asilus, kuriuos arkliaganiai varė per brastas. Geležinkelio tiltas per Karakašą stūkso už šimto kilometrų nuo Chotano, į kurį atvykome aštuntą valandą ryto.

Traukinys čia stovi dvi valandas, o kadangi šis miestas jau truputį kiniškas, nutariau nors prabėgšmais į jį žvilgtelėti.

Vienodai teisingai galima sakyti, jog Chotanas – musulmonų miestas, pastatytas kinų, arba kinų, pastatytas musulmonų. Ir namai, ir žmonės rodo tą pačią dvigubą kilmę. Mečetės panašios į pagodas, o pagodos į mečetes.

Todėl nė kiek nenustebau, kad sutuoktiniai Katerna, nenorėję praleisti progos pirmąsyk pastatyti koją ant kinų žemės, buvo aiškiai nusivylę.

– Pone Klaudijau, aš čia nematau dekoracijų spektakliui „Pekino naktys".

– Mes juk dar ne Pekine, mano brangusis Katerna!

– Teisybė, reikia mokėti tenkintis mažais dalykais.

– Netgi labai mažais, kaip sako italai.

– Na, jeigu jie taip sako, vadinasi, yra gana nekvaili.

Tą akimirką, kai rengiuosi lipti į vagoną, prie manęs pribėga Popovas:

– Pone Bombarnakai!

– Kas atsitiko?

– Mane iškvietė į telegrafo kontorą ir paklausė, ar mūsų traukiniu nevažiuoja „XX amžiaus" korespondentas. Kai aš patvirtinau, telegrafistas liepė jums perduoti štai šią depešą.

– Duokite!.. Duokite!

Čiumpu depešą, kuri manęs laukė Chotane jau kelias dienas. Ar tai ne atsakymas į telegramą dėl mandarino Ien Lu, kurią pasiunčiau iš Mervo?

Atplėšiu depešą... skaitau... ji iškrenta man iš rankų.

Klaudijui BOMBARNAKUI
„XX amžiaus" korespondentui
Chotanas kinų Turkestanas

Traukinys į Pekiną veža ne mandarino kūną o penkiolikos milijonų vertės imperatoriaus iždą Persijos siunčiamą Kinijai Paryžiaus laikraščiai apie tai pranešė prieš aštuonias dienas Pasistenkite ateityje turėti tikslesnę informaciją

Aštuonioliktasis skyrius

– Milijonai! Vadinamajame gedulingame vagone ne velionis, o milijonai!

Man ši neatsargi frazė tiesiog trūkte ištrūko, ir imperatoriaus brangenybių paslaptį bemat sužinojo visi – ir traukinio keleiviai, ir geležinkelio tarnautojai. Norėdama nukreipti dėmesį, Persijos vyriausybė, suderinusi su kinų valdžia, paleido gandą apie mirusį mandariną, o iš tikrųjų į Pekiną gabena brangenybes, kurių vertė – penkiolika milijonų frankų!..

Kokią nedovanotiną klaidą padariau! Koks buvau kvailys, kaip absoliučiai nieko nenutuokiau! Bet juk neturėjau nė menkiausios priežasties netikėti Popovu, kaip, žinia, ir jis, kad įtartų meluojant persų valdininkus! Beje, ir kam būtų šovę į galvą mintis suabejoti, kad tikrai vežamas velionis mandarinas Ien Lu?

Vis dėlto mano reporteriška savimeilė gerokai nukentėjo, o gautas papeikimas labai apkartino gyvenimą. Ar kur nors tai girdėta? Apie tai, kas vyksta Didžiojoje Transazijos magistralėje, „XX amžius" Paryžiuje geriau žino, negu jo korespondentas, važiuojantis šiuo geležinkeliu! O reporterio nusivylimai! Dabar jau visi sužinojo, jog imperatoriaus iždas, kurį sudaro auksas bei brangakmeniai ir kuris buvo atsidūręs persų šacho rankose, šiuo metu grįžta jo tikrajam savininkui – Kinijos bogdychanui.

Savaime suprantama, kodėl Faruskiaras įlipo į mūsų traukinį Dušake. Būdamas vienas iš kompanijos direktorių ir iš anksto įspėtas dėl vertingo krovinio, nusprendė pats lydėti imperatoriaus brangenybes iki paskyrimo vietos. Štai kodėl jis šitaip rūpestingai saugojo „gedulingąjį vagoną" kartu su Gangiru ir trimis mongolais. Štai kodėl taip stipriai susijaudino, kai šis vagonas atsika-

bino, ir taip atkakliai reikalavo negaištant nė valandėlės grįžti jį paimti. Taip, dabar viskas paaiškėjo.

Savaime aišku, kodėl Kašgare kinų kareivių būrys pakeitė mongolų sargybinius, o Pan Šao nieko negalėjo pasakyti apie mandariną Ien Lu: juk toks Padangių imperijoje išvis neegzistavo!

Iš Chotano išvykome pagal tvarkaraštį. Keleiviai vien tik ir kalbėjo apie šiuos milijonus, kurių visiškai pakaktų praturtinti visus važiuojančiuosius.

– Man iš pat pradžių šis gedulingasis vagonas pasirodė įtartinas, – tarė majoras Nolticas. – Todėl ir klausinėjau Pan Šao apie mandariną Ien Lu.

– O aš niekaip nesumojau, – atsakiau, – kodėl panorote tai sužinoti. Dabar, šiaip ar taip, nustatyta, kad mes buksyruojame kinų imperatoriaus brangenybes.

– Dangaus Sūnus pasielgė gana protingai, – pridūrė majoras, – atsiuntęs pasitikti dvidešimties gerai ginkluotų kareivių eskortą. Nuo Chotano iki Landžou traukinys turi nulėkti du tūkstančius kilometrų per Gobio dykumą, o geležinkelio apsauga čia nėra patikima.

– Juo labiau kad klastingasis Ki Dzangas, kaip jūs, majore, pats man sakėte, bastėsi su savo gauja po šiaurines Padangių imperijos provincijas.

– Taip, pone Bombarnakai, penkiolika milijonų – puikus masalas plėšikų atamanui.

– Bet kaip jis gebės suuosti apie siunčiamas imperatoriaus brangenybes?

– O, tokie žmonės sužino viską, ką nori sužinoti.

„Nepaisant to, kad jie neskaito „XX amžiaus"! – pagalvojau ir pajutau, kad vėl pradedu rausti, prisiminęs šį nedovanotiną prašovimą, kuris, be abejonės, sumenkins mane Šenšolio, mano šefo, akyse...

O keleiviai, susibūrę vagonų aikštelėse, gyvai keitėsi nuomonėmis.

Vieni manė, kad geriau tempti milijonus negu mandarino, kad ir aukščiausios kategorijos, kūną; kiti teigė, kad brangenybių vežimas sukels traukiniui rimtą pavojų. Tokios pat nuomonės laikė-

si ir baronas Veisšnitcerderferis. Pareiškęs ją kiek galėdamas pikčiau, jis užsipuolė Popovą priekaištaudamas ir keiksnodamas:

– Jūs privalėjote įspėti, pone, privalėjote įspėti! Dabar visi žino, kad su mumis važiuoja milijonai, todėl traukinį gali bet kas užpulti! O antpuolis, net jeigu manytume, jog jį atremsime, vis tiek privers traukinį vėluoti. O juk jūs, pone, žinote, jog nepakęsiu jokio vėlavimo! Ne, nepakęsiu!

– Niekas mūsų neužpuls, pone barone, – atkirto Popovas. – Niekas ir nepagalvos pulti!

– O iš kur žinote, gerbiamasis? Iš kur žinote?

– Prašau nusiraminti...

– Ne, aš nenusiraminsiu ir dėl menkiausio vėlavimo patrauksiu kompaniją į teismą ir išieškosiu iš jos nuostolius!

Visiškai gali būti, kad „pasaulinis keliautojas" baronas panorės išlupti iš kompanijos šimtą tūkstančių florinų už padarytą žalą!

Fulkas Efrinelis, kaip ir reikėjo tikėtis, į padėtį žvelgia grynai praktiškai:

– Teisingai, – sako jis, – kad dėl brangenybių rizika stipriai padidėja; atsitikus kokiam nors įvykiui, Life Travellers Society (*keleivių gyvybės draudimo kompanija*), kur esu apsidraudęs, atsisakys duoti kompensaciją už riziką, o atsakomybę suvers geležinkelio kompanijai.

– Visiškai teisingai, – priduria mis Horacija Bluet. – Ir kaip paaštrėtų jos santykiai su Padangių imperijos vyriausybe, jeigu nebeatsirastų šie prapuolę vagonai! Ar sutinkate su manimi, Fulkai?

– Žinoma, Horacija!

Amerikietis ir anglė svarsto labai pagrįstai: už prapuolusį vagoną su brangenybėmis turėtų atsakyti geležinkelio kompanija, kadangi ji negalėjo nežinoti, kad siunčiami auksas ir brangenybės, o ne mistinio mandarino Ien Lu palaikai.

O ką šiuo reikalu galvoja sutuoktiniai Katerna? Traukinio gale prikabinti milijonai nė kiek nesudrumstė jų dvasinės pusiausvyros. Pirmasis komikas tik teikėsi pareikšti:

– Ak, Karolina, kokį puikų teatrą būtų galima pastatyti už šiuos pinigus!

Geriausiai padėtį apibūdino pastorius, įlipęs Kašgare, – gar-

busis Natanielis Morzas:

– Ne itin smagu tempti parako rūsį!

Jis sako teisybę: vagonas su imperatoriaus iždu – tikras parako rūsys, galintis bet kurią valandėlę susprogdinti mūsų traukinį.

Pirmasis geležinkelis, nutiestas Kinijoje 1877 metais, sujungė Šanchajų su Fudžou. Kai dėl Didžiosios Transazijos magistralės, tai ji praeina apytikriai ta pačia trasa, kuri ir buvo numatyta 1874 metų rusų projekte – per Taškentą, Kuldžią, Chami, Landžou, Sijaną ir Šanchajų. Šis geležinkelis nesiekia tankiai apgyventų centrinių provincijų, primenančių triukšmingus bičių avilius. Kiek įmanoma, jis iki Sudžou eina tiesia linija, prieš pasisukdamas į Landžou. Jeigu geležinkelis ir aptarnauja kai kuriuos didelius miestus, tai tik atšakomis, kurios atsišakoja nuo jo į pietus ir pietryčius. Tarp kitko, viena iš šių atšakų, einanti iš Tajuano į Nankiną, turi sujungti abu svarbiausius Šansi ir Dziangsu provincijų miestus. Tačiau ji dar nepradėta eksploatuoti, nes nebaigtas statyti vienas svarbus viadukas.

Užtat visiškai baigta ir užtikrina tiesioginį susisiekimą su Centrine Azija svarbiausioji Didžiosios Transazijos magistralės linija. Kinų inžinieriai nutiesė ją taip pat lengvai ir greitai kaip ir generolas Anenkovas Užkaspijo geležinkelį. Iš tikrųjų Karakumų ir Gobio dykumos turi daug bendrų bruožų. Ir ten, ir čia – horizontalus paviršius, beveik nėra aukštumų ir įdaubų, kas leido gana lengvai kloti pabėgius ir bėgius. Štai jeigu būtų reikėję pramušti milžiniškus Kuen Lūno ir Tian Šanio kalnus, tokio darbo neįmanoma padaryti net per ištisą šimtmetį. O plokščioje smėlėtoje lygumoje bėgių kelias greitai nuvingiavo tris tūkstančius kilometrų iki Landžou.

Nesiplėsdamas pasakysiu, kad nurodysiu tik svarbiausias geležinkelio stotis, kuriose traukinys sustoja pasiimti vandens ir kuro. Į dešinę nuo magistralės žvilgsnį džiugins neryškūs tolimi kalnai, kurių vaizdingos viršūnės šiaurėje užbaigia Tibeto plokščiakalnį, o kairėje pusėje žvilgsnis pasiklys bekraštėse Gobio stepių platybėse. Iš esmės lygumų ir kalnų derinys ir sudaro Kinijos imperijos landšaftą.

Antroji kelionės pusė nežada būti itin įdomi, jeigu tik reporte-

rių dievas nepasigailės manęs ir neatsiųs kokio nors nuotykio. Kad tik būtų pretekstas, o ten jau mano fantazija išsiskleis...

Vienuoliktą valandą traukinys išvažiuoja iš Chotano ir antrą valandą po vidurdienio atvyksta į Keriją, palikęs pakeliui Lobo, Čiro ir Chanlangou stotis.

1889-1890 metais kaip tik šiuo keliu vyko Pevcovas nuo Chotano iki Lobnoro palei Kuen Lūno papėdę, skiriančią kinų Turkestaną nuo Tibeto. Rusų keliautojas žygiavo per Keriją, Niją, Čerčeną, bet, skirtingai nei mūsų traukinys, jo karavanas sutiko daugybę kliūčių ir sunkumų, tačiau tai nesutrukdė Pevcovui pažymėti žemėlapyje dešimt tūkstančių kvadratinių kilometrų ir nurodyti ganėtinai daug geografinių taškų koordinačių. Toks Prževalskio veiklos tęsinys daro didelę garbę rusų vyriausybei.

Iš Kerijos stoties į pietvakarius dar matyti Karakorumo viršūnės ir Daspango viršukalnė, kurią daugelis kartografų mano turint daugiau kaip aštuonis tūkstančius metrų aukščio. (*Godvino-Osteno /Daspango/ viršūnė siekia 8611 metrų, nusileisdama tik Everestui.*) Jos papėdėje driekiasi Kašmyro provincija. Čia prasideda Indo ištakos, maitinančios vieną iš pačių didžiausių Indostano pusiasalio upių. Čia nuo Pamyro kalnų atsiskiria milžiniška Himalajų grandinė su aukščiausiomis Žemės rutulyje viršukalnėmis.

Nuo Chotano per keturias valandas nutolome pusantro šimto kilometrų. Greitis gana vidutiniškas, bet šioje Transazijos magistralės atkarpoje greičiau ir nevažiuojama. Ar tai kinų garvežiai neturi pakankamos traukos, ar tai mašinistai pernelyg neapsukrūs ir net negalvoja greičiau paspausti negu trisdešimt-keturiasdešimt kilometrų per valandą? Kad ir kaip ten būtų, tačiau Padangių imperijos geležinkeliais mes jau nebevažiuosime ankstesniu greičiu, būdingu Užkaspijo magistralei.

Penktą valandą vakaro pasiekėme Nijos stotį, kur generolas Pevcovas įsteigė meteorologinę observatoriją. Čia traukinys stovi tik dvidešimt minučių. Turiu pakankamai laiko bufete nupirkti truputį maisto savo vargšui bičiuliui Kinko.

Tarpinėse stotyse vis įlipa nauji keleiviai kinai. Jie retai užima pirmos klasės vietas, be to, ir bilietus perkasi trumpiems at-

stumams.

Vos tik išvažiavome iš Nijos, mane aikštelėje susirado Fulkas Efrinelis. Atrodo jis kažko susirūpinęs tarsi komersantas, besirengiantis sudaryti svarbų sandorį.

– Pone Bombarnakai, noriu jūsų paprašyti vienos paslaugos.

– Būsiu laimingas, misteri Efrineli, jeigu galėsiu jums padėti. Koks reikalas?

– Prašau būti mano liudininku.

– Garbė reikalu? Ar galiu sužinoti su kuo?

– Su mis Horacija Bluet.

– Ką, jūs kaunatės su mis Horacija Bluet? – nusijuokiu.

– Dar ne. Aš ją vedu.

– Ją vedate?

– Taip! Tai neįkainojama moteris, labai išmananti prekybos reikalus ir puikiai tvarkanti buhalteriją.

– Sveikinu, misteri Efrineli! Galite manimi pasikliauti.

– Ir ponu Katerna? Kaip manote?

– Be abejonių. Jis tiktai apsidžiaugs ir, jeigu surengsite vestuvinius pietus, padainuos prie deserto...

– Tegu dainuoja kiek nori. Bet juk ir mis Horacijai Bluet reikia liudininkų.

– Savaime aišku.

– Kaip manote, ar majoras Nolticas sutiks?

– Rusai per daug malonūs žmonės, kad atsisakytų. Jeigu norite, galiu su juo pasikalbėti.

– Iš anksto jums dėkoju. O ką paprašyti antruoju liudininku? Čia aš truputį turiu šiokių tokių keblumų... Galbūt pakviesti anglą serą Frensį Traveljaną?..

– Tylėdamas papurtys galvą, – nieko kita iš jo nesulauksite...

– O baronas Veisšnitcerderferis?

– Kaip galima trukdyti žmogų, kuris keliauja apie pasaulį, be to, turi tokią ilgą pavardę?.. Kiek laiko bus veltui sugaišta, kol jis pasirašys!

– Tokiu atveju nematau nieko, išskyrus jaunąjį Pan Šao... arba, jeigu jaunuolis atsisakys, mūsų traukinio viršininką.

– Žinoma, ir vienas, ir kitas laikys garbe... Bet nėra ko skubė-

ti, misteri Efrineli. Iki Pekino dar toli, o ten lengvai rasite ketvirtąjį liudininką...

– Kuo čia dėtas Pekinas? Kad vesčiau mis Horaciją Bluet, man visiškai nėra ko dangintis į Pekiną.

– Vadinasi, norite pasinaudoti keliomis stovėjimo valandomis Sudžou arba Landžou?

– Wait a bit, pone Bombarnakai! Kurio galo jankis gaiš laiką ir ko nors lauks?

– Taigi tai įvyks...

– Čia!

– Traukinyje?

– Traukinyje.

– Na! Dabar ir aš jums pasakysiu: Wait a bit!

– Taip, ir labai greitai. Neprabėgs nė diena...

– Betgi vestuvių ceremonijai pirmiausia reikia...

– Reikia amerikietiško pastoriaus! Jis važiuoja šiuo traukiniu. Garbusis Natanielis Morzas...

– Ir jis sutinka?

– Dar ko! Tiktai paprašykite, jis net visą traukinį sutuoks.

– Bravo, misteri Efrineli! Vestuvės traukinyje. Tai labai pikantiška...

– Pone Bombarnakai, niekada nereikia atidėti rytdienai to, ką galima padaryti šiandien.

– Taip, žinau... Time is money (*angl. laikas – pinigai*).

– Ne! Tiesiog Time is time (*angl. laikas yra laikas*), tačiau geriau neprarasti nė minutės.

Fulkas Efrinelis paspaudžia man ranką, o kadangi prižadėjau, tai netrukus pradedu šneką su būsimaisiais ceremonijos liudininkais.

Savaime suprantama, makleris ir maklerė – žmonės laisvi, gali savimi disponuoti savo nuožiūra ir sudaryti santuoką – kad tik būtų pastorius! – kai tik jiems šaus į galvas, – be visokių nuobodžių pasirengimų ir varginančių formalumų, be kurių neišsiversi Prancūzijoje ir kitose šalyse. Protinga tai ar kvaila? Amerikiečiai mano, kad taip geriau, o Fenimoras Kuperis net sakė: „Kas gera pas mus, tas gera ir visur".

Pirmiausia užkalbinu majorą Nolticą. Jis mielai sutinka būti mis Horacijos Bluet liudininku.

– Tie jankiai tikrai nuostabūs žmonės, – sako jis man.

– Nuostabūs todėl, kad jie niekuo nesistebi.

Tokį pat pasiūlymą perduodu ir Pan Šao.

– Man labai malonu būti šios dieviškos ir nuostabios mis Horacijos Bluet liudininku! – sušunka jis.

Jeigu amerikiečio ir anglės vedybos, dalyvaujant liudininkams prancūzui, rusui ir kinui, negali garantuoti visiškos laimės, tai ar ji apskritai egzistuoja?

O dabar eilė pakalbėti su ponu Katerna.

Ar jis sutiks? Štai kur beprasmis klausimas – nors dusyk, nors trissyk...

– Bet juk tai nuostabi vodevilio arba operetės tema! – suklinka pirmasis komikas. – Mes jau turime „Vestuves su būgnu", „Vestuves po alyvomis", „Vestuves šviečiant žibintams..." Na, o dabar suvaidinsime „Vestuves traukinyje" arba dar geriau – „Vestuves visu garu". Kokie efektingi pavadinimai, pone Klaudijau! Jūsų amerikietis gali visiškai manimi pasikliauti. Jo liudininkas galės būti senas arba jaunas, kilnus tėvas arba pirmasis meilužis, markizas arba valstietis, – kas tik nori, pagal žiūrovų pasirinkimą ir norą!

– Būkite toks, koks esate, pone Katerna, taip bus geriau.

– O ponia Katerna ar bus kviečiama į vestuves?

– O kaipgi! Nuotakos pamerge.

Žinai, negalima pernelyg daug reikalauti iš vestuvinių apeigų, atliekamų Didžiosios Transazijos magistralės traukinyje! (*Čia užuomina, kad vestuvinių apeigų metu pamerge negali būti ištekėjusi moteris.*)

Dėl gana vėlyvo laiko ceremonija nebegali vykti šį vakarą. Be to, Fulkas Efrinelis, norėdamas viską organizuoti kaip galima solidžiau, dar turi šį bei tą padaryti. Vestuvių apeigas paskyrė rytoj rytą. Į iškilmes buvo pakviesti keleiviai, net pats Faruskiaras pažadėjo jas pagerbti savo dalyvavimu.

Pietų metu visi tik ir kalbėjo apie būsimas vestuves. Į sveikinimus ir linkėjimus būsimieji sutuoktiniai atsakinėjo su tikru ang-

losaksišku mandagumu. Visi pakviestieji pareiškė esą pasirengę pasirašyti po vedybų kontraktu.

– O mes jūsų parašus įvertinsime kaip pridera! – pareiškė Fulkas Efrinelis pirklio, darančio sandorį, tonu.

Atėjus nakčiai, visi išsiskirstė pailsėti, mėgaudamiesi rytdienos iškilmėmis. Aš dar nužingsniavau iki vagono, užimto kinų žandarų, ir įsitikinau, kad Dangaus Sūnaus brangenybės gan budriai saugomos. Kol budi viena būrio pusė, kita miega.

Apie pirmą valandą nakties man pavyko aplankyti Kinko ir perduoti jam Nijos stotyje nupirktą maistą. Jaunasis rumunas apsidžiaugė ir pralinksmėjo. Jis daugiau nebemato savo kelyje kliūčių, kurios galėtų jam sutrukdyti nuleisti inkarą tinkamoje įlankoje.

– Aš tik storėju šioje dėžėje, – skundžiasi Kinko.

– Pasisaugokite, – nusijuokiu, – o tai nebegalėsite iš jos išlįsti!

Papasakoju jam apie būsimas Efrinelio ir Bluet vestuves, apie tai, kaip jie rengiasi švęsti savo jungtuves traukinyje.

– Štai kur laimingi žmonės, jiems nereikia laukti iki Pekino!

– Taip, žinia, tik man atrodo, kad skubi santuoka, sudaryta tokiomis sąlygomis, negali būti labai jau tvirta... Bet tegu šie originalai patys savimi rūpinasi!

Auštant dienai, milžiniška druskožemio lyguma ėmė kibirkščiuoti ir žybčioti nuo saulės spindulių.

Trečią valandą traukinys keturiasdešimčiai minučių sustojo Čerčeno stotyje, beveik prie pat Kuen Lūno atšakų. Toliau bėgių kelias tęsiasi į šiaurės rytus, kirsdamas niūrią ir bedžiaugsmę vietovę, kurioje nematyti nei medžių, nei žalumos.

Mes dabar važiuojame kažkur apie keturių šimtų kilometrų distancijos tarp Čerčeno ir Čarkliko vidurį.

Devynioliktasis skyrius

Prabudau išpiltas šalto prakaito. Sapnavau baisų sapną, bet ne tokį, kurį gali išaiškinti tik „Aukso raktas". (*„Aukso raktas" – senovinis prancūzų sapnininkas, aiškinantis sapnus.*) Ne, ir taip viskas aišku! Plėšikų gaujos vadeiva Ki Dzangas, sumanęs pagrobti kinų brangenybes, užpuola traukinį Pietų Gobio lygumoje... Vagonas sudaužytas ir tuščias... Kinų sargybiniai žūsta, narsiai gindami imperatoriaus iždą... Kai dėl keleivių... Jeigu būčiau nubudęs po dviejų minučių, būčiau sužinojęs jų dalią ir savo paties likimą!

Bet viskas pranyko su nakties ūkanomis. Sapnai – tai ne fotografijos. Jie „sudega" saulėje ir dingsta iš atminties.

Kai aš kaip paprastai vaikščiojau palei visą traukinį tarsi koks pavyzdingas buržua po savo miestelio svarbiausią gatvę, priėjo majoras Nolticas ir mostelėjo ranka į mongolą, sėdėjusį antros klasės vagone:

– Jis ne iš tų, kurie įlipo Dušake kartu su Faruskiaru ir Gangiru.

– Tikrai, šį žmogų matau pirmąsyk.

Atsakydamas į mano klausimą, Popovas pranešė, kad mongolas, kurį nurodė majoras Nolticas, įlipo Čerčeno stotyje.

– Taip pat galiu jums pasakyti, – pridūrė Popovas. – Kad vos tik jis čia pasirodė, direktorius truputį su juo pasikalbėjo, – iš to galiu padaryti išvadą, kad naujasis keleivis yra vienas iš Didžiosios Transazijos magistralės kompanijos tarnautojų.

Beje, vaikštinėdamas nepastebėjau Faruskiaro. Ar tiktai jis neišlipo iš traukinio vienoje kurioje tarpinėje stotyje tarp Čerčeno ir Čarkliko, į kurį turime atvažiuoti apie pirmą valandą dienos?

Ne, štai jis stovi kartu su Gangiru priekinėje mūsų vagono

aikštelėje. Juodu apie kažką gyvai šnekučiuojasi, nuolatos ir aiškiai nekantriai žvilgčiodami į plačios lygumos šiaurės rytų horizontą. Galbūt iš ano mongolo sužinojo kokią nors neramią žinią? Aš ir vėl pradedu fantazuoti, man vaidenasi įvairiausi nuotykiai, plėšikų antpuoliai kaip naktį sapne...

Tačiau garbusis Natanielis Morzas grąžina mane į tikrovę.

– Tai įvyks šiandien... devintą valandą... Prašau nevėluoti... – primena jis.

Ak taip, juk Fulko Efrinelio ir mis Horacijos Bluet vestuvės... O aš apie jas visai pamiršau. Reikia pasirengti. Kadangi neturiu kitos eilutės, blogiausiu atveju galiu pasikeisti bent marškinius. Vienam iš dviejų jaunikio liudininkų pritinka padoriai atrodyti, juolab kad antrasis liudininkas ponas Katerna bus dailiai pasipuošęs.

Ir iš tikrųjų komikas nužingsniavo į bagažo vagoną – vėl turėjau drebėti dėl vargšelio Kinko! – ir ten, padedamas Popovo, ištraukė iš savo lagamino gerokai aptrintą kostiumą, kuris, be abejo, padarys stiprų įspūdį vestuvių ceremonijos metu: surdutas – šviežio alyvų aliejaus spalvos su metalinėmis sagomis ir nublukusia butonjere *(prie drabužio prisegama gėlė ar gėlių puokštelė)* kilpelėje, kaklaraištis su nežmoniškai dideliu „briliantu", purpurinės kelnės iki kelių su varinėmis sagtimis, gėlėta liemenė, raštuotos kojinės, šilkinės pirštinės, juodi baliniai batai ir pilka plačiakraštė skrybėlė. Įsivaizduoju, kiek kaimiečių jaunavedžių – arba greičiau, jų senelių – suvaidino komikas, vilkėdamas šiuos tradicinius vestuvinius drabužius! Šis iš tiesų puikus ansamblis kuo dailiausiai derinasi su komiko švytinčiu, glotniai nuskustu veidu ir linksmomis akimis.

Ponia Katerna irgi atrodo ne prasčiau už vyrą. Ji išsitraukė iš savo garderobo pamergės (*operetės herojės pamergės*) drabužius: gražų kryžmai suvarstytą korsažą, vilnonį sijoną, dedešvos spalvos kojines, šiaudinę skrybėlaitę su dirbtinėmis gėlėmis, kurioms trūko tik kvapo. Be to, truputį pajuodino antakius ir parausvino skruostus. Nieko nepasakysi, tikra provincijos subretė!

Ir jeigu mūsų komediantai sutiks po vestuvinės vakarienės suvaidinti keletą scenelių iš kaimo gyvenimo, tai garantuoju jiems

sėkmę.

Apie vestuvių ceremonijos pradžią, paskirtą devintą valandą, praneš tenderio varpas; jis skambins visu garsumu tarsi tikroje varpinėje. Truputį vaizduotės, ir nesunku įsivaizduoti, kad atsidūrei kaime.

Bet kurgi šis varpas kvies svečius ir liudininkus?.. Į vagoną restoraną, kuris, kaip jau spėjau įsitikinti, gana neprastai parengtas būsimai ceremonijai. Didysis pietų stalas išneštas, o vietoj jo pastatytas mažas. Kelios gėlių puokštės, nupirktos Čerčeno stotyje, stūkso kampuose vagono, pakankamai erdvaus, kad sutalpintų didesniąją dalį keleivių. Beje, tie, kuriems nebeliks vietos viduje, galės stovėti ir aikštelėse.

Ant pirmos ir antros klasės vagonų durų kabėjo skelbimas:

Misteris Fulkas Efrinelis, „Strong Bulbul & C°" prekybos namų Niujorke atstovas, ir mis Horacija Bluet, „Holms-Holm" firmos Londone atstovė, turi garbės pakviesti jus į savo vestuves. Vestuvių ceremonija vyks Didžiosios Transazijos traukinio vagone restorane šių metų gegužės 22 dieną lygiai devintą valandą ryto dalyvaujant garbiajam pastoriui Natanieliui Morzui iš Bostono.

Na, ką gi, jeigu iš šio įvykio nepasiseks išspausti bent šimto eilučių, vadinasi, visiškai neišmanau savo amato.

O kol dar neprasidėjo, turėčiau iš traukinio viršininko sužinoti, kurioje vietoje būsime tą iškilmingą valandėlę.

Popovas ją man parodo žemėlapyje, pridėtame prie kelionių vadovo. Traukinys tada bus už šimto penkiasdešimties kilometrų nuo Čarkliko stoties, dykumoje, kurią čia kerta nedidelė upė, įtekanti į Lobnoro ežerą. Per dvidešimt ljė čia nebus nė vienos stoties, vadinasi, niekas neturėtų nutraukti ceremonijos.

Savaime aišku, kad aš ir ponas Katerna jau pusę devynių buvome pasirengę vykdyti savo priedermes.

Majoras Nolticas ir Pan Šao iškilmių proga irgi truputį pasipuošė. Majoras atrodė gana rimtai tarsi chirurgas, pasirengęs amputuoti koją, o kinas itin panėšėjo į pašaipų paryžietį, patekusį į

kaimiečių vestuves.

Daktaras Tio Kinas, žinia, nepageidaus skirtis su savuoju Kornaru, taigi juodu ateis į šią kuklią šventę kaip visada dviese. Kiek žinau, kilnusis venecijietis nebuvo vedęs ir nepaliko specialių nurodymų dėl santuokos, vertinančių šį reiškinį iš negailestingai eikvojamų gyvybinių syvų taško; esama tik kai kurių paskirų pastabų skyriaus pradžioje:

Tikros ir lengvos greitosios pagalbos priemonės
įvairiais atvejais, gresiančiais gyvybei. .

– Galiu sutikti, – pareiškė Pan Šao, ką tik pacitavęs man šį sakinį iš Kornaro, – kad santuoką visiškai galima priskirti vienam iš tokių atvejų.

Aštuonios valandos keturiasdešimt penkios minutės. Jaunųjų dar niekas nematė. Mis Horacija Bluet užsidarė kupė, kur, be abejonės, tvarkosi savo vestuvinį tualetą. Matyt, ir Fulkas Efrinelis dabar rišasi kaklaraištį, dar sykį blizgina žiedą, laikrodžio grandinės karulius ir kitas savo portatyvinės juvelyrinės parduotuvės brangenybes. Man nekelia nerimo, kad jų vis dar nėra. Juodu pasirodys, kai tik nuaidės varpas.

Pastebiu, kad Faruskiaras ir Gangiras dėl kažko susirūpinę, o sprendžiant iš visko, dabar jiems vestuvės jau ne galvoje. Kodėl jie vis atidžiai žvalgosi į dykumos horizontą? Juk nieko, išskyrus bevaisę, niūrią ir liūdną Gobio dykumą, kokią ją vaizduoja savo užrašuose Grum-Gržimailos, Blanas ir Martenas, jie nepamatys. Vis dėlto įdomu žinoti, kas taip jiems kelia nerimą?

– Jeigu nuojauta manęs neapgauna, – sako majoras Nolticas. – Čia kažkas slypi...

Ką jis nori pasakyti?.. Bet nėra kada galvoti: tenderio varpas jau siunčia linksmus garsus. Devinta valanda. Laikas eiti į vagoną restoraną.

Prie manęs prisideda ponas Katerna ir žvaliai uždainuoja:

Šitas varpas iš bokštelio
Nuskambėjo nuostabiai...

O ponia Katerna į jo trio iš „Baltosios damos" (*prancūzų kompozitoriaus Bualdjė opera, pastatyta 1825 m.*) atsako „Vijaro dragūnų" priedainiu (*prancūzų kompozitoriaus Majero komiškoji opera*):

Skamba, skamba, skamba,
Skamba nuolatos... –

rodydama teatrališku gestu, tarsi tampytų virvę.

Keleiviai iškilmingai traukia į vagoną restoraną. Eisenos priekyje žengia keturi liudininkai, o paskui juos iš abiejų kaimo galų, –norėjau pasakyti, traukinio, – eina kviestieji. Tarp jų – kinai, turkmėnai ir keli totoriai. Visi nori pasėdėti vestuvėse.

Pastorius Natanielis Morzas sėdi vagone restorane prie mažo stalo, ant kurio guli vedybų sutartis, jo sudaryta pagal būsimųjų sutuoktinių reikalavimus. Matyt, jis pripratęs prie šios rūšies procedūrų – ir komercinių, ir vedybinių.

O jaunikio ir nuotakos vis dar nėra.

– Nejaugi jie persigalvojo? – klausiu komiko.

– Jeigu ir persigalvojo, – nusijuokia ponas Katerna, – tai tegu pastorius antrąsyk sutuokia mane su žmona. Juk ne veltui apsivilkau vestuvinius drabužius... Be to, ir kiti nenusimins. Tiesa, Karolina?

– Žinoma, Adolfai, – šiek tiek maivydamasi atsako jam subretė.

Tačiau sutuoktiniams Katerna neteko antrą sykį vesti. Štai jis, Fulkas Efrinelis, apsirengęs šįryt lygiai taip pat, kaip ir vakar, ir – įdomi smulkmena! – su pieštuku už kairės ausies: dorasis makleris, matyt, ką tik baigė kažkokią kalkuliaciją savo prekybos namams Niujorke.

Štai ir mis Horacija Bluet – liesa, sudžiūvusi, plokščia, – kokia tik ir gali būti anglų maklerė. Ant kelionės suknios ji užsimetusi apsiaustą, o vietoj papuošalų jai ant juostos skambčioja raktų ryšulėlis.

Pasirodžius jauniesiems, visi susirinkusieji mandagiai atsistoja, o pastarieji, nusilenkę į dešinę bei kairę ir „atgavę dvasią", kaip pasakytų ponas Katerna, lėtai prieina prie pastoriaus, kuris stovi

padėjęs ranką ant Biblijos, be abejonės, atverstos toje vietoje, kur Izaokas, Abraomo ir Saros sūnus, ima į žmonas Rebeką, Rachilės dukterį.

Jeigu dar būtų sugaudusi apeigoms skirta vargonų muzika, tai lengvai galėtum įsivaizduoti, jog esi bažnyčioje.

Štai ir muzika! Tiesa, čia ne vargonai, o viso labo tik armonika, kurios nepamiršo pasiimti ponas Katerna. Kaip buvęs jūreivis, jis moka elgtis su šiuo instrumentu ir demonstruoja savo meną, stengdamasis pagroti saldoką andante iš „Normos" (*italų kompozitoriaus Vinčenso Belinio opera, pastatyta 1831 m.*) su tipiškomis armonikai graudulingomis intonacijomis.

Senamadė melodija, kurią taip temperamentingai groja komikas, matyt, labiausiai patinka Centrinės Azijos gyventojams. Bet viskas pasaulyje turi pabaigą, netgi andantė iš „Normos".

Garbusis Natanielis Morzas kreipiasi į jaunuosius vestuvine sveikinimo kalba, kurią, reikia manyti, jam ne sykį teko sakyti.

„Dvi širdys, susiliejančios vienovėje... Kūnas ir kraujas... Veiskitės ir dauginkitės..."

Manau, kad jis geriau padarytų, greitakalbe sumurmėjęs kaip paprastas notaras: „Mums, pastoriui-notarui, dalyvaujant, Efrinelis-Bluet & C° sudarė šią..."

Gaila, negaliu baigti savo minties. Nuo garvežio pusės pasigirsta riksmai. Veriamai cypia stabdžiai. Traukinys staigiai lėtina greitį, sudreba nuo stiprių smūgių ir sustoja, pakeldamas debesis smėlio.

Kaip šiurkščiai nutraukiama vestuvių ceremonija! Vagone restorane viskas susimaišo – žmonės ir baldai, jaunieji ir liudininkai. Niekas neišsilaiko ant kojų. Neįsivaizduojamoje maišalynėje girdisi siaubo klyksmai ir pratisos dejonės... Bet, skubu pasakyti, niekas nebuvo rimtai sužeistas, nes traukinys sustojo ne staiga.

– Greičiau išeikite... paskubėkite! – šaukia man majoras.

Dvidešimtasis skyrius

Apsidaužę ir išsigandę keleiviai tą pačią akimirką išlėkė iš vagonų. Viešpataujant visuotinei sumaiščiai, iš visų pusių girdėjosi tik skundai ir nesusigaudančių žmonių klausimai trimis ar keturiomis kalbomis.

Faruskiaras su Gangiru ir keturi mongolai pirmieji iššoka ant sankasos ir išsirikiuoja palei bėgius ginkluoti revolveriais ir kinžalais. Nėra ko abejoti: traukinį sustabdė piktadariai, turėdami tikslą apiplėšti.

Ir iš tikrųjų – nuimti bėgiai beveik šimto metrų atstumu, todėl garvežys, užlėkęs tik ant pabėgių, įsirėžė į smėlio kauburį.

– Kaip?! Kelias dar nebaigtas tiesti, o bilietai jau parduodami nuo Tifliso iki Pekino?.. Bet juk aš dėl to ir važiavau Transazijos traukiniu, kad sutrumpinčiau devyniomis dienomis savo kelionę apie pasaulį!

Atpažįstu įpykusį barono balsą, priekaištaujantį Popovui vokiškai. Bet šį sykį vokietis turėtų kaltinti ne geležinkelio kompanijos inžinierius, o kažką kitą.

Mes apspintame traukinio viršininką su klausimais, o majoras Nolticas nenuleidžia akių nuo Faruskiaro ir mongolų.

– Baronas neteisus, – atsako mums Popovas. – Geležinkelis nutiestas iki galo, o štai bėgius kažkas nuėmė, turėdamas nusikalstamų ketinimų.

– Kad sulaikytų traukinį! – šūkteliu.

– Ir pagrobtų brangenybes, kurias jis gabena į Pekiną, – priduria ponas Katerna.

– Be abejonių, – sako Popovas. – Taigi mes turime būti pasirengę atremti antpuolį.

– Kas tie plėšikai? – klausiu. – Ar ne Ki Dzangas su savo gauja?

Rūsčiojo bandito vardas priverčia sudrebėti keleivius.

– Kodėl būtinai Ki Dzangas... o ne Faruskiaras? – tyliai man sako majoras.

– Ką jūs, juk jis vienas iš geležinkelio direktorių!..

– Sakykime. Bet jeigu teisingi gandai, kad kompanija sudarė sandėrį su kai kuriais gaujų vadeivomis, kad būtų užtikrintas traukinių eismas...

– Niekada tuo nepatikėsiu, majore!

– Kaip jums patinka, pone Bombarnakai, bet juk Faruskiaras tai žinojo, kad gedulingajame vagone...

– Užteks, majore, dabar ne juokai galvoje!

– Taip, dabar nebe juokai. Mes turime gintis, ir gintis visu ryžtingumu.

Kinų karininkas išstatė savo kareivius apie vagoną su brangenybėmis. Kareivių buvo dvidešimt, o mūsų, keleivių, neskaitant moterų, apie trisdešimt. Popovas greit išdalijo ginklus – jie visada laikomi traukinyje užpuolimo atveju. Majoras Nolticas, Katerna, Pan Šao, Fulkas Efrinelis, mašinistas ir kūrikas, azijiečiai ir europiečiai keleiviai – visi nutarė kautis, kad išgelbėtų savo gyvybes.

Dešinėje pusėje apytiksliai už šimto žingsnių nuo sankasos – tankūs krūmokšniai. Ten tikriausiai ir slepiasi plėšikai, pasirengę bet kurią akimirką atakuoti.

Staiga pasigirsta karingi šūksniai. Šakos prasiskiria, išleisdamos įsitaisiusią krūmuose gaują, kurią sudaro apie šešiasdešimt Gobio mongolų.

O kaip elgiasi ponas Faruskiaras, kurį, mano galva, be galo neteisingai įtarė majoras Nolticas? Jis tarsi persikūnijo: pasidarė dar aukštesnis, lieknesnis, jos gražus veidas išblyško, akys svaido žaibus.

Ką gi, gal ir apsirikau dėl mandarino Ien Lu, bet dabar, šiaip ar taip, vis dėlto geležinkelio kompanijos direktoriaus nepalaikiau garsiuoju Junano plėšiku!

Kai tik pasirodė plėšikai, Popovas liepė poniai Katerna, mis

Horacijai Bluet ir visoms kitoms moterims grįžti į vagonus.

Aš turiu tik šešiašūvį revolverį, bet pasistengsiu veltui nepaleisti nė vienos kulkos. Dabar turėsiu apie ką papasakoti skaitytojams, jeigu tik išnešiu sveiką kailį vardan reportažo ir „XX amžiaus" garbės!

O ar nepasisektų iš pat pradžių paleisti kulką tiesiai į kaktą gaujos atamanui, kad būtų priversti sprukti užpuolikai? Reikalai iš karto pasisuktų mūsų naudai.

Plėšikai paleidžia salvę, paskui iškėlę grasina ginklais, suklinka laukiniais balsais. Faruskiaras su pistoletu vienoje rankoje ir kinžalu kitoje puola pirmyn, drąsindamas žodžiais ir gestais Gangirą ir keturis mongolus, kurie nesitraukia nuo jo nė per žingsnį. Mudu su majoru Nolticu veržiamės į mūšio sūkurį, bet mus aplenkia ponas Katerna. Jo burna pražiota, balti dantys iššiepti, akys primerktos. Dabar jis ne operetinis komikas, o ankstesnis narsus jūreivis!

– Šitie niekšai, – šaukia jis, – nori mus paimti abordažu! Piratai trokšta mus paskandinti! Pirmyn, pirmyn, už vėliavos garbę! Dešinysis bortas – ugnis!.. Kairysis bortas – ugnis!.. Ugnis nuo abiejų bortų!

Ir ginkluotas jis ne teatriniu kinžalu ir pistoletu, užtaisytu paprastais milteliais. Ne! Jo rankose po tikrą revolverį, iš kurių jis šaudo į dešinę ir į kairę.

Jaunasis Pan Šao irgi narsiai kaunasi, nesiliaudamas šypsotis ir patraukdamas paskui save kitus keleivius kinus. Popovas ir visi traukinio aptarnautojai drąsiai vykdo savo pareigą. Netgi seras Frensis Traveljanas iš Traveljan Holo Traveljanšyre šaudo su anglams būdingu šaltakraujišku metodiškumu, o Fulkas Efrinelis – su tikro jankio įtūžiu, nes jis pašėlo ne tik dėl to, kad nutrūko vedybų apeigos, bet ir dėl pavojaus, gresiančios jo keturiasdešimt dviem dėžėm su dirbtiniais dantimis. Aš nežinau, kuris iš šių dviejų jausmų vyrauja praktiškojo amerikiečio sąmonėje.

Trumpai sakant, piktadarių gauja susidūrė su tokiu energingu pasipriešinimu, kokio ji visiškai nesitikėjo.

O baronas Veisšnitcerderferis? O, baronas – vienas iš pačių drąsiausių kovotojų. Ant jo lūpų pasirodė putos, jis tiesiog pašėlo – nieko nebemato ir nebegirdi, rizikuodamas tapti pirmąja grum-

tynių auka. Visą laiką tenka jį gelbėti. Apmaudi gaišatis gali priversti vėluoti Tiendzine į garlaivį, sulaužyti maršruto pirmojo ketvirčio tvarkaraštį ir šitaip nutraukti kelionę apie pasaulį! Koks sprigtas germanų savimeilei!

Didingasis Faruskiaras, mano herojus – negaliu jo kitaip pavadinti – rodo tiesiog narsos stebuklus. Iššaudęs visą revolverio apkabą, jis griebiasi kinžalo kaip žmogus, ne sykį žvelgęs mirčiai į akis ir nė kiek jos nesibijąs.

Abiejose pusėse jau yra sužeistų, o galbūt ir užmuštų. Keli keleiviai nejudėdami guli ant bėgių. Ar jie gyvi? Man kulka truputį kliudė petį, bet aš nekreipiu dėmesio į šią menką žaizdelę. Garbusis pastorius Natanielis Morzas, nepaisydamas savo dvasinio rango, kaunasi lyg tikras karys, ir, sprendžiant iš to, kaip vartoja ginklą, galima manyti, jog šiuose reikaluose ne naujokas.

Pono Katerna jau peršauta skrybėlė, ta pati plačiakraštė kaimo jaunikio skrybėlė, kurią jis išsitraukė iš savo aktoriaus garderobo, ir tai jam duoda pretekstą pratrūkti virtuoziškais jūreivių keiksmais. Paskui atidžiai prisitaikęs, komikas nukauna banditą, išdrįsusį prakiurdinti jo galvos apdangalą.

Ir vienoje, ir kitoje pusėje daugėja išeinančių iš rikiuotės, o mūšio baigtis dar labai abejotina. Faruskiaras, Gangiras ir mongolai, plėšikų spaudžiami, atsitraukia prie brangenybių vagono, nuo kurio nesitraukia ir kinų kareiviai. Du ar trys iš jų jau mirtinai sužeisti, o pats karininkas ką tik gavo kulką į galvą. Mano herojus rodo narsumo stebuklus, gindamas Dangaus Sūnaus brangenybes.

Gaujos vadeiva, aukštas juodabarzdis vyras, nesiliauja siųsti prieš mus savo žaliūkų. Iki šiol kulkos jo vis pasigaili, todėl nepaisant visų mūsų pastangų jis lėtai, bet užtikrintai slenka pirmyn. Mūšis užsitęsia.

Nejaugi būsime priversti slėptis vagonuose tarsi už tvirtovės sienų ir iš ten atsišaudyti iki tol, kol nekris paskutinis iš mūsų? O taip tikrai atsitiks, ir net labai greitai, jeigu banditai nesiliaus mus spausti...

Dabar prie šūvių garsų prisideda ir moterų riksmai. Kai kurios, visiškai praradusios nuovoką, išbėga į aikšteles, nors mis

Horacija Bluet ir ponia Katerna stengiasi jas sulaikyti vagono viduje. Tiesa, keliose vietose kulkos pramušė sienas. O ar nesužeistas Kinko?

– Prasti mūsų reikalai, – sako man majoras Nolticas.

– Taip, ne per geriausi, be to, ir šoviniai jau baigiasi. Būtinai reikia nupilti jų atamaną. Eime, majore.

Bet tai, ką norėjome padaryti mes, padaro ponas Faruskiaras. Vikriai atmušdamas į jį nukreiptus smūgius, jis pralaužia puolančiųjų gretas ir atstumia jas nuo sankasos... Ir štai mano herojus jau akis į akį su gaujos vadeiva... pakelia kinžalą... ir... smogia jam tiesiai į krūtinę.

Plėšikai tuoj pat pradeda trauktis, net nepasiimdami žuvusių ir sužeistųjų. Vieni sprunka į stepę, kiti dingsta krūmokšniuose. Ir kuriam galui juos persekioti, jeigu susirėmimas baigėsi mūsų naudai? Drąsiai galiu teigti, kad už mūsų išgelbėjimą ir gyvybes turime dėkoti drąsiam ir vyriškam Faruskiarui. Jeigu ne jis, vargu ar būtų parašyta ši knyga.

Bet plėšikų vadeiva dar gyvas, nors kraujas trykšta iš gilios žaizdos.

Ir čia sekė scena, kuri visam laikui įsirėžia į mano atmintį.

Sukaupęs paskutines jėgas, atamanas pakyla ir, grėsmingai iškėlęs ranką, žvelgia tiesiai priešui į akis...

Tačiau dar vienas kinžalo smūgis pataiko jam į širdį.

Faruskiaras atsigręžia ir tarsi niekur nieko taria rusiškai:

– Ki Dzangas mirė, ir taip bus kiekvienam, kas išdrįs eiti prieš Dangaus Sūnų!

Dvidešimt pirmasis skyrius

Aha, vadinasi, tai vis dėlto Ki Dzangas Gobio dykumoje užpuolė traukinį! Junano plėšikas vis dėlto sužinojo, kad prie sąstato prikabintas vagonas su auksu ir brangakmeniais, kainuojančiais milžinišką sumą! Ir nėra čia ko stebėtis, jeigu apie šią naujieną rašė net laikraščiai. Ki Dzangas turėjo pakankamai laiko pasirengti antpuoliui – išardyti bėgius ir organizuoti pasalą. Jeigu jo nebūtų nukovęs nepakartojamasis Faruskiaras, plėšikas ne tik būtų pagrobęs imperatoriaus iždą, bet ir išžudęs keleivius. Dabar suprantu, kodėl mūsų išgelbėtojas nuo pat ryto nerimavo ir itin atkakliai žvalgėsi į dykumos horizontą. Mongolas, įlipęs Čerčene, matyt, jį perspėjo apie Ki Dzango ketinimus. Tiesa, Transazijos geležinkelio valdybos direktorius pernelyg rūsčiai plėšiką nubaudė, bet mongolų dykumoje neįmanoma griežtai reikalauti teisingumo. Čia dar nėra teismų administracijos – mongolų laimei.

– Dabar, manau, atsisakysite savo įtarimų prieš Faruskiarą? – paklausiau majorą Nolticą.

– Tam tikru mastu, pone Bombarnakai.

– Tam tikru mastu?.. Velniai rautų, na ir reiklus esate, majore Nolticai!

...Pirmiausia turime suskaičiuoti nuostolius.

Iš mūsų pusės trys nukauti – tarp jų kinų karininkas, – ir dvylika sužeistų, iš jų – keturi sunkiai, o likusieji ne taip jau rimtai, kad nepajėgtų nuvažiuoti iki Pekino. Popovas atsipirko mėlyne, o pirmasis komikas įdrėskimu, kurį ponia Katerna pati nori perrišti.

Majoras įsakė pernešti sužeistuosius į vagonus ir skubiai suteikė jiems pirmąją pagalbą. Daktaras Tio Kinas irgi pasiūlė savo paslaugas. Kai dėl žuvusiųjų, tai nutarėme juos nuvežti iki arti-

miausios stoties, kur jiems atliksime paskutinę pareigą.

Banditai, kaip jau sakiau, paliko savo užmuštuosius. Mes apkasėme juos smėliu ir liovėmės apie juos galvoti.

Traukinys buvo sustabdytas pusiaukelėje tarp Čarkliko ir Čerčeno. Vienoje ir kitoje stotyje mums būtų suteikę pagalbą, bet, nelaimei, Ki Dzangas nutraukė telefono ryšį – nuimdamas bėgius, jis išvertė ir telegrafo stulpus.

Pirmiausia reikia užkelti garvežį ant bėgių, paskui grįžti į Čerčeną ir laukti, kol darbininkai atstatys kelią. Visam šiam reikalui, jeigu nebus kokių nors kitų kliūčių, reikės bemaž dviejų parų.

Negaišdami nė valandėlės, imamės darbo. Keleiviai noriai padeda Popovui ir traukinio aptarnautojams, kurie turi visus reikalingus instrumentus – domkratus, svertus, kūjus, angliškus raktus. Po trijų valandų triūso pasiseka, nors ir sunkiai, užkelti ant bėgių tenderį ir garvežį.

Svarbiausias darbas padarytas. Dabar reikia garvežį pavaryti atgal ir nedideliu greičiu parvažiuoti į Čerčeną. Bet kiek prarasta laiko, kiek pavėluota! Galite įsivaizduoti, kaip beviltiškai keikiasi baronas, kiek įvairiausių „teufel", „donnerwetter" ir kitokių vokiškų keiksmų plūsta iš jo burnos!

Pamiršau pasakyti, kad sutriuškinus banditų gaują visi keleiviai, ir pirmasis iš jų – jūsų nuolankus tarnas, laikė savo pareiga padėkoti ponui Faruskiarui. Mūsų išgelbėtojas padėkos žodžius priėmė oriai, kaip ir tinka tikram rytiečiui.

– Aš tik įvykdžiau savo pareigą kaip vienas iš Didžiosios Transazijos magistralės valdybos direktorių, – atsakė jis su kilniu kuklumu.

Paskui, jo įsakymu, mongolai prisiėmė dalį darbų, ir turiu pastebėti, kad jie triūsė be galo noriai ir nusipelnė mūsų nuoširdžių pagyrimų.

Tuo metu Faruskiaras ir Gangiras nuošalyje apie kažką ilgai tarėsi, kol pagaliau išgirdome jų netikėtą pasiūlymą.

– Pone traukinio viršininke, – kreipėsi Faruskiaras į Popovą. – Esu įsitikinęs, kad dėl keleivių interesų geriau ne grįžti atgal, o važiuoti pirmyn į Čarkliką.

– Žinoma, taip geriau, pone direktoriau, – atsakė Popovas. – Bet bėgiai tai nuimti... Kol nebus sutaisytas kelias, negalėsim va-

žiuoti pirmyn.

– Taip, bėgiai nuimti, bet juk mes patys galime juos vėl nutiesti, bent jau šiam kartui, kad pravažiuotų tik mūsų traukinys.

Pasiūlymas tikrai dalykiškas ir vertas rimto dėmesio. Todėl visi susirinkome jį apsvarstyti – majoras Nolticas, Pan Šao, Fulkas Efrinelis, ponas Katerna, amerikietis pastorius, baronas Veisšnitcerderferis ir dar gal dešimt keleivių, mokančių rusų kalbą.

Faruskiaras tęsė:

– Aš ką tik apėjau išardyto kelio dalį. Beveik visi žuoliai savo vietose, o bėgiai tiktai atsukinėti ir išmėtyti čia pat ant smėlio. Juos galime vėl užkelti, prisukti ir atsargiai pervažiuoti. Darbai truks ne ilgiau kaip parą, o dar po penkių valandų būsime Čarklike.

Puikis mintis! Visi ją palaiko, ypač baronas. Planas nesunkiai įgyvendinamas, o jeigu netikėtai trūktų kelių bėgių, galėtume pernešti į priekį tuos, kurie liktų traukinio užpakalyje.

Na ir šaunuolis Faruskiaras! Sunkią valandą jis nepasimetė ir pelnė visų pagarbą. Štai kur išskirtinė asmenybė, kurios trūko mano kronikai! Dabar jau ištrimituosiu apie jį visam pasauliui visomis savo triūbomis!

Koks netoliaregis buvo majoras Nolticas, įtaręs jį esant Ki Dzango varžovu!

Pirmiausia pradėjome kloti ir tvirtinti bėgius ten, kur jie buvo nuimti arba sugadinti.

Pagavęs valandėlę ir nesibaimindamas, kad būsiu pastebėtas visuotinėje sumaištyje, nukulniavau į bagažo vagoną ir įsitikinau, kad Kinko sveikas ir gyvas. Pranešiau jam, kas čia įvyko, patariau laikytis atsargumo ir perspėjau, kad nedrįstų līsti iš savo dėžės. Rumunas prižadėjo likti vietoje, todėl dėl jo esu ramus.

Buvo jau apie trečią valandą, kai griebėmės darbų. Bėgiai buvo nuimti maždaug per šimtą metrų. Suderinę su Faruskiaru, mes neprisukinėjome bėgių iki galo. Tai padarys darbininkai, kurie atvyks iš Čarkliko po to, kai mūsų traukinys pasieks šią stotį, vieną iš reikšmingiausių Transazijos magistralėje.

Kadangi bėgiai gana sunkūs, mes pasiskirstome grupėmis. Visi keleiviai – ir pirmos, ir antros klasės – triūsia nenuleisdami rankų. Baronas dirba taip azartiškai, kad sykiais net tenka jį pristab-

dyti. Ir Fulkas Efrinelis, net neužsimindamas apie nutrauktas vestuves, sakytum, lyg ir nemanęs vesti, – pirma darbą padaryk, paskui linksminkis! – stengiasi už keturis. Neatsilieka nuo kitų ir Pan Šao, ir daktaras Tio Kinas, kuris trokšta būti naudingas, primindamas musę iš pasakėčios, kuri panoro pastūmėti vežimą.

– Velniai rautų šią karštą Gobio saulę! Na ir negailestinga „spindulių karalienė"! – nuolatos šūkčioja ponas Katerna.

Vienas tik seras Frensis Traveljanas iš Traveljan Holo Traveljanšyre ramiai sėdi vagone savo vietoje. Matyt, santūrusis džentelmenas nutarė, kad šis darbas ne jam.

Septintą valandą jau atstatėme trisdešimt metrų kelio. Greitai temsta. Nutarėme daryti pertrauką iki rytdienos. Po vidurdienio baigsime darbus, ir traukinys galės važiuoti toliau.

Griūname iš nuovargio ir alkio. Koks pašėlęs apetitas po sunkaus darbo! Vienas paskui kitą, nepaisydami skirtingų klasių, susirinkome vagone restorane. Maisto pakanka, todėl netrukus valdiškose atsargose atsirado platus plyšys. Nesvarbu! Čarklike vėl bus nupirkta visko, ko reikės.

Ponas Katerna neįprastai linksmas, judrus, draugingas, kaip sakoma, kompanijos siela. Valgant desertą jis kartu su madam Katerna uždainuoja – ir labai laiku – ištrauką iš „Kelionės į Kiniją".

Puikioji Kinija – plati,
Visiems atvykėliams patiks...

Mes pritariame choru greičiau garsiai negu darniai.

O, Labišai, ar kada galvojote, jog ši puiki dainelė vienąsyk glostys Didžiosios Transazijos magistralės keleivių klausą!

Paskui mūsų komikui – manau, kažkam patarus, – šovė į galvą mintis... Ir kokia!.. Kodėl gi netęsti ceremonijos, kurią taip netikėtai nutraukė banditai? Kodėl gi neatšvęsti vestuvių?

– Kokių vestuvių? – klausia Fulkas Efrinelis.

– Jūsų, misteri, jūsų, – atsako ponas Katerna. – Nejaugi pamiršote? Juk tai nuostabu!

O Fulkas Efrinelis ir mis Horacija Bluet, regis, ir nebeprisimena, kad jeigu ne banditų antpuolis, juos jau jungtų švelnūs Hi-

menėjo saitai...

Bet visi per daug pavargo. Atsisakė ir pastorius Natanielis Morzas: nebeturėjo jėgų tuokti jaunųjų, be to, ir jie patys nebepajėgtų atlaikyti apeigų. Todėl ceremonija buvo atidėta porytdienai. Tarp Čarkliko ir Landžou – devyni šimtai kilometrų kelio. Jų visiškai pakaks, kad būtų tvirtai sujungta angliškai amerikietiška šeimynėlė.

Visi – kas ant kušetės, kas ant suolo – smigo į gilų miegą. Tačiau pavojus vis dar neišnyko. Nors gaujos vadeiva užmuštas, vis dėlto jo bendrai gali pamėginti naktį pulti, jeigu nesiimsime atsargumo priemonių.

Norėdamas visus nuraminti, Faruskiaras pats ėmėsi organizuoti stebėjimą apie traukinį. Žuvus kinų karininkui, jis pradėjo vadovauti ir kinų eskortui ir kartu su Gangiru prižadėjo saugoti imperatoriaus brangenybes.

Kaip būtų pasakęs ponas Katerna, visada pasirengęs ką nors pacituoti iš Paryžiaus teatro „l'Opéra-Comique" repertuaro:

„Šią naktį garbingos merginos visiškai saugios".

Iš tikrųjų dabar imperatoriaus brangenybės saugomos kur kas patikimiau negu puikioji Atėnė de Solanž tarp pirmojo ir antrojo „Karaliaus muškietininkų" aktų.

Kai tik prašvito, vėl puolėm atstatinėti magistralės. Oras toks, jog padėjus ant smėlio galima kietai išvirti kiaušinį.

Visi dirba taip pat skubiai ir nuoširdžiai kaip ir vakar. Kelio remontas sparčiai juda. Ketvirtą valandą dienos magistralė jau sutaisyta.

Garvežys paleidžia garus ir palengva slenka pirmyn. Mes draugiškai stumiame vagonus, kad jie nenueitų nuo bėgių.

Pavojingoji vieta pravažiuota, taigi kelias dabar laisvas iki pat Čarkliko... Ką aš sakau? – iki Pekino!

Užsiimame savo vietas, o kai Popovas duoda signalą važiuoti, ponas Katerna užtraukia pergalingą admirolo laivo „d'Haydée" jūreivių dainą.

Kaip atsakymas nuaidi garsus „valio"!

Dešimtą valandą vakaro traukinys pasiekia Čarkliko stotį, vėluodamas trisdešimt valandų. Deja, pakanka ir trisdešimt minučių, kad baronas Veisšnitcerderferis pavėluotų į garlaivį iš Tiendzino į Jokohamą.

Dvidešimt antrasis skyrius

Labai troškau nuotykių ir gavau jų net su kaupu. Jeigu mūsų pusė nebūtų patyrusi aukų, galėčiau dėkoti reporterių dievui.

Dabar mano perspektyvoje tiktai atnaujinta Bluet-Efrinelio santuokos ceremonija ir Kinko avantiūros atomazga. Ponas Faruskiaras jau suvaidino savo vaidmenį ir vargu ar parengs mums kokį nors naują siurprizą. Beje, dar gali būti visokiausių netikėtumų – juk iki Pekino dar reikia važiuoti ištisas penkias paras. Dėl pavėlavimo, kurį išprovokavo Ki Dzangas, mūsų kelias nuo Uzun Ado tęsis trylika dienų.

Trylika dienų... Ir mano užrašų knygutėje taip pat trylika numerių –'velnio tuzinas!.. Gerai, jog nesu prietaringas!

Čarklike traukinys stovėjo tris valandas. Pranešėme apie antpuolį, perdavėme žuvusiuosius kinų valdžiai, prisiėmusiai laidojimo rūpesčius, o sunkiai sužeistuosius paguldėme į ligoninę.

Pasak Pan Šao, Čarklikas – gana gausiai gyvenamas miestukas. Gailiuosi, kad neturėjau laiko jį apžiūrėti.

Stoties viršininkas tuoj pat išsiuntė darbininkų traukinį taisyti sugadinto kelio ir nutrauktos telegrafo linijos. Neprabėgs nė dvi dienos, kai traukinių judėjimas bus visiškai atnaujintas.

Nėra ko ir sakyti, jog ponas Faruskiaras, kaip vienas iš kompanijos direktorių, savo autoritetu padėjo Čarklike atlikti visus būtinus formalumus. Jo dalykinės savybės aukščiau bet kurių pagyrimų, todėl ne veltui geležinkelio tarnautojai šitaip pagarbiai su juo elgiasi.

Trečią valandą po vidurnakčio atvykome į Karaburano geležinkelio stotį, kur stovėjome tik kelias minutes. Šioje vietoje geležinkelio magistralė kerta Gabrielio Bonvalo ir princo Henriko

Orleaniečio, 1889-1890 metais keliavusių po Tibetą, trasą. Jų pasirinktas maršrutas buvo kur kas ilgesnis, sunkesnis ir pavojingesnis negu mūsų. Jie keliavo savotišku ratu iš Paryžiaus į Paryžių – per Berlyną, Peterburgą, Maskvą, Nižnij Novgorodą, Permę, Tobolską, Omską, Semipalatinską, Kuldžią, Čarkliką, Bataną, Junaną, Hanojų, Saigoną, Singapūrą, Ceiloną, Adeną, Suecą ir Marselį – aplink Aziją ir Europą.

Kitas mūsų sustojimas – Lobnoras. Čia atvažiavome ketvirtą valandą, o šeštą – vėl į kelią.

Lobnoro ežeras, kurio krantus 1889 metais aplankė grįždamas iš Tibeto generolas Pevcovas, panašesnis į plačią pelkę su daugybe smėlio salelių lygiame vandens paviršiuje, – mat čia gylis siekia tik metrą. Šiuose kraštuose, kur lėtai gena savo vandenis Tarimas, jau lankėsi vienuoliai Hukas ir Gabė. Iki Davano perėjos (tai šimtas penkiasdešimt kilometrų į pietus) nusigavo keliautojai Prževalskis ir Karėjus. Gabrielis Bonvalas ir princas Orleanietis nužygiavo dar toliau, traukdami neliesta teritorija, vietomis pakylančia iki penkių tūkstančių metrų aukščio, iki pat didingos Himalajų kalnų grandinės papėdės.

Bėgių kelias dabar eina palei Nanšano kalnus, toliau į rytus suka prie Charanuro. Kalnuotoje Caidamo vietovėje magistralė dažnai vingiuoja, apriesdama stačius kalnų šlaitus. Didelį Landžou miestą pasiekiame aplinkiniu keliu.

Niūrus landšaftas visiškai nesiderina su keleivių nuotaika. Diena atrodo būsianti graži. Dosnūs saulės spinduliai, kiek aprėpia žvilgsnis, liete užlieja aukso šviesa Gobio dykumos smėlį. Nuo Lobnoro iki Charanuro daugiau kaip penki šimtai kilometrų, ir šioje atkarpoje tarp dviejų ežerų užbaigsime nutrauktas Fulko Efrinelio ir mis Horacijos Bluet jungtuvių apeigas. Tikėsimės, kad šį sykį jokie įvykiai nebesukliudys jaunųjų laimei.

Nuo pat ankstyvo ryto vagonas restoranas vėl pavirto salonu, – mes padarėme viską, kad laiku ir be kliūčių įvyktų ceremonija. Ir liudininkai, ir būsimieji sutuoktiniai vėl ėmėsi savo vaidmenų.

Garbusis pastorius Natanielis Morzas perspėja mus, kad jungtuvės vėl paskirtos devintą valandą, ir perduoda mums linkėjimus nuo misterio Fulko Efrinelio ir mis Horacijos Bluet.

Majoras Nolticas ir jūsų nuolankus tarnas, ponas Katerna ir Pan Šao prižada paskirtu laiku būti visapusiškai pasirengę.

Tačiau pirmasis komikas ir subretė nebepanoro vėl apsirengti teatriniais kaimo jaunųjų drabužiais. Jie persirengs tik kviestiniams pietums, kurie bus paduoti aštuntą valandą vakaro liudininkams ir kai kuriems pirmos klasės keleiviams. Ponas Katerna man mirktelėjęs leidžia suprasti, kad deserto metu mūsų laukia siurprizas. Įdomu žinoti – koks? Bet neskubėsime.

Prieš pat jungtuvių ceremoniją nuaidi tenderio varpo dūžiai.

Ne, čia ne pavojus! Linksmai skambantis varpas kviečia mus į vagoną restoraną, ir mes iškilminga procesija nužingsniuojame į šventiško ritualo vietą.

Misteris Fulkas Efrinelis ir mis Horacija Bluet jau sėdi prie staliuko priešais pastorių.

Tambūruose būriuojasi smalsuoliai, stengdamiesi nors akies krašteliu pamatyti, kas čia vyksta.

Faruskiaras ir Gangiras, gavę asmeninius kvietimus, ateina vėliau už kitus. Visi atsistoja ir pagarbiai nusilenkę juos sutinka. Jie irgi turi pasirašyti po vedybų sutartimi. Jaunavedžiams tai didelė garbė; jeigu nutarčiau ir aš vesti, tai būčiau labai pamalonintas, jei sutiktų atvykti toks įžymus žmogus kaip Faruskiaras ir palikti savo autografą paskutiniame vedybų sutarties lape.

Ceremonija vėl tęsiama; šį sykį niekas nebesukliudė garbiajam Natanieliui Morzui baigti savo iškilmingą kalbą, taip apmaudžiai nutrauktą aną dieną.

Jaunikis ir nuotaka – turime teisę dar sykį juos taip vadinti – atsistoja išvydę mostelint pastorių, kuris klausia, ar abu sutinka sudaryti santuoką.

Prieš atsakydama pastoriui, mis Horacija Bluet, atsigręžusi į jaunikį, čiaupdama lūpas, jam sako:

– Taigi nuspręsta, kad „Holms-Holm" firmai bus priskaičiuoti dvidešimt penki procentai jūsų įmonės pajamų!

– Penkiolika, – atkerta Fulkas Efrinelis, – pakaks ir penkiolikos!

– Tai būtų neteisinga, kadangi aš jau sutikau skirti trisdešimt procentų „Strong Bulbul & C°" prekybos namams.

Šią valandėlę man pasirodė, kad vestuvėms kyla grėsmė dėl kažkokių ten penkių procentų.

– Gerai, mis Bluet, sutinku duoti dvidešimt procentų.

– Bet tiktai dėl jūsų, – pusbalsiu priduria ponas Katerna.

– Tokiu atveju sumuškime rankomis, misteri Efrineli.

Sandoris sudarytas, atnešęs abiem prekybos firmoms abipusę naudą. Pastorius pakartoja savo klausimą.

Pasigirsta sausas mis Horacijos Bluet „taip" ir kapotas misterio Fulko Efrinelio „taip", ir viskas baigta: jaunikis ir nuotaka tapo vyru ir žmona.

Vedybų kontraktą pasirašo: iš pradžių jaunieji, paskui liudininkai, ponas direktorius Faruskiaras ir pagaliau visi pakviestieji. Dabar jau eilė pastoriui, kuris patvirtina dokumentą savo vardu ir rangu.

– Štai jie ir surišti visam gyvenimui, – sako man nusišaipydamas pirmasis komikas.

– Visam gyvenimui lyg dvi sniegenos! – pritaria jam subretė, nepamiršusi, kad šie paukšteliai pasižymi ištikima meile.

– Kinijoje, – sako jaunasis Pan Šao, – ne sniegenos, o Pekino antys simbolizuoja santuokinę ištikimybę.

– Antys ar sniegenos – vis viena! – filosofiškai pareiškia ponas Katerna.

Jungtuvių ceremonija baigėsi. Priėmę sveikinimus, jaunieji sutuoktiniai grįžo prie savo reikalų: misteris Efrinelis – prie prekybos balanso, misis Efrinel – prie pajamų ir išlaidų knygos. Traukinyje niekas nepasikeitė, tik padaugėjo viena sutuoktinių pora.

Mes irgi grįžtame prie savo reikalų. Majoras Nolticas, Pan Šao ir aš rūkome aikštelėje, o komediantų pora kažką repetuoja savo kupė – turbūt rengia žadėtąjį vakaro siurprizą.

Aplinkinis peizažas vis toks pat monotoniškas – vis ta pati niauri Gobio dykuma su Humbolto kalnų viršūnėmis, dešinėje pusėje susijungiančiomis su Tian Šanio grandine. Retos stotys nuteikia gana nemaloniai: tarp kelių išsibarsčiusių lūšnų tarsi koks monumentas kyla kelių apeivio namelis. Retkarčiais šiose pusstotėse apsirūpiname vandeniu ir kuru. Artėjančią tikrąją Kiniją – darbščią ir gausiai gyvenamą – pajuntame tik už Charanuro,

kur netrukus išvysime tikrus didelius miestus.

Vietovė, per kurią dabar važiuojame, nė kiek nepanaši į rytų Turkestano sritį, likusią už Kašgaro. Dabartinė vietovė tokia pat nepažįstama Pan Šao ir daktarui Tio Kinui, kaip ir mums, europiečiams.

Turiu pasakyti, kad didingasis Faruskiaras jau nebesibodėjo dalyvauti mūsų pokalbyje. Dabar regėjau žavingą ir aštraus proto žmogų, su kuriuo labai norisi arčiau susipažinti. Jis jau pakvietė mane aplankyti jo „jameną" Pekine. Rengiuosi imti nuodugnų interviu. Mano būsimasis pašnekovas – labai įdomus žmogus, daug keliavo ir, regis, jaučia ypatingą simpatiją prancūzų žurnalistams. Esu tikras, jog jis neatsisakys užsiprenumeruoti „XX amžiaus": juk Paryžiaus skaitytojams jis kainuoja 48 frankus, departamentų – 56, užsienio prenumeratoriams – 76.

Traukinys lekia visu greičiu. Keleiviai ramiai šnekučiuojasi apie šį bei tą. Išgirdęs kažkieno garsiai ištartą žodį „Kašgarija", Faruskiaras mielai papila kai kurių įdomių smulkmenų apie šią provinciją, kuri labai stipriai nukentėjo nuo sukilimų, ypač iki to laiko, kai ten įsiviešpatavo rusai, nes vietos gyventojai iš visų jėgų priešinosi kinų jungui. Nemažai Padangių imperijos sūnų krito, malšindami daugkartinius sukilimus Turkestane. Tada kinų įgula slėpdavosi Jangihisaro tvirtovėje.

Vienas iš nepaklusniųjų vadų Alichanas Tula, savo laiku buvęs Kašgarijos valdovas, pasižymėjo ne tiktai protu, bet ir baisiu žiaurumu. Šia proga Faruskiaras papasakojo istoriją, puikiai iliustruojančią negailestingą rytų satrapų charakterį.

– Gyveno Kašgare, – pradėjo jis, – žinomas amatininkas. Norėdamas pelnyti Alichano Tulos palankumą, meistras nukalė ypatingą ir labai brangų kardą; baigęs darbą, pavedė savo sūnui – dešimtmečiui berniukui – įteikti jį valdovui, tikėdamas, kad vaikas gaus apdovanojimą iš satrapo rankų. Ir gavo! Valdovas, neslėpdamas susižavėjimo dovana, paklausė vaiko, ar aštrus šis kardas.

– Taip, – atsakė berniukas.

– Prieik! – įsakė Alichanas Tula ir vienu mostu nukirto jam galvą, kurią kartu su savo padėka ir nusiuntė tėvui. Puikias dova-

nos savybes žiauruolis patikrino čia pat!

Faruskiaras pasakojo temperamentingai ir gan vaizdingai. Jeigu ponas Katerna kai ką ir suprato, tai vargu ar prašys įdėti šią sceną į turkestanišką operetę.

Diena prabėgo be jokių nuotykių. Traukinys sumažino greitį iki keturiasdešimties kilometrų per valandą. Be abejonės, jis galėjo lėkti ir aštuoniasdešimties kilometrų greičiu, jeigu būtų patenkinti barono Veisšnitcerderferio skundai. Bet, tiesą sakant, kinų mašinistai ir kūrikai net nemėgina kompensuoti laiko, sugaišto tarp Čerčeno ir Čarkliko.

Septintą valandą vakaro – penkiasdešimties minučių stovėjimas ant Charanuro kranto. Šis ežeras, ne toks didelis kaip Lobnoras, surenka Sulichės upės, prasidedančios Nanšano kalnuose, vandenis. Po varginančios dykumos monotonijos mūsų žvilgsniai gėrisi sodria žaluma, vešinčia pietiniame ežero krante. Akį džiugina ir skraidančių paukščių būriai.

Aštuntą valandą vakaro, kai tolome nuo geležinkelio stoties, saulė jau leidosi už smėlio kopų, o horizonte tirštėjo sutemos. Tai panėšėjo į miražą, kurį kūrė per dieną įkaitę apatiniai atmosferos sluoksniai.

Nespėjo dar traukinys įsibėgėti, kai mes susirinkome vagone restorane, kuris dabar atrodė vėl toks pat kaip visada. Bet čia bus ne įprasta vakarienė, o vestuvių puota. Joje turi dalyvauti dvidešimt svečių su puikiuoju Faruskiaru priešakyje. Bet – kas galėjo pagalvoti? – jis nepriėmė Fulko Efrinelio kvietimo dėl jam vienam žinomos priežasties. Labai apgailestauju, nes vyliausi atsisėsti šalia jo.

Žinoma, pranešiu „XX amžiui" apie Faruskiaro žygdarbį. Tegu publika sužino ir įsimena jo vardą! Pasiųsiu į Paryžių telegramą, kad ir kaip brangiai ji man kainuotų: tokia žinia atperka bet kokias išlaidas. Jau bent šį kartą, tikiuosi, negausiu papeikimo iš redakcijos! Čia negali būti jokios klaidos, panašios į tą, kurią padariau su tuo mandarinu Ien Lu. Ji slėgs mano sąžinę, nepaisant to, kad užkibau ant meškerės Apsišaukėlio Smerdiso šalyje. (*Smerdis – persų karaliaus Kiro /VI a. pr. Kr./ sūnus, kurį nužudė brolis, slėpęs jo mirtį tuo metu, kai žynys Homata prisistatė esąs*

Smerdis.) Tegu nors tai mane pateisins!

Vadinasi, nutarta. Kai tik atvyksime į Sudžou, nedelsdamas duosiu telegramą. Garbingas Faruskiaro vardas turi nuaidėti visoje Europoje! Tuo laiku bus visiškai atstatyta sugadinta kelio atkarpa, o sykiu ir telegrafo linija.

Fulkas Efrinelis pasistengė viską organizuoti kuo šauniau. Švieži produktai iškilmingai vestuvių puotai buvo nupirkti Čarklike. Bet virtuvė dabar ne rusiška, o kiniška – taigi valgių ruošimui vadovauja kinas virėjas. Beje, mums nereikės valgyti su lazdelėmis: Didžiosios Transazijos magistralės traukinyje peiliai ir šakutės vartojami net ir valgant kinų patiekalus.

Sėdžiu į kairę nuo misis Efrinel, o majoras Nolticas – į dešinę nuo Fulko Efrinelio. Kiti svečiai susėdo kaip pasitaikė. Vokietis baronas, nepajėgiantis didžiuotis ir atsisakyti, jeigu mato skanų kąsnį, irgi sėdi tarp svečių. Kitas reikalas – seras Frensis Traveljanas, – pastarasis net nemirktelėjo, kai buvo pakviestas į vestuvių puotą.

Iš pradžių padavė sriubas – su vištiena ir pempių kiaušiniais; paskui – kregždžių lizdus, supjaustytus plonomis riekelėmis, bei krabų troškinį; žvirblių kaklelius; apkepintas kiaulių kojas su padažu; avinų smegenis; keptus taukuose trepangus; ryklio plaukmenis – gličius ir tąsius; pagaliau – jauno bambuko ūglius savo sultyse; vandens lelijų šaknis su cukrumi ir daug kitų neįtikėtinų kiniškų patiekalų, kuriuos užgeriame pašildytu metaliniuose arbatinukuose šaosingo vynu.

Šventė linksma ir triukšminga. Tačiau jaunasis, kad ir kaip keista, neskiria nė menkiausio dėmesio savo jaunajai žmonai ir... atvirkščiai.

O mūsų pirmasis komikas – tikrai nesutramdomas juokdarys! Iš jo burnos taip ir pilasi užsigulėję anekdotai, daugumai nesuprantami priedainiai ir prieštvaniniai kalambūrai, kurie jam pačiam atrodo sąmojingumo viršūne. Jis taip užkrečiamai kvatoja, kad neįmanoma nenusijuokti kartu su juo. Ūmai ponas Katerna panoro nieko nepaisydamas sužinoti nors kelis kiniškus žodžius ir kai Pan Šao jam sako, kad „čin čin" reiškia ačiū, jis pradeda bet kuria proga činčinuoti, kartu komiškai kraipydamas savo fizio-

nomiją.

Paskui ateina eilė ir dainoms – prancūziškoms, rusiškoms, kiniškoms. Pan Šao dainuoja „Šang Tuo Čing", arba „Svajonės dainą", iš kurios sužinau, kad „persiko žiedai ypač maloniai kvepia šviečiant trečiajam mėnuliui, o granato žiedai – penktajam".

Puota tęsėsi iki dešimtos valandos. Prieš desertą komikas su subrete netikėtai dingo. Bet netrukus, publikos nuostabai, vėl pasirodė – vienas su platėliausiu vežiko apsiaustu, kita apsirengusi kambarinės drabužiais. Kaip įkvėptai, triukšmingai ir nevaržomai suvaidino jie Sonetus! Tiesa, būtų visiškai teisinga, jeigu Klaretis, tarpininkaujant Meilachui ir Haleviui, pripažintų juos „de la Comedie-Française" teatro veteranais.

Šventė baigėsi tiktai vidurnaktį. Grįžome į savo vietas ir tuoj pat atsigulėme. Ne vienas iš mūsų negirdėjo, kaip buvo skelbiami stočių iki pat Sudžou pavadinimai.

Vietovė aiškiai keičiasi priklausomai nuo to, kaip geležinkelis, aplenkęs rytines Nanšano kalnų atšakas, nusileidžia žemiau keturiasdešimtosios lygiagretės. Dykuma palengva nyksta, matosi daugybė gyvenviečių, didėja gyventojų tankumas. Vietoj beviltiškai niūrių smėlynų visur plyti žalios lygumos, o dažnai ir ryžių laukai. Iš aplinkinių kalnų čia srūva greiti upokšniai ir vandeningos upės. Po liūdnos Karakumų monotonijos, po slogių Gobio smėlynų, išskyrus nedidelę kelio atkarpą per Pamyro kalnus, galime tiktai džiaugtis šia permaina! Dabar, artėdamas prie Pekino, Didžiosios Transazijos magistralės traukinys važiuos per vaizdingas lygumas su vos įžiūrimais horizonte tolimų kalnų kontūrais.

Po trijų dienų pasieksime galutinę stotį, ir ne man, laikraščio reporteriui, pripratusiam gyventi ant ratų, skųstis kelionių ilgumu ir sunkumais. Žinia, labiau tiktų murmėti Kinko, uždarytam savo dėžėje, ir šaunuolei Zinkai Klork, ilgesingai ir nekantriai laukiančiai jo Pekine, Šachua gatvėje.

Dviems valandoms sustojame Sudžou. Pirmiausia lekiu į telegrafo kontorą. Paslaugusis Pan Šao mielai sutinka būti man tarpininku. Telegrafistas mums praneša, kad telegrafo stulpai jau pastatyti, todėl depešas galima siųsti be jokių trukdymų.

Tuoj pat pasiunčiu telegramą į „XX amžių".

SUDŽOU GEGUŽĖS 25 2 VAL 25 MIN PO VIDURDIENIO
Tarp Čerčeno ir Čarkliko traukinį buvo užpuolusi plėšikų gauja vadovaujama garsaus vadeivos Ki Dzango keleiviai atmušė ataką Kinijos imperatoriaus brangenybės išgelbėtos abiejose pusėse yra užmuštų ir sužeistų atamaną nukovė narsus mongolas Faruskiaras Didžiosios Transazijos magistralės direktorius jo žygdarbis nusipelno visuotinės pagarbos

Dviejų valandų apžiūrėti Sudžou, žinoma, nepakanka.

Iki šiol Turkestane matėme dvigubus miestus, susidedančius iš senamiesčių ir naujamiesčių. Kinijoje, kaip man sako Pan Šao, dauguma miestų, pavyzdžiui, Pekinas, susideda iš dviejų, trijų ir netgi keturių miestų, įjungtų vienas į kitą.

Taip ir čia: Taidžou – išorinis miestas, o Sudžou – vidinis. Labiausiai mus apstulbino tai, kad abu jie atrodo apleisti. Visur gaisravietės, pusiau sugriautos pagodos ir namai, gatvėse stūkso krūvos nuolaužų. Šiuos liūdnus pėdsakus paliko ne laikas, o karas. Sudžou kelis kartus ėjo iš rankų į rankas – tai į miestą įsiveržia musulmonai, tai jį vėl atsiima kinai; ši barbariška kova kas sykį baigdavosi sugriautais pastatais ir negailestingai iššudytais gyventojais – be lyties ir amžiaus skirtumo.

Sudžou mieste yra viena įžymybė, traukianti turistų žvilgsnius: kaip tik iki šios vietos ateina Didžioji Kinų siena.

Leisdamasi į pietryčius link Landžou, garsioji siena vėl kyla į šiaurės rytus, aplenkdama Gansu, Šensi ir Džilio, esančio šiauriau Pekino, provincijas. Bet čia Kinų siena tėra tik neaukštas žemių pylimas su keliais apgriautais bokštais. Aš paniekinčiau savo, kaip reporterio, priedermes, jeigu nežvilgtelėčiau į šio gigantiško statinio, savo mastais pralenkiančio visus naujausius fortifikacijos darbus, galinį punktą.

– Ar Didžioji Kinų siena duoda kokią nors naudą? – paklausė manęs majoras Nolticas.

– Nežinau kaip kinams, bet politikams oratoriams, be abejo, duoda ir netgi labai didelę. Juk jie pasitelkia Kinų sieną kaip palyginimą, ypač kai aptariamos prekybos sutartys. Nebūtų šios sienos, kas liktų iš mūsų įstatymdavystės gražbylystės?

Dvidešimt trečiasis skyrius

Paraudęs su žalsvos sieros atspalviu dangus dar iš vakaro žadėjo prastą orą. Stipriai garavo, atmosfera buvo itin įelektrinta. Pagaliau prapliupo audra – „visiškai pasisekusi", kaip pareiškė pirmasis komikas, nepamiršęs priminti, kad jam niekada neteko matyti geresnio vaidinimo, jeigu neturėtume galvoje medžioklės scenos antrajame „Freyschütz" (*„Laisvasis šaulys"*) akte.

Ir iš tikrųjų traukinys lekia pasitikti akinančių žaibų ir kurtinančios perkūnijos, kuri atsiliepia kalnuose nenutrūkstamu aidu. Kelis sykius man net pasirodė, kad į mus trenks žaibas, bet jį nutraukė metaliniai bėgiai. Virtę srovės laidininkais, jie saugojo vagonus nuo elektros iškrovų. Koks tai puikus ir sykiu kraupus reginys: dangaus erdvę raižo ugnys, kurių nepajėgia užgesinti net liūtis! Su nesibaigiančiomis elektros iškrovomis susimaišė veriantys garvežio švilpesiai, kai lėkėme pro Šandano, Junčano, Uvėjaus, Hunlano stotis.

Naudodamasis šios audringos nakties palankumu, pasimatau su Kinko, perduodu jam Sudžou nupirktą maistą ir kelias minutes pasišnekame.

– Į Pekiną atvažiuosime poryt ar ne, pone Bombarnakai?

– Taip, Kinko, jeigu neatsitiks kokia nors bėda.

– O! Bijau ne pavėluoti. Mane gąsdina kas kita: juk ne iš karto kinai nugabens mano dėžę į Šachua gatvę.

– Nieko baisaus Kinko! Madmuazelė Zinka Klork tikriausiai pati atvyks į geležinkelio stotį.

– Ne, pone Bombarnakai, aš prašiau ją to nedaryti.

– Kodėl?

– Juk moterys labai jautrios. Ji, žinia, panorės pamatyti vago-

ną, kuriame atvažiavau, pradės visus skubinti kuo greičiau pristatyti dėžę ir taip atkakliai reikalaus, jog netyčia gali išduoti ir save, ir mane.

– Tiesą sakote, Kinko.

– Be to, atvyksimę į Pekiną vakare, kai bus jau tamsu, todėl bagažą pradės krauti tik kitą rytą...

– Turbūt.

– Taigi, pone Bombarnakai, jeigu nepiktnaudžiausiu jūsų palankumu, tai noriu paprašyti vienos mažos paslaugos.

– Kokios, Kinko?

– Ar negalėtumėte būti toks geras ir prižiūrėti, kaip krovikai iškraus dėžę ir pasiųs adresatui? Bijau, kad kas nors neatsitiktų nenumatyta.

– Gerai, pažadu. Po velnių, juk veidrodžiai – trapios prekės, su jomis reikia atsargiai elgtis. Aš prižiūrėsiu iškrovimą ir, jeigu norite, palydėsiu dėžę iki Šachua gatvės.

– Nedrįsau to jūsų prašyti, pone Bombarnakai...

– Ir be reikalo, Kinko. Esu jūsų draugas, o su draugu nereikia daryti ceremonijų. Be to, man bus malonu susipažinti su madmuazele Zinka Klork. Noriu pats pamatyti, kaip ji pasirašys gavusi brangiąją dėžę...

Baisus perkūnijos trenksmas nutraukia mūsų pokalbį. Man pasirodo, kad sudrebintas oras gali nusviesti traukinį nuo bėgių. Atsisveikinu su rumunu ir grįžtu į savo vagoną.

Kitą rytą, gegužės 26 dieną, sustojame Landžou stotyje; čia stovėsime tik tris valandas! Štai ką padarė banditų antpuolis! Taigi pasiskubinkite, majore Nolticai, greičiau, sukruskite, Pan Šao, negaišuokite, sutuoktiniai Katerna! Greičiau keliaukime, negalime veltui praleisti nė valandėlės!

Bet tą akimirką, kai mes jau buvome beišeiną iš stoties, mums kelią užtvėrė rūsti, dramblota ir svarbi persona – Landžou gubernatorius. Vilki jis du chalatus – balto ir geltono šilko, sujuostus plačia juosta su blizgančia sagtimi, jo rankoje vėduoklė, ant pečių juoda mantilija, kuri kur kas labiau tiktų manolai. (*Manola – Ispanijos mergina, dirbanti siuvėja, modiste, pardavėja ir pan. Prancūzijoje ji vadinama grizete.*) Jį lydi keli mandarinai su ka-

muoliukais. Visi kinai žemai lenkiasi prieš jį kartu sudėję sugniaužtus kumščius, kuriais mosuoja iš apačios į viršų.

Bet ko čia teikėsi atvykti šis dignitorius? Nejaugi vėl mus prislėgs kinų formalumai? Keleivių tikrinimas ar bagažo apžiūra? Kas tada ištiks Kinko? O aš jau maniau, kad jam nebegresia pavojus...

Ne, nėra ko gąsčiotis. Didiką, matau, domina tik Dangaus Sūnaus brangenybės. Gubernatorius ir jo svita žengia į peroną, sustoja priešais brangenybių vagoną, aklinai uždarytą ir užplombuotą, ir pagarbiai susižavėjęs varsto jį akimis.

Paklausiu Popovo, ką galėtų reikšti šis gubernatoriaus vizitas ir ar jis nesusijęs su traukinio keleiviais.

– Ne, nė kiek nesusijęs, – nuramina mane. – Iš Pekino gautas įsakymas telegrafuoti, kai tik atvyks brangenybės. Gubernatorius įvykdė nurodymą ir dabar laukia atsakymo – ar siųsti vagoną toliau, ar laikinai palikti jį Landžou.

– O mes ar laiku išvažiuosime?

– Tikiuosi.

– Tuomet eikime greičiau į miestą, – sakau savo palydovams.

Mums visiškai tas pat, kaip jie ten susitvarkys su imperatoriaus brangenybėmis. Užtat ta scena itin domina Faruskiarą. Kita vertus, koks jo reikalas – atkabins tą vagoną ar ne? Tačiau jis niekaip nesugeba nuslėpti savo nerimo; Gangiras irgi atrodo susirūpinęs, mongolai taip pat aiškiai susierzinę. Jie tarpusavyje tyliai šnabždasi, gan nepalankiai žvilgčiodami į vietos valdžios atstovus.

Ir čia pranešama gubernatoriui apie Faruskiaro žygdarbį – kaip jis atrėmė banditų antpuolį ir ne tik išgelbėjo bogdychano brangenybes, bet ir visam laikui išlaisvino šalį nuo grėsmingojo plėšiko Ki Dzango. Gubernatorius mūsų didvyriui dėkoja, pagirdamas jo narsą ir leisdamas suprasti, kad Dangaus Sūnus tikrai atsilygins už tokią paslaugą. Pan Šao skubiai verčia mums įmantrią didiko kalbą.

Didžiosios Transazijos magistralės valdybos direktorius klausosi pagyrimų su sau būdinga ramybe, tačiau kartu ir su aiškiai pastebimu nekantrumu. Galbūt jis mano esąs aukščiau visokių

pagyrimų ir apdovanojimų, net jeigu jie dalijami iš tokių aukštybių? Ar tik čia neprasikiša jo mongoliškas išdidumas?

Pagaliau mes išeiname į stoties aikštę. Kad ir paskubom apžiūrėjau Landžou, tačiau vis dėlto jis man paliko gana ryškius prisiminimus.

Pirmiausia ir čia du miestai – išorinis ir vidinis. Tačiau čia niekur nėra jokių griuvėsių. Mieste daugybė žmonių, gyventojai veiklūs, nepriekabūs, dėl geležinkelio įpratę prie įvairių užsieniečių, todėl neįkyri jiems neslepiamu smalsumu. Platūs kvartalai driekiasi Chvangchės upės dešiniajame krante; upė čia pasiekia beveik dviejų kilometrų plotą. Chvangchė – Geltonoji upė, garsioji Geltonoji upė, kuri teka keturis tūkstančius penkis šimtus kilometrų ir neša savo molėtus vandenis į Džilio įlanką.

– Ar ne Chvangchės žiotyse netoli nuo Tiendzino mūsų baronas turi sėsti į garlaivį, plaukiantį į Jokohamą? – klausia majoras Nolticas.

– Kaip tik ten, – atsakau.

– Gaila, regis, baronas jau vėluoja, – pareiškia ponas Katerna.

– Jeigu tik nepasivys jo plaukdamas, – pritariu aš.

– Arba kaip kirvis nenueis į dugną, – tęsia pirmasis komikas.

– O juk jis gali ir suspėti, – sako majoras Nolticas. – Jeigu toliau važiuosime nevėluodami, tai Tiendzine būsime dvidešimt trečiosios šeštą valandą ryto. O garlaivis išplaukia tiktai vienuoliktą.

– Pavėluos baronas į garlaivį ar ne, – atsakau, – tai jo rūpestis, o mes, bičiuliai, tęskime savo ekskursiją.

Pasiekiame krantą toje vietoje, kur per Geltonąją upę permestas pontonų tiltas. Nuo stiprios srovės jis supasi lyg koks laiviūkštis ant bangų. Ponia Katerna, surizikavusi atsistoti ant linguojančio klojinio, tuoj pat pajuto svaigstant galvą ir stipriai išblyško.

– Karolina!.. Karolina!.. – gailiai sušunka komikas. – Tu bemat susirgsi jūrlige! Grįžk! Atsigauk!..

Ponia Katerna „atsigauna", ir mes kopiame į kalną prie pagodos, kuri kyla virš viso miesto.

Paskui nusileidę žemyn išvydome dideles pramonės įmones, – patrankų gamyklą ir ginklų fabriką. Jose dirba tiktai kinai. Perėjome per puikų sodą, prisišliejusį prie gubernatoriaus rūmų. So-

das tikrai nuostabus: visur altanos, tilteliai, tvenkiniai ir kiniškų vazų formos vartai.

Be dešimties minučių dešimtą visiškai nusivarę sugrįžome į stotį. Nuo nepakeliamos kaitros ir tvankos drabužiai prilipo prie kūnų.

Pirmiausia permetu akimis traukinio sąstatą. Brangenybių vagonas vis dar toje pačioje vietoje, t.y. priešpaskutinis, saugomas kinų sargybinių.

Atėjo depeša, kurios laukė gubernatorius: vagoną įsakoma pristatyti į Pekiną.

O kurgi garsusis Faruskiaras? Kažkodėl jo nematau. Nejaugi mus paliko?..

Ne. Štai jis stovi aikštelėje, o mongolai ką tik suėjo į savo vagoną. Fulkas Efrinelis irgi parskubėjo iš miesto. Po pažastimi portfelis su „Strong Bulbul & C°" prekybos namų produkcijos pavyzdžiais. Reikia manyti, kad jis jau spėjo sutvarkyti kai kuriuos savo reikalus. Grįžo ir misis Efrinel. Visai galimas dalykas, kad jai Landžou pasisekė nusipirkti partiją plaukų. Bet į stotį parėjo jie atskirai ir užėmė savo vietas net nežvilgtelėję vienas į kitą – tarsi visiškai svetimi.

Visi kiti keleiviai – vien tik kinai, dauguma jų važiuoja į Pekiną, kiti nusipirko bilietus iki tarpinių stočių – Sijano, Tunguano, Šansiano, Tajuano. Traukinyje turbūt važiuoja koks šimtas keleivių.

Mes stovėjome aikštelėje, kai nuaidėjo paskutinis skambutis. Ponas Katerna paklausė žmonos, kas jai labiausiai patiko ar nustebino Landžou.

– Kas labiausiai nustebino, Adolfai? Dideli narveliai su paukščių iškamšomis, iškabinėti medžiuose ir ant sienų. Tiktai tie paukščiai kažkokie keisti.

– Iš tikrųjų keisti, ponia Katerna, – atsakė Pan Šao. – Tai paukščiai, kurie būdami gyvi mokėjo kalbėti...

– Vadinasi, tai buvo papūgos?

– Ne, nusikaltėlių galvos...

– Koks siaubas! – sukliko subretė sumojavusi rankomis.

– Nieko nepadarysi, Karolina, – pamokamai pareiškė ponas Katerna, – tokie jau šios šalies papročiai!

Dvidešimt ketvirtasis skyrius

Nuo Landžou geležinkelis eina per sumaniai dirbamą žemę, kurią gausiai drėkina upės, tačiau ji čia tokia kalvota, kad kelias turi visą laiką sukiotis ir aplenkti kliūtis. Čia dažnokai pasitaiko inžinerijos įrenginių – tiltų ir viadukų. Daugelis jų – mediniai, todėl nejučiomis apmiršta keleivių širdys, kai lentų klojinys net įlinksta nuo traukinio svorio. Bet neverta pamiršti, kad jau esam Padangių imperijoje, kur net keli tūkstančiai geležinkelio katastrofų aukų sudarytų tik mažytį keturių šimtų milijonų gyventojų procentą.

– Be to, – sako Pan Šao, – Dangaus Sūnus pats niekada nekeliauja geležinkeliu.

Tuo geriau jam!

Palyginti neilgai bėgiai driekiasi palei Didžiąją Kinų sieną, kartodami jos aikštingus vingius. Iš šios kolosalios žmonių rankų pastatytos užtvaros, kažkada skyrusios Kiniją ir Mongoliją, dabar liko tik granito ir rausvojo kvarco luitai, sudarę jos pamatus; plytų terasos su skirtingo aukščio parapetais; senos patrankos, išėstos rūdžių ir apžėlusios samanomis; taip pat kvadratiniai sargybos bokštai su vienur kitur išlikusiais kuorais. Nenutrūkstanti tvirtovės siena kyla į debesis, leidžiasi į lygumas, vingiuoja, išsitiesia, dingsta tolumoje, susiliedama su nelygiu žemės paviršiumi.

Šeštą valandą vakaro pusvalandžiui sustojame Tienšujuje. Spėju pamatyti tik kelias aukštas pagodas. Dešimtą valandą atvykstame į Sijaną, čia stovime keturiasdešimt penkias minutes. Jau buvo tamsu, todėl nieko negalėjau įžiūrėti.

Paskui lėkėme visą naktį, įveikdami trijų šimtų kilometrų atstumą nuo šio miesto iki Šansiano.

Manau, kad londoniečiams galėtų pasirodyti, jog Šansiane jie atsidūrė savo namuose. Reikia manyti, kad šitąip dingojasi ir misis Efrinel. Tiesa, čia nėra nei Strendo gatvės su jos neįsivaizduojama grūstimi, gausybe pėsčiųjų ir ekipažų, nei Temzės su begalinėmis baržų ir garlaivių vilkstinėmis. Bet mus čia taip glaudžiai apsupo rūkas, kad negalėjome matyti nei pagodų, nei namų.

Rūkas tvyrojo visą dieną ir gan aiškiai trukdė važiuoti. Bet kinai mašinistai gerai išmano savo darbą. Jų dėmesingumą, pastangas ir įgudimą galima laikyti Vakarų Europos geležinkelių mašinistams pamokomu pavyzdžiu.

Kokia niūri diena! Kiek reporterio kronikos eilučių dingo dėl šio rūko! Štai kur iš tiesų nepasisekė prie pat Tiendzino! Nepamačiau nei tarpeklių, nei daubų, tarp kurių vingiuoja bėgiai. Nepermatomoje migloje nuvažiavome du šimtus trisdešimt kilometrų ir dešimtą valandą vakaro pasiekėme didelę Tajuano stotį.

Atėjus vakarui, rūkas išsisklaidė, bet nespėjome net apsidžiaugti, kai užklupo naktis.

Išeinu į stotį, kad bufete nusipirkčiau kelis pyragaičius ir vyno butelį. Noriu paskutinį sykį aplankyti Kinko. Išgersime už jo sveikatą ir už būsimą laimę su dailute rumune.

Faruskiaras ir Gangiras oriai vaikšto po peroną. Šį kartą jų dėmesį traukia ne vagonas su brangenybėmis, o priekinis vagonas. Kažkodėl jie žvilgčioja į jį labai jau smalsiai.

Ar tik ko nors neįtaria?.. Ne, mongolai stebi mašinistą, kūriką ir du jaunus kinus, ką tik priėmusius savo žinion traukinį. Galbūt poną Faruskiarą domina žmonės, kuriems patikėtas gabenti imperatoriaus iždas, o sykiu su juo ir gera šimtinė žmonių gyvybių?

Pasigirsta signalas išvykti. Lygiai vidurnaktį paliekame Tajuaną.

Naktis pasitaikė tamsi – nei mėnulio, nei žvaigždžių. Apatiniuose atmosferos sluoksniuose tumuluojasi debesys.

Džiaugiuosi, kad nesunkiai pasieksiu bagažo vagoną. Vargu ar kas mane pastebės.

Mano mintis nutraukia Popovas:

– Ar dar nesirengiate miegoti, pone Bombarnakai?

– Rengiuosi. Dėl to rūko turėjau visą dieną sėdėti tvankiame

vagone. Taigi dabar noriu šiek tiek pakvėpuoti grynu oru. Kokioje stotyje dabar sustosime?

– Šoujane. Dar nepasiekus šios stoties bus pralanka, iš kurios atsiskiria Nankino atšaka.

– Labos nakties, pone Popovai.

– Labanakt, pone Bombarnakai!

Ir štai aš vėl vienas.

Nutariu pasivaikščioti po visą traukinį. Valandėlei sustoju aikštelėje priešais vagoną su brangenybėmis. Visi keleiviai, išskyrus kinų žandarus, sapnuoja paskutinius sapnus – savaime aišku, paskutinius Didžiojoje Transazijos magistralėje.

Grįžtu atgal. Traukinio viršininkas, regis, kitai miega.

Atidarau bagažo vagono duris, šmurkšteliu į vidų ir, negarsiai kostelėjęs, pranešu Kinko, kad jau atėjau.

Dėžės sienelė atsiveria, sužiba lempelė.

Už pyragaičius ir vyno butelį susilaukiu padėkos ir, kaip ir buvau sumanęs, geriu su savo šauniuoju rumunu už Zinkos Klork sveikatą. Rytoj būtinai su ja susipažinsiu.

Be dešimties minučių pirma valanda. Po kelių minučių pravažiuosime pralanką. Nankino atšaka dar tik pradėta tiesti. Ji atsišakoja penktame ar šeštame kilometre, kur dabar statomas viadukas. Pan Šao man sakė, kad jis bus pats didžiausias įrenginys Džou slėnyje. Kinų inžinieriai kol kas spėjo pastatyti tik atraminius stulpus, kurių aukštis – apie šimtas pėdų. Nankino atšakos ir Didžiosios Transazijos magistralės sujungimo vietoje jau įrengtas iešmas, leidžiantis nukreipti traukinį į naują liniją. Po trijų keturių mėnesių ji bus baigta tiesti.

Nenorėdamas būti užkluptas sustojimo metu, atsisveikinu su Kinko, einu prie vagono durų ir ūmai išgirstu užpakalinėje vagono aikštelėje žingsnius.

– Saugokitės, Kinko! – sakau pusbalsiu.

Lempelė tuoj pat užgęsta; mudu abu sustingstame.

– Durelės! Užsidarykite dureles, – primenu rumunui.

Jis uždaro dėžę.

Žinia, čia Popovas, daugiau nėra kam. Ką jis pagalvos, jeigu čia mane užklups?

Sykį jau slėpiausi tarp ryšulių, kai pirmąkart įlindau į bagažo vagoną. Ką gi, pasislėpsiu dar kartą, šįsyk už Fulko Efrinelio dėžių! Net žibinto šviesoje jis nepastebės manęs.

Bet čia ne Popovas!

Aha! Bet juk čia ne vienas, o keli žmonės! Štai jie slenka per vagoną, atveria duris ir išsėlina į priekinę aikštelę...

Čia keleiviai, galiu tuo net neabejoti, bet kurio galo jie čia... ir tokią valandą?

Pamėginsiu sužinoti! Jeigu nuojauta manęs neapgauna, šie žmonės kažką ketina daryti...

Atsargiai prieinu prie priekinės vagono sienos ir įsiklausau. Nepaisant traukinio dundėjimo, balsiai skamba gana aiškiai.

Tūkstantis ir dešimt tūkstančių velnių! Bet juk čia Faruskiaras rusiškai kalbasi su Gangiru. Jis, jis, neapsirinku!.. Ir su juo keturi mongolai... Ko jiems čia prireikė? Kodėl susirinko aikštelėje prieš tenderį? Dėl ko tariasi?

Girdžiu bemaž kiekvieną žodį.

– Ar greitai privažiuosime pralanką?

– Po kelių minučių.

– Ar galime būti tikri, kad prie iešmo budi Kardekas?

– Taip mes susitarėme.

Susitarė? Dėl ko, su kuo ir kas tasai Kardekas?

Pokalbis vėl tęsiasi.

– Reikia palaukti, kol pasirodys signalas, – sako Faruskiaras.

– Žalia ugnis? – klausia Gangiras.

– Taip, ji reikš, kad iešmas perkeltas.

Ar tik nesikraustau iš proto? Ar tik viso šito nesapnuoju? Apie kokį iešmą jie kalbasi?

Praslenka gal pusė minutės. Stengiuosi susitvardyti. Reikia kuo skubiau įspėti Popovą.

– Signalas!.. Štai žaliasis signalas!

Gangiro šūktelėjimas sukausto mane vietoje.

– Ką gi, vadinasi, traukinys bus nukreiptas į Nankino atšaką, – patvirtina Faruskiaras.

Į Nankino atšaką?.. Bet tada visi žūsime!.. Už penkių kilometrų – Džou slėnis, kur statomas viadukas. Vadinasi, traukinys le-

kia į prarają...

Taip, ne veltui majoras Nolticas jį įtarinėjo! Jis neapsiriko dėl šio šaunuolio Faruskiaro! Didžiosios Transazijos magistralės valdybos direktorius – užkietėjęs piktadarys, kuris sugebėjo įgyti kompanijos pasitikėjimą tik dėl to, kad sulauktų patogios progos ir parengtų netikėtą smūgį. Proga pasitaikė, kai horizonte ėmė šmėkščioti kinų imperatoriaus milijonai. Ir jeigu Faruskiaras gynė Dangaus Sūnaus brangenybes nuo Ki Dzango gaujos, tai tik todėl, jog pats kėsinosi į grobį. Banditų antpuolis prieš traukinį visai tenkino jo nusikalstamus planus. Štai kodėl jis taip drąsiai kovėsi. Štai dėl ko jis rizikavo gyvybe ir elgėsi kaip didvyris! O tu, vargšeli Klaudijau, pasirodei esąs tikras pusgalvis! Dar sykį būti apkvailintam, vėl šlumštelėti į balą... Na ir asilas!..

Pirmiausia privalau sutrukdyti piktadariams įvykdyti savo niekingą sumanymą. Turiu išgelbėti traukinį, lekiantį visu greičiu prie nebaigto statyti viaduko. Privalau išgelbėti keleivius nuo baisios katastrofos. Man nusispjauti į tas brangenybes, kurias nori pagrobti piktadariai, kaip į seną kroniką. Juk dabar kalbama apie daugelio žmonių gyvybes, taip pat ir apie mano!..

Noriu bėgti pas Popovą – ir negaliu pajudėti iš vietos. Kojos pasidarė tarsi švininės. Galva keistai apsunko.

Nejaugi lekiame į bedugnę? O galbūt aš ir iš tikrųjų kraustausi iš galvos? Juk Faruskiaras ir jo bendrininkai irgi patirs mūsų lemtį ir žus sykiu su mumis...

Tą valandą nuo garvežio pusės pasigirsta riksmai... riksmai žmonių, kuriuos žudo... Nėra abejonių! Papjovė mašinistą ir kūriką. Jaučiu, kaip traukinys mažina greitį.

Dabar viskas aišku: vienas banditas moka valdyti garvežį. Sumažėjęs greitis leis jiems visiems nušokti ant sankasos ir išvengti katastrofos.

Pagaliau man pasiseka nugalėti sustingimą. Svyruodamas lyg girtas vos pasiekiu Kinko dėžę ir keliais žodžiais pranešu jam apie tai, kas įvyko.

– Mes pražuvome! – sušunku pagautas nevilties.

– O galbūt ir ne. – Jaunuolis strimgalviais išlekia iš dėžės ir iš vagono, lipa ant tenderio.

– Eikite! Eikite čia! Greičiau!

Neprisimenu, kaip man tai pavyko, bet jau po kelių sekundžių atsiduriu šalia jo garvežio kabinoje. Kojos slidinėja kraujyje – pakeliui išmestų mašinisto ir kūriko kraujyje.

Faruskiaras ir jo bendrininkai dingo. Bet prieš pabėgdamas vienas iš jų atleido stabdžius, padidino garų kiekį, prižėrė į prakurą anglių, todėl dabar traukinys dumia pašėlusiu greičiu.

Dar kelios minutės, ir mes pasieksime viaduką Džou slėnyje.

Kinko nepraranda savitvardos ir drąsos. Bet, deja, jis nežino, ką daryti su reguliatoriumi, kaip sustabdyti garų padavimą, kaip įjungti stabdžius.

– Reikia pranešti Popovui! – sakau.

– Ne, negalima gaišti! Lieka vienas būdas.

– Koks?

– Padidinti ugnį, – ramiai atsako Kinko, – uždaryti visus vožtuvus ir susprogdinti garvežį...

– Nejaugi tik šis beviltiškas būdas gali sustabdyti traukinį, prieš jam pasiekiant viaduką ir prasmengant į prarają?

Kinko energingai meta anglis į prakurą – kastuvą po kastuvo.

Slėgis didėja, katilas kunkuliuoja, garai švilpdami veržiasi pro vožtuvus. Greitis ūmai padidėja – jau virš šimto kilometrų.

– Pasakykite visiems, kad kuo skubiau bėgtų į galinius vagonus! –šūkteli man Kinko.

– O jūs pats?

– Paskubėkite, paskubėkite, laikas nelaukia!

Jis iš visų jėgų užgula svirtis, uždarydamas vožtuvus ir garinę.

– Šalin, šalin iš čia! – įsako man rumunas.

Akimirksniu nušliaužiu nuo tenderio, perbėgu per bagažo vagoną, žadinu Popovą ir šaukiu ne savo balsu:

– Atgal!.. Visi atgal!..

Nubudę keleiviai grūdasi praėjimuose ir skuba į galinius vagonus...

Staiga pasigirsta siaubingas sprogimas, po kurio seka stiprus stumtelėjimas.

Kažkurią akimirką traukinys tarsi sustoja, o paskui, traukiamas inercijos, vėl rieda pirmyn... prašoka dar puskilometrį ir

sustoja...

Popovas, majoras, Katerna, aš ir daugelis keleivių – visi mes bemat nušokame ant sankasos.

Tamsoje prieš akis neaiškiai šmėžuoja statybų pastoliai ir tilto atramos, pastatytos būsimam viadukui Džou slėnyje.

Dar kokie du šimtai žingsnių, ir Didžiosios Transazijos magistralės traukinys būtų prasmegęs bedugnėje.

Dvidešimt penktasis skyrius

Aš labai baiminausi, kaip mane slėgs šešių tūkstančių kilometrų kelionės monotonija ir nuobodybė, nesitikėjau iš jos jokių stiprių įspūdžių ir išgyvenimų, vertų spausdinimo mašinų. Nors ir vėl apsijuokiau, pasiuntęs „XX amžiui" telegramą, kurioje pristačiau Faruskiarą kaip tikrą didvyrį! Tiesa, mano ketinimai buvo kuo geriausi, bet juk ne veltui sakoma – gerais ketinimais ir kelias į pragarą grįstas.

Dabar esame už dviejų šimtų žingsnių nuo Džou slėnio – plačios įdubos, pareikalavusios įrengti viaduką, kurio ilgis apytiksliai – trys šimtai penkiasdešimt ar keturi šimtai pėdų. Akmeningos įdubos dugnas slūgso šimto pėdų gylyje. Jeigu traukinys būtų įlėkęs į prarają, nebūtų likusi gyva nė viena siela. Ši katastrofa, be abejo, labai įdomi reporterio požiūriu, būtų nusinešusi visą šimtą gyvybių. Bet dėl jaunojo rumuno šalto kraujo ir ryžto visi išsigelbėjome nuo tikros pražūties.

Bet Kinko gyvybės kaina!..

O jeigu jam pasisekė išvengti mirties? Jeigu atsitiktų toks stebuklas, jis, žinia, skubiai grįžtų į savo prieglobstį ir kantriai lauktų mano atėjimo.

Pasinaudojęs visuotine sumaištimi, vėl prasibraunu į bagažo vagoną. Deja, jokių vilčių! Dėžė tuščia, tuščia lyg bankrutavusio banko seifas. Vargšas Kinko tapo savo kilnumo auka.

Tai štai kas buvo tikras didvyris! Ne šlykštus banditas Faruskiaras, kurį aš be galo neatsargiai išgarsinau visame pasaulyje, o kuklus rumunas, apgailėtinas geležinkelio „zuikis", tas nelaimingas jaunikis, kurio jau veltui lauks jo nuotaka.

Atiduosiu Kinko tai, kas jam priklauso, papasakojęs apie jo

žygdarbį! Ir vargu ar pasielgsiu nekukliai, jeigu atskleisiu jo paslaptį.

Taip, jis apšovė Didžiosios Transazijos magistralės kompaniją, bet jeigu ne ši apgavystė, traukinys su visais keleiviais dabar gulėtų prarajos dugne. Jeigu tarp mūsų nebūtų atsiradęs šis drąsuolis, mes visi iki vieno būtume žuvę baisia mirtimi.

Nusivylęs vėl nušoku ant sankasos sunkia širdimi ir ašarojančiomis akimis.

Faruskiaras, kuriam vos nesutrukdė jo varžovas Ki Dzangas, buvo sumanęs labai jau gudrų planą. Jam nesunku buvo nukreipti traukinį į šalutinį kelią, vedantį prie nebaigto viaduko. Dviejų magistralių sujungimo vietoje turėjo budėti banditų bendrininkas ir tinkamą akimirką perstatyti iešmą. Kai tik pasirodė žaliasis signalas, patvirtinantis, kad „viskas gerai", piktadariai nužudė mašinistą ir kūriką, valandėlei sumažino traukinio greitį ir pakeliui iššoko, prieš tai iki viršaus prikrovę įkaitintą pakurą anglių. O dabar jie tikriausiai jau nusileido į Džou slėnį, kad tarp sudužusio traukinio nuolaužų susirastų bogdychano brangenybes, tikėdamiesi paslėpti savo siaubingąjį nusikaltimą nakties tamsoje... Pačios subtiliausios kinų bausmės nusipelnė šie niekšai!

Aš padarysiu viską, kas įmanoma, kad banditai būtų suimti ir gautų pelnytą bausmę. Bet viską papasakosiu kinų valdžiai tik po to, kai pamatysiu Zinką Klork. Turėsiu ją parengti šiai liūdnai žiniai, kad nelaimė nepriblokštų jos lyg perkūno trenksmas.

Rytoj, kai tik atvyksime į Pekiną, pirmiausia nuvažiuosiu į Šachua gatvę. Ir jeigu Zinka Klork nepanorės atskleisti savo velionio jaunikio paslapties, tai niekas man nesutrukdys iškloti visų smulkmenų apie Faruskiaro, Gangiro ir keturių banditų, veikusių su jais, nusikaltimą.

Deja! Pernelyg vėlai praregėjau! Bet juk yra, kaip žinote, vienas žmogus, kuris seniai įtarinėjo Faruskiarą turint nedorų ketinimų ir kuris tik ir laukia progos suvaidinti kaltintojo vaidmenį!

Prie susprogusio garvežio susirinko grupė žmonių, tarp jų – majoras Nolticas, vokietis baronas, ponas Katerna, Fulkas Efrinelis, Pan Šao ir Popovas. Kinų žandarai, ištikimi savo pareigai, vėl apsupo vagoną su brangenybėmis. Kad ir kas atsitiktų, jie nė

valandėlei jo nepaliks.

Žibintų, kuriuos iš galinio vagono atnešė bagažo kontrolierius, šviesoje išvydome, kas liko iš garvežio.

Garvežio pakura ir katilas virto beforme nuolaužų krūva. Sunaikintas ne tiktai garvežys, bet ir tenderis niekam nebetinka. Vandens bakai pramušti; akmens anglis išbyrėjusi ant sankasos. Užtat priekinis bagažo vagonas, kad ir kaip keista, liko beveik nesugadintas.

Praradau net paskutinę viltį: jaunasis rumunas neturėjo jokių šansų išsigelbėti. Toks galingas sprogimas galėjo jį suplėšyti į dalis ir išsvaidyti aplinkui. Nenuostabu, kad ir pėdsakų neliko iš jo kūno.

Ilgai stovėjome tylėdami ir sukrėsti siaubingojo reginio.

– Nėra abejonių, kad mašinistas ir kūrikas žuvo per sprogimą, – nutraukia tylą kažkuris keleivis.

– Nelaimingi žmonės! – taria Popovas, sunkiai atsidusdamas. – Tik vieno dalyko negaliu suprasti – kaip traukinys atsidūrė Nankino atšakoje ir kodėl jie šito nepastebėjo.

– Naktis labai tamsi, todėl mašinistas galėjo nepamatyti, kad iešmas perstatytas, – pareiškė amerikietis.

– Taip, tai vienintelis galimas paaiškinimas, – sutinka traukinio viršininkas. – Mašinistas turėjo sustabdyti traukinį, o mes – priešingai – lėkėme pašėlusiu greičiu...

– Bet kam reikėjo perstatyti iešmą? – klausia Pan Šao. – Juk Nankino atšaka dar neveikia, o ir viadukas neužbaigtas.

– Manau, kad čia aplaidumas, – atsako Popovas.

– O aš manau, kad čia pikta užmačia, – susivokia Fulkas Efrinelis. – Nusikaltėliai norėjo organizuoti katastrofą, kad pagrobtų imperatoriaus iždą. Kas gi daugiau galėjo juos sudominti? Argi ne dėl grobio mus užpuolė banditai tarp Čerčeno ir Čarkliko? Manau, kad buvome užpulti antrąsyk.

Amerikietis net ir neįtarė, kaip buvo arti tiesos.

– Jūs turbūt manote, – sako traukinio viršininkas, – kad po Ki Dzango gaujos kiti plėšikai drįso...

Majoras Nolticas, iki tol nedalyvavęs pokalbyje, nutraukia Popovą ir taria garsiai ir aiškiai, kad visi girdėtų:

– O kur ponas Faruskiaras?

Keleiviai apsidairo, laukdami atsakymo.

– Kur jo bičiulis Gangiras ir keturi mongolai, važiavę galiniame vagone? – tęsia majoras.

– Pone Faruskiarai, kur jūs? Kur jūs? – šaukia choru keleiviai.

Tyla.

Popovas eina prie vagono, kuriame važiavo Faruskiaras. Bet tenai tiktai seras Frensis Traveljanas. Jis ramiausiai sėdi savo vietoje – šaltas ir neprieinamas, absoliučiai nesidomintis tuo, kas čia atsitiko. Jis dėl nieko nesijaudina. Galbūt anglas šią akimirką galvoja, kad rusų-kinų geležinkelyje neįmanoma apsieiti be sumaišties ir betvarkės? Kur tai matyta, kad iešmą gali perstatyti bet kas, kam tik šauna į galvą? Kur tai girdėta, kad traukinys važiuotų ne savo magistrale?..

– Na tai štai! – sako majoras Nolticas. – Jeigu norite žinoti, koks niekšas nukreipė traukinį į Nankino atšaką, taip sakant, tiesiai į prarają, kad paskui užgrobtų imperatoriaus brangenybes, malonėkite žinoti – tai Faruskiaras!

– Faruskiaras?! – sušunka keleiviai; dauguma jų atsisako tuo patikėti.

– Kaip, – nesusigaudo Popovas, – pats geležinkelio valdybos direktorius, kuris taip didvyriškai grūmėsi plėšikų antpuolio metu ir savo rankomis nugalabijo Ki Dzangą?

Čia jau ilgiau nebegalėjau valdytis.

– Majoras neapsirinka, – sakau. – Traukinio katastrofa – Faruskiaro darbas.

Ir visiems stebintis papasakoju, ką atsitiktinai man likimas lėmė sužinoti. Bet kol kas tyliu apie Kinko ir jo didvyrišką poelgį. Dar spėsiu jam grąžinti tai, kas teisėtai priklauso.

– Ar dabar jau suprantate, pone Bombarnakai, kad mano įtarimai nebuvo tušti? – klausia majoras Nolticas.

– Taip. Ir nesigėdydamas prisipažįstu, kad mane apgavo šio perėjūno kilnumas.

– Pone Klaudijau, – įsikiša į pokalbį pirmasis komikas, – parašykite apie šį įvykį romaną, ir visi sakys, kad jo veiksmas prasilenkia su tiesa.

Matyt, ponas Katerna sako teisybę. Bet tai, kas romane atrodo visiškai nepanašu į tiesą, neretai ir atsitinka gyvenime.

Daugelis keleivių stebuklingąjį išsigelbėjimą laiko neįtikėtinu, nesuvokdami, kaip jį paaiškinti. Tiktai aš vienas, žinodamas Kinko paslaptį, galiu pasakyti, kodėl paslaptingai susprogęs garvežys sustojo prie pat bedugnės krašto.

Dabar, kai pavojus praėjo, galima imtis priemonių grąžinti traukinį į Pekino magistralę.

– Tai labai paprasta padaryti, – sako Popovas. – Tiktai reikia, kad kai kurie iš jūsų pasidarbuotų visų naudai.

– Sutinku! – sušunka ponas Katerna.

– Ką mes turime padaryti? – klausiu.

– Nueiti iki artimiausios stoties, tai yra iki Šoujano ir iš ten telegrafuoti į Tajuaną, kad kuo greičiau atsiųstų kitą garvežį.

– Ar toli nuo čia? – klausia Fulkas Efrinelis.

– Mes dabar esame apytiksliai šeštame kilometre nuo Nankino atšakos pradžios, – atsako Popovas. – O nuo pralankos iki Šoujano dar penki kilometrai.

– Taigi viso labo vienuolika, – sako majoras. – Ne taip jau ir toli. Geras ėjikas šį atstumą nužingsniuos per pusantros valandos. Vadinasi, garvežys iš Tajuano čia bus po trijų valandų. Aš galiu eiti.

– Kuo daugiau mūsų susirinks, tuo geriau, – pareiškia Popovas. – Kas žino, ar nesusitiksime pakeliui Faruskiaro ir jo bendrininkų?

– Teisingai, – sutinka majoras Nolticas. – Todėl turime kuo geriau apsiginkluoti.

Iš tikrųjų atsarga gėdos nedaro, nes plėšikai turi būti kažkur netoli nuo Džou slėnio. Tiesa, kai tik jie sužinos, kad apsiskaičiavo, tai pasistengs pasprukti. Vargu ar šeši banditai išdrįs pulti šimtą keleivių, neskaitant kinų kareivių, saugančių imperatoriaus iždą.

Dvylika keleivių, tarp jų – Katerna, Pan Šao ir aš, sutinkame lydėti majorą Nolticą. Popovui vieningai patariame nepalikti traukinio, – ir be jo Šoujane bus viskas padaryta taip, kaip reikia.

Apsiginklavę revolveriais ir kinžalais, pusę dviejų nakties mes

skubiai patraukiam pralankos link ir, nepaisydami tamsos, greičiau negu po dviejų valandų sėkmingai pasiekiame Šoujano stotį.

Plėšikų pakeliui nesutikome. Tegu dabar jų ieško kinų policija. Bet ar suras? Linkiu jai sėkmės, nors, tiesą sakant, nelabai tuo tikiu.

Pan Šao kalbasi su stoties viršininku, pastarasis siunčia telegramą į Tajuaną, prašydamas nedelsiant atsiųsti garvežį į Nankino atšaką.

Jau brėško, kai grįžome į pralanką ir sustojome laukti garvežio. Po trijų ketvirčių valandos išgirdome tolimą švilpuką.

Mašina mus paima ant tenderio, pasuka į atšaką ir jau po pusvalandžio esame vietoje.

Jau šviesu tiek, kad galima apžvelgti apylinkes. Niekam netaręs nė žodžio, pradedu ieškoti nelaimingojo Kinko liekanų, bet nerandu net jo drabužių skiautės.

Kadangi čia eina tik vieni bėgiai ir nėra apsisukimo rato, garvežys temps traukinį atbulas. Susprogęs garvežys ir sugadintas tenderis bus išgabenti vėliau. Bagažo vagonas su dėže – deja, tuščia dėže! – kuri priklausė mano nelaimėliui rumunui, dabar atsiduria traukinio gale.

Pervažiavęs iešmą, traukinys pasuko į Šoujano pusę. Netrukus vagonai buvo atkabinti ir už pralankos sustatyti pirmykšte tvarka. Penktą valandą po pietų jau riedėjome įprastu greičiu per Džilio provinciją.

Neturiu nieko įdomaus papasakoti apie šią paskutinę kelionės dieną. Tik pasakysiu, kad kinas mašinistas net nemėgino kompensuoti sugaišto laiko. Bet jeigu mums kelios pavėluotos valandos beveik nieko nereiškia, tai visai kitaip situaciją vertina baronas Veisšnitcerderferis, kuris turi spėti Tiendzine įlipti į garlaivį, plaukiantį į Jokohamą.

Ir iš tikrųjų, kai mes apie vidurdienį atvykome į Tiendzino stotį, vokiečių „globe trotter" (*angl. Žemės rutulio mindžiotojas*), mis Blai ir Bislendo varžovas, lyg bomba išlėkė į peroną ir sužinojo, jog Jokohamos garlaivis paliko uostą prieš tris ketvirčius valandos iki mūsų atvykimo, o šiuo metu jau išplaukia į atvirą jūrą.

Nelaimėlis keliautojas! Nėra ko stebėtis, kad mūsų traukinį aplieja ištisas srautas teutoniškų prakeiksmų, kuriuos baronas leidžia nuo „bakborto, štirborto ir nuo abiejų bortų kartu", kaip pasakytų ponas Katerna. Bet nebūkime pernelyg griežti! Dabar jis turi visą teisę keiktis.

Tiendzine stovėjome tik ketvirtį valandos. Tegu atleidžia man „XX amžiaus" skaitytojai, kad negalėjau aplankyti šio kinų miesto, kuriame gyvena pusė milijono žmonių; kuriame yra daugybė pagodų; europiečių kvartalas, kur sudaromi stambūs prekybos sandoriai; Chaichės upės, kurioje aukštyn ir žemyn siuva šimtai džonkų, krantinė. Dėl to kaltas Faruskiaras, nusipelnęs pačios didžiausios bausmės jau vien už tai, kad sutrikdė man kaip pridera vykdyti reporterio priedermes!

Paskutiniame mūsų ilgos kelionės etape neatsitiko nieko, ką būtų verta atskirai aprašyti.

Tačiau viskas pasaulyje turi pabaigą. Baigėsi ir mūsų šešių tūkstančių kilometrų ilgumo kelionė Didžiąja Transazijos magistrale. Baigiantis tryliktai parai, tiksliai nustatytą valandą ir minutę, nepaisant vienos dienos pavėlavimo, mūsų traukinys sustoja prie Padangių imperijos sostinės vartų.

Dvidešimt šeštasis skyrius

– Atvažiavome, jau Pekinas! – garsiai paskelbia Popovas.

Keleiviai lipa iš vagonų. Ketvirta valanda vakaro.

Jeigu jūs traukinyje praleidote tris šimtus dvylika valandų, tai vargu ar pulsite tiesiog iš perono apžiūrėti miestą – ką aš sakau! – keturis miestus, įjungtus vienas į kitą!

Beje, laiko turiu pakankamai, nes ketinu Pekine praleisti kelias savaites. Dabar man svarbiausia – rasti padorų viešbutį. Pasiklausęs sužinojau, kad europiečių skonį labiausiai atitinka „Dešimties tūkstančių sapnų" viešbutis, esantis netoli nuo geležinkelio stoties.

Vizitą pas madmuazelę Zinką Klork turėsiu atidėti iki rytdienos. Aš ir taip ją aplankysiu anksčiau, negu jai nugabens tuščią dėžę, ir spėsiu ją parengti skaudžiai žiniai apie Kinko žūtį.

Majoras Nolticas nutarė paimti numerį tame pačiame viešbutyje. Todėl man nereikia atsisveikinti nei su juo, nei su sutuoktiniais Katerna, kurie rengiasi dvi savaites pagyventi Pekine, prieš išvažiuodami į Šanchajų.

Pan Šao ir daktaro Tio Kino prie stoties laukia atsiųstas iš namų ekipažas. Bet mes dar susitiksime. Bičiuliai taip lengvai neišsiskiria, todėl rankos paspaudimas, kuriuo pasikeičiu su jaunuoju kinu lipdamas iš vagono, nebus paskutinis.

Misteris ir misis Efrineliai skuba palikti stotį, kad veltui nesugaištų nė valandėlės. Reikalų juodu, kaip sakoma, turi iki ausų. Jie susiras viešbutį kokiame nors kinų kvartale, arčiau prie prekybos centro. Mudu su majoru Nolticu pavejame šią mielą porelę.

– Taigi, misteri Fulkai Efrineli, keturiasdešimt dvi dėžes su „Strong Bulbul & C°" prekybos namų gaminiais atplukdėte į pa-

tikimą uostą! O juk koks pavojus grėsė jūsų dirbtiniams dantims, kai sprogo garvežys!

– Visiškai teisingai, pone Bombarnakai, tiesiog nuostabu, kad nesulūžo dantys. Kiek visokių nuotykių patyrėme po išvažiavimo iš Tifliso! Iš tikrųjų kelionė buvo kur kas įvairesnė, negu aš tikėjausi.

– Ir nepamirškite be visa kita, – pareiškia majoras, – kad dar spėjote ir vesti.

– Wait a bit! – išspaudžia jankis kažkokiu keistu tonu. – Atleiskite, mes skubame.

– Nedrįstame jūsų gaišinti, misteri Efrineli, – sakau. – Leiskite tiktai atsisveikinti su misis Efrinel ir jumis.

– Iki pasimatymo, – burbtelėjo suamerikoninta anglė, dar liesesnė ir labiau perkarusi negu kelionės pradžioje. Ir, atsigręžusi į vyrą, pridūrė:

– Neturiu kada laukti, misteri Efrineli.

– O aš juo labiau, misis...

Misteri, misis! Štai kaip! Jie jau nebevadina vienas kito Fulku ir Horacija!

Ir jaunavedžiai atskirai patraukia prie išėjimo. Man nejučiomis ateina į galvą mintis, kad makleris turi pasukti į dešinę, o maklerė į kairę. Beje, tai jų reikalas.

Dar lieka seras Frensis Traveljanas, nebylys, neištaręs nė vieno žodžio per visą kelionę.

Aha! Štai, regis, labai tinkama proga išgirsti jo balsą, ir aš, žinia, būtinai tuo pasinaudosiu!

Flegmatiškasis džentelmenas stovi perone, paniekinamai apžiūrinėdamas vagonus. Jis ką tik išsitraukė cigarą iš geltono odinio portsigaro, krestelėjo degtukų dėžutę ir įsitikino, kad joje nebėra nė vieno degtuko.

O mano cigaras – puikusis „Londr"! – kaip tik uždegtas. Rūkau jį su žinovo pasimėgavimu, prisipažinsiu atvirai, jausdamas tam tikrą apgailestavimą, kad jis jau paskutinis ir kad tokių rinktinių nerasiu visoje Kinijoje.

Seras Frensis Traveljanas žengteli mano pusėn. Laukiu, kada jis paprašys ugnies arba „šviesos", kaip tokiais atvejais sako anglai.

Tuoj pat išgirsiu jų tradicinį „some light".

Tačiau džentelmenas tiktai ištiesia ranką, ir aš automatiškai paduodu jam savo cigarą. Anglas paima jį dviem pirštais – smiliumi ir didžiuoju – nupurto baltus pelenus, prisidega, ir čia aš, būdamas naivus, įsivaizduoju, kad jeigu jis neištarė „some light", tai jau tikrai nepamirš išbelsti „thank you, sir!"

Kur tau! Kelis sykius patraukęs savo cigarą, seras Frensis Traveljanas negrabiai numeta „Londr" ant perono ir, net nepagerbęs manęs linktelėjimu, atsuka nugarą ir lygiu žingsniu kaip tikras londonietis išeina iš stoties.

„Ir jūsų nieko jam nepasakėte?" – paklaus nustebęs skaitytojas. Ne! Aš tiesiog sustingau, nepajėgdamas išreikšti apmaudo nei vienu žodžiu, nei menkiausiu judesiu, nes mane pritrenkė šis ultrabritaniškas akiplėšiškumas.

Ak, pakliūtų man šis džentelmenas!.. Bet niekada daugiau nebemačiau sero Frensio Traveljano iš Traveljan Holo Traveljanšyre.

Po pusvalandžio mes apsigyvename „Dešimties tūkstančių sapnų" viešbutyje. Čia gauname pietus, išvirtus pagal visas kinų virtuvės taisykles. Baigę valgyti „antroje pamainoje" – jeigu vartočiau vietos posakius, – einame į savo ne pernelyg komfortiškus kambarius, atsigulame ant siaurų lovų ir bemat užmingame pavargę po ilgos kelionės.

Dešimtą valandą mane pažadino sunki mintis, kad privalau atlikti liūdną priedermę – nueiti į Šachua gatvę anksčiau, negu savininkei Zinkai Klork bus pristatyta lemtingoji dėžė.

Laikas keltis! Ak, jeigu Kinko būtų gyvas, dabar keliaučiau į stotį ir, kaip ir žadėjau, prižiūrėčiau, kaip iškraunama brangioji dėžė. Paskui sekčiau įkandin vežimo į Šachua gatvę ir net padėčiau ją įnešti į Zinkos Klork kambarį!.. Įsivaizduoju, koks džiaugsmas ten kiltų: sienelė lekia į šalį, jaunikis iššoka iš dėžės ir puola į dailiosios rumunės glėbį!..

Bet ne! Dėžė bus tuščia, tuščia kaip širdis, iš kurios ištekėjo visas kraujas!

Apie vienuoliktą valandą išeinu iš „Dešimties tūkstančių sapnų" viešbučio, pasikviečiu kinų ekipažą, panašų į palankiną ant ratų, duodu Zinkos Klork adresą ir važiuoju per visą miestą.

Iš aštuoniolikos Kinijos provincijų – Džilio pati šiauriausia. Ją sudaro devynios apygardos ir sostinė Pekinas, arba „Chim-Kin-Fo", kas reiškia – „pirmojo rango miestas, paklūstantis dangui".

Nežinau, ar tikrai ši sostinė paklūsta dangui, bet griežtiems geometrijos dėsniams – be abejonės. Kiekvienas iš keturių miestų, įjungtų vienas į kitą, sudaro kvadratą arba stačiakampį. Vadinamajame kinų mieste yra mandžiūrų miestas, mandžiūrų centre – Geltonasis, arba Chuančenas, Geltonojo viduje – Purpurinis miestas, arba Teinčenas, tai yra „Uždraustasis". Ir šiame simetriškai suplanuotame plote, kurio perimetras – dvidešimt mylių, gyvena apie du milijonai gyventojų, daugiausia kinų, taip pat keli tūkstančiai mongolų, tibetiečių ir totorių.

Išorinio miesto gatvėse tokia grūstis, kad mano vežimaičio kiekviename žingsnyje tyko kokia nors kliūtis – tai grupė keliaujančių prekijų, tai sunkiai prikrauti rankiniai vežimėliai, tai mandarinai su triukšminga palyda. Tikra kinų sostinės nelaimė – klajojantys šunys, nususę ir nušiurę, bėgiojančiomis akimis ir išsieptais snukiais. Jie ėda atliekas ir puola užsieniečius, kuriuos atpažįsta, matyt, iš drabužių. Laimei, kad neinu pėsčias, be to, neturiu jokių reikalų nei Uždraustajame mieste, į kurį neįleidžiami paprasti mirtingieji, nei Geltonajame, nei mandžiūrų.

Kinų miestas sudaro stačiakampį, kurį beveik į dvi lygias dalis dalija Didžioji gatvė, besitęsianti iš šiaurės į pietus, o iš rytų į vakarus ją kerta, irgi per vidurį, Šachua gatvė. Taip suplanuotame mieste nesunku rasti namą, kuriame gyvena Zinka Klork.

Pagaliau apie vidurdienį ekipažas sustoja priešais neišvaizdų namą, kuriame, sprendžiant iš iškabų, daugiausia gyvena svetimtaučiai amatininkai, nuomojantys čia kambarius.

Zinkos Klork kambarys antrajame aukšte su langu į gatvę. Ant durų lentelė: *Zinka Klork*. Pasibeldžiu. Atidaro gana miela mergina. Kinko beveik neperdėjo, pavadinęs ją gražuole. Priešais stovi liekna blondinė gal dvidešimt dvejų ar dvidešimt trejų metų juodomis rumuniško tipo akimis ir labai maloniu bei besišypsančiu veideliu.

Nejaugi ji nežino, kad Transazijos traukinys atvyko į Pekiną

vakar vakare? Nejaugi kas valandėlę nelaukia savo jaunikio?

Taigi aš kaip koks piktas žinianešys turiu sunaikinti jos džiaugsmą, užgesinti šią mielą šypseną.

Zinka Klork labai nustebo, išvydusi ant slenksčio nepažįstamą svetimšalį. Kadangi kelis metus gyveno Prancūzijoje, tai bemat atpažįsta mane esant prancūzą ir klausia, kuo pelniusi tokią garbę.

Privalau pasverti kiekvieną žodį, kad nepritrenkčiau vargšės merginos liūdna žinia.

– Madmuazele Zinka... – pradedu.

– Nejaugi jūs mane pažįstate? – sušunka ji.

– Taip... Aš atvykau vakar Transazijos ekspresu.

Mergina pradeda blykšti, jos gražios akys miglojasi. Ar tik neatskleista dėžės paslaptis? Galbt Kinko sugautas, areštuotas, įmestas į kalėjimą?..

Skubiai priduriu:

– Madmuazele Zinka, susiklosčius kai kurioms aplinkybėms, aš kelionėje susipažinau su vienu jaunu rumunu...

– Kinko!.. Mano vargšas Kinko!.. Jį surado? – lemena mergina, virpėdama iš baimės.

– Ne... ne, išskyrus mane, niekas nežino... Aš dažnai naktimis jį lankydavau bagažo vagone, atnešdavau valgyti. Mudu susidraugavome.

– Dėkoju jums, pone! Kinko visiškai galėjo pasikliauti prancūzu. O, esu jums be galo dėkinga!

Zinka paspaudžia mano ranką.

Dabar mano užduotis dar sunkesnė. Kaip dabar drįsti jai pasakyti tiesą?

– Ir niekas daugiau nesuprato, kad dėžėje sėdi mano mielasis Kinko?

– Niekas.

– Ką daryti, pone? Mes esame neturtingi. Kinko neturėjo kelionei pinigų, aš irgi vos galą suduriu su galu, todėl negalėjau jam pasiųsti. O, koks džiaugsmas, kad viskas sėkmingai baigėsi! Kinko yra puikus apmušėjas ir lengvai čia ras darbo. Ir kai tik pajėgsime atsilyginti kompanijai...

– Taip... žinau... žinau...

– Ak, su kokiu džiaugsmu sumokėsiu jiems už mano mielojo Kinko pristatymą!

– Taip, už dėžės... pristatymą...

– Dabar jau jo nebegali areštuoti?

– Ne... ir po vidurdienio, be abejonės...

Tiesiog nežinojau, ką toliau sakyti.

– Pone, – nenutyla Zinka Klork. – Kai tik bus sutvarkyti visi formalumai, mudu susituoksime... tikiuosi nepiktnaudžiausime jūsų gerumu, jeigu pakviesime į vestuves. Mums tai būtų didelė garbė...

– Taip... savaime aišku.. tą jau prižadėjau savo draugui Kinko...

Vargšelė! Neturiu teisės ilgiau slėpti karčios žinios, privalau pasakyti teisybę, kad ir kokia ji skaudi.

– Madmuazele Zinka... Kinko...

– Prašė jūsų įspėti mane, kad jau atvažiuoja!

– Taip, madmuazele... Bet suprantate... Po tokios ilgos kelionės jis labai pavargo.

– Pavargo?

– O, nesibaiminkite.

– Ar tik jis neserga?

– Taip... truputį sunegalavo.

– Tada aš eisiu... privalau tuoj pat jį pamatyti... Pone, maldauju, palydėkite mane į stotį!

– Ne, madmuazele Zinka, taip būtų negerai... Jums niekur nereikia vykti.

Mergina primygtinai žvelgia man į akis.

– Sakykite tiesą, pone! Sakykite tik teisybę! Nieko neslėpkite! Kas atsitiko Kinko?

– Tuoj pasakysiu... Atėjau pas jus su liūdna žinia.

Zinka Klork jau beveik alpsta. Jos lūpos virpa, sunkiai taria žodžius.

– Vadinasi, jį surado... visi sužinojo... jis dabar kalėjime...

– Tai dar būtų nieko baisaus... Kelyje mus ištiko katastrofa...

– Jis mirė!.. Kinko mirė!..

Nelaimingoji Zinka krenta į kėdę – čia aš vėl vartoju kinų posakį, – ir „ašaros liejasi iš jos akių tarsi rudens nakties lietus". Niekada nemačiau nieko graudesnio. Bet juk negaliu palikti vargšės merginos tokioj siaubingoj padėty. Ji tuoj praras sąmonę... Ką daryti? Kaip jai padėti?

– Madmuazele Zinka... Madmuazele Zinka...

Tą akimirką gatvėje kyla didelis triukšmas. Po pat langu girdisi riksmai, šūksniai, trepsėjimas, stumdymasis, ir šiame visuotiniame gaudesy mano ausis pagauna pažįstamą balsą.

Dieve! Juk tai Kinko balsas! Aš jį pažįstu!

Negali būti! Ar tik aš nekvaištelėjau?

Zinka Klork pašoka nuo kėdės, puola prie lango ir jį atidaro.

Prie įėjimo stovi vežimas, šalia jo pusiau suirusi dėžė su pažįstamu užrašu:

VIRŠUS! APAČIA! ATSARGIAI, VEIDRODŽIAI! TRAPŪS! NEVERSTI ANT ŠONO! SAUGOTI NUO DRĖGMĖS!

Dėžę krovėjai jau kėlė iš vežimo, kai į jį atsitrenkė kitas ekipažas. Dėžė nukrito ant žemės ir suiro... ir iš jos iššoko Kinko tarsi velniūkštis iš dėžutės – gyvas ir sveikas.

Netikiu savo akimis. Vadinasi, jis nežuvo sprogus garvežiui?

Vėliau man pats rumunas papasakojo, kaip viskas buvo. Kai driokstelėjo katilas, sprogimo banga jį nusviedė ant sankasos. Jaunuolis gana ilgai ten gulėjo apsvaigintas, paskui atsigavo ir – pasitaiko juk pasaulyje stebuklų! – įsitikino, jog net nesužeistas. Atsigavęs nuslinko į šalį, pasislėpė ir laukė, kol atsiras bent menkiausia galimybė grįžti į bagažo vagoną. O aš tuo laiku jau spėjau ten apsilankyti ir, išvydęs tuščią dėžę, nusprendžiau, kad Kinko tapo katastrofos auka.

Štai kur likimo ironija! Nukeliauti dėžėje tarp kitų dėžių ir ryšulių šešis tūkstančius kilometrų Didžiąja Transazijos magistrale, išvengti daugybės pavojų, išgyventi per plėšikų antpuolį, likti gyvam ir sveikam sprogus katilui ir... dėl kažkokio kvailo atsitiktinumo – susidurti vienoje Pekino gatvių su ekipažu – akimirksniu prarasti visą savo kelionės privalumą... tiesa, apgaulin-

gos kelionės, – nieko kita čia nepasakysi ir nerasi vaizdingesnio epiteto.

Vežėjas šaukia, griebia iš dėžės iššokusį žmogų. Tą pačią valandėlę susirenka minia, atbėga policininkai. Ir ką tokiomis aplinkybėmis gali padaryti rumunas, nemokantis nė žodžio kiniškai ir priverstas griebtis baisiai jau neišraiškingos gestų kalbos? Jo niekas nesupranta, beje, ir ką jis čia gali paaiškinti?!

Mudu su mergina bemat išlekiame į gatvę.

– Zinka!... Mano mieloji Zinka! – sušunka jaunuolis ją apkabindamas.

– Kinko!.. Mano brangusis Kinko! – lemena ji apsipylusi ašaromis.

– Pone Bombarnakai... – graudžiai taria Kinko, vildamasis, kad tik aš galiu jį užstoti.

– Kinko, nepamesk galvos ir pasikliauk mano pagalba! Esate gyvas, o juk mes manėme, kad žuvote...

– Ak, bet man dabar ne lengviau kaip mirusiam.

Kokia klaidinga nuomonė! Viską galima pataisyti, išskyrus mirtį, net jeigu gresia kalėjimas – ir ne paprastas, o kiniškas. Nepaisydami merginos maldavimų ir mano įkalbinėjimų, policininkai kvatojant ir švilpiant miniai vis dėlto nusiveda Kinko.

Bet aš nepaliksiu jo nelaimėje! Nieko nepaisydamas, išgelbėsiu jį!

Dvidešimt septintasis skyrius

Jeigu pasakymą „paskęsti uoste" galima vartoti tiesiogine prasme, tai šiuo atveju jis labai tinka. Todėl skaitytojai turi atleisti, kad griebiuosi tokios nuvalkiotos metaforos. Tačiau iš to, kad laivas paskendo prie pat prieplaukos, toli gražu nereikia daryti išvados, kad jis žuvo. Žinia, dėl Kinko laisvės reikia labai abejoti, jeigu mano užtarimas ir mūsų palydovų parama neduos jokios naudos. Bet jis gyvas, ir tai svarbiausia.

Negalima gaišti nė valandėlės. Nors kinų policija ir ne per daug sumani, negalima jos peikti už greitus ir ryžtingus veiksmus. Viens, du – ir kilpa ant kaklo. Bet aš net mintyse negaliu pagalvoti, kad taip bus.

Pasiūlau ranką Zinkai Klork, nuvedu prie savo ekipažo, ir mes greitai važiuojame į „Dešimt tūkstančių sapnų" viešbutį.

Ten randame majorą Nolticą, sutuoktinius Katerna ir visiškai atsitiktinai Pan Šao, šį sykį atsikračiusį daktaro Tio Kino. Jaunasis kinas mielai sutiko būti mūsų tarpininku derybose su valdžia.

Ir štai, klausantis visiškai nusiverkusiai Zinkai, nuodugniai pasakoju savo bičiuliams jos jaunikio istoriją: kaip jis keliavo dėžėje ir kaip aš su juo susipažinau. Pasakau, kad jeigu rumunas nebūtų apgavęs Didžiosios Transazijos magistralės kompanijos, tai mes visi gulėtume negyvi Džou slėnio dugne.

Paskui pranešu tik man vienam žinomus faktus – kaip, pasiklausęs Faruskiaro pokalbio su jo bendrininkais, perspėjau Kinko apie rengiamą nusikaltimą; kaip narsusis jaunuolis, rizikuodamas savo gyvybe ir rodydamas nuostabų šaltakraujiškumą, prigrūdo pilną pakurą akmens anglies, uždarė vožtuvus ir susprogdino garvežį, kad sustabdytų traukinį.

Mano pasakojimą lydėjo klausytojų aikčiojimai ir ūkčiojimai, o kai baigiau, pirmasis komikas išreiškė didį dėkingumą, sušukęs su artistišku patosu:

– Valiò, Kinko!.. Tegu jam duoda medalį už skęstančiųjų gelbėjimą!

Nelaukdama, kol Dangaus Sūnus apdovanos didvyrį medaliu už skęstančiųjų gelbėjimą arba Žaliojo Drakono ordinu, ponia Katerna pasišaukia Zinką Klork, apkabina ir bučiuoja, nepajėgdama sulaikyti ašarų. Subretė moka jas lieti veiksmo eigoje. Tik pagalvokite, kokia intriguojanti meilės drama, nutraukta finalinėje scenoje!

Tačiau turime skubėti. Artėja atomazga, taigi negalima jos pernelyg užtęsti. „Visus aktorius į rampą!" – kaip pasakytų ponas Katerna.

– Negalima leisti, kad šis šaunus vyrukas būtų teisiamas! – sako majoras Nolticas. – Mes visi turime vykti pas Transazijos geležinkelio viršininką, o kai jis sužinos faktus, tai pirmasis sutrukdys persekiojimą.

– Be abejonės, – atsakau. – Nes Kinko išgelbėjo ne tik traukinį, bet ir visus keleivius.

– Jau nekalbant apie Dangaus Sūnaus brangenybes, – priduria ponas Katerna.

– Taip, teisingai, – sako Pan Šao. – Bet, nelaimei, Kinko pateko į policijos rankas ir areštuotas, o ištrūkti iš mūsų kalėjimo labai sunku.

– Tai eikime kuo skubiau pas geležinkelio viršininką! – sakau.

– O ar mes negalėtume susidėti ir sumokėti už jo kelionę? – klausia ponia Katerna.

– Šis pasiūlymas daro tau garbę, Karolina! – sušunka pirmasis komikas, vaizduodamas, kad naršo po liemenės kišenes.

– Gelbėkite, gelbėkite mano jaunikį! – maldauja Zinka Klork, ir jos gražios akys vėl priplūsta ašarų.

– Nusiraminkite, mano mieloji, – ramina ją ponia Katerna. – Mes išgelbėsime Kinko, o jeigu reikės, jo naudai paskirsime spektaklį...

– Bravo, bravo, Karolina! – džiūgauja ponas Katerna ir gar-

siai ploja tarsi tikras kvakeris.

Mes patikime rumunę gerajai subretei, tiek pat nuoširdžiai, kiek ir mėgstančiai demonstruoti. Ji mums pareiškia, kad pamilo merginą motiniška meile ir krūtine stos jos ginti, kaip motina gina savo vaiką. Paskui majoras Nolticas, Pan Šao, ponas Katerna ir aš skubame į stotį, kur įsikūrusi Didžiosios Transazijos magistralės kinų tarnybos kanceliarija.

Viršininkas sėdi savo kabinete ir, paprašytas Pan Šao, mus priima.

Prieš mus – visais atžvilgiais tipiškas tarnautojas, gebantis bet kada ir bet kaip ieškoti priekabių, biurokratas iki kaulų smegenų, pasirengęs supainioti bet kurį aiškų reikalą, valdininkas, kuris tikrai užsikištų sau už juostos visus europiečius kolegas.

Pan Šao papasakoja jam, koks mūsų reikalas, o kadangi viršininkas šiek tie supranta rusiškai, tai ir mudu su majoru Nolticu dalyvaujame pokalbyje.

Įsiplieskia ginčas. Užsispyręs valdininkas teigia, kad Kinko atvejis labai jau rimtas. Apgauti geležinkelio kompaniją... nuvažiuoti be bilieto šešis tūkstančius kilometrų... padaryti kompanijai ir jos akcininkams tūkstantį frankų nuostolį...

Visa tai absoliučiai teisinga, bet mes stengiamės jam įteigti, kad geležinkelis būtų patyręs kur kas didesnį nuostolį, jeigu bagažo vagone nebūtų buvę šio „zuikio". Juk ne kas kitas, o jis, rizikuodamas gyvybe, išgelbėjo traukinį ir visus keleivius.

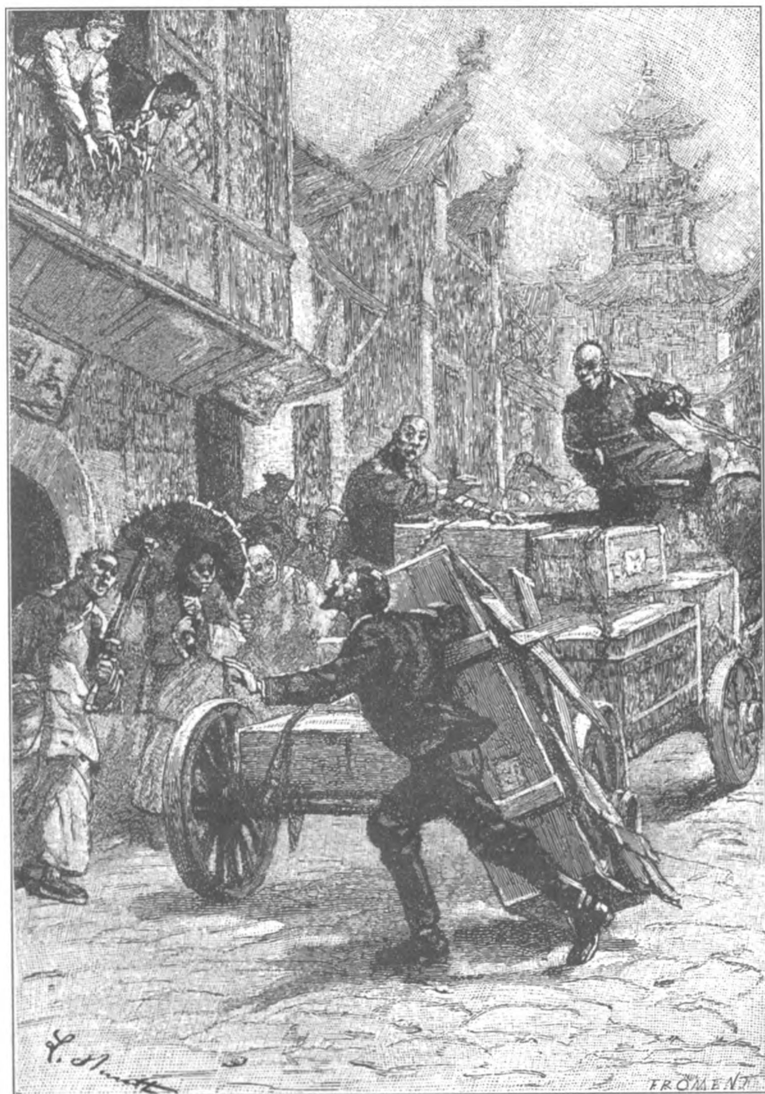
Ir – ar patikėsite? – gyvas porcelianinis stabukas leidžia mums suprasti, kad teisiniu požiūriu būtų kur kas lengviau susitaikyti su šimto keleivių žūtimi, negu rasti lengvinančių aplinkybių sukčiaus kaltei.

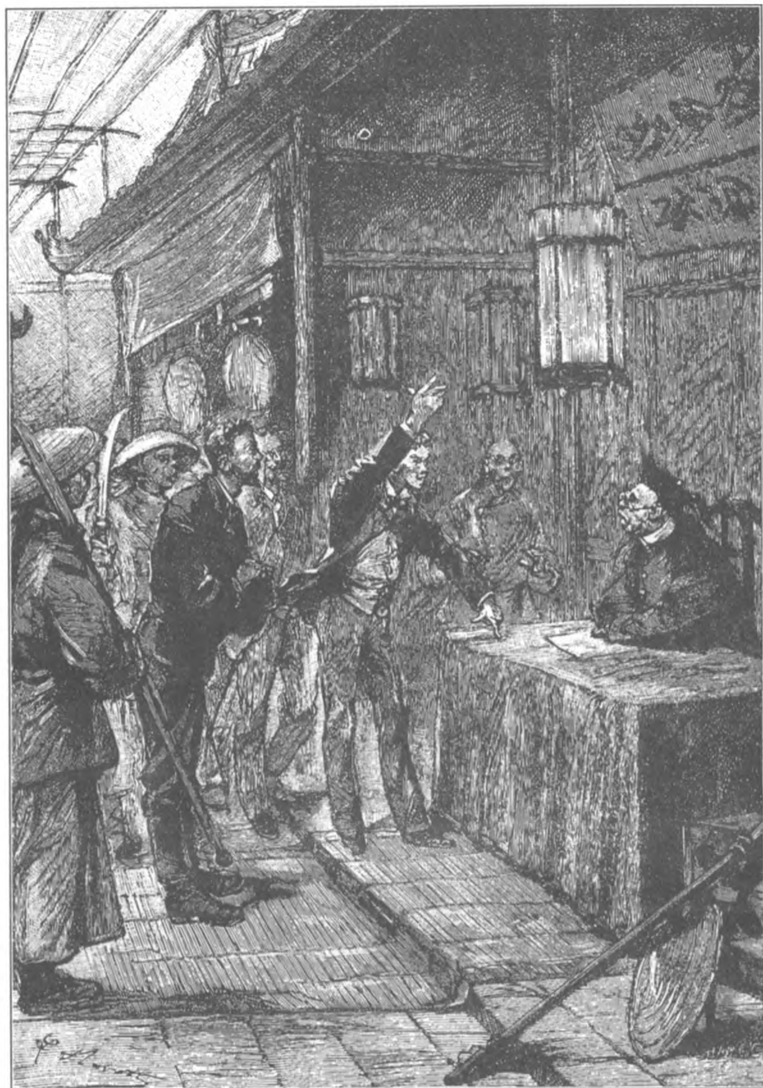
O, ne jis pirmasis šitaip svarsto! Kaip tai mums pažįstama: tegu geriau pasaulis apsiverčia, bet principas turi triumfuoti!

Trumpai sakant, mes nieko gero negalėjome iš jo išpešti. Byla eis įstatymų numatyta tvarka. Kinko bus teisiamas už sukčiavimą.

Išeiname nebelaukdami, kol išseks pono Katerna jūreiviškų ir aktoriškų keiksmų atsarga, keiksmų, kuriuos jis lieja ant bedvasio valdininko galvos.

Ką daryti?

FROMENT

– Galiu jus patikinti, ponai, – sako Pan Šao, – kad nepraeis ir pora valandų, kai nelaimingasis Kinko bus nuvestas pas apygardos teisėją, o tas nedels paskelbti nuosprendį. Visai realu, kad be kalėjimo jis gaus dar ir bambuko lazdų.

– Dar to betrūko! – sušunka pirmasis komikas sumojavęs rankomis. – Tada jis patirtų kvailelio Zizelio iš „Jeigu aš būčiau karalius!" operetės dalią.

– Teisingai, – atsako Pan Šao, – aš tai jau žinau, kaip Padangių imperijoje vykdomas teisingumas ir bausmė.

– Šiam nesusipratimui reikia sutrukdyti, – sako majoras Nolticas.

– Arba blogiausiu atveju bent pamėginti, – pritaria Pan Šao. – Paveskite man ginti Kinko teisme, ir tegu aš „prarasiu veidą" (*kinų išsireiškimas, reiškiąs „prarasiu garbę"*), jeigu nepasieksiu, kad būtų palengvinta jo dalia!

Tai, žinia, geresnis ir galbūt vienintelis būdas, ką galime padaryti. Paimame ekipažą ir po dvidešimties minučių privažiuojame prie gana apgailėtino namuko. Čia ir yra apygardos teismas.

Susirinko nemaža minia. Byla gan greitai ir plačiai nuskambėjo. Jau visi žino, kad Transazijos kompanijos traukinio bagažo vagone „zuikiu" atvyko kažkoks keistuolis, įsigudrinęs lindėti dėžėje visą kelią nuo Tifliso iki Pekino. Visi nori nors akies krašteliu žvilgtelėti į šį vikruolį, tačiau niekas nežino, kad sukčius pasielgė kaip tikras didvyris.

Štai jis, mūsų narsusis Kinko! Jį saugo du tuzinai policininkų geltonais tarsi svarainiai veidais, pasirengusių, vos tik įsakys teisėjas, nuvesti nuteistąjį į kalėjimą ir smogti jam per padus tiek tuzinų bambuko lazdų, kiek užsimanys teisingumo vykdytojas.

Kinko atrodo sumišęs ir susidrovėjęs, kas visiškai nesisieja su jo ryžtingu charakteriu. Tiesa, mus pamatęs, jis truputį pagyvėjo, jo akys šiek tiek pasidarė giedresnės.

Už teisėjo stalo sėdi juokingas akiniuotas žmogelis, o prieš jį stovi krovinių vežikas ir kažką ilgai ir plačiai dėsto. Matyt, jis duoda parodymus. Valdininkas linguoja galvą ir aiškiai rodo, kad toli gražu nėra palankiai nusiteikęs kaltinamojo atžvilgiu; pastarasis, kad ir kaip norėdamas, nieko negalės pasakyti pasiteisinda-

mas, nes nė žodžio nesupranta kiniškai.

Bet štai prie stalo prieina Pan Šao. Teisėjas jį pažįsta ir meiliai šypsosi, – juk jis yra turtingo Pekino pirklio, didelės arbatos firmos savininko sūnus.

Kaip pakiliai ir gražbyliaudamas kalba mūsų jaunasis advokatas! Jis sujaudina publiką, papasakodamas apie mūsų kelionę ir jos metu mus užklupusius nuotykius, siūlo geležinkelio kompanijai apmokėti visas Kinko padarytas išlaidas...

Tačiau, didžiam mūsų nusivylimui, teisėjas negali su tuo sutikti. Jis mano, kad kompanijai buvo padarytas ne tiktai materialinis, bet ir moralinis nuostolis ir t.t.

Čia Pan Šao dar karščiau ima įrodinėti, ir, nors mes nieko nesuprantame, ką ten jis dėsto, vis dėlto susigaudome, kad jis pasakoja apie Kinko didvyriškumą, apie tai, kaip jaunuolis vos nežuvo gelbėdamas traukinį ir keleivius. Ir pagaliau sviedžia paskutinį ir svariausią argumentą – juk teisiamasis išgelbėjo nuo plėšikų imperatoriaus brangenybes!

Bet jokia gražbylystė ir jokie faktai negali paveikti negailestingojo valdininko, kuris per visą savo ilgą tarnybą tikriausiai neišteisino nė dešimties kaltinamųjų. Jis sutinka neskirti nusikaltėliui bambuko lazdų, tačiau privalo jį pasodinti pusmečiui į kalėjimą ir išieškoti kelionės nuo Tifliso iki Pekino išlaidas. Paskui, mostelėjus šiai „baudžiamajai mašinai", policininkai išveda vargšą Kinko.

Rumuno byla susidomėjo laikraščiai: Pekino „Chi-Pao" ir Tiendzino „Chinese Times", – jie pareikalavo pasigailėti jaunuolio. Jo neįprasta istorija buvo pateikta bogdychano žiniai kartu su Pan Šao prašymu. Šitaip kinų imperatorius sužinojo, kad jo brangakmeniai ir auksas nepateko į plėšikų rankas tik dėl to, kad pasiaukojančiai elgėsi Kinko, kuris – prisiekiu Buda! – nusipelno ne kalėjimo, o apdovanojimo.

Ir įsivaizduokite, Kinko žygdarbis buvo įvertintas penkiolika tūkstančių taelių, tai yra šimtu tūkstančių frankų! Dangaus Sūnus, pagautas kilnumo, nusiuntė jam minėtą sumą kartu su bausmės dovanojimu.

Nesiimu aprašyti džiaugsmo, triumfo ir visuotinio entuziaz-

mo, kuriuos sukėlė ši žinia. Bet nė viena pasaulio kalba, netgi kinų, pasižyminti spalvingais išvedžiojimais, metaforomis, bejėgė išreikšti dailiosios Zinkos Klork jausmus.

O dabar, leidus „XX amžiaus" skaitytojams, keliais žodžiais papasakosiu, kaip toliau klostėsi mano bendrakeleivių likimai.

Fulkas Efrinelis ir mis Horacija Bluet, pasiginčiję dėl procentų, įrašytų vedybų sutartyje, išsiskyrė prabėgus trims dienoms po atvykimo į Pekiną. Tarsi ir nebūta santuokos ir vestuvių, kurias šventėme Didžiosios Transazijos magistralės traukinyje! Tepadeda Dievas liesajai maklerei užpirkti Kinijoje kuo daugiau plaukų, o praktiškajam makleriui – papuošti dirbtiniais dantimis visų Dangaus Sūnaus pavaldinių burnas!

Majoras Nolticas veikliai organizuoja Pekine ligoninę rusų vyriausybės sąskaita. Kai išmušė išsiskyrimo valanda, pajutau, kad šiuose tolimuose kraštuose palieku bičiulį.

Ponas ir ponia Katerna, praleidę tris savaites Padangių imperijos sostinėje, išvyko į Šanchajų, kur sėkmingai pradėjo vaidinti prancūzų teatre.

Nevykėlis turistas baronas Veisšnitcerderferis – paskutinį kartą rašau šią begalinę pavardę – ne tik pavėlavo į garlaivį Tiendzine, bet ir po mėnesio pražiopsojo jį Jokohamoje. Paskui, po šešių savaičių, jis patyrė laivo katastrofą prie Anglų Kolumbijos krantų ir galiausiai pakliuvo į geležinkelio avariją tarp San Francisko ir Niujorko. Galų gale jis vargais negalais baigė kelionę apie pasaulį... per šimtą aštuoniasdešimt septynias dienas vietoj trisdešimt devynių.

Pan Šao ir savo namuose Pekine liko paryžietis. Todėl kas sykį, kai jaunasis kinas atvyksta į Prancūziją, mudu kartu pietaujame pas Diuraną arba Margerį. Kai dėl daktaro Tio Kino, tai, vykdydamas Kornaro nurodymus, jis sumažino savo racioną iki vieno kiaušinio trynio per dieną, bet vis dėlto nepraranda vilties išgyventi iki šimto dvejų metų – pagal kilniojo venecijiečio pavyzdį.

Sero Frensio Traveljano, iš kurio taip ir nesulaukiau nei atsiprašymo, nei cigaro, daugiau niekada nebemačiau.

O garsusis plėšikas Faruskiaras tikriausiai išėjo iš Didžiosios

Transazijos geležinkelio magistralės valdybos sudėties ir savo vaisingą veiklą perkėlė į Mongolijos provincijas. Negirdėjau, kad kinai jį būtų sugavę ir pakorę.

Pagaliau Kinko. Nėra ko ir sakyti, kad jis vedė Zinką Klork. Mes visi dalyvavome jų vestuvėse, labai prašmatniose ir iškilmingose; ir jeigu Dangaus Sūnus dosniai apdovanojo jaunąjį rumuną, tai mergina gavo puikią dovaną iš traukinio keleivių, kuriuos išgelbėjo jos išrinktasis.

Štai jums teisingas ir tikslus pasakojimas apie kelionę iš Tifliso į Pekiną. Ir tegu „XX amžiaus" redakcija, nepaisydama kai kurių klaidų ir suklydimų, pareikš man savo pasitenkinimą, kad garbingai atlikau reporterio priedermes.

Praleidęs Pekine tris savaites, grįžau į Prancūziją jūrų keliu.

Pagaliau privalau padaryti paskutinį ir labai mano savimeilei nemalonų prisipažinimą. Kitą dieną po to, kai atvykau į Padangių imperijos sostinę, manęs laukė atsakymas į telegramą, pasiųstą iš Landžou:

Klaudijui BOMBARNAKUI
Pekinas Kinija

„XX amžiaus" redakcija paveda savo korespondentui Klaudijui Bombarnakui pasveikinti ir nuoširdžiai padėkoti narsiajam ir drąsiajam Faruskiarui

Kadangi sugebėjau išsisukti ir neatsakyti į šią telegramą, tai ryžtingai teigiu, kad ji nepasiekė adresato.

Pabaiga

1892 m.

TURINYS

Žiulis Vernas
KLAUDIJUS BOMBARNAKAS
Romanas

Serijos redaktorius **A. Kutkus**
Vertėjas **V. Venclovas**
Dailininkas **V. Oržekauskas**
Tech. redaktorius **A. Kutkus**

SL 1467. 1999 11 04. 7 leid. apsk. l.
Užsak. Nr. 1077.
"ANBO" leidykla, Servitutų 3a - 2, 3002 Kaunas.
Tel. (8-27) 740216
"Spindulio" spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas.

Kaina 12,80 Lt

6.00

Numatomų išleisti Žiulio Verno kūrinių sąrašas

Pirmoji serija:

Penkios savaitės oro balionu
Tėvynės vėliava
Drama ore
Žiemojimas ledynuose
Plaukiojanti sala
Kailių šalyje
Hektoras Servadakas
Meteorą besivejant
Drama Livonijoje
Kelionė į Žemės centrą
Vilhelmo Štorico paslaptis
Nukentėjusieji iš paskendusio "Džonatano"

Jau išleista:

1. ROBŪRAS UŽKARIAUTOJAS
2. PASAULIO VALDOVAS
3. JUODOJI INDIJA
4. PENKI ŠIMTAI BEGUMOS MILIJONŲ
5. KARPATŲ PILIS
6. "ČENSLERIS"
7. PIETŲ ŽVAIGŽDĖ
8. ARCHIPELAGAS UGNYJE
9. KLAUDIJUS BOMBARNAKAS

LEIDYKLA "ANBO" Leidimo eigoje galimi pakeitimai bei papildymai

KAINA 12,80 Lt